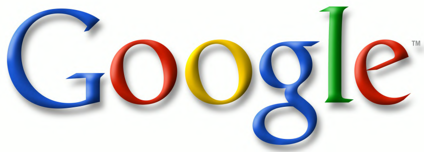
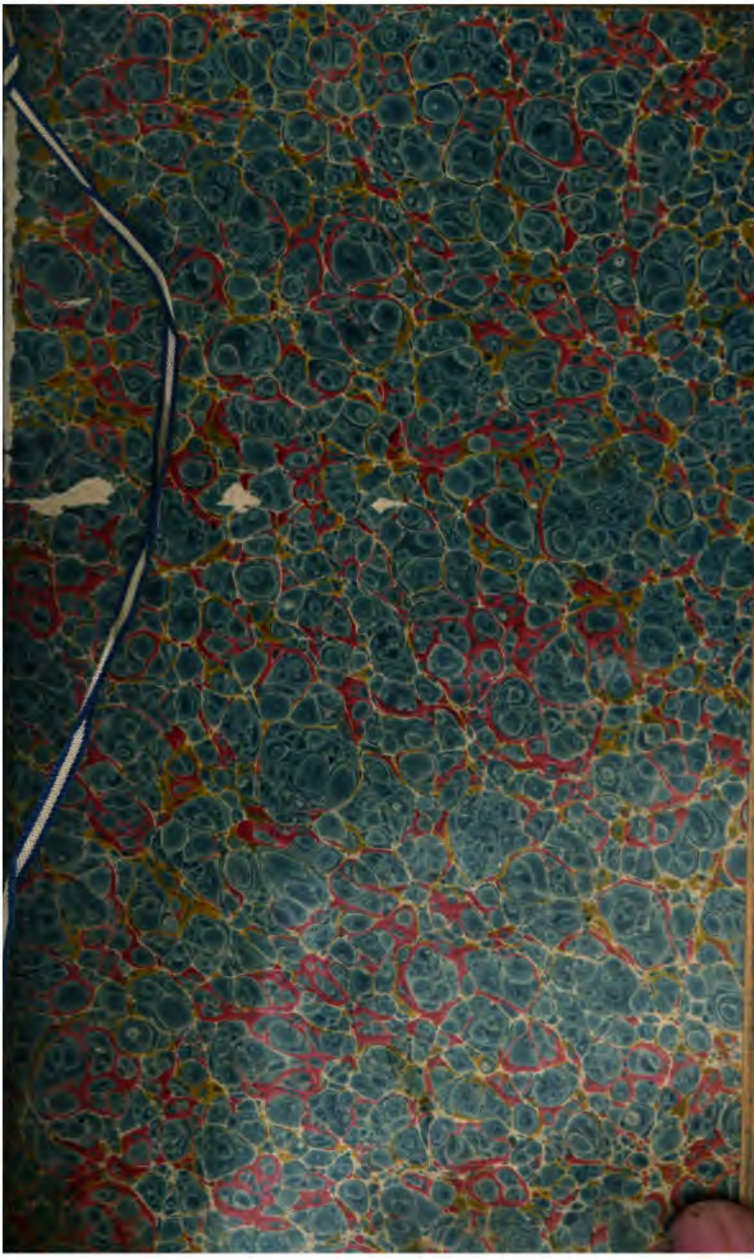

Indhold.

Breve fra Sverrige.

Anden Deel.

gielde til min Undskyldning i det Øvrige? — Vanskelighederne ved at berette noget Fyldestgiørende om et fremmedt Riges Hovedstad, der, især i mindre Lande, pleier at være Centralpunktet for Nationens Cultur og Statens Væsen, erkiender De ligesaa vel som jeg. Hvormeget der udfordres, for at blive tilfulde bekiendt med en stor Stad og dens Mærkværdigheder, hvormeget for at skildre dem i deres Mangfoldighed med Liv og Sandhed — hvor langt mere endnu, for at kiende Indbyggerne, de forskiellige Stænders og Folkeclassers eiendommelige Charakteer, og hvorledes denne i alle det selskabelige Livs Forhold udvikler og afpræger sig, for at fatte og fremstille det hele bevægelige, aandelige og legemlige Billeder af en saadan lille, i Huse og Gader sammentrængt Verden: dette veed De; og Alt hvad der i disse Vanskeligheder kan komme mig til Gode, for at opnaae en skaansom Bedømmelse af mine Efterretninger om Stockholm, vil De sikkert tilstaae mig. Men havde jeg endog besiddet Evner til at bortrydde enhver indvortes og udvortes Vanskelighed, der maatte møde mit Foretagende: fattedes jeg dog den første udvortes Betingelse hertil, den fornødne Tid. Reisebeskrivere have fundet Maaneder og Aar utilstrækkelige til selv at opnaae og til at meddele deres Læsere fuldstændige Efterretninger om en Hovedstad, som Stockholm; mit Ophold her har neppe, naar jeg iberegner mit korte Sommerbesøg, udgiort tre Uger; og selv den Omstændighed, at jeg havde giort Regning paa et længere, har berøvet mig en stor Deel af denne korte Tid, som jeg ellers vilde anvendt med større Sparsomhed og paa en mere hensigtsmæssig Maade.

Naar De lægger dette til det øvrige, og naar De tillige erindrer Dem Alt, hvad der i Særdeleshed fattes mig, for at bringe en ordentlig, afmaalt, topographisk-statistisk Beskrivelse over Sverriges Kongestad til Veie — et Arbeide, hvortil jeg ikke engang har Villien — saa tør jeg maaskee giøre mig Haab om, at De vil finde Dem mindre skuffet, naar De, i Stedet for et saadant, erholder nogle afbrudte, ufuldstændige Bemærkninger og Optegnelser, der ligesaa lidt giøre Paastand paa at være et sammenhængende Heelt, som Noget af hvad jeg tilforn om min Reise i dette Land har meddeelt Dem. Inden jeg dog fortæller Dem om de enkelte Gienstande, jeg har seet og lagt Mærke til, vil jeg forudsende nogle Træk til en almindelig Skildring af Stockholms Beliggenhed og udvortes Skikkelse, hvorved jeg ogsaa vil tage Hensyn til denne Hovedstads Sammenligning med Kiøbenhavn, hvis Billede min Phantasie jævnligen fremstiller for mig ved Siden af de Scener, der i den fremmede Stad møde mit Øie.

Det er i Særdeleshed Stockholms Beliggenhed, der udmærker den fra alle andre Hovedstæder i Europa, og frembringer den i høi Grad maleriske og romantiske Skiønhed, hvorved denne Stad ikke blot ved første Øiekast giør et stærkt Indtryk paa Beskueren; men ogsaa nærer og vedligeholder det ved en rig Mangfoldighed af sieldne, prægtige og livfulde Udsigter, som adskillige af Stadens enkelte Dele frembyde. Det er netop denne herlige Mangfoldighed og Afvexling, den levende Fremtræden af en, om ikke stor og sublim, dog kraftig og skiøn Natur midt i det Indre af Staden, Hav og Klipper og Skov midt iblandt Klynger af Huse og Menne-

skevrimlen, som er egen og charakteristisk for Stockholm. Vel gives der mange store Stæder, der ere bedre og prægtigere byggede, end denne; vel maa (som jeg efter Beskrivelser formoder) Synet af Neapel og Constantinopel være mere ophøiet og pragtfuldt, Synet af det paa Havfladen svømmende Venedig mere overraskende og forunderligt: men Stockholms nordisk-romantiske Skiønhed kunne dog disse ved deres Beliggenhed berømte Steder ikke eie. I øvrigt kan jeg, der ingen andre fremmede Hovedstæder har seet, ikke give mig af med nogen egentlig Sammenligning. Den hollandske Reisende Meermann har sammenlignet Stockholm med Venedig. "Denne Stad, siger han, frembyder kun det eensformige Syn af 70 flade med Canaler giennemskaarne Øer. I den svenske Hovedstad afvexle paa færre, men langt større Holme Bierge, Klipper og Naaletræer, med Palladser og Vaaningshuse; en Indsø og en Vig af den finske Bugt støde imod hinanden; paa to Steder falder den første i den sidste, og fører paa et tredie Sted Skibene ved en Sluse med tre Fods Fald ud i Havet. En med Handelsskibe omgiven Strandgade (Quai), et Slot, som i den lavere Deel af Staden hæver sig over alle andre Gienstande, og trindt omkring, hvor man vender Øiet hen, en dristig og vild Natur, fuldende Maleriet."*) Dog er dette kun nogle af de yderste

*) J. Meermanns Reise durch den Norden und Nordosten von Europa, aus d. holländ. von Rühs. 1ster Th. 1810. S. 308. En nyere engelsk Reisende, Dr. Thomson (der paa samme Tid som

Grundtræk deraf; men at udfylde dem i alle enkelte Partier er ogsaa mindre en Gienstand for Beskrivelsen, end for Penselen.

Det første Indtryk, som Beskuelsen af denne Stad giorde paa mig, var ligesaa nyt og overraskende, som liveligt og behageligt. Jeg glædede mig ved dens frie, aabne Beliggenhed, de store, lyse Udsigter, og de ikke faa anseelige og vakkre Bygninger, jeg under mine Vandringer stødte paa. Heller ikke fandt jeg Noget overdrevet, af det man havde sagt mig om Stockholms Skiønhed, der ogsaa, paa nogle af de smukkeste Sommerdage i Slutningen af Junius, maatte vise sig i det fordeelagtigste Lys. Kunde jeg endog snart skionne, at denne Hovedstad ikke hører til de fra den architektoniske

---

Forf. reiste i Sverrige) siger om Edinburgh og Stockholm, der have en, skiondt ikke meget lignende Beliggenhed, at det ikke vel gaaer an at sammenligne begge Stæders Skiønhed, da den førstes for en Deel skyldes den høie Grad af Cultur, der overalt omgiver den; den andens derimod allene udspringer af dens naturlige Beliggenhed. Han tilføier, at Stockholm dog ikke eier nogen biergig Udsigt, der kunde lignes med Edinburghs. T. Thomsons travels in Sveden in the autumn of 1812. Lond. 1813. 4. p. 93. Efter nyere Beskrivelser over Edinburg (f. Ex. den meget vakkre i Caledonia af Emilie v. Harmes, 4ter Theil, 1804) vil Stockholm heller ikke fra den architektoniske Side kunne udholde nogen Sammenligning med hiin Stad, der maa regnes for en af de skionneste i Europa.

Side mest udmærkede og rigest begavede: saa erkiendte jeg dog, hvor overordentlig meget den vinder ved den herlige Natur, der i sig selv vilde være skiøn, om ogsaa Egnen ikke var bebygget. Ved Enden af Mælaren, paa dens nordlige og sydlige Bredde, og paa begge Sider af den Vig af Østersøen, hvori hiin Indsø under Stockholms Broer udstrømmer sine Vande, hæve sig paa ujævnt opstigende Klipper, paa jævnere, skraanende Bakker, paa større og mindre Holme, denne Hovedstads Gader og Huse, i uendelig mangfoldige og afvexlende Partier, nogle regelmæssige, store og prægtige, andre uordentlige, adsplittede, usammenhængende — snart store, jævne Masser af Huse, som den gamle Stad, der bedække den imellem de høie Forstæder i Dybet svømmende Ø — snart enkelte, udmærket fremtrædende Palladser — snart adspredte Bygninger, paa Klippernes Skraaning, eller Gader, der snoe sig opad imellem disse, eller Kirker og Taarne, der kneise stolt og prægtigt frem over det med Huse bedækkede Bierg — og nu vilde, næsten øde Klippeegne inden for Stadens Enemærker, Haver og Lunde og Græsmarker, synlige imellem Gaderne paa Bierget, og i Dybet de herlige klare, mangefold bugtede, Alt ombæltende Vande — og trindt omkring hele Byen Bierge og Skove, en rig og høi og romantisk Natur. Alt dette danner et Heelt, hvis malerisk skiønne Mangfoldighed er saa stor, at den fordrer en meget lang Tid for at blive bekiendt og fortrolig med enhver, Øiesynet lønnende Udsigt. Man vil derfor ikke finde mange Stæder, der frembyde en saa stor Mængde og Afvexling af skiønne, interessante og livelige Promenader indenfor deres Grændser, som

Stockholm; og jeg forundrede mig høiligen over, at denne Hovedstads Indbyggere saa lidet benytte en af dens største Behageligheder og sieldenste Nydelser.

Endnu rigere og mere frappeerende, end paa de mange enkelte, lavere Punkter, hvor man finder skiønne Udsigter, er naturligviis Synet, naar man bestiger nogle af de høieste Standpladser i den nordlige og sydlige Deel af Stockholm (f. Ex. Observatoriet paa Norr-Malm, Mose-Bakken eller Catharina Kirken paa Søder), hvorfra man da overskuer den største Deel af denne forunderlig skiønne Stad, og hvor dens hele Masse af forskielligt grupperede Bygninger, af Klipper, deels nøgne, deels bebyggede eller med Vegetation bedækkede, Kirker, med Taarne og Spiir og Kupler, det store, majestætiske Slot, der hæver sig prægtigt og kongeligt fra Stockholms Middelpunkt — hvor dette Alt forener sig i et eneste, overordentlig livfuldt, mangfoldigen sammensat, og dog ikke forvirret Billede, hvis Klarhed og Livelighed saare meget forhøies ved Vandet, der næsten fra alle Sider, i de forskielligste Retninger giennemskærer og omflyder disse bebyggede Øer og Halvøer i bredere og smalere Masser. Hvor interessant er ikke Foreningen af Målaren, som paa den ene, og Havet, som paa den anden Side skyller op imod Stadens Gader og Bulværker, og hvormeget Liv frembringer ikke Seiladsen og den ypperlige, store, aabne og dog mellem Klipperne trygt indsluttede Havn, hvor svære Skibe lægge tæt op til Husene! — Hvor indtagende er dette Præg af landlig Frihed, som den sieldne Beliggenhed paa Øer og Bakker og Klipper, med saa mangfoldige lyse og frie Udsigter, meddeler Stockholm, hvor man i det mindste

paa endeel aabne Pladser (men vist nok ikke i Stadens trange Grænder eller Gyder) og paa mange høitliggende Steder. Intet føler af den ængstlige, trykkende Tvang ved at være indspærret imellem lutter Stene og Mure i en stor By. Her i Stockholm glemmer man ofte, at man er i en Hovedstad. Det Trættende og Kiedsommelige ved Gangen i eensformige, uendelig lange Gader føler man her sieldnerr; mangen skiøn Landskabsscene, saasom Udsigterne til Mælaren eller til Dyrehaven (Djurgården), Østen for Staden, og de høitliggende Skove, der udgiøre dens Fortsættelse, qvæger Øiet og opliver Sindet; og hvor uendelig behagelig er ikke den Leilighed, der, midt i Byen, paa alle Kanter tilbyder sig, til i faa Øieblik at kunne undflye Alt, hvad en stor Stad har af Indskrænkning og Tvang, og nyde den landlige Naturs fulde Frihed. Saaledes kan man fra Stockholm med den største Lethed i en Baad komme til Drotningholm, eller besøge andre af de omliggende Lystgaarde og Landstedet, og forsøge den ulignelig skiønne Fart paa den med flere hundrede Øer bestrøede Målarsøs eller vil man giøre en kortere Tour, da gaaer man ned til Skibsbroen — en af de munterste og liveligste Gader i Stockholm. Her ligge en Mængde pyntelige, reenlige, smukt malede Fartøier, som for det meste roes af Qvinder; man kan herfra lade sig sætte over til Norr- eller Søder-Malm, eller man kan, efter en skiøn og interessant Fart giennem Havnen, forbi Skibsholmen, hvor Flaadens Arsenaler ere, med en Mængde Kanonbaade og Galeier, og forbi den med Batterier forsynede Kastelholm, og Beckholmen, en Klippeø, hvorpaa et Lyststed med Have er anlagt, i nogle Minu-

ter være i Dyrehaven; hvor man efter en kort Vandring finder sig i en saa aldeles landlig Natur, at man kan tænke sig mange Mile borte fra Hovedstaden. Hvor gierne vilde jeg i et levende Billede fremstille for Dem den hele charakteristiske Skiønhed, og de mangfoldige interessante og indtagende Localiteter, som Stockholms Beliggenhed fremviser; men fattedes jeg ikke Evnen, vilde jeg dog mangle det fortrolige Kiendskab til Gienstandene, som dertil udfordredes; heller ikke veed jeg Nogen, der har skrevet om Sverriges Hovedstad, som har prøvet derpaa. Jeg gaaer over til en kort Beskrivelse af de forskiellige Dele, hvoraf denne Stad bestaaer, og af deres Beliggenhed imod hverandre, deres Størrelse og indbyrdes Forhold. At jeg herved paa et og andet Sted tilføier nogle faa historiske Efterretninger: vil De maaskee finde mindre overflødigt end Andre, som det aldrig falder ind, ved Betragtningen af noget Nærværende at tænke paa Fortiden.

Stockholms Beliggenhed er saa egen, og den bestaaer af saa mange ulige og adskilte Dele, at det falder temmelig vanskeligt, uden Hielp af et Kort eller en Grundtegning*), at faae et rigtigt Begreb derom. Ved

*) Den bedste og nyeste Grundtegning, man har over denne Hovedstad, er Akrel's store Kort eller Plan af Stockholm, 1805, hvoraf formindskede Copier findes i T. Thomsons og Hausmanns Reiser. Ældre Grundtegninger og Prospecter opregnes i Elers' Beskrivelse over Stockholm 1 Deel S. 18-40. Dette vidtløftige Værk i 4 Bind er vel den fuldstændigste Beskrivelse, som haves over

Udløbet af Målaren i en Vig af Østersøen, imellem de to Landskaber Upland og Sødermanland, ligger en Ø, hvorpaa den ældste Deel af Stockholm (som derfor ogsaa fortrinligen har faaet Navn af Staden) er anlagt, under Rigsforstanderen Birger Jarl, i den anden Halvdeel af det trettende Aarhundrede (imellem 1250 og 1260.) Denne Ø var i gamle Dage landfast med Åsøen (nu Sødermalm) og kaldtes da Agnefit, efter Agne, en Konge af Ynglingeætten, om hvem det hos Snorro er fortalt, at han der blev hængt i sin Guldkiæde i et Træ, af den voldførte Skialf, den finske Konge Frostes Datter, imedens han sov Rusen ud efter det Gravøl, Skialf havde formaaet ham til at holde over hendes af Agne ihielslagne Fader. Længe før Birgers Tid har Stedet efter Rimelighed været beboet; men først under ham reiste Stockholm sig som en Stad, med Kongeborg, Taarn og Mure; og var endnu længe indskrænket inden for disse til et Rum, der langt fra ikke udgiorde den hele Ø, som Staden nu bedækker, hvoraf en Deel i senere Tider er vundet fra Havet. Den, der først skal være bleven det i Oluf den Helliges Tid, deler den indstrømmende Vig af Havet (Salt-Sjön) i to Arme (Norr- og Söder-Ström), og ved Broer over disse staaer den i Forbindelse med de paa Fastlandet i se-

---

Sverriges Hovedstad; men den opholder sig mest ved den historiske Deel, har ingen god Orden, og mangler endeel for at være en egentlig Topographie. De nyeste og bedste Prospecter af Stockholm ere de af Kobberstikker Martin udgivne.

nere Tider anlagte Dele af Stockholm: Norr-Malm (tilligemed Ladugårdslandet og Kungsholmen) i Provindsen Upland, og Söder-Malm i Sødermanland. Ved en tredie Bro er den forenet med den vestlig liggende mindre Ø: Ridderholmen.

Staden, der ligesom udgiør Kiærnen af Stockholm, er den mindste, men ogsaa den tættest bebyggede Deel af Sverriges Hovedstad. Man finder her ikke saadanne Bakker og Høider, eller en saa fremtrædende Klippegrund, som paa Malmerne; dog er Terrainet heller ikke overalt lige jævnt, og i Særdeleshed ligger Slottet paa en Aas, betydelig høiere, end den øvrige Deel af Staden. Man kan i det Hele ikke kalde denne Deel af Stockholm smuk; thi hvad den har af Skiønhed (med Undtagelse af enkelte udmærkede Bygninger) skylder den mest sin Beliggenhed paa en Ø, og dens interessanteste Partier ere de, hvorfra man nyder Udsigt til Vandet og Malmerne. At den ikke er saa regelmæssig anlagt, som de nyere Malmer, at Gaderne tildeels ere skiæve og trange, og at her overhovedet hersker mere Snæverhed og mindre Frihed: vil man let forestille sig som en Følge af ældre Tiders Bygningsmaade og det indskrænkede Rum*). (Holmen, hvorpaa Staden er

*) En nyere tydsk Reisende siger om denne Deel af Stockholm: "Den egentlig saakaldte Stad kan paa ingen Maade kaldes smuk. Høie, massive, ved deres Bygningsmaade ikke særdeles udmærkede Huse danne lange, tildeels meget smale og mørke Gader, hvoraf flere løbe i parallel Retning, og forbindes med heist snevre Tværgader

anlagt, holder i Længde 1200, i sin største Brede 1000 Alen, og i Areal 80 Tønder Land.) Imidlertid finder man i denne Deel af Hovedstaden ikke blot adskillige af de betydeligste og smukkeste offentlige Bygninger (Residentsslottet, Børsen, en ny og prægtig Bygning, Ridderhuset, hvor Adelstanden holder sine Møder ved Rigsdagen, Banken, Mynten, Raadhuset, Storkirken, den eneste svenske Sognekirke i Staden); men ogsaa en Mængde store og anseelige private Huse, hvoraf vel kun ganske faa ere ældre end det sextende og syttende Aarhundrede. Gustav I. befalede 1552, at alle endnu i Staden værende Træhuse skulde nedrives, og Steenhuse i deres Sted opføres, hvilket gav Anledning til, at mange af Stadens fattige Borgere flyttede ud paa Norr-Malm, hvor det var dem tilladt at bygge af Træ. Dog varede det endnu mange Aar, førend Træhusene i Staden ganske forsvandt, som kan erfares af de under senere Konger gientagne Befalinger om deres Nedrivning. Nu ere alle Bygninger i Staden grund-

---

og Giennemgange. Slet Brolægning, uden Fortog, i Almindelighed med Rendestenen midt i Gaden, og stor Ureenlighed, med dens troe Ledsager, slette Dunster, forøge det modbydelige Indtryk, som denne Deel af Stockholm maa giøre paa enhver Fremmed, især paa den, hvis Nerver ikke ved et langvarigt Ophold i Paris ere sløvede, men som betræder Stockholm med en levende Erindring om Kiøbenhavn". Hausmann's Reise durch Scandinavien in d. J. 1806 u. 7. Göttingen 1814. 3 Th. S. 27.

murede, i de større Gader temmelig lige i Høide, i Almindelighed paa tre, og faa eller Ingen over fire hele Etager. Mange have derimod endnu deres gamle spidse Gavle ud mod Gaden. Huse af Bindingsværk finder man ingensteds; ligesom overhovedet denne Bygningsmaade næsten ikke er brugelig i Sverrige, hvor man bygger enten med Grundmuur, eller med Tømmerstokke. Beboede Kieldere, som i Kiøbenhavn, seer man her slet ikke; og Porte med Indkiørsel i Gaarden ere saa sieldne, at jeg ikke nogensteds i Stadens anseeligste Gader veed at have seet dem.

Af Torve og offentlige Pladser i Staden vil jeg nævne Dem Slotspladsen, Ridderhuustorvet, Skibsbroen og Kornhavnstorvet, ved Mælarens Udløb i Saltsøen, hvor Fartøier, som komme fra Mælaren pleie at lægge til. Af disse er Slotspladsen den smukkeste og rummeligste. Fra Storkirken strækker den sig langs med Slottet, og herfra sævn. fraanende ned mod Skibsbroen eller Havnen. To Mindesmærker pryde den: i den øverste Ende, lige for Storkirken, en smuk Obelisk af Granit og Marmor, i den antike egyptiske Stiil, som efter Gustav den Tredies Befaling skulde opreises til Minde om Stockholms Borgeres Troskab mod Konge og Fædreland i Krigen med Rusland; men som først endeel Aar efter, (1799) under hans Søns Regiering blev færdig og opreist *). I lige Linie med denne Obe-

*) Den har paa den ene Side følgende Indskrift paa Svensk: "Gustav III. beslutteda efter gienvunden Fred 1790. Gustav IV. Adolph reiste 1799

lift, tæt ved Havnen og paa det Sted, hvor Gustav III. steg i Land, da han i Aaret 1790 efter Fredsslutningen med Rusland kom tilbage fra Finland med Skærgaards-flaaden; staaer denne Konges colossalske Billedstøtte til Fods, efter Sergells Model støbt i Malm af Apelqvist, elleve Fod høi, paa en overordentlig skiøn Piedestal, der bestaaer af eneste Porphyrblok, ligesaa udmærket ved sin Størrelse, som ved sin fortræffelige Politur. Indskriften paa denne er meget simpel og kort: Åt Konung Gustaf III. Lagstiftare, Segervinnare, Fredens Återställare, af Stockholms Borgerskap 1790. Stockholms Borgerskab besluttede 1790, af Taknemmelighed over den Opmærksomhed, hvormed Kongen vilde hædre dem, at reise ham dette Mindesmærke, som Staden derfor bekostede. Paa Gustavs Fødselsdag den 24de Januar 1808 blev Monumentet med stor Høitidelighed aftækket*). Statuen selv er et af Sergells mest berømte Arbeider. Stillingen, liig den belvederiske Apollos, er lige skiøn og ædel; Hovedet ubedækket og omslynget med en Laurbærkrands. Den venstre Haand, som holder Seiersk randsen, støtter Kongen paa et Skibsroer, med den høire rækker han Fredens Oliegreen mod Staden.

---

dette Minde om Stockholms Borgeres Troskab under Krigen"; og paa den anden Side findes de samme Ord paa Latin.

*) S. Berättelse om Konung Gustaf III. Årestod, och de i Anledning af den sammes Aftäckande anstälde Högtidligheter, af L. Hammarsköld. Stockholm 1808.

Denne Green synes mig, kunde vel have været noget større; da den virkelig er saa liden, at man knap seer den — hvilket let kunde give Anledning til en satirisk Fortolkning. Liighed og Udtryk i Ansigtet ere fortræffelige. Draperiet er den af Gustav indførte svenske Nationaldragt, med Bælte og Kappe, der hæves ved den høire Arm. Hovedet er maaskee i Forhold til Kroppen vel lidet, og Haaret forekommer mig at være det mindst skiønne ved denne Billedstøtte; det er meget tykt, tilbagestrøget, flagrende, og ligner paa en Maade en moderne Frisur. Vel muligt, at det burde saa være, fordi Gustav saaledes bar sit Haar; men uden Tvivl havde dog et kortere, let kruset Haar været skiønnere. Om end denne Statue vilde giøre større Effect midt paa en stor Plads, end her ved en Skibsbro, saa nær Stranden: saa er dens Sted, lige for den frie Slotsplads, og ved Omgivningen af Havet, Skibene og Stadens vakkre Bygninger, dog ret heldig *).

*) En Kritik over denne Statue findes i et Brev (efter Foregivende af en udenlandsk Konstner) indført i Journ. for Litt. og Theater 1810. No. 295. I Følge denne skal Hovedet være for lidet, Laarene for korte, Conturerne af Skuldrene og Ryggen for langt uddragne, Hovedet for langt tilbagetrukket og Stillingen falsk. Denne Kritik har fundet en skarp, og som det synes grundet Giendrivelse i Ugebladet Nya Posten, 1811, No. 10, 11. En kort Beskrivelse over dette Sergels Konstværk findes i den foranførte Berettelse om Gustav III. Ærestøtte S. 33-35; og her berømmes især

Ridderhuustorvet er ikke stort, men regelmæssigt, og har en smuk Udsigt til Ridderholmen, en lille Ø, Vesten for Staden, tilforn kaldet Kiæbeskiær og Graamunkeholmen, af et Franciskanerkloster, som her anlagdes i det trettende Aarhundrede, under Magnus Ladulås. Man finder paa denne Holm den fortige Klosterkirke, nu Ridderholmskirken kaldet, med de kongelige Begravelser; det saakaldte Kungshus, nylig istandsat efter Branden 1802, tilforn det Wrangelske Pallads, nu Sædet for adskillige Regierings-Collegier; Frimurernes nye og prægtige Forsamlingshuus, og adskillige Palladser, som deels tilhøre, deels have tilhørt adelige Familier. Ved Ridderhuustorvet i Staden ligger Stockholms nyere Raadhuus, fordum Grevernes Bonde's Pallads, en temmelig gammel Bygning i fransk Smag, og Ridderhuset, en stor og, paa Taget nær, ret smuk Bygning. Torvet er prydet med Gustav den Førstes Statue, modelleret af en fransk Konstner l'Archevesque, som var Directeur ved det svenske Konstacademie, og støbt 1770 af Gerhard Meier — det første Minde, som Sverriges Adelstand reiste denne Konge, to Aarhundreder efter hans Død. Forholdet imellem denne Billedstøtte og Gustav den Tredies er det omvendte

---

Idealiseringen af Ansigtet, tilligemed den nøieste personlige Liighed, den ædle og idealske Rolighed i Udtrykket, Kroppens skiønne Former, Draperiets, og især Kappens overordentlige Lethed, som man sielden i den Grad finder i Værker af Malm.

af disse Kongers Fortieneste; thi den sidste er ulige Skiønnere og har en meget heldigere Plads. Gustav I. forestilles gaaende fra Ridderhuset henimod Slottet — for at betegne, at han som Adelsmand besteg Sverriges Throne — i gammel kongelig Dragt, med en slæbende Kappe, og et Spiir i den høire Haand, saa stort og tungt, at han maa støtte det til Kroppen. I Ansigtet, i Hovedets og hele Kroppens Stilling hersker en vis rolig Værdighed; den hele Statue har mere Præget af Manddom og Stolthed, end af Skiønhed, og et meget svært Udseende, som man maaskee har tænkt sig passende for en kraftfuld Helt fra Middelalderen. Kappen har et saa tungt og massivt Foldekast, at man vel maa troe, Konstneren ved den har villet betegne Kongemagtens svære Byrde; thi selv Helten af Malm synes at sukke under dens Vægt. Statuens runde Marmorfod har en saa upassende Lavhed, at det næsten seer ud, som Kongen stod paa en Skammel.

Af de andre offentlige Pladser i Staden, jeg nævnede, er Stortorvet i sig selv ubetydeligt, lidet, og intet mindre end smukt, men har en historisk Mærkelighed, som det ældste Torv i Stockholm. Det udgiør en skiæv Fiirkant, som har 100 Alen i Længden og 50 til 60 Alen i Breden. Her skete 1520 det saakaldte Stockholmske Blodbad, hvormed Christian den Anden, misledet af slette Raadgivere, til sin egen Fordærvelse begyndte sin Regiering over Sverrige, og satte sig i Historien et blodigt Minde, der aldrig kan udslettes. Endnu mindes man, hvor Retterstedet var, og et Par ældgamle Huse ved dette Torv staae formodentlig endnu, som de i hiin Tid stode. Stockholms gamle Raadhuus,

som fra Stadens ældste Tider laae ved Stortorvet, er derimod ikke mere til, og dets Plads indtages af den nye Børs, som blev færdig 1776. Den er en af de smukkeste og tækkeligste Bygninger, jeg har fundet i Stockholm. Uden at være egentlig imponerende, har den gode Forhold, og noget ganske behageligt for Øiet; intet overspændt og affecteret; en tækkelig Simpelhed og reen Smag er Bygningens egentlige Prydelse. Dens lyse, frie Hovedside mod Torvet er prydet med en dobbelt Rad Colonner, den nederste dorisk, den øverste, som bærer en spids Fronton, jonisk. Taget, som vanzires af et lidet, sort, ganske overflødigt Taarn, der har noget smaaligt, chinesisk i sin Architektur, bør man ikke see paa, hvis ei Indtrykket, som Bygningen giør, reent skal forstyrres. Et Par Blomstervaser ved Siden af Frontonen kunde vel uden Skade være borte, men see dog ret tækkelige ud; en fiirkantet Steenklok, der ligesom er dumpet ned paa Frontonens Spids, og skal være en Solviser, er derimod en styg Vanprydelse. I den underste Etage er den store, lyse, prægtige Børssal, prydet med den udødelige Alströmers Büste i Bronze af l'Archevesque og Meyer, opsat 1790 i en Niche lige for Indgangen fra Torvet, og to andre Büster: Overstatholderens Friherre Carl Sparre's Brystbillede i Marmor af Sergel, opreist til hans Æresminde af Stockholms Borgerskab 1782, og den 1812 afdøde Grev Ugglas's Büste af Bronze, modelleret af Byström, og opsat 1810. I anden Etage er ligeledes en meget stor Sal, som jeg ikke har seet. Den benyttes til Baller ved adskillige høitidelige Leiligheder; ogsaa holder det svenske Academie der sit aarlige Høitidsmøde; og mangen Fest

og maadelig Digter har paa denne Børssal modtaget Belønningen for sit Priisdigt i Guldmenailler og offentlig Roes.

Skibsbroen er egentlig ingen offentlig Plads, men en bred aaben Gade, langs med Havnens Steenbulværk, fra Søder-Strømmens Udløb til Slotret, henved 1000 Alen lang. Den indtager hele Stadens østre Side, og udgiør dens liveligste, og ved Udsigten til den med Skibe opfyldte Havn interessanteste Deel, hvor man stedse finder en stærk Rørelse og Færdsel af Vogne og Mennesker. Alle Huse langs med denne Gade ere store og anseelige, og beboes tildeels af Kiøbmænd. Henimod den søndre Ende ligger det saakaldte store Pakhuus, eller Stadens Toldbod, og Stockholms Bank. Tænke vi os den ene Rad af Amaliegadens Huse i Kiøbenhavn med Forsiden vendte imod Havnen, da have vi et temmelig lignende Billede af Stockholms Skibsbro, kun at Udsigten til Havnen her er mere aaben, men Husene ikke saa smukke og prægtige. De øvrige Torve og Pladser i Staden (Jerntorvet, Kiøbmandstorvet, Mynttorvet, Munkebrotorvet) ere ubetydelige og have intet mærkeligt. Gaae vi fra Skibsbroen, forbi Slottets østre Side og den saakaldte Logaard, en nydelig lille Have, anlagt oven paa en Terrasse imellem to Pavilloner af Slottet, da komme vi til den store Bro (Norrbro eller Slotsbron) der forener Staden med Norr-Malm, hvilken Deel af Stockholm jeg nu vil berøre.

Denne Bro af huggen Granit, med fire Hvælvinger, hører til de største og skiønneste Værker, som Architekturen i nyere Tider har frembragt i Stockholm. Grundstenen lagdes 1787; men Broen har været over

tyve Aar under Arbeide. Den har i Breden 32 Alen, med ophøiede, fire Alen brede, med Marmorfliser belagte Fortog paa begge Sider for Fodgængere, og dens hele Længde er 320 Alen; men heraf optages to Trediedele af en lille, imellem Staden og Norr-Malm beliggende Holm (Helge-Ands Holm), hvorover Broen tillige gaaer; og hele Breden af dens fire Hvælvinger (tre imellem Norrmalm og Holmen, een imellem denne og Staden) udgiør saaledes kun 113 Alen. Skade er det, at denne herlige Bro for endeel savner Frihed og Regelmæssighed, da den paa den ene Side afbrydes ved den kongelige Stald, som ligger paa Helgeandsholmen. Denne er en meget lang, lav Bygning, opført i det syttende Aarhundrede i en god Smag, men udentil yderst forfalden. En anden Ufuldkommenhed ved Broen er, at den ikke er anlagt fuldkommen lige, men hælder stærkt ned imod Slottet; uagtet man, for at skiule dette Fald, har forhøiet Jordsmonnet ved Slottet saameget, at Foden af de Colonner, der staae midt for den saakaldte Løvebakke, er bedækket med Jord. Lige ud for den Fløi af Slottet, der vender mod Broen, paa begge Sider af denne, har man anlagt to skiønne, lige, murede Bulværker, og paa høire Side af Broen, imellem dens Hvælvinger, ud imod Havnen, er indrettet en Landingsplads i Form af en Halvkreds, ligeledes med muret Bulværk, som er bestemt for Baade og smaa Fartøier. Alle disse Arbeider ere meget solide og forsvarlige, og Broen er i det Hele en af Stockholms skiønneste Prydelser. Den er ogsaa det Sted i hele Hovedstaden, hvor man uafbrudt finder den stærkeste Færdsel af Men-

nesker, og den svarer heri omtrent til Kiøbenhavns Øster-gade. Udsigten fra Broen mod det høie Slot og Staden, mod det smukke Gustav Adolphs Torv paa Norrmalmen, mod Østen til en Deel af Havnen og Husene paa Blasiiholmen, mod Vesten til Kongsholmen og Målaren, hvor et nydeligt Lyststed, bygget paa en Klippeholm midt i Strømmen imellem Ridderholmen og Norrmalm (Strömsborg), tager sig fortræffeligt ud, og hvor man i det Fierne opdager den med Sødermalm forenede Langholm — denne rige Udsigt, hvis Detail jeg her ikke kan udtømme, hører til de mest livfulde og interessante i Stockholm. Naar vi fra Norrbro sætte Foden paa Gustav Adolphs Torv, da ere vi egentlig i Upland. Her finde vi tre Hoveddele af Stockholm: Norrmalm, Ladugårdslandet og Kungsholmen, ved hvilke vi nogle Øieblik ville opholde os.

Da Stockholms Stad anlagdes, var en stor Deel af Norr-Malm intet uden en høi, mod Øst og Vest affaldende, udyrket og ubeboet Sandaas, som i ældre Tider kaldtes Brandtberget, og senere, efter Kong Birgers Drost Johan Brunke, som der blev henrettet 1319, Brunkeberg. Tid efter anden, da en Forstad for Stockholm begyndte at reise sig paa disse ufrugtbare, biergige Tomter (hvoraf den vestre Deel fra det trettende Aarhundrede af, i lang Tid tilhørte St. Claræ Kloster, som Kong Magnus Ladulås der anlagde) blev dette Bierg mere og mere udjævnet; og skiøndt det endnu for 80 Aar siden (1732) var 80 Fod høit, 60 Fod

pragtfulde Palladser, der nylig fængslede Vandrerens Syn, og til de store, anseelige Bygninger, som han hist og her støder paa, midt iblandt smaa, lave Træhuse. Forunderlig og overraskende er denne Forskiel i udvortes Charakteer, som man finder ved at gaae Norrmalm igiennem, fra dens prægtige søndre Qvarterer til de nordlige Udkanter, hvor den vilde Natur begynder at træde frem med Klipper og Høider og dybe Dale midt iblandt Husene, og hvor man atter paa mange Steder finder maleriske og landlige Udsigter; ja, saasnart man er Observatoriet forbi, synes man i den lange, lige, med Træer beplantede Norr-Tulls Gata, hvor man seer faa Huse og den ene Have ved den anden, at være paa Landet, og er man blot uden for Porten (Norr Tull), da er man pludselig henflyttet i en meget romantisk Egn; man seer Skovene ved det deilige Haga, en Deel af Brunsvigen, Kornagre og Enge imellem biergige Høider, og glemmer reent, at man kun er nogle hundrede Skridt borte fra en stor Hovedstad. Saaledes opdager man ogsaa i denne Deel af Stockholm den synderlige Ulighed, den Blanding af Orden og Uregelmæssighed, af Ziirlighed og Utækkelighed, af architektonisk og landlig Skiønhed, Konstens Pragt og Naturens Raahed, af smukke, jævne, lige Gader, og krogede, ilde byggede Stræder, der snoe sig over og imellem Bakker og Klipper — hvilket Alt denne Hovedstad paa en saa charakteristisk Maade indslutter inden sine Grændser.

Norrmalmen udgiør tre Kirkesogne, med ligesaamange Hovedkirker: Clara, Adolph Frederiks og Jacobs Kirker. Af dens sex Torve vil jeg blot nævne det

smukkeste, eller rettere det eneste, der fortiener at omtales: Gustav Adolphs eller Norrmalmstorvet, lige for Broen, der fører til Staden. Det har i Længden omtrent 180 og i Breden, 120 Alen; to Paladser af lige Bygning, opførte under Gustav III., Operahuset og Prindsesse Albertines Palais, indtage Torvets tvende Sider; den tredie som vender mod Broen og Slottets nordre Fløi, er aaben; den fierde optages af tilstødende Gader og nogle Bygninger, der ikke have noget udmærket og paa en uforbeelagtig Maade forstyrre Torvets Symmetrie. Det maa falde enhver i Oinene, at her fattes endnu eet eller et Par Paladser, foruden de to, som ere der; og Torvet giør af denne Aarsag ikke ganske det skiønne og udmærket harmoniske Indtryk, som Amalienborg i Kiøbenhavn, hvormed det ellers har nogen Liighed. I Midten af dette Torv, ligefor Broen, staaer Gustav Adolphs Billedstøtte til Hest, af l'Archevesque og Meier. Kongen er i Harnisk, det laurbærkrandsede Hoved vendt imod Slottet, Commandostaven i den høire Haand. Mig forekommer hans Stilling at være temmelig stiv, og Statuen at savne det herlige Liv og den Frihed, som hersker i vor Femte Frederiks Billedstøtte paa Amalienborg — den eneste, hvormed jeg kan sammenligne denne. Neppe har heller Hesten en saa fuldendt Skiønhed, som Kong Frederiks. Man har anmærket som en Synderlighed, at Gustavs Sværdbælte hænger, imod al Skik, fra venstre til høire Side. Piedestalen er af Marmor og Granit; dens to Sider prydes af fire Medailloner, med Billederne af Gustavs Feltherrer: Torstenson, Wrangel, Baner og Kønigsmark, i Bronze, modellerede af Sergel. En ligeledes af ham

modelleret Gruppe, forestillende Oxenstierne, som dicterer Historiens Muse Gustav Adolphs Levnet, er bestemt at skulle pryde Piedestalens Forside, der vender mod Broen; men endnu er den ikke udført i Bronze, og bliver det maaskee aldrig. Allerede 1757 besluttedes dette Monuments Opreisning, og Arbeidet blev overdraget l'Archevesque, som giorde to forskiellige Modeller til Statuen, der ikke blev støbt før 1779, opreist 1791, og først 1796 under Gustav den Fierdes Regiering afdækket, efterat den havde været henved 40 Aar i Arbeide. Statuens Vægt beløber sig til 181 Skippund, og Omkostningerne have udgiort over 170,000 Rdlr. Unegteligen er denne Billedstøtte i Pragt og Anseelse den første af de tre Statuer af svenske Konger, som Stockholm eier, om den end i plastisk Skiønhed maa vige for Gustav den Tredies.

Foruden dette Torv, med dets to Palaier, og foruden de tre Kirker, jeg ovenfor har nævnet, kan endnu mærkes følgende Bygninger og Indretninger paa Norrmalm: det saakaldte dramatiske Theater, som ligger bag Operahuset ved Havnen; det kongelige Maler- og Billedhugger-Academie ved det saakaldte Rödabods-Torget i Nærheden af Mælarens Strand; Fødselsstiftelsen (Barnbördshuset) sammesteds beliggende; Frimurernes Børnehuus eller Pleiestiftelse, en ypperlig Indretning (ved Malmskillnads Gatan); Weisenhuset, eller det saakaldte Stora Barnhus, ved Dronninggaden; det astronomiske Observatorium, anlagt paa en høi Bakke, lige for Dronninggaden; det store Fattighuus ved Sabbasberg, hvor henved 300 Fattige underholdes; Rørstrands Fajence-Fabrik, ved Carlbergs-Vigen; Borgerskabets

Enkehuus, hvor 64 uformuende Enker nyde fri Bolig og Underst⊘ttelse; og endelig den i Nærheden af dette beliggende Kongens Have (Kungsträgården), som er ret pyntelig, men meget mindre, mere indsluttet af Bygninger, og ikke saa smuk eller fordeelagtigt beliggende som Kongens Have i Kiøbenhavn. Ved Enden af Haven ligger en lang, lav Bygning, som først var Orangerie, siden Dandsesal, og endelig omskiftedes til Tøihuus, efterat Arsenalet var forvandlet til et Theater. Her giemmes nu en stor Mængde i Krig erobrede Faner, Standarter og andre Seierstegn, gamle Vaaben af alle Slags, Svenske Kongers Rustninger, Klæder og Vaaben, og mangfoldige mærkværdige og ubetydelige Curiositeter, som De vist gierne fritager mig for at opregne. Dog kan jeg ikke forbigaae nogle af de Gienstande, som jeg betragtede med den egne Deeltagelse, man ikke kan andet end skienke selv ubetydelige Ting, der enten allene ved deres Eiere, eller ved deres Brug under særdeles Omstændigheder, have modtaget en uforgængelig historisk Mærkværdighed.

Deriblandt var især de, efter vor Tids Brug, meget simple Klæder, hvori Carl XII. blev skudt ved Frederikshald d. 30 November 1718: hans Hat, hvori man seer Hullet af Kuglen; hans Kiole, af grovt blaat Klæde, med store glatte Messingknapper, Klædesfoder og Skindlommer; en blaa Klædes Kappe, guul Vest og Buxer af Klæde, med ikke mindre end ti Skindlommer, det blodplettede Gehæng af Elsdyrsskind; de lange, stive meget blodplettede Dyreskindshandsker, der have rækket næsten til Albuen; Halsklædet af sort Krepflor, næsten tre Alen langt; to Par Strømper, det ene strikket af

Traad, det andet syet af Lerred; et Par korte, stive Støvler af Ryslæder, med svære Jernsporer; endelig en Granstok, som Kongen havde i Haanden, da det dræbende Skud traf ham, og som man siden har beslaaet med Sølv. Hvor forunderlig levende træder en Begivenhed, selv fra de fierneste Tider, frem for Phantasien, ved Synet af livløse Ting, der vare dens stumme Vidner, da den indtraf, men tale om den endnu efter Aarhundreder! Ingen Fortælling har saaledes bragt den ædle kongelige Helts Død frem for mit Øie, som disse Klæder, hvori han sidste Gang aandede. Med en lignende Fornemmelse, men med uendelig mindre Interesse, saae jeg den Maskeradedragt, i hvilken Gustav III., Natten imellem den sextende og syttende Marts 1792, paa Operahuset modtog det dødelige Skud af en Undersaats Haand: en graa strikket Silketrøie og lignende Pantalongs, Silkekappen, den blodige Skiorte og Halvmasken. Jeg maatte herved nødvendigen tænke paa den synderlige Contrast imellem begge Kongers Død, der fuldkommen udtrykker Uliigheden i deres Charakteer. Carl faldt med Haanden paa Sværdet, i Løbegraven for en fiendtlig Fæstning; Gustav med Maske for Ansigtet, i Narredragt, paa et Operahuus; begge døde som de havde levet, hiin som en Nordens Helt, denne som en udmærket Skuespiller, der med alle sine glimrende Egenskaber og store Talenter, dog ikke passede til at regiere over en nordisk Nation. Forvesten giemmes her ogsaa adskillige Vaaben og Klæder, som have været brugte af Gustav Adolph, og den udstoppede Hud af Hesten, som han red i Slaget ved Lützen; men ikke de Klæder, han sidste Gang bar; thi disse bevarer man i det Wienske

Tøihuus. Ret mærkelige ere ogsaa endeel af de ældre svenske Kongers Rustninger og Vaaben, som man har opsat paa udstoppede Heste, tilligemed de Pantserdækker hvormed man fordum beskyttede disse Dyr i Krigen; man viser Gustaf Adolfs svære Harnisk, hans Hielm eller Stormhat, af en uhyre Vægt, og mangfoldige andre Mærkværdigheder, som ere mere værd at see, end at opregne.

Med Norrmalmen staae to andre Dele af Stockholm i Forbindelse: Ladugårdslandet og Kungsholmen, hvilke paa en Maade kunne ansees som denne Hovedstads Forstæder. *Ladugaardslandet*, der har sit Navn af Slottets Ladegaard, som i ældre Tider her var beliggende og af hvis Jorder en Deel skienkedes Staden i Midten af det syttende Aarhundrede, ligger Vesten for Norrmalm, og udgiør egentlig et Heelt med denne. Denne Forstad har sin egen Kirke, som først 1737 blev indviet; Gaderne ere regelrette, lige og temmelig brede, men i Udkanterne ligesaa slet byggede og brolagte, som nogle af Norrmalmens yderste Gader. I den nordøstlige Deel af Ladugaardslandet, imellem dette og Norrmalm, finder man en offentlig Have, Humlegaarden kaldet, der er større, friere og mere landlig end Kungstrægaarden, men ikke saa pyntelig eller vel vedligeholdt. Dens afsides Beliggenhed volder, at den næsten slet ikke besøges. I et Lysthuus, som ligger i denne Have, har man tilforn opført offentlige Skuespil. Ved den saakaldte Diurgaardsbro over Surbrunnsvigen staaer Ladugaardslandet i Forbindelse med Dyrehaven, og denne Vei er en meget smuk, om Sommeren temmelig besøgt Promenade. Lige over for La-

bugaardslandet, imellem Staden og Dyrehaven, ligger Admiralitets- eller Skibsholmen; denne er paa den ene Side ved en Bro forenet med den lille Kastellholm, paa den anden Side ved en længere Bro med Blasiiholmen, som tilforn var en lille Ø, men nu udgiør en landfast Deel af Norrmalm. Denne Malm tilligemed Ladugaards-landet ere de Dele af Stockholm, der egentlig kunne siges at ligge paa Fastlandet.

Kongsholmen er en stor Ø, (med 700 Tønder Lands Areal) Vesten for Norrmalm; men hvoraf kun en gandske liden Deel er bebygget, og selv denne ligner mere en stor Landsby, end en Stad. Den største Deel af Kongsholmen bestaaer af Haver, Skovland og øde Klipper, hvoraf nogle, før den nye Vei til Drotningholm blev anlagt, vare næsten gandske uveisomme og ubestigelige. Paa et Par Bierghøider har man anlagt to Møller, hvorfra man nyder den fortræffeligste Udsigt over Mælaren og den største Deel af Stockholm. En Kirke (Ulrica Eleonoras Kirke), et Hospital og et Glasværk udgiøre Kongsholmens Mærkværdigheder. Adskillige ikke ubetydelige Manufakturer og Fabriker have der i det attende Aarhundrede været anlagte, ligesom og Holmen fra først af var bestemt til saadanne Anlæg; men af disse findes nu kun saare faa. Bomulds- og Klædefabriker ere forsvundne; nogle Læderfabriker og Garverier have vedligeholdt sig. To Broer, en meget lang og en mindre, forene Kongsholmen med Norrmalm; en tredie over Ulfsunda-Fiorden (Tranebergs-Broen) sætter den i Forbindelse med Fastlandet, Vesten for Holmen. Over denne og to andre Broer gaaer den skiønne, nye Vei, af omtrent en svensk Miils Længde,

som Gustav III. lod anlægge over Kongsholmen og de nærmeste Viger og Øer til Lystslottet Drotningholm, og som man paa flere Steder maatte bane ved Sprængningen af svære Klipper. Kongsholmen er i det hele vel den mindst bebyggede, men tillige en af de mest pittoreske Dele af Stokholm, hvor den romantiske og vilde Natur, som her saa forunderlig trænger sig ind imellem Gader og Bygninger, ret bliver synlig. En eensom, lidet besøgt Vei slynger sig over og imellem Klipper til den nordvestlige Pynt af Kongsholmen. Her sættes man over en smal Vig til det kongelige Slot Carlberg, hvor nu er et Academie for Landcadetter. Ogsaa her finder man saare skiønne Situationer, og en ret vakker Have. Jeg kommer maaskee til i det Følgende at omtale dette Sted; og begiver mig nu til den tredie Hoveddeel af Stockholm.

Södermalm er den største af Stockholms syv Holme, men udgiør dog ikke nogen fuldkommen Ø, da den, omflydt af Hammarby-Søen, Åhrsta-Fiorden, Hornsvigen, Ridder-Fiorden, Söderstrøm og Saltsøen indtil Danvigen, dog i Vest ved Danviks-Tull er landfast, og ved den søndre Port, kaldet Skants-Tull, ligeledes hænger sammen med Fastlandet ved en smal, men bakket Tange, hvorpaa 1657 anlagdes en nu unyttig Skandse. Södermalmen blev 1457 lagt under Stockholm, men først fra Gustav Vasas Tid begyndte den egentlig ret at blive bebygget, og at ansees for en Forstad. Før denne Konges Tid var det Skik, at Stockholmsboerne, naar en Fiende nærmede sig Staden, afbrændte Husene paa Malmerne; og i saa urolige Tider kunde disse ikke vinde nogen varig Tilvæxt. Men i

det syttende Aarhundrede tiltog Sødermalmen saameget, at den, ligesom Norrmalm, stræbte efter at blive en særskilt Stad med egne Friheder, hvilket den dog ikke opnaaede. Heller ikke kom Carl Gustavs Plan til Udførelse, da denne Konge 1658 under Krigen med Danmark faldt paa, at ville flytte Residentsen til Sødermalm og lade denne Stockholms Forstad befæste og videre bebygge. Nu kan den, ligesaalidt som Norrmalm, med Grund tillægges dette Navn, da den i Størrelse overgaaer denne og Staden tilsammen; dog er den mindste Deel af dens Areal (der udgiør 1050 Tønder Land) bebygget; meget Land paa Klipperne ligger endnu øde, eller benyttes til Haver, ja endog til Græsmark og Agerland. Her er da ogsaa det Særsyn, at man finder en Indsø, eller rettere en Mose, Fadebuurssøen kaldet, midt i Sødermalmen og i Nærheden af en af dens anseeligste Gader (Götgatan); uagtet man for længe siden har klaget over, at ildelugtende Uddunstninger fra denne Sump giorde Omegnen usund.

I øvrigt er Sødermalmen den høieste, den meest ujævne og biergige Deel af Stockholm. Her finder man Gader, saa hældende og steile, at man i Siælland, hvor man frygter for Kierselen ned ad den ubetydeligste Bakke, neppe vilde vove at kiøre paa dem; og andre (for Ex. i Nærheden af Mose Bakke) hvor det er reent umueligt at færdes med Vogne. Et ganske forunderligt Syn er det virkelig, at see Huse saaledes reise sig i ordentlige regelrette Gader paa et Bierg, og imedens man stræber op ad dette med temmelig Besvær, at see en Vogn høit oppe i Gaden, ligesom svævende oven over Taget af de nederste Huse. De fleste Gader paa Søder-

malm ere for Resten temmelig brede, regelmæssige og lige, hvilket tildeels skriver sig fra de store Ildsvaader, som have overgaaet denne Deel af Stockholm. Den største Deel af Husene er nu ogsaa af Steen, og man kan undertiden i Grundvolden see den naturlige Klippe, hvorpaa de ere anlagte, at træde frem for Dagen. Imidlertid fattes det heller ikke paa Træhuse, som dog nu ikke mere ere tilladte at bygges; og jo længere man kommer ud paa Malmen, jo mere forsvinder Tanken om at man er i en Hovedstad, indtil man omsider troer at være i en Landsby, eller endog i reent ubeboede Egne. I det Hele er Sødermalm ikke saa anseelig, som Norrmalmen; og vilde man søge en Deel af Kiøbenhavn, hvormed denne Malm, skiøndt kun paa en fiern Maade, og aldeles ikke med Hensyn til Beliggenheden, kunde sammenlignes: da blev det Christianshavn. Husene ere tildeels lavere, end paa Norrmalm. men mere rummelige; her har man ogsaa i Almindelighed større Gaardsrum, og her findes endeel smukke og vel anlagte private Haver. Paa mange Steder træffer man de skiønneste Udsigter; blandt hvilke er især berømt den i Sandhed overordentlige rige og henrykkende Udsigt fra den saakaldte Mose-Bakke, ikke langt Østen for Slusen, hvor man overseer hele Staden med Slottet og Ridderholmen, en betydelig Deel af Norr- og Søder-Malm, Havnen med Skibsholmen og Kastelholmen, i Nordost begrændset af Dyrehavens livelige, skovklædte Høider. Dette er unegtelig et af de herligste og skiønneste Standpunkter for Øiet, man i nogen Stad vil kunne finde; og De, min Ven, vil ikke undres over, at jeg vilde ansee min Reise til Stockholm lønnet, blot ved nogle Gange at have nydt

denne Udsigt, der er den rigeste og interessanteste, jeg hidtil i Sverrige har fundet — som den vel ogsaa i dette Land uden for Stockholm er uden Lige. Opgangen til dette Sted skeer ved tre ret beqvemme Trapper; man finder Huse, Gader og Haver her oppe paa Bierget; og en skiøn Søndag-Eftermiddag, den første jeg tilbragte i Stockholm, fandt jeg endeel Mennesker samlede her paa et Tracteursted — men de Fleste syntes at være af den ringere Middelstand, og dette fortryllende Sted er lidet eller slet ikke besøgt af den stockholmske elegante Verden.

Med Staden forenes Södermalmen ved Broer over den saakaldte Søderstrøm, eller Mælarens Udløb i Saltsøen. Dette er det i Historien mærkværdige Sted, hvor den Ø, Stockholms Stad er anlagt paa (det gamle Agnefit), fordum ved en smal Tange var landfast med Aasøen, eller Sødermalmen; hvilken Tange Kong Oluf den Hellige giennemskar, da han i sine unge Aar paa Vikingstog var løben ind i Mælaren, og der indspærret af den svenske Konge Oluf Skøtkonung. Flere Aarhundreder efter denne Giennemskæring var Strømmen seilbar fra og til Mælaren, uden Hielp af konstige Indretninger; men da med Tiden Staden udvidedes, og Mælarens nordre og søndre Udløb ved Opfyldning og Bygninger bleve snevrere, fik Vandet i Søen et hastigere Løb og større Høide, og giorde et Slusewærk nødvendigt, hvilket i sit første Anlæg menes ei at være ældre end fra Dronning Christinas Tid. Den nuværende Sluse, 100 Alen lang, 16 Alen bred og 10 Fod dyb, er et Værk af den berømte Mechanicus Polhem, og blev efter ni Aars Arbeide færdig 1753. Igiennem

den skeer nu al Seilads fra og til Mælaren, og denne Søes tvende Udløb under Norrbroe benyttes ei engang til Baadfart. I Nærheden af denne Sluse finder man den saakaldte Jernvaag, eller Oplagsstedet for alt det Stangjern, der fra Sverriges fleste og vigtigste Hammerværker føres over Målaren til Stockholm, for derfra at udskibes. Forbausende er Synet af den uhyre Mængde af dette Metal, som her findes stablet i store, sorte Masser; og med Rette kan denne Jernvaag, der er et af de største Jernmagasiner i Verden, kaldes en af Sverriges Guldgruber. Mængden af det Stangjern der paa engang findes samlet her, kan man nogenlunde slutte sig til deraf, at fra Stockholm allene pleier aarligen at udskibes henved et hundrede tusinde Skippund. Den af Mure indsluttede Fordybning, hvori Jernet samles (Järngrafven) deles ved en Bro, som fører fra Slusen til Sødermalmstorvet, i to Dele. Man seer her Stangjernet deels stablet op imod Murene, deels ved opbyggede Stilladser, men under aaben Himmel, og derfor nødvendigen meget udsat for Rustning. Ved den Side, der vender til Mælaren, er en Bro, hvor det ankommende Jern modtages; paa en anden Bro mod Havnen lades det i Baade eller Pramme, og føres saaledes ud til Skibene. Med Hensyn til Vigtigheden for Sverriges Handel, til Mængden af de forskiellige Stangjernsorter fra Sverriges fleste Jernbrug, som her findes samlet, og til den livelige Rørelse, her altid finder Sted, da i Almindelighed henved et hundrede Mennesker ere sysselsatte med at bære Jernet frem og tilbage, er denne Jernvaag et af de interessanteste Steder i Stockholm. En anden saakaldet Tackjärns-Våg findes i

Staden, ved Mælarens Havn, i Enden af Munkbrogaden. Her samles det raae, uhamrede Jern (Tackjärn, Rujern), der udføres fra Stockholm til indenlandske Hammerværker.

Af de tre Torve, som findes paa Södermalmen, Adolph Frederiks Torv, Södermalmstorv og Nytorv, er det første (235 Alen langt, 138 Alen bredt) det største og mest regelmæssige; det sidste, i en Udkant af Malmen, er mere et Samlingssted for Ureenlighed, end et Torv. I øvrigt kan paa Södermalmen endnu mærkes: de to Sognekirker, Maria og Catharina Kirken, af hvilke den sidste er den smukkeste, og har en sielden og fortræffelig Beliggenhed paa et af Stockholms høieste Punkter; et romersk- og et græsk-catholsk Capel i Stadshuset ved S. Malms-Torv; et stort Arbeidshuus for Fattige; det betydelige Hospital ved Danvigen (egentlig uden for Södermalm) og Skibsværftet ved Teglvigen. Vesten for Södermalmen ligge to smaa, biergige Holme, Räckningsholmen og Långholmen, hvoraf den sidste ved en Bro er forenet med Malmen. Begge regnes med til Stockholm; men ere ubetydelige og lidet bebyggede.

Jeg har nu forsøgt at give Dem et Begreb om Stockholms Beliggenhed, de forskiellige Dele, hvoraf denne Hovedstad bestaaer, og deres indbyrdes Forhold. I denne Beliggenhed, paa en ulige, ujævn og biergig Grund, deels paa Holme, Öer og Halvöer, deels paa Fastlandet, der, ligesom hine, er indskaaret med en Mængde Bugter og Vige, hersker en saa eiendommelig Mangfoldighed og Besynderlighed, at Stockholm allene derved har, som Stad betragtet, en saare charakteristisk

Mærkværdighed. Den er ikke blot Søstad — thi Landet træder her stærkt nok frem for Øiet i Bakker og Bierge, og en romantisk landlig Natur frembyder sig næsten ved enhver Udsigt over Staden; men Vandet ombælter og indslutter dog denne næsten paa alle Kanter i store, betydende Masser; det strækker sig i dybe Bugter og Vige ind imellem de bebyggede Holme, ligesom for at indfatte og bemægtige sig den forunderlige Stad, der ikke blot sammenbinder to af Sverriges ved Vande adskilte Provindser (Upland og Södermanland); men ogsaa ligesom tiener til Dæmning imellem en stor Indsø og det salte Hav, hvilke under Stockholms Broer blande deres Vande. Dog, i hvor charakteristisk, hvor skiøn og romantisk endog en Stads Beliggenhed er, og hvormegen Naturskiønhed den endog har at fremvise inden for sine Enemærker: saa er det dog ikke allene herved, den kan tildrage sig vor Opmærksomhed, ikke blot heri, at dens udvortes Charakteer afpræger sig. Vi forbinde egentlig slet ikke med Begrebet om en Stad nogen Tanke om landlig Skiønhed; vi tænke os i hiin kun en Samling af Gader, Bygninger, Torve, Kirker Palladser, o. s. v. og alt dette indskrænket inden for et vist Rum af Volde, Ringmure eller andre Grændser. En Stad betragte vi især som et Værk af menneskelig Flid og Konst, og ihvorvel dens heldige Beliggenhed og skiønne Omgivning nødvendig maa indtage os, og en lykkelig Harmonie imellem Natur og Konst, som i dette Tilfælde er saa sielden, aldrig vil forfeile sin Virkning paa os: vende vi dog stedse tilbage til Staden selv og til de udvortes Gienstande, der egentlig og væsentlig tilhøre den. Vi betragte dens Anlæg og Byg-

ningsmaade, i det Hele, saavelsom i enkelte, udmærkede Partier. Architekturen er den Konst, hvis Genius følger os paa enhver Vandring igiennem en stor og betydelig Stad, og stedse minder os om, at det er den, som her fortrinligen virker — eller burde virke paa vor Sands for det Skiønne.

Med Hensyn til Bygningsmaade og Bygningskonst er Stockholm langt fra ikke hvad den er, naar vi see hen til dens sieldne Beliggenhed og Naturomgivning. Uden denne vilde den, som Hovedstad, endnu mindre end ellers giøre et saa fordeelagtigt Indtryk, som Kiøbenhavn giør i vore Dage. Hvad der fra denne Side charakteriserer Stockholm, er en forunderlig Uliighed, en Forening af ofte stødende Contraster, hvilke dog stundom ved deres overraskende Selsomhed forhøie Nydelsen af det Interessante og Romantiske, hvorpaa denne Hovedstad er rigere end nogen anden, og som især maa virke fordeelagtigt paa den Fremmede, der kun nyder det Maleriske, Behageligheden deraf for Øiet, uden at mærke stort til de Uleiligheder for Indbyggerne, som dermed kunne være forbundne. Hvo kan vel fra Norrbro betragte det herlige, majestætiske, i en ædel Stiil byggede, i Sandhed kongelige Slot i Stockholm — hvo kan fra Catharinakirkens Taarn paa Södermalm, eller fra den noget dybere liggende Mosebakke, hvortil Opgangen saa herligen lønner sig, overskue den stolte Udsigt over den skiønneste Deel af Staden — hvo kan fra Løvebakken nyde det livelige Syn ud over den smukke Bro, som vrimler af Mennesker, mod Gustav Adolphs Torv, og over Havnen, opfyldt med Skibe — eller giennemvandre den lange, præg-

tige Dronninggade, eller den aabne, lyse, livfulde Gade langs med Skibsbroen: uden at erkiende, at Stockholm har Partier, som ere en Kongestad værdige, og som overalt, hvor de fandtes, vilde være lige prydende og lige skiønne? — Men begive vi os derimod til Udkanterne af Malmerne og af Ladugaardslandet, som dog ere de nyeste, senest anlagte Dele af Stockholm: da troe vi ikke at være i den samme Stad, hvis Skiønhed vi nylig beundrede. Ikke blot enkelte Træhuse, nogle endog med det velbekiendte Grønsværtag, finde vi her til vor Forundring; men selv hele Gader, som ere saa slet byggede, at vi paa det livagtigste kunne indbilde os at være forflyttede til Thorshälla, Enköping, eller nogen anden af Sverriges ringeste Kiøbstæder; saameget mere, som vi paa endeel Steder, formedelst det biergige Jordsmon, aldeles ikke øine noget af den bedre og skiønnere Deel af Staden. Tænker man sig nu dertil disse Gader enten aldeles ikke, eller meget slet brolagte, deres afsides Beliggenhed, og Ubeqvemheden, som de meer eller mindre steile Bakker, hvorpaa de ere anlagte, medføre ved al Færdsel: saa vil man sande, at en mindre pittoresk Beliggenhed, med beqvemmere og bedre byggede Gader, vilde i det mindste for Indbyggerne i disse Egne af Staden have været mere tienlig og ønskelig.

Det er heller ikke blot i de fierne Udkanter af Stockholms saakaldte Malmer, at vi finde en Bygningsmaade, der er saa afstikkende imod andre enkelte Partiers architektoniske Skiønhed og Pragt; men midt i Staden selv, den ældste og tættest bebyggede Deel af Stockholm, findes imellem de større Hovedgader (for Ex.

Store- og lille Nyegaden, Munkebrogaden, Øster- og Vester-Langgaden, Skibsbroen og fl.) en stor Mængde smaa, trange, mørke Stræder eller Gyder (som her benævnes Grænder), af hvilke den største Deel fuldkommen ligne den saakaldte Peder Madsens Gang i Kiøbenhavn; kun at Husene tildeels ere noget større og bedre byggede. Saadanne, ved Mørkhed, Eneverhed og Ureenlighed, selv midt om Sommeren ved en Dags Regnveir, høist utækkelige Stræder beboes især af den fattige og ringere Folkeclasse, hvis Lod jeg ofte har beklaget, naar min Gang faldt igiennem en af disse ængstelige Gyder, der synes byggede for at udelukke Menneskene, som beboe dem, fra Luft, Lys og Frihed, og hvoraf nogle endog blot af Fodgængere kunne passeres. — Hvor skærende en Contrast danne disse Stockholms Smaagader, hvis Mængde er saa stor*), at de nødvendigen maa falde stærkt i Øinene, til Stadens skiønnere Partier og til den aabne, lyse, frie Natur, der omgiver dem! — Hellere derfor naar man tænker mere paa Indbyggernes Velliden, Sundhed og Beqvemmelighed, end paa Reisendes Dienslyst, en mindre maleriskt Beliggenhed, og flere brede Gader, en bedre, friere rummeligere Bygningsmaade. Denne finder man nu vel i de større Gader i Staden, hvoraf jeg nylig har nævnet de betydeligste; men hvad dog ogsaa ved disse strax falder i Øinene er, at de ere uforholdsmæssig smale til

---

*) Blot imellem Store Nygaden og Vester Langgaden findes 12, imellem Øster Langgade og Skibsbroen 21 saadanne Gyder.

deres betydelige Længde og Husenes Høide. I det Hele maa man undres over, at der ogsaa i de nyere Dele af Stockholm (Malmerne og Ladegaardslandet) allene er seet paa et regelmæssigt Anlæg, og paa at danne lige Gader, der skære hverandre i rette Vinkler; uden at man har tænkt paa, at give disse en passende Brede, eller sørge for Fodgængeres Beqvemmelighed. Ingen af Stockholms 298 Gader og Stræder har over 20 Alens Brede. Selv den prægtige Dronninggade, den skiønneste og bedst byggede Gade i Stockholm, er ikke bredere end Østergade i Kiøbenhavn; og Gader, som vor Amaliegade, Bredgade eller Gothersgaden, søger man her forgieves, saavelsom en Gade, der forenede den Skiønhed i Bygninger, den lyse Prægt i det Udvortes, med den romantisk-smilende, halv landlige Udsigt til Rosenborg Have med sit gothiske Slot, som Kronprindsessegaden i Kiøbenhavn eier. — Fortog savner man i Stockholm enten aldeles, eller de ere saa smale, ubetydelige, uden Forhøining over Gaden og uden Fliser, at de ikke ere til nogen Fordeel for de Gaaende, der ikke allene maa finde sig i til visse Aarstider at vade igiennem et Søle og Smuds, som man i Kiøbenhavn ikke har Begreb om; men ogsaa jævnligen, i det mindste Fremmede der ere uvante til denne Gadefærdsel, ere udsatte for Fare ved Vognene, som her i Almindelighed kiøre langt hurtigere end hos os. Stockholmerne finde dem, ved Vanen, langt lettere i disse Uleiligheder, og pleie at sige, at de bære deres Fortog med sig paa Fødderne. Disse bevægelige Fortog (Kaloscherne) høre virkeligen ogsaa i Stockholm, som overhovedet i alle svenske Stæder, til Livets første Nødvendigheder for Mandfolk.

En Bemærkning kan jeg her ikke forbigaae, da den ofte, ved at sammenligne begge Hovedstæder, er opkommen hos mig. Jeg har saavel i Sommer, som nu i Efteraaret i det Hele fundet Stockholms Gader mindre levende, end Kiøbenhavns, naar jeg endog giorde Sammenligning imellem de Gader i begge Stæder, hvor sædvanlig den stærkeste Færdsel er. Endeel bidrager det upaatvivlelig hertil, at denne Hovedstad er af langt større Omfang og Udstrækning, end Kiøbenhavn; men tillige maa det bringes med i Regningen, at Folkemængden her er noget mindre, som og, at Damerne i Stockholm ikke vise sig saameget paa Gaden, som i Kiøbenhavn, da de her langt mindre gaae til Fods, og næsten aldrig uden Ledsagelse af Mandfolk. Man skulde derfor troe, at her maatte være større Overflødighed paa Hyrevogne og egne Equipager, hvilket dog slet ikke er Tilfældet. De sidste ere i Almindelighed langt mindre smagfulde og glimrende, end vi nu ere vante til at see dem hos os; og de første ere næsten alle saa usle, stygge og gamle, og Hestene saa magre og udpiinte, at neppe nogen Hyrekudsk i Kjøbenhavn har dem saa slette; og jeg har mangen Gang undret mig over, at de elegante stockholmske Damer ville kiøre i disse skrøbelige, smudsige Karreter, eller hvorledes de kunne holde sammen paa den daarlige, opkiørte Steenbro.

Af Torve eller offentlige Pladser eier Stockholm ingen, der kunde sættes ved Siden af Kongens Nytorv i Kiøbenhavn, dette prægtige Centrum for vor Hovedstad, hvilket ikke blot ved sin Størrelse, de omgivende Bygningers Skiønhed, og den aabne, frie Udsigt til Nyhavn er saa fortrinligen udmærket; men ogsaa ved

dets ypperlige Beliggenhed og ved de flere anseelige og betydelige Hovedgader, som udgaae derfra. I Stockholm ere de smukkeste offentlige Pladser Gustav Adolfs Torv paa Norr-Malm, og Slotspladsen i Staden. Den sidste kan passende sammenlignes med Slotspladsen i Kiøbenhavn; ligesom Gustav Adolphs Torv med Amalienborg; men fradrager man Udsigten over Broen mod Slottet, da taber hiint Torv i Sammenligningen; thi da det kun har to eensbyggede Palladser lige over for hinanden, savner det, som jeg alt har anmærket, den imponerende Eenhed, som Amalienborg ved sine fire prægtige Palaier besidder. De øvrige Torve i Stockholm have intet udmærket. Det saakaldte Stortorv har intet stort, uden Navnet, og ligner omtrent Kultorvet eller Ulfelds Plads i Kiøbenhavn. Ridderhuustorvet er smukkere, og har en interessant Udsigt mod Ridderholmen og dens Kirke; men det er dog for lidet til at giøre nogen betydelig Effect, og kan ikke sættes ved Siden af Gammeltorv i Kiøbenhavn, hvor det nye Raad- og Domhuus, uagtet en mindre heldig Beliggenhed, ved en mere imponerende Architektur forbunkler Ridderhuset i Stockholm. Adolf Frederiks Torv paa Södermalm er vel en stor og ganske regelmæssig Fiirkant; men har ingen udmærket smukke Bygninger, og vanzires ved et Par paa Torvet opførte Vagthuse.

Jeg vil tilføie disse almindelige Bemærkninger om Stockholms Udvortes, som Stad betragtet, et Par Ord om Huusbygningen i Særdeleshed. — Det kan ikke negtes, at vil man allene see paa Varighed og Soliditet, da udmærker en stor Deel af Husene i Stockholm sig ved disse Egenskaber, og have vist heri Fortrinnet for

en Mængde af Kiøbenhavns i de senefte Tider opførte Bygninger. Vel har man ogsaa her, som alt er bemærket, Træhuse; men kun i Udkanterne af Byen. I den egentlig saakaldte Stad ere alle, og i Malmerne den største Deel Huse af Steen, og grundmurede. Bygningsmaaden er i Almindelighed stærk og massiv; Trapperne af Steen; i ældre Huse skal det ei være ualmindeligt at finde Vindeltrapper. Architektonisk Konst og Prydelser findes derimod sielden anvendte paa private Bygninger; det Udvendige ved mange Huse røber en temmelig høi Alder; og den indvendige Anordning og Indretning er i det Hele mindre tækkelig og beqvem, end i de nyere Bygninger i Kiøbenhavn. Brede, lyse Trapper finder man kun sieldent; og Gaardsrummet er i mange Huse, især i det Indre af Staden, saa indskrænket, at de faa Qvadratalens Rum imellem de høie Mure, hvor et Par Mennesker knap kunne vende sig, neppe fortiener Navn af en Gaard. De beboede Værelser ere derimod i alle nogenlunde anseelige Huse ret beqvemme, og man sætter i Stockholm et Slags Luxus i at boe godt og rummeligt, hvilken især i de senere Aar skal tage mere og mere Overhaand. Man finder her Sælgekoner, der sidde i aabne Boder paa offentlige Pladser; men beboe en fire eller fem ordentlig meublerede Værelser, og leve saaledes, som det kan høre til en saadan Bolig. Hvad ellers Meubler angaaer, da finder naturligviis ogsaa heri Pragt og Overdaadighed Sted hos Rige og Fornemme; dog troer jeg at have bemærket, at man i det Hele meublerer simplere, mindere overflødigt, og ikke med den Elegants og Smag, som i Kiøbenhavn; ligesom heller ikke det stockholmske Snedker-

arbeide i den Henseende kan maale sig med det Kiøbenhavnske, uagtet her ogsaa findes enkelte fortrinlig gode Mestere i dette Haandværk. En af de smukkeste Prydelser i Værelserne er virkelig Ovnen, der her, som næsten allevegne i Sverriges Stæder, er af glasserede Steen, og ofte har ret smagfulde Former. Endnu maa jeg bemærke den Egenskab ved Husene i Stockholm, at de næsten uden Undtagelse udvendigen ere hvide eller graaladne; og jeg veed neppe at have seet her et eneste Huus med afstikkende eller brogede Farver. Dette giver Byens Udvortes en mindre livelig Eensformighed; især da det er paafaldende, at Husene her meget hastigere end i Kiøbenhavn tabe deres udvortes Pyntelighed, og antage et smudsigt graat, gammelt Udseende. Maaskee kan dette for en Deel tilskrives Røgen af det meget fede Træ, som her brændes. Jeg har tilforn bemærket, at man i Stockholm næsten ikke finder beboede Kieldere; i det mindste ikke i de bedre Dele af Staden. Dette bidrager til at give Huse og Gader et mere pynteligt Udseende; man seer ikke de stygge Kielderskure og Kielderhalse, der mangensteds vanzire Kiøbenhavns Fortog; Høkerboder og Brændeviinskieldere, som Kiøbenhavn er saa rigelig forsynet med, falde her ikke saameget i Øinene; men deres Antal er derfor ikke mindre i Stockholm, og har i den senere Tid tiltaget ligesaa stærkt, som hos os.

Ville vi tilsidst sammenholde det totale Indtryk af Danmarks og Sverriges Hovedstæder: da bliver Forholdet meget liigt det, som finder Sted imellem begge Landes Natur; eller med andre Ord, naar vi beholde Ligningen med Naturscener: Stockholm er omtrent imod Kiøbenhavn, hvad en ueensartet, romantisk-skiøn,

mere indskrænkede, men dog meget interessante Udsigt, paa den ene Side til Havnen med dens tæt bebyggede Quaier, hvor Blikket taber sig blandt Huse og Skibe, paa den anden Side mod Kysten af Siælland og Kiøgebugt — Kastelsvolden, og den maaskee ikke efter Fortieneste agtede Promenade paa Stadens Volde, med de forskiellige livfulde Udsigter mod Søerne, mod det prægtige Frederiksberg Slot og Kiøbenhavns hele blomstrende, tæt bebyggede nærmeste Omegn — alt dette og mere kunne vi ganske uden Ubeskedenhed nævne ved Siden af de skiønne Egne i Stockholms Stad, om vi end tilstaae, at det er en heel forskiellig, mindre frappant, men blidere og venligere Charakteer, der hersker i disse kiøbenhavnske Udsigter. — Dog — jeg mærker, jeg er nær ved at glemme, at det er Sverriges, ikke Danmarks Hovedstad, til hvis Skildring jeg har villet meddele Dem nogle Træk; men næsten ufrivilligen har min Phantasie ført mig tilbage til Fædrelandet; og jeg slutter da med den Erindring, at en architektonisk Prydelse, som Stockholm ikke savner, ere adskillige nye og smukt byggede Kirker, hvoraf jeg troer, man især bør udmærke Adolf Frederiks og Clara Kirke paa Norrmalm, Ulrica Eleonoras Kirke paa Kongsholmen og Catharina-Kirken paa Södermalm.

XIX.

Stockholm.

Allerede i mit forrige Brev har jeg berørt en og anden enkelt Gienstand i denne Hovedstad, der tildrager sig og fortiener Opmærksomhed; og jeg ønskede, noget udførligere at opholde mig ved flere. Men hverken har den knapt tilmaalte Tid tilladt mig at udtømme Alt, hvad her for en fremmed Reisende kan være at mærke og at see; heller ikke vil jeg trætte Dem ved lange Beskrivelser over mangfoldige Ting, som enten ikke kunne have Interesse nok for Dem at læse, eller for mig at skrive om; ligesaa lidt som jeg agter at fortælle om saadanne Gienstande og Indretninger, der ligge uden for min Kreds, og som jeg derfor ikke er i Stand til behørigen at vurdere. De Bemærkninger og Optegnelser, jeg idag meddeler Dem, ønsker jeg derfor De blot vil betragte som et Tillæg til mit foregaaende Brev om Stockholms udvortes Skikkelse i Almindelighed.

Af Bygninger gives her i denne Stad ingen, der snarere, eller i den Grad maa tildrage sig enhver Fremmeds Opmærksomhed, som Slottet. Denne skiønne, imponerende Kongeborg, hvis høie og frie Beliggenhed forøger dens Effect, og som indtager og tilfredsstiller Øiet ligesaameget ved dens rene og fuldkomne Forhold, som ved den gode, skiøndt maaskee vel meget blandede Smag i de udvortes Prydelser, er bygget i den første Halvdeel af det attende Aarhundrede, efter en Plan af

Sverriges berømte Architekt Nicodemus Tessin*). Det gamle Slot i Stockholm, hvis Alder og Skiebne jeg ikke vil opholde mig ved, afbrændte for en stor Deel 1642 i Dronning Christinas Tid. Det blev vel igien nogenlunde istandsat; men forfaldt efterhaanden mere og mere, og Opførelsen af en ny Slotsbygning blev af Carl XI. overdraget Tessin, der forfærdigede Tegningerne 1688 og begyndte Arbeidet fire Aar derefter. Den hele prægtige Bygning var i fem Aar næsten fuldendt, og beboedes allerede af Hoffet, da Carl XI. døde (5 April 1697). En Maaned derefter laae den igien i Aske; med Møie reddedes Kongens Liig, der endnu ikke var bisat, og denne Ulykke var ligesom et Varsel for Carl den Tolvtes selsomme, for Sverrige uheldige Regiering. Tessin giorde nu nye Tegninger efter en forandret og skiønnere Plan; men oplevede ikke Arbeidets Fuldendelse.

*) Nicodemus Tessin var en Søn af Nic. Valentinsen Tessin, Kongel. Architekt og Raadmand i Stockholm, der var født i Stralsund, og adledes 1674 af Carl XI. Denne, den ældste Tessin har ikke som Architekt vundet saa udmærket et Navn som Sønnen, der fødtes i Nykøping 1654 og døde 1728 som Greve, Overhofmarskalk, og Canzler ved Lunds Universitet. Hans Søn var den som Statsmand og Gouverneur hos Gustav III. bekiendte Grev Carl Gustav Tessin, der 1728 fulgte Faderen som Over-Intendent, og fuldførte hans fortrinligste Værk, Stockholms Slotsbygning, efterat han havde giort en Udenlandsreise for at udvide sine Indsigter i Bygningskonsten. Han døde 1770, og med ham uddøde Familien.

da det under Carl XII. næsten aldeles hvilede. Ved hans Søn Carl Gustav Tessin og Baron Hårlemann fuldførtes Bygningen; men ikke med den Hurtighed, som det samtidigen opførte, i syv Aar færdig byggede Christiansborg Slot i Kiøbenhavn; thi den foretoges paa ny 1728 (Noget var dog skeet under Carl XII.) og først 25 Aar derefter (1753) kunde Hoffet flytte ind i det nye Slot.

Det ligger i den nordøstlige Kant af Staden, over hvilken det, fra en temmelig Høide, hæver sig prægtigt frem; synligt fra alle Sider, og med herlige Udsigter over den skiønneste Deel af Stockholm. Det udgiør en næsten ligesidet Fiirkant, med indbygget Slotsgaard, hvis to Sider ere prydede med Arcader, og ligger i en Retning fra Nordost mod Sydvest. Den nordlige Fløi, som er ældre end Branden 1697, i hvilken den for det meste skaanedes, vender imod Broerne og Gustav Adolphs Torv og er den længste, da den i begge Ender er forlænget ved fremspringende Fløie; den østlige, som har to Pavilloner eller Sidefløie, imellem hvilke en lille Have er anlagt oven paa en muret Terrasse, vender mod Havnen, og den søndre Fløi mod Slotspladsen og den saakaldte Slotsbakke, en Fortsættelse af denne. I den vestre Fløi, som maaskee er den smukkeste, er den egentlige Hovedindgang, og lavere Sidebygninger i en Halvkreds med Arcader (omtrent som Christiansborgs mod Ridebanen) sætte denne Fløi paa en Maade i Forbindelse med et Qvarteer af Staden; men det er ogsaa den eneste Side af Slottet, der mangler Frihed, og hvor denne stolte Bygning seer noget trykket og indskrænket ud. Denne Side er prydet med 10 doriske, halv i Muren

staaende Colonner, som bære ligesaamange joniske Karyatider, og over disse hæve sig atter ti corinthiske Piller til Taget. Ligeledes har man ziret denne Side af Slottet ved i Muren indsatte Medailloner af Bly, der forestille de svenske Konger fra Gustav den Første til Carl XI. De ere modellerede af Bouchardon, som har forfærdiget flere af dette Slots Ornamenter. Den nordre Fløi, med meget høi Kielderetage og Souterrains, som Grundens Uliighed her har givet Anledning til, har den tilforn nævnede Løvebakke, en prægtig, bred Opgang til Slottet, i en ædel Stiil, med Trapper til to Sider, hvorfra man træder ind i en Port, der fører lige ind i den indre Borggaard. Fra denne Opgang, som har sit Navn af to ret skiønt udarbeidede Malmløver i naturlig Størrelse, der pryde Rækværket, har man en fortræffelig Udsigt til Broerne, Torvet og Havnen. Et Monument var opreist i Gustav IV. Tid ved Foden af Løvebakken, midt for den nye Broe, til Minde om dennes Bygning; men det er nu borttaget — man siger, af visse politiske Grunde, der forekomme mig temmelig svage. Den søndre Fløi har 6 corinthiske Piller, over hvis Architrav Trrophæer ere anbragte. Slottet har foruden Kieldere fire Etager, hvoraf een, imellem den første og tredie, er Mezzanin, og et fladt italiensk Tag. Kun de østlige Sidefløie have sex Etager, tre store og tre smaa. Dets fire udvendige Façader ere alle ulige byggede og i forskiellig Smag decorerede, og man har sagt, at Tessin havde den Idee, at ville derved give Prøver af fire forskiellige Bygningsmaader: den græske, romerske, italienske og franske. Det er ikke til Fordeel for denne prægtige Bygning, at den udvendig ikke er saa

pyntelig, som det kunde sømme sig for et Residentsslot, men har allerede et meget gammelt, hist og her forfaldent Udseende. Man seer endog enkelte sønderslagne Ruder i Vinduerne, hvilket klæder ret ilde. — Iøvrigt finder jeg Totalindtrykket af dette Slot ikke blot harmonisk skiønt, men ganske svarende til det, man ved en Kongeborg venter sig. Hvorvidt alle enkelte Partier ere lige saa fuldkomne i architektonisk Skiønhed, som det Hele, kan jeg ikke indlade mig paa at bedømme.

De vil heller ikke vente nogen Beskrivelse af mig over det hele Indre af Slottet. Jeg vil hverken trætte Dem eller mig selv med at opregne alle dets Værelser og hvad de indeholde, hvilket kan være os begge temmelig ligegyldigt. Det Indtryk, som Beskuelsen af den Glands og Pragt og alle de kostbare Prydelser, man pleier at finde i det Indre af et saadant Slot, efterlader sig, kan desuden aldrig være af Varighed; thi den blotte Pragt, uden sand Storhed og evig Skiønhed, der aldrig taber sin Virkning, kan vel for Øieblik blende Synet og overvælde Sandserne; men dens Indtryk er dog flygtigt og forgængeligt, som den selv. En Bygning, som Slottet i Stockholm, kan mit Øie aldrig trættes ved at see, om jeg endog her skulde tilbringe min Levetid; men jeg har allerede nok af engang at have giennemløbet endeel af dets betydeligste Værelser, hvoraf jeg kun vil udmærke nogle faa af de skiønneste. — Den øverste Plads tilkommer Slotskirken og Rigssalen, hvoraf hver indtager sin Halvdeel af Slottets søndre Fløi, og i Høiden to Etager. Den første er naturligviis ikke som Kirke, hvad den sidste er som Riddersal; dog er den prægtig og bygget i en god Smag, men vel

overlæsset med Prydelser. Stolenes Drapperi med blaat Klæde, besaaet med gule Kroner, tager sig vel ikke ilde ud; men dog synes det mig at være upassende anbragt i en Kirke. Prædikestolen, der næsten er heel forgyldt, hviler paa en Gruppe af de fire Evangelisters Emblemer, støbte i Bly af Meyer og forgyldte. Altertavlen forestiller i Relief Christus i Gethsemane Urtegaard, begyndt af Bouchardon, fortsat af l'Archevesque, og fuldendt af Sergell. Den forekom mig ikke at være af udmærket Skiønhed. En herlig, bred Marmortrappe fører op til Slotscapellet; ligesom overhovedet Trapperne i Slottet ere smukke og prægtige, tildeels af Marmor. Rigssalen, i den anden Halvdeel af denne Slotsfløi, er af samme Størrelse, som Capellet, 125 Fod lang og 42 Fod bred, med et Gallerie, der skader Colonnernes Effect, en Forhøining til den Kongelige Throne, og Sæder til Rigets Stænder, som her forsamles ved Rigsdagenes Aabning og Slutning, og ved andre almindelige og høitidelige Møder. Denne Sal er vel ikke, hverken i Størrelse, Smag eller Pragt, hvad den forrige Riddersal var paa Christiansborg Slot; dog er den skiøn og en Konge værdig. At man stundom imellem Rigsdagene har benyttet den, ikke blot til store Hoffester, men selv til Comedier og Maskerader, forekommer mig ikke meget passende til dens Bestemmelse og værdigere Brug.

Blandt den øvrige Mængde af Sale og Værelser, som man fremviser i dette Slot, vil jeg nævne den prægtige Audientssal, som er hvid, med rigelig Forgyldning, og prydet med to Rader hvide, riflede Colonner af Træ (hvoraf den har faaet Navnet Pelare-Sa-

len). I denne Sal staae lige over for hinanden, med Ryggen imod to Speile, to Marmorstatuer i naturlig Størrelse af Sergell: en skiøn, meget ungdommelig Apollo, og en ganske fortrefflig Venus Kallipyge (eller med det franske, ikke finere Konstudtryk à belles fesses) Det deilige Ansigt er et Portrait af en Grevinde Høpken. Jeg veed ikke, hvorledes hun er kommen til den for et Fruentimmer med qvindelig Følelse meget anstødelige Ære, at sættes til Skue for hele Hoffet i en saadan Stilling; men jeg troer ikke, man ved en Venus af dette Slags savner et idealsk Ansigt, og det, her findes, passer fortræffelig til Statuen. I øvrigt saae jeg disse Værker af Sergell ikke længe, efterat have seet hans Amor og Psyche og Antikerne i det Kongelige Museum; og de giorde derfor mindre Indtryk paa mig. Næst ved denne Sal er en anden, med Betræk af guldvirket Fløiel (man kaldte den Sammets-Rummet, eller Fløiels-Værelset) hvor man seer opstillede i en Række fem eller sex Marmorbûster (jeg troer alle af Sergell), der forestille den kongelige Familie. Gustav den Fierdes og hans Dronnings Bûster vare naturligviis forviste herfra; men jeg saae dem i Sergells Attelier, fortræffelig udførte, dog kun i Gibsafstøbninger. Det falder mig herved ind, at jeg har erfaret og lagt Mærke til, at man paa alle Maader har giort sig Umage for at udslette og borttage ethvert Minde om denne afsatte Konge, lige indtil hans Navn og Navnetræk i Inscriptioner; ja man har endog sagt mig, at ikke engang hans Navn maa nævnes i de af hans Forordninger, der, eftersom Skik er i Sverrige, aarlig oplæses fra Prædikestolene. Denne temmelig vidt drevne Omhyggelighed for at

skaane det svenske Folk for at see eller høre noget, der kan minde det om Gustav den Fierde, fortiente han vel i det mindste ikke ved sin indvortes Styrelse af Landet i flere Aar, om han endog i øvrigt har fortient den Skiebne, han beredte sig.

Det fattes ikke paa Malerier i dette Slot; men de ere adspredte, tildeels lidet tilgængelige, og betragtes som Kongernes private Eiendom; et offentligt National-Gallerie savner man endnu i Stockholm. Jeg saae paa Slottet en lang Sal og to eller tre andre Værelser behængte med Malerier; men hvad skulde jeg sige Dem om disse, efterat have en eneste Gang giennemløbet dem hastigen med Øinene? — Her ere endeel nederlandske og franske Stykker af Værd; men ogsaa mange maadelige, og ganske faa italienske. Man nævnede mig her Arbeider af Rubens (to Børn, en Susanna, en Merkur), Van Dyck (en hellig Hieronymus, de fire Evangelister paa een Tavle, et Selskab af Spillere, Rubens's Familie, Venus med den døde Adonis, de Witts Portrait, o. fl.), Rembrand (en læsende Philosoph, en gammel Kone), Teniers (en Slagter, der tager Indvoldene ud af en Oxe), Lairesse (Ulysses og Ajas overtale Achilles, at vende tilbage til Grækernes Leir), Wouwermann, Hondecoster, Poussin, le Moine, og flere; men man havde ingen Catalog at fremvise. Mig indtog særdeles en Psyche i sørgmodig Fortvivlelse, med et uendelig livfuldt Udtryk af Sorg i det deilige Ansigt og de himmelvendte Øine. Man kunde ikke sige mig, af hvem det var malet. — Jeg forlod denne Malerisamling, som det gierne skeer mig og Flere, mere forvirret og bedøvet af den Mængde Gien-

stande, der i saa kort en Tid paatrænge sig Diet og Sindet, end tilfredsstillet ved rolig og uforstyrret Betragtning af enkelte Malerier, der i Særdeleshed fængslede min Interesse. Efterat have seet disse Konstværker havde jeg imidlertid ikke megen Sands for det Øvrige af Slottet. Man fremviste en Mængde Værelser, endog Dronningens Sovegemak, der var simpelt, men meget pynteligt. Over Sengen hang Kongens, den forrige Dronning Frederike Dorothea's og Prindsesse Albertines Portraiter i Miniatur. I dette Slot hersker i det Hele megen, men ikke altid smagfuld, hist og her noget gammeldags Pragt. I Kongens og Dronningens Værelser finder man dog nye, særdeles vel giorte Meubler i en god Smag. Noget af det Skionneste og Prægtigste, jeg saae, var et Cabinet med Hautelisse-Tapeter fra Gobelins, der forestillede Scener af Don Quixote. Jeg forbausedes ved den ypperlige Tegning og Colorit, den skuffende Liighed med Malerier i disse Væverkonstens næsten ubegribelige Mesterstykker.

Det er Tid, at jeg i dette Slot, som jeg kun meget ufuldkomment har kunnet beskrive Dem, fører Dem ind i dets ypperste Helligdom, at jeg beder Dem følge mig til det Sted, hvor Alt, hvad jeg forhen af Pragt og Skiønhed havde seet i Kongeborgen, forsvandt for mit Die, og Skikkelser ligesom nedstegne fra en høiere Verden, aabenbarede sig for mit Syn — skiøndt dette ikke var indviet til at fatte deres fulde Herlighed, og jeg derfor maatte nøies med en mindre fuldkommen, men derfor ikke mindre reen og inderlig Konstnydelse. — Jeg har alt beskrevet Dem den saakaldte Logaard, en lille Have, anlagt paa Terrassen uden for den østre Slots-

fløi, imellem de to fremspringende Sidefløie. Denne Have er et af mine Yndlingssteder i Stockholm. Jeg kan ikke beskrive Dem det fortryllende Indtryk, man her modtager, ved at vandre imellem grønne Træer og Buske, omduftet af Blomsternes Vellugt, med den lyse, frie, oplivende Udsigt til Havnen og Staden — og med en Arcade i Baggrunden, hvor man igiennem de store, til Gulvet rækkende Vinduer øiner de herlige Konstværker, der vise os Formens idealske Liv, aandet i det døde Marmor. Aldrig har jo et dybere Studium indviet mig i den plastiske Konsts Hemmeligheder; og dog maa jeg sige Dem, at dette Syn gientagne Gange har giort en dyb og selsom begeistrende Virkning paa mig. Det forekom mig, som jeg giennem disse Glasdøre, ligesom i et Tryllespeil, saae Konstens hellige, underfulde Verden aabnet for mig, imedens tillige Naturen og Livet traadte ganske nær hen for mine Sandser. Et saadant Sted — har jeg ofte sagt mig — have vi ikke i Kiøbenhavn! — Her troer man at være i Konstens sydlig-skiønne Fædreland, hvor Naturen smykker dens Genius med sin evige Blomsterkrands — og ikke høit oppe i det kolde, klipperige, konstarme Norden — og hvor har jeg forundret mig over, endog paa de skiønneste Sommerdage, at finde dette Sted næsten ubesøgt!

I den nordlige Sidefløi ved Logaarden har det kongelige Museum sin Plads i to Værelser. Det største og prægtigste af disse er det, som vender imod Haven — en lang Sal, med herlig Lysning fra den ene Side, bygget i en skiøn Smag, med hvælvet Loft, Marmorgulv, og en dobbelt Rad af Colonner. Imellem disse staae paa den ene Side mod Dagen en Samling af de

ni Muser med en Apollo Citharoedus, alle antike Statuer i Marmor; paa den modsatte Side nogle mindre betydelige Billedhuggerværker, i Midten af Salen en antik Endymion og en beruset Faun af Sergell; ved den ene Ende en græsk Præstinde med Offerskaalen i Haanden, og en fredelig Minerva (Minerva pacifera) med Oliegrenen; ved den anden en meget stor antik Vase og et Par usigelig skionne, næsten fem Alen hoie Marmor-Candelabrer, der brugtes i de Gamles Templer, begge af overordentlig Fiinhed i Smagen og Skionhed i Formerne*). Desuden findes her endnu en skion Sella curulis af Marmor, en heel Deel antike Basreliefs, Büster og andre Konstsager; og denne kostbare Samling af Antiker som Sverrige skylder Gustav den tredies Reise til Italien (1783-84) har i Norden, naar man dertil regner Scandinavien og Rusland, ikke sin Lige. Foruden flere enkelte Stykker, som Gustav kiobte, blev han ogsaa Eier af den beromte Piranesi's hele Konst-Samling, der nu blandt de ovrige er opstillet i dette Museum, som forst efter Gustavs Dod under Formynderregieringen (1794) blev indrettet i det nærværende skionne Locale, efter en Plan af den smagfulde Architekt og

*) Efter Sergells Dod har ogsaa hans beromte Gruppe: Amor og Psyche, faaet Plads i dette Museum, hvor man nu kan sammenligne den med Antikerne, og hvor den unegtelig har fundet et mere passende Sted end i et Lysthuus i Haven ved Haga. Man har ligeledes i dette Museum opstillet alle denne Konstners Modeller i Leer og Gips, hvoraf endeel aldrig ere udforte i Marmor.

Konstkiender Fredenheim. Saa uforbeelagtig en Plads de fleste Malerier i den kongelige Samling have faaet, da de hænge adspredte omkring paa flere Steder, hvor de tildeels ere saa godt som utilgængelige, tildeels hverken have behørigt Rum eller Lysning, saa vel har man i dette Galerie sørget for de antike Statuer, der ogsaa ere af langt høiere Værd, end Alt hvad der af Malerier findes i Stockholm.

Skal jeg nu sige Dem, min Ven, hvad Nydelse jeg har havt ved første Gang i mit Liv at betragte en saa betydelig Samling af antike Konstværker: da maa jeg erindre, at det Hele egentlig giorde den stærkeste Virkning paa mig, ved det forunderlige, Ærefrygt vækkende Indtryk, som en saadan Forening af ældgamle Mesterværker af plastisk Konst maa frembringe hos enhver, der i det mindste har Sands for Konstskiønhed og Følelse for det Hellige og Ærværdige i Konsten, om han end mangler det indviede Kienderøie. Jeg prøvede her det samme, som jeg altid har følt, ved at træde ind i den skiønne Antiksal paa vort Konstacademie: at det forekom mig, som Væsener af en høiere Natur, end Menneskets, havde paataget sig den mennesklige Skikkelse, for at aabenbare os den høieste Skiønheds Form; eller som om de vare forstenede Levninger fra en ældgammel heroisk Tid, da en fuldkomnere Slægt, end den nærværende, befolkede Jorden. Men jeg tilstaaer gierne, at jeg endog her i de antike Marmorbilleder tildeels savnede meget af den Skiønhedsfylde, som hist ikke dølger sig i Afstøbningerne af de herligste Billedstøtter, Jorden eier. Jeg vil saaledes reent ud sige Dem, at af disse heelt beklædte Muser var der Ingen, hvis Skiønhed jeg i den

Grad kunde opdage, som den nøgne Endymions; i hine rørtes min Sands mere ved en vis antik Kraft og idealsk Høihed, saavelsom ved det Originale i Compositionen, hvilket jeg dog uden Vanskelighed fattede, end ved egentlig Skiønhed, som jeg imidlertid maaskee ved længere og oftere Betragtning bedre havde kunnet finde og tilegne mig. Nu forekom mig nogle af Musernes Draperie stivt, og saaledes, at Stenen alt for vel røbede sig deri; ligesom ogsaa Nogles Stilling (f. Ex. Melpomenes) ikke syntes mig skiøn eller ædel nok — ikke at tale om Ansigterne, hvoraf adskillige forekom mig intet mindre end skiønne. Polyhymnia, Terpsichore og Clio vare de, som i det Hele behagede mig bedst. Den førstes Stilling syntes mig i høi Grad skiøn og gracieus, Draperiet, med den deraf heelt bedækkede venstre Haand, og dets nydelige Foldekast, fortræffeligt, Hovedets Form idealsk, og Ansigtet saa ædelt, yndefuldt og begeistret, som det hos denne Muse bør være. Ogsaa Clios ædle, rolige og faste Stilling indtog mig meget, og hendes Draperie fandt jeg idealsk skiønt. Thalia derimod, med hendes Bukkeskind om Livet, hvoraf Benet hænger hende ned paa Maven, med snevre Ærmer, der gaae til Haandledet og et stivt Draperie, næsten uden Folder, forekom mig som et sandt Steenbillede, mere ægyptisk end græsk; og havde hun ikke Satyrmasken i Haanden, saae vel neppe Nogen i hende den comiske Muse. Hvorfor Melpomene, en meget svær og bred Matrone, hvis Haar ere omhyllede med Viinløv og Druer, løfter den venstre Fod næsten uanstændig høit op paa en Steenblok, forstod jeg ikke. Urania er en ædel Figur, men temmelig svær og stiv; Erato syntes mig at see alt for mørk og

streng ud; og den siddende Calliope, som er i Færd med at skrive paa et Digt, forekom mig at have en mere fortrædelig, end begeistret Mine *).

De vil ellers vist af disse Anmærkninger faae Anledning til at tænke paa, hvor vanskeligt det er at dømme om plastiske Konstværker, i hvilke Formen spiller Hovedrollen, helst naar man tilforn næsten ikke har seet andet end Malerier, hvor man saa ofte ved Udtryk, Colorit, Handling og Gruppering bortledes fra Form og Tegning. Men jeg tør ogsaa haabe, at De ei vil være for streng i deres Fordringer til den, som her første Gang saae antike Statuer, og saae dem egentlig kun eengang. — Af de øvrige tre beklædte Statuer, som jeg ovenfor har nævnet, og som i Skiønhed og Konst forekom mig at overgaae de fleste af Muserne, behagede den græske Præstinde, en herlig, ædel, majestætisk Figur, med et saare konstrigt Draperie, mig bedst, og mindst den qvindeklædte, halv qvindelige, paa Citharen spillende Apollo, som jeg dog

---

*) I Voyage de deux François, dans le Nord de l'Europe T. II. p. 57 læses følgende Dom over disse Statuer af Muserne, der næst den vaticanske, skal være den eneste fuldstændige Samling af antike Muser, som haves: "Skiøndt alle ni ikke ere af lige Værd eller i den skiønneste antike Stiil, ere de dog vigtige for Konstens Studium, da enhver især har enkelte skiønne Details. — Draperiet er det bedste ved disse Statuer. Polyhymnia og Terpsichore ere fortræffelige; Clio, Euterpe, Urania og Erato ere skiønne, Melpomene og Thalia almindelige og Kalliope et den sletteste."

troer skal være meget agtet af Kiendere, men som jeg bestandig i min Phantasie sammenlignede med den vaticanske, hvorved hiin ikke kunde vinde.

Dog, mere end alle Muser med Apollo og Minerva, som ellers er af en meget reen og ædel Skiønhed, tilfredsstillede og interesserede mig den første antike Statue, jeg nogensinde saae (thi jeg ilede forbi de andre til den Figur, der strax fængslede mit Øie), Kronen for denne Samling: den sovende Endymion. I noget over naturlig Størrelse (7 svenske Fod i Længden) ligger den evige Sover udstrakt paa et mod Hovedet ophøiet Leie, næsten nøgen, hvilende paa et Gevant, der løselig sammenholdes ved en Knap nær ved den høire Skulder. Stillingen er ikke allene let og skiøn, men i høieste Grad sand, naturlig og fri. Det paa Leiet hvilende Hoved er noget tilbagebøiet, og synker lidt mod den venstre Skulder, Munden halv aaben, Brystet høit hvælvet, som om han i dette Øieblik drager Aanden; det venstre Been og Armen paa samme Side ere udstrakte, det høire Been hævet med Knæet, og den høire løftede Arm hvilende med Haanden paa en afbrudt Green eller en liden Træstub. I alle Lemmer svulmer Kraft og Manddom, det dækkes af en yppig ungdommelig Muskelfylde, hvis Blødhed og Rundhed nærmer sig saameget til den qvindelige Form, som det hos en skiøn og kraftfuld Yngling kan være tilladt. — For mine Øine og for min Siæl var dette Konstværk noget af det Skiønneste, jeg i mit Liv saae, og jeg forundrede mig selv over den Lethed, hvormed jeg i det mindste fattede det Heles fuldendte Formskiønhed og den rene Harmonie imellem de enkelte Dele i denne ypperlige Statue. Jo længere

jeg betragtede den, jo skiønnere og mere levende forekom den mig at blive; det uendelig bløde, og dog muskelfaste, kraftsvulmende Marmor syntes mig at forvandles til virkelige menneskelige Lemmer, og det forekom mig tilsidst, som jeg kunde see Brystet at hæve sig, og høre den Sovende at drage Aanden. Denne konstrige, skuffende Efterligning af den levende Natur i Stenen, denne idealske Forening af det synlige physiske Liv og Slummerens tilsyneladende Død, er maaskee aldrig herligere udtrykt i noget menneskeligt Billedværk, og hører vist ligesaa fuldt til denne Statues Konstfuldkommenhed, som den rene, fuldendte Skiønhed i alle Former. Enhver, som seer denne Endymion, maa beundre den; thi ogsaa det uøvede Øie maa forbauses ved det levende udtrykte Liv; og det er dog vel en Fuldkommenhed mere ved et Konstværk, at det kan nydes endog af dem, der ikke kunne betragte det med et skarpt Kienderøie, og derfor maae oversee mange af dets Skiønheder. Dette var Tilfældet med mig; og dog skienkede Betragtningen af denne Statue mig nogle af de skiønneste Øieblik, jeg i dette Land har levet. Jeg forlod den herligen lønnet, og med en høi Grad af Tilfredshed, og ønskede mig kun, at jeg engang havde kunnet betragte den, naar Luna, som det i Mythen fortælles, stiger ned for at kysse sin sovende Elsker.

Denne Endymion, som er fra den græske Konsts bedste Periode, er funden 1783 i Ruinerne af Hadrians Villa ved Tivoli. En liden Deel af Hovedet og den ene Fod er restaureret. Hyppige, og tildeels alt for kiendelige Restaurationer finder man ogsaa ved Muserne. Gustav III. kiøbte, som her siges, Endymion for 2000

Ducater og Muserne for 3000. Mig forekomme disse Priser meget lave. Han blev ogsaa Eier af fire kostbare Colonner af atheniensisk Marmor, fundne paa samme Sted, som Endymion. Man seer desuden her en Mængde Basreliefs, Büster, meget af det saakaldte Raphaels Fayence (Majolica) og andre Konstværker, som jeg ikke er i Stand til at opregne. Samlingen af antike Marmorbüster, hvoraf endeel reddedes i Slotsbranden 1697, staaer i et Sideværelse ved den store Sal — et slet Locale, meget fugtigt, og saa køligt, at man paa en hed Sommerdag neppe uden Fare kan opholde sig der. Den er betydelig, og var for mig af stor Interesse. Konstneren foretrækker maaskee den ene Endymion for alle disse Büster; men hvor et saa udmærket historisk Værd forener sig med Konstens (og endeel af Büsterne syntes mig at være fortræffeligt udarbeidede), hvor jeg saaledes seer de gamle Tider ligesom endnu levende i samtidige Afbildninger af Historiens Udødelige: der forekommer det mig næsten, som Marmoret har et Liv, der kan maale sig med det idealske Liv i høiere Konstværker. — Paa et Bord af Porphyr i den store Antiksal, imellem en Büste af en gammel Græker eller Romer og en døende Alexanders Hoved (skiønne moderne Arbeider) staaer eller rettere ligger Sergels beruſede Faun, som holdes for et af hans Mesterværker. Jeg fandt ogsaa i denne lille Statue af det fineste, mest blendende hvide Marmor, et herligt Liv og megen Skiønhed, en fortræffelig utvungen Stilling, i Ansigtet det mest talende Udtryk af Rusens Glæde; men den interesserede mig langt fra ikke saa meget som Endymion. Var det Æmnets Skyld? eller var det fordi Statuer,

under den naturlige Størrelse, sielden have giort noget betydeligt Indtryk paa mig? — Det synes mig, som mit Øie ved fristaaende, heel udarbeidede Figurer eller Grupper ikke saa godt kan skille sig fra Begrebet om Størrelse, som i Malerier eller Basreliefs. En Statue, der har et Barns Størrelse, forekommer mig oftest som et Barn, om den ogsaa skal forestille en Kæmpe, og taber derved i sin Virkning. I det mindste gik det mig saaledes her — men den Konstforstandige vilde formodentlig lære mig, at jeg deri har megen Uret.

Imellem og bag ved de i Rækker opstillede Statuer i dette Museum har man sat endeel store Malerier, hvoriblandt ei skal findes mange af fortrinligt Værd, naar man undtager Ehrenstrahls fortræffeligt malede Heste i naturlig Størrelse. At man har henstillet disse Malerier her, uden Rammer, og paa et saa upassende Sted, synes at vidne enten om en stor Mangel paa Plads, eller om en ganske maadelig Smag; thi hvor besynderlig og forstyrrende en Virkning giør det ikke, at see disse store Heste i Galop og Trav midt iblandt de antike Muser! — Det er i det Hele at beklage, at man endnu ikke har tænkt paa at samle et Udvalg af de Malerier, der findes adspredte paa forskiellige Steder i Stockholms Slot, saavel som paa de andre kongelige Slotte i et Gallerie, hvor de ligesaa fordeelagtigt kunde beskues, som Antikerne i deres herlige Sal. Den nu regierende Konge vilde derved have forøget den Fortieneste, han har af de skiønne Konster i Sverrige, ved Indretningen af dette prægtige Locale, der skete under hans Formynder-Regiering for Gustav IV.; da Statuerne og de øvrige antike Konstværker i Gustav den

Tredies Tid fandtes adspredte i forskiellige af Slottets Sale og Værelser. Foruden den Samling af Malerier i nogle af disse, som jeg ovenfor har omtalt, finder man en anden næsten ligesaa stor, og maaskee vigtigere Samling ophængt i en Forstue og i en temmelig dyb, ikke meget lys Sal i Slottets nordre Fløi, hvorigiennem Indgangen er til det kongelige Bibliothek. Her hænge Malerierne, uden Orden og uden Lysning, tæt pakkede paa hverandre fra Gulvet til Loftet. Disse Værelser staae aabne for enhver i de Timer, da Bibliotheket er aabent, og jeg er nogle Gange gaaet igiennem dem, uden at finde et Menneske, der havde Tilsyn med disse Konstskatte.

Heller ikke over denne Malerisamling var nogen Fortegnelse at faae til Eftersyn. Blandt flere, som man har udmærket for mig, som nogle af de fortrinligste Stykker, vil jeg nævne følgende: En Madonna med Christusbarnet, der foregives at være en Correggio. Her er ingen Raphaelisk, guddommelig Idealitet, men en skiøn og indtagende Menneskelighed. Maria er en ung, ret vakker Moder, der glæder sig ved sit Barn. Christusbarnet, der med barnlig Uskyld smiler ad et Æble, som den lille Johannes rækker ham, er ganske i Correggios Stiil. Om Coloriten kan man næsten ikke dømme, da den ved Afvaskning af en Fuskerhaand er saa godt som reent fordærvet. — Et Englehoved af Correggio, med een Arm, der blot er skizzeret. Hovedet er i høieste Grad skiønt og fuldkommen udført. Coloriten er mørk, og falder noget i det Grønne. — Raphaels Madonna della Sedia, en Copie af Raphael Mengs. — Den hellige Familie, efter Foregivende af

Guido Reni. Meget interessant er Sammenligningen imellem dennes Madonna og de to andre af Raphael og Correggio. Hun staaer omtrent midt imellem disse, og behagede mig efter Raphaels bedst. — Judith med Holofernes' afhuggede Hoved, af Christopher Allori. Et fortræffeligt Maleri, som man uagtet den blodig-rædsomme Gienstand ikke kan løsrive sig fra. Et usigelig lidende, melancholsk Udtryk hersker i det afhuggede Hoved, i hvis brustne Øine man endnu synes at læse Præget af Siælen, der gik til Grunde. En stolt, ærefrygtbydende og dog uimodstaaeligt henrivende Qvindelighed, i Forening med en glødende, fortærende Sandselighed, er Udtrykket i Judiths Aasyn, Stilling og hele Figur. Det er bekiendt, at Allori i denne Judith malede sin Elskerinde, en florentinsk Dame, og i Holofernes' Hoved sig selv, for symbolisk at fremstille hendes Magt over hans Siæl. Han skal have malet denne Gienstand flere Gange, og hans første Original fandtes i Palladset Pitti i Florenz. — En Tiggerdreng af Murillos. Et Barn, klædt i Pialter, sidder i en øde, nøgen Egn, med en imellem Sorgløshed og Fortvivlelse svævende Rolighed, og søger at befrie sig fra Utøi. Et eget Sujet, der synes styg og frastødende, og dog har en vis smertelig dyb elegisk Charakteer. — David med Goliaths Hoved af Caravagio. Mere kraftigt charakteristisk, end skiønt. — Christus med Skattens Mynt, af Lanfranc. Fortræffelig malet, men slet og prosaisk udtænkt. En mere lav Christus kan man ikke let see. Det samme gielder omtrent om Flugten til Egypten af Jordans; her er en prægtig og blendende Colorit, og Sandhed i Tegningen; men ingen

Skiønhed. Maria er det modsatte af idealsk. En Bacchus af Rubens, som er vel hollandsk, og mest udmærket ved den ypperlige Farveblanding. — Blandt nogle Malerier af den gamle tydske Skole maa jeg nævne to fortrinlige: Christus, som siger: hvo af Eder vil løfte den første Steen? af Lucas Cranach — et meget interessant Maleri, der har al den overordentlige Flittighed, al den Stivhed, og alt det inderlige, rørende charakteristiske Udtryk, der udmærker de bedre Malerier af den gamle tydske Skole. Der hersker en ædel Hellighed i Christi Aasyn: Qvindens Synde dølges ikke ved Udtrykket af hendes angerfulde Følelse og af den haanlige Ydmygelse, hun lider; hendes grønne Fløiels Draperie er rigt og forførerisk; en overordentlig Mangfoldighed af forskiellige Charakterer er udtrykt i Ansigterne af den Mængde Personer, som ville stene hende. — Et Gilde blandt Hav-Vidundere, af Sebast. Frank. En selsom Caprice af en genialsk overgiven, noget barok Phantasie. Den hele, tre Alen brede Tavle er fuld af en næsten talløs Mængde af ulige Figurer, den ene mere vidunderlig end den anden. Et bedre bevaret Bacchanal i samme Stiil af denne Mester skal eies af en Lieutenant Mannerhierte i Stockholm. Jeg maa afbryde disse korte og ufuldstændige Optegnelser, og blot endnu nævne to Stykker af unævnte Mestere: en skiøn Prospect af Venedig, hvor Vandet er malet med den mest beundringsværdige og fortryllende Sandhed og Natur; og en Nedtagelse af Korset, hvori Christi Figur især skal være fortræffelig udført.

Uagtet denne Samling af Oliemalerier ei er ubetydelig (Antallet af Malerier med stort og smaat udgiør

vel endeel over hundrede Stykker) kan den dog, om man endog slaaer den sammen med det, som findes i de øvrige Værelser paa Slottet, ingenlunde sættes ved Siden af de kongelige Samlinger i Kiøbenhavn, hverken i Værd eller Størrelse. Derimod besidder det kongelige svenske Museum en Skat af Haandtegninger, der i sit Slags næsten skal være eneste, i det mindste en af de første i Europa. Denne uskatteerlige Samling bestaaer af 3025 Blade med ziirlig Omhu bevarede, og ordnede efter Malerskolerne i 13 Portefeuiller.*) Det er for en Konstner og Konstkiender, ja selv for Enhver, der besidder nogen Smag for Konsten, en overordentlig interessant Nydelse, at kunne i originale Tegninger af alle Tiders og Skolers første Mestere beskue disses eiendommelige Aand, tilligemed Konstens Udvikling, og følge denne fra dens tidligste Frembrud til dens fulde Modenhed. Her findes Tegninger selv af de ældste ita-

*) I disse optager den florentinske Skole No. 1-183; Skolen fra Siena 184-226; den romerske Skole 227-632; den lombardiske 633-661; den bolognesiske 662-1178; Mestere fra Cremona, Brescia og andre italienske Stæder 1179-97; den venetianske Skole 1198-1354; den genuesiske, neapolitanske og spanske 1355-1429; Tegninger af forskiellige ukiendte Mestere 1430-1663; den flamandske, tydske og hollandske Skole 1664-2133; svenske Tegninger 2134-2238; Portraiter af berømte Malere af den italienske, tydske og flamandske Skole 2239-2321; den franske Skole 2332-2887; gamle Mestere 2888-3025.

lienske Malere (som en Giotto, død 1276, en Balthazar de Siena, Francesca Francia, o. fl.) — eller som i det mindste udgives for at være af disse Mestere; og man seer Arbeider af en Raphaels, Correggios, Titians, Salvator Rosas, Alberts Dürers, Lucas van Leidens Haand. Af Michel Angelo er her ingen Tegninger; men 26 af Raphael, 16 af Giulio Romano, 6 af Correggio, 55 af Annibale Caraccio, 10 af Lodovico, 32 af Agostino, 27 af Guido Reni, 36 af Guercino, 16 af Titian, 12 af Paolo Veronese; ingen af Rembrand, men 22 af Rubens, 21 af Vandyck, 10 af Teniers, 23 af Poussin, o. s. v. Den ældste svenske Tegning er fra 1631 af Phillip Lembke, — en bekiendt Bataillemaler. Man maa vel næsten forundres over den Mængde Haandtegninger af de nyere Tiders største Malere, som man paa dette Sted finder samlede, naar man tænker paa, hvor store Samlinger af saadanne der ogsaa i andre Lande fremvises; og da kan vel den Tanke opstaae, at neppe enhver Tegning, som tillægges en Raphael eller Correggio, virkelig er fra disses Udødeliges egen Haand. — Det var den 1770 afdøde Grev Carl Gustav Tessin, der under hans Gesandtskab i Paris havde kiøbt denne herlige Samling, og siden overlod den til Kong Adolph Frederik. En god historisk Catalog over Samlingen er forfærdiget af Rigskantsleren Baron Sparre (død 1803.) — Til det Kongelige Museum hører endnu Myntcabinettet (under den lærde Rigshistoriograph Hallenbergs Opsyn), der skal bestaae af noget over 20,000 Stykker, og en Samling af Kobberstykker, som heller ikke er ubetydelig. Foruden en Intendent over dette Museum (som for nærværende Tid

er Kammerherre F. Silverstolpe, tillige Over-Intendent, eller Directeur for det kongelige Bygningsvæsen, og Præsident for Konst-Academiet) er derved endnu ansat en Opsynsmand der har Titel af Kämmererer. Hr. Gøbel, som forestaaer denne Post, er en Mand af meget liberal og tienstfærdig Tænkemaade, og jeg skylder hans ufortrødne Artighed og Velvillie flere behagelige Timer.

I samme Fløi af Slottet, hvor Museum for Antikerne er indrettet, findes nu det kongelige Bibliothek i een Sal med Balustrade, og ved Siden af denne tre mindre Værelser eller Gallerier, oven over hverandre. I det nederste af disse giemmes Manuskripter og Palæotyper i Skabe. Det er vel af langt ringere Vigtighed og Betydenhed, end Museum, men har dog adskillige Mærkværdigheder, som fortiene at tages i Diesyn, og Manuskriptsamlingen er for den gamle nordiske Litteraturs og Historiens Studium ikke uvigtig. Bibliotheksalen er hverken stor eller prægtig; men bygget i en meget god Proportion. Væggenes Beklædning er Egeplanker, der have deres naturlige Farve; Vægpillerne ere ligeledes af Egetræ, og man seer ingen Malning eller Forgyldning i hele Salen. Nogle Borde staae midt paa Gulvet i denne, til Tieneste for dem, som ville læse paa Bibliotheket, og et Værelse med Ovn er til samme Brug om Vinteren. Man angiver Bøgernes Antal til 40,000 Bind, hvilket vel ikke er overdrevent. De kan allerede heraf slutte, hvor lidt nogen Sammenligning imellem dette og det store kongelige Bibliothek i Kiøbenhavn, der tæller over 300,000 Bind, kan finde Sted. Det stockholmske kan i Betydenhed og Størrelse omtrent sættes ved Siden

af det Classenske Bibliothek — i Kiøbenhavn det tredie i Rangen; men hverken kan det i den nyere, i Særdeleshed den naturhistoriske, physiske og geographiske Litteratur maale sig med dette; heller ikke er dets Locale saa skiønt og tækkeligt, eller dets Indretning saa god og hensigtsmæssig. Man savner her næsten ganske en streng systematisk Orden; fuldstændige Cataloger fattes, og at man i visse Fag, især paa Galleriet, maa søge meget længe for at kunne finde en Bog, har jeg selv flere Gange erfaret. Dette synes at skrive sig derfra, at Bibliotheket ingensinde i den nyere Tid er bragt i fuldkommen videnskabelig Orden, og Bøgerne paa Galleriet skulle i Særdeleshed være komne i Uorden, da man for nogle Aar siden, for at foretage en Reparation, uden Skaansel styrtede de fleste Bøger af Reolerne ned paa Gulvet, efter hvilken Revolution i Bibliotheket man endnu finder mange Bøger beskadigede.

I den hele nyere udenlandske Litteratur er denne Bogsamling i høi Grad ufuldstændig; og siden Gustav IV. skienkede det kongelige Haandbibliothek, der skal have udgiort 15,000 Bind, hertil, har Indkiøbet af nye Værker og Fortsættelser aldeles ikke staaet i Forhold til den betydelige Forøgelse af nyere, for en stor Deel historiske, geographiske og statistiske Værker, som Bibliotheket derved erholdt. Saavidt jeg veed, er det senere, efter Gustav den Fierdes Affættelse, blevet forøget med en anden Samling, der havde tilhørt denne Konge. Mangelen af nyere Skrifter er i Særdeleshed kiendelig i den tydske Litteratur, og i denne er igien det æsthetiske og philosophiske Fag, hvorimod nærværende Bibliothekar skal have en indgroet Modbydelighed, saa godt som

aldeles tomt. Goethe, Schiller, Tieck, Kant, Herder, Müller, Schelling, maa man ligesaa lidt søge her, som Holberg, Evald, Oehlenschläger, Baggesen. Lige forgieves spørger man efter Suhms historiske Skrifter, eller de danske Udgaver af Sagaerne; thi heller ikke af dansk Litteratur findes her de almindeligste, selv i Sverrige meget læste Værker; og saavel dette, som Upsala's Bibliothek, staaer heri langt tilbage for Lunds Universitetsbibliothek. Imidlertid kan man langt før vente sig dette, end ikke engang at finde den svenske Litteratur i dens høieste Fuldstændighed; og dog er dette Tilfælbet. Det er bogstavelig sandt, at det kongelige Bibliothek i Kiøbenhavn er i den ældre svenske historiske og geographiske Litteratur vel saa rigt, som det stockholmske, og indeholder didhen hørende Skrifter, som fattes i dette. Den nyere svenske Litteratur savner derimod ikke Fuldstændighed, da det er Bogtrykkerne paalagt, frit at levere et Exemplar af Alt, hvad der udgaaer fra deres Presser, saavel til dette, som til de to Universitetsbibliotheker og til det kongelige svenske Videnskabersselskab i Stockholm. Ikke desmindre kan det ofte hænde sig, at man forgieves eftersporger et nyere svensk Skrift paa det kongelige Bibliothek, fordi det ikke er indbundet; og jeg fandt til min Forundring en stor Mængde nyere Bøger i raa Materie, sammenbundne i Pakker, og saaledes giemte i Reolerne — om af Sparsommelighed, eller fordi de ikke ansaaes værdige til Indbinding, kan jeg ikke sige. Bibliotheket skal omtrent have 1000 Rigsdaler svenske Papirpenge aarligen til dets Forøgelse, hvormed man vel ikke rækker langt. Personalet af Betiente bestaaer af en Bibliothekar, en Vice-Bibliothekar og to lønnede

Amanuenser; foruden extraordinaire uden Løn. Man seer dem sædvanligen paa Bibliotheket i Hof-Uniform med Kaarde — en besynderlig Etiquette, som er et lille Træk af den ceremonielle Stivhed, der finder Sted ved det svenske Hof. — I øvrigt besøges dette Bibliothek yderst lidet, og dets Tilværelse er i den stockholmske fornemme Verden næsten ubekiendt. Heller ikke er dets Indretning meget indbydende. Udlaan finder næsten aldeles ikke Sted. Man maa egentlig have Hof-Cantslerens specielle Tilladelse for enhver Bog, man ønsker at laane — en Besværlighed, som Faa eller Ingen underkaste sig. Jeg erholdt en almindelig Tilladelse, men først otte Dage efterat jeg havde ansøgt derom, da den næsten ikke mere var mig til Nytte; og jeg har undertiden ønsket, at de af mine Landsmænd, der ikke kunne finde sig i at følge de liberale Anordninger for det kongelige Bibliothek i Kiøbenhavn, maatte ved egen Erfaring prøve, om de her kunne finde sig mere tilfreds.

Det kongelige Bibliothek i Stockholm er egentlig ikke ældre, end fra Begyndelsen af det attende Aarhundrede. Det ældre Bibliothek, hvis første Spor man finder under Kong Johan III., men som under Gustav Adolph, beriget ved Bytte fra Tydskland, egentlig først erholdt sin Tilværelse, led atter et stort og uopretteligt Tab ved Dronning Christinas Bortgang, og blev i Slotsbranden 1697 næsten ødelagt. Denne Dronning bortførte med sig sin hele Skat af Bøger, Haandskrifter, Mynter, Gemmer, Statuer og andre Konstsager, der endnu tildeels bevares i det vaticanske Bibliothek i Rom. Af det overblevne, der siden ikke ubetydeligt forøgedes (bl. a. under Carl Gustav ved Rov fra Polen og Dan-

mark, hvoriblandt ogsaa var en Deel af det berømte Seefeldske Bibliothek, som Ulfeld skilte Danmark ved, og efter Nogles Mening Sorøe Academies Bogsamling) *) forgik ved Ildebranden 1697 den allerstørste Deel. Bi-

---

*) Jævnf. M. O. Celsii bibliothecæ regiæ Stockholmensis historia. 1751 p. 132 sq. Hvad Er. Benzelius beretter (Prolegom. ad Monum. eccles. p. XXII.) "at hele det prægtige Stephanianske Bibliothek 1659 blev ført fra Sorøe til Sverrige", troer Celsius bør forstaaes om Sorøs Academies Bibliothek, som Carl Gustav giorde til Bytte. Naar og hvorledes Stephanii Bøger og Haandskrifter ere komne til Sverrige, veed han dog ikke bestemt at angive. Men vist er det: at allerede 1651 under Dronning Christina havde man budet 2000 Rdlr. for disse Samlinger; at mange Bøger findes i det stockholmske Bibliothek med Stephanii Navn i; og at Grev Magn. Gabr. Delagardie, enten ved Kiøb eller paa andre Maader er kommen i Besiddelse af endeel af Stephanii Haandskrifter, hvilke han skienkede Bibliotheket i Upsala. Om det Seefeldske Bibliothek finder man Underretning hos Celsius p. 140-45. Enten med dette, eller med det Soroiske Bibliothek kom alle Meursii Manuskripter til Sverrige. Om de af disse, som menes at kunne være forgaaede ved Ildebranden 1697, taler Celsius S. 164, og beskriver S. 138 og 139 en Codex af Roberti Abbatis Remensis, historia Hierosolymitana i 10 Bøger, fuldstændigere, end nogen af de trykte Udgaver. Denne Codex er kommen fra Sorøe, og A. S. Vedel havde i sin Tid villet udgivet den.

liotheket var voxet til 23,600 Bind trykte Bøger og 1386 Haandskrifter; af de første reddedes kun 6286 Bind, og 283 Haandskrifter. Der var og en Samling af antike Statuer og Büster i Marmor og Bronce, 86 i i Tallet, hvoraf kun 19 Marmorbüster reddedes, som nu formodentlig udgiøre en Deel af det kongelige Museum. Først hundrede Aar efter Slotsbranden, ved Gustav den Fierdes Regieringstiltrædelse 1796 blev Bibliotheket efter mange Omflytninger opstillet i dets nuværende Locale, i den nordre Fløi ved Logaarden. En latinsk Indskrift over Døren beretter dette. Bibliotheket blev da ogsaa prydet med Gustav den Førstes, Carl den Tiendes, Gustav den Fierdes og den da værende Hertug Carl af Sødermanlauds (nu Kong Carl den Trettendes) Büster i Gips, men Gustav den Fierdes maatte vandre ud, da denne Konge blev affat.

De maa ikke i dette Brev vente Dem udførlige bibliographiske Efterretninger om det stockholmske Bibliotheks Manuskripter og litterariske Sieldenheder; uagtet jeg maatte synes at have et Slags Kald til at meddele saadanne. Men deels kan dertil ikke vel findes Leilighed paa dette Sted; deels er mit Kiendskab til Biliotheket alt for ufuldkomment, og endelig har jeg i Hr. Professor Nyerup og Hr. Rask, der nylig have opholdt sig nogle Uger i Stockholm, havt Forgængere, der sikkert kunne giøre mine Efterretninger overflødige. Jeg henviser Dem derfor saavel til disse vore Landsmænd, som til de forskiellige, skiøndt endnu ufuldstændige trykte Efterretninger, man har om dette Bibliothek og dets Manuskripter; og tilføier kun et Par Ord om nogle Haandskrifter, som ved deres Mærkværdighed maa falde enhver

Fremmed i Oinene. Til disse hører da ogsaa den tidt omtalte, saakaldte Kæmpe-Codex, der har mere Curiositet ved sin enorme Størrelse, end indvortes Værd. Den holder to svenske Alen i Længden, har en forholdsmæssig Brede og 308 Blade af meget tykt Pergament, der udgives for at være Eselskind. Et heelt Middelalderens Bibliothek er proppet ind i denne Kæmpebog, der foruden andet mere indbefatter det hele gamle og nye Testamente, hele Josephus, Isidori Hispalensis Origines, Bøhmens Krønike i tre Bøger af Cosmas fra Prag (som døde 1125) — Alt paa Latin. Bogen blev taget 1648 af Grev Konigsmark i Prag, hvorhen den 1594 var bragt fra Klosteret Braunau i Bøhmen. Som en selsom Mærkværdighed er den ogsaa i gamle Dage taget i Oiesyn af mange store Herrer, hvoraf endeel have tegnet deres Navne i et Calendarium, som findes i Bogen. En over al Maade fæl Tegning af Diævelen, der findes paa et Blad foran den bøhmiske Krønike, har givet Anledning til at denne Codex har faaet Navn af Fandens Bibel, formodentlig ogsaa til den Tradition, man har om samme, at en Munk, der var dømt til Døde for en Misgierning, frelste sit Liv ved det Løfte, at han paa een Nat vilde fuldskrive alle de Blade, denne Bog indeholder, hvilket han dog ikke ved egne Kræfter, men kun ved den onde Aands Hielp kunde udføre; og har han da vel ogsaa af Taknemmelighed derfor ziret Bogen med hans illuminerede Billede. For Resten har baade Abbeden Dobrowsky*) og Hammarsköld i andet

*) Litterarische Nachrichten von einer im J. 1792 unternommenen Reise nach Schweden und Ruß-

Hæfte af Lyceum vidtløftig beskrevet denne Codex giganteus, som jeg derfor saameget mindre behøver at opholde mig længere ved.

Af andre gamle Haandskrifter beundrede jeg mest den overordentlig prægtige saakaldte Codex aureus, der indeholder Hieronymi latinske Oversættelse af Evangelierne, paa Pergament i Folio, hvert andet Blad hvidt, med sorte Uncialer, og hvert andet violet med gyldne. Den menes ikke at være yngre end det niende Aarhundrede. I Randen af det Blad hvorpaa Matthæi Evangelium begynder, findes en gammel angelsaxisk Indskrift, hvoraf man seer, at dette prægtfulde Evangelium har tilhørt en Hertug Elfred (Ælfred Aldormon, Ælfred Dux kalder han sig selv), hvis Hustrues Navn var Werburge og som Hammarsköld mener, kan have været Prinds Elfred, Ethelreds og Emma's Søn, der faldt ved Guilford 1036. — Sparrenfeld, som Carl XI. lod reise fra 1688 til 1694 i mange af Europas Lande, ja selv i Africa, for at opsøge svenske og nordiske historiske Monumenter, kiøbte denne Codex 1690 i Madrid, og forærede den hid med 26 andre Haandskrifter. Blandt disse kan endnu bemærkes den originale Brevvexling, som Arias Montanus førte med Europas fornemste Theologer og Philologer, om den Polyglot-Udgave af Bibelen han besørgede; Acta Consilii Toledani, paa Bomuldspapir, med flere, som i den trykte Fortegnelse over Sparrenfelts Donation

---

land, von J. Dobrowsky. Prag 1796 S. 35-37. (meget nøiagtig.)

opregnes. — Til Bibliothekets mærkelige Haandskrifter hører ogsaa en Papirs-Codex i Folio fra Aaret 1411, der indeholder et gammelt tydsk Digt under den Titel Blumen der Tugend, som skal være ganske ukiendt af de tydske Litteratorer *). Til Bibliothekets største Sieldenheder hører et Exemplar af det bekiendte Speculum humanæ salvationis med latinsk Text og Figurer, skaarne i Trætavler, førend Konsten at trykke med bevægelige Typer var opfunden. Jeg betragtede dette Arbeide, der ligesom var et Forbud paa den Konst, der giorde Guttenberg udødelig, med endnu større Interesse, end en latinsk Bibel (Lugd. Ant. Koburger. 1521. Fol.) som Luther har brugt, og hvori man finder adskillige Anmærkninger med hans Haand. Den gode Codex af Snorres Edda, som Bibliotheket eier, har Hammarsköld beskrevet **).

En vigtig og betydelig Deel af dette Bibliotheks Manuskripter (hvis Antal skal beløbe sig til omtrent 1000 Nummere) udgiør den Samling af Haandskrifter, hørende til den svenske og det gamle Nordens Historie og Litteratur, som blev indlemmet i Bibliotheket, da Antiquitets-Archivet 1780 paa Gustav den Tredies Befaling blev ophævet, og dets Samlinger fordeelte. Over disse Haandskrifter haves en ordentlig, i forskiellige Classer

---

*) Det er nu beskrevet af Hammarsköld i første Aargang af den svenske Litteratur-Tidende.

**) Iduna, 2det Hefte. Stockholm 1811. Jvf. Nyerups Reise til Stockholm S. 76.

afdeelt Fortegnelse, hvoraf jeg løselig vil udmærke et og andet. Den største Deel af Samlingen vedkommer Sverriges Historie og Forfatning i Middelalderen, og heriblandt ere de Peringschiöldske Samlinger noget af det vigtigste. Denne Lærde var, i at samle Diplomer og historiske Monumenter det samme for Sverrige, som Langebek var for Danmark. Her bevares et Opus Diplomaticum, eller en Samling af svenske Kongebreve og andre Diplomer, afcopierede under Peringschiölds Tilsyn, der udgiør ikke mindre end 24 Foliobind; desuden 3 Folianter med Pavebreve, de svenske Conciliers Handlinger, Geistlighedens Privilegier, Fundationer og Gavebreve fra Middelalderen i flere Foliobind, og Afskrivter af en overordentlig Mængde Klosterbreve. Foruden Diplomerne er her en Mængde andre historiske og antiquariske Arbeider af Peringschiold, hvoriblandt hans Monumenta Sueogothica i 10 Bind, eller Samlingen til det store Værk over Sverriges Mindesmærker fra Oldtiden, som han vilde udgive, og hvoraf allene to Bind (Monumenta Uplandica og Ullerakerensia) udkom 1710 og 1719 i Folio. Blandt hans Samlinger er ogsaa meget til den svenske Adels- og Personalhistorie. For Oldgranskeren ere den bekiendte Johan Bure's eller Buræi, den ældste svenske Runeforskers Samlinger ligesaa interessante, som Peringschiölds for Historikeren; thi ere endog hans forvirrede og lidet kritiske Arbeider fordunklede af senere Lærdes, og var han end saa avindsyg paa Ole Worm, da denne Mester traadte frem med sine vigtige Værker over Runelitteraturen, at han skrev svenske Nidviser imod ham (trykte i Stockholm imellem 1636 og 1651), saa bliver han dog mærkværdig

som den Første, der brød Isen i Runernes Studium og samlede Runeskrifter, hvormed han først begyndte 1594. I en af hans Samlinger af Runestene, deels skaarne i Træ, deels stukne i Kobber, skal, i Følge Catalogen, ogsaa findes danske Monumenter. I en anden Bog findes indklistret et Blad af en trykt svensk Almanak, hvor man har villet meddele Folket følgende Efterretning om Runerne: "Ved Aar 1000 efter Christi Byrd bleve vore rette Bogstaver, som kaldtes Runer, aflagte, Paven til Villie; men nu i det forgangne Aar 1598 ere de atter af Runestene og Runestave udledede ved Johan Bureo". Den gode Mand gik saavidt i sin Iver for Runerne, at han vilde have dem indførte paa ny til almindelig Brug i Stedet for den sædvanlige Skrift, og har optegnet i en af sine Bøger, at han 1628, den 23de Januar, Klokken otte om Eftermiddagen i Sengen først begyndte at betænke denne Sag. —

Endnu findes her særskilte historiske og antiquariske Samlinger af Martin Aschaneus, Jonas Haagensen Rhezelius, Hadorph, Ornhielm, Keder og flere; og en Mængde philologiske, etymologiske og andre Samlinger af den berømte Stiernhelm, hvoriblandt er en Afhandling paa Svensk om Odin. Man seer af disse Collectanea, at Stiernhielm har været en ivrig Sproggrandsker, og arbeidet meget baade i de gamle nordiske og i de østerlandske Sprog. En Samling af Codices af de gamle svenske Lands- og Provincial-Love, henved 100 Bind, og adskillige Arbeider af den ved det svenske Antiquitets-Archiv ansatte Islænder Gudmund Olafsen, hvoriblandt et islandsk Lexicon, 22 Bind i Folio og Quarto, et tykt Quartbind med islandske Ordsprog i Alphabetisk

Orden, og en Afskrift af Sæmunds og af Snorres Edda. Af oversatte islandske Sagaer har Catalogen 17 Nummere; nogle Oversættelser ere af samme G. Olafsen. Originale islandske Codices findes ikke blandt de fra Antiquitets-Archivet afleverede Haandskrifter; men endeel i Bibliothekets øvrige Manuskriptsamling. Af hine maa jeg endnu nævne en Codex der bl. a. indeholder adskillige af Middelalderens Eventyr, oversatte paa Svensk, hvilke Nyerup har undersøgt, en Mængde svenske Genealogica (hvoriblandt ogsaa adskillige danske Slægtebøger, og genealogiske Samlinger om skaanske Adelsslægter med Vaaben), en vigtig Copiebog med Diplomer, vedkommende Unionskongernes Historie, og endelig en egen Afdeling paa 48 Nummere, hørende til den danske Historie. Heraf kan udmærkes: Historie om Syvaarskrigen under Frederik den anden (formodentlig den samme, hvoraf vi hos os have en Mængde Afskrifter). Chronologiæ Danicæ Systema; en vidtløftig, kritisk undersøgt Tidsregning til den danske Historie, af Steph. Joh. Stephanius, i et tykt Foliobind, der indeholder Afskrifter af Stephanii egne Manuskripter i det upsalske Bibliothek. En dansk Krønike fra Kong Dan til Erik Menved, hvorefter følger en Mængde Legender, og Krøniken om Carl Magnus og Kong Artus af England, paa dansk. Nic. Petræi Umbra Saxonis Grammatici, en Foliant paa omtrent 30 Ark. To Bind med danske Kæmpeviser. Den plattydske Oversættelse af den gamle danske Riimkrønike. Christian den Andens Krønike af Arild Hvitfeld, med egne Rettelser af Forfatteren. Kong Erik af Pommerns og Carl Knudsens Historie paa dansk — efter Peringschiölds An-

mærkning af Olaus Petri: og i samme Bind endeel andre danske historiske Samlinger. Fyenske Antiquiteter, samlede 1606. Herm. Chytræi, Wejani; rerum danicarum opusculum. Libri X. 1598, i Forfatterens eget Haandskrift, med Dedication til Kong Christian IV. To danske Kroniker paa Riim om Kong Artus. En gammel dansk Lægebog, Pergamentscodex i Quart, m. m.

De vil allerede af disse korte Optegnelser, som Rummet nøder mig til at indskrænke, kunne slutte Dem til, hvor mangfoldige vigtige Bidrag til den nordiske Historie, og hvoraf saameget endnu er ubenyttet, disse Samlinger indeholde. Jeg maa tilsidst endnu anmærke, at ogsaa af vore gamle Love besidder det stockholmske Bibliothek en ganske betydelig Samling af Codices. Saaledes findes her ikke mindre end 13 Pergaments-Haandskrifter i Quart af den skaanske Lov, hvoraf dog neppe nogen er ældre end det fiortende Aarhundrede og de fleste fra det femtende (een fra 1444 og een fra 1460); et Par indeholde Loven, udsat i det nyere danske Sprog. Desuden er her endnu 8 Papirs-Haandskrifter af den skaanske, og henved 30 Pergaments-Codices af den jydske og siællandske Lov. De sidste i Særdeleshed (af siællandske Lov) maatte være os magtpaaliggende at benytte; da de neppe endnu af Nogen ere sammenlignede. Jeg havde foresat mig at udføre dette, og andre Arbeider; men Forandringen i min Reises Plan giør det nu umueligt for mig. Forgieves har jeg ogsaa ansøgt om at erholde til Giennemsyn de Bidrag som maatte findes i det svenske Rigsarkiv til Historien om Syvaarskrigen imellem Danmark og Sverrige

under Frederik II. og Erik XIV., skiøndt denne ligger saa langt tilbage i Tiden, at jeg ikke kan indsee nogen politisk Grund til at afslaae saa gamle Documenters Benyttelse. — Af Haandskrifter i Bibliotheket, der vedkomme os, maa jeg til Slutning endnu anmærke den yderst ziirlige Pergaments-Codex af Kong Valdemars Jordebog, og den vigtige, vel bevarede Liber ecclesiæ Lundensis, som indeholder en fuldstændig Afskrivt af alle Diplomer, hørende til Lunds Kirkes Historie indtil 1494, da denne Bog sluttedes af Boe Johnsen, Artium Magister, Baccalaureus i Theologien og Cantor i Lund; og en dansk Bønnebog, med Lexer til vor Frue og Helgene, Pergaments-Haandskrift i Quart, der har tilhørt Fru Sidsel Bilde, som bag i Bogen har skrevet nogle Familie-Optegnelser fra 1511 til 1519.

Ved denne Leilighed maa jeg til Slutning endnu nævne det eneste private Bibliothek i Stockholm, som er det Engestrømske. Det er samlet med meget godt Valg, og dets Værd er saa meget fortrinligere, da det er indskrænket fornemmelig til de politiske, historiske og statistiske Videnskaber, og heri er meget fuldstændigt. Denne Bogsamling, der udgiør over 10,000 Bind, har Eieren og Samleren, Hs. Excellence Statsministeren Grev Engestrøm, aabnet til offentlig Brug; men den benyttes næsten aldeles ikke. Bibliothekets Beliggenhed paa et meget afsides Sted, yderst ude paa Södermalmen, og Stockholmernes Ligegyldighed for Litteratur og alvorlig Læsning ere Aarsagen hertil. Saavidt jeg veed, findes her ogsaa adskillige Manuskripter og haandskrevne Samlinger, især til den svenske Historie, hvoraf Greven agter at lade udgive et og andet i Trykken ved

Hr. Wallmark. Jeg kan herom ikke meddele nøiere Efterretning, da jeg blot en eneste Gang har havt Leilighed til at besøge dette Bibliothek. —

XX.

Stockholm.

Efter Deres Ønske faaer De denne Gang nogle Underretninger om Theatervæsenet i Stockholm, hvilke jeg anbefaler deres Overbærelse ligesaameget, som de foregaaende Breve jeg har sendt Dem herfra. Jeg maa for det meste indskrænke mig til almindelige Bemærkninger, og vil begynde med nogle historiske Noticer, som jeg skylder en af mine herværende Venner. — Efter Lonboms Optegnelse skal det første Skuespil være opført i Sverrige 1594, og ligeledes veed man, at der opførtes Comedier under Carl IX., men ikke af hvad Slags de vare, eller af hvem de opførtes. (De ældste svenske Dramer ere: Tobias, af Olaus Petri, Rundelitii christelige Tragico-Comoedia om Apostelen Judas, og Josephi Historia, udsat paa Riim. Rostoch 1609.) Den lærde Messenius, Professor i Historien i Upsala, vilde behandle den svenske Historie i Dramer, og skrev fire saadanne, som han fik Studenterne til at opføre (første Gang opførtes Dronning Disa i Upsala d. 17 og 18 Febr. 1611); og hvor slette de end vare, vandt de dog saameget Bifald, at Messenius med sine Studenter ved

flere Leiligheder kaldtes til Stockholm for at more Hoffet, og hans Exempel efterfulgtes ved Gymnasierne. I Dronning Christinas Tid opførtes Stiernhielms saakaldte Balletter af Hoffolk; men et ordentligt svensk Theater synes at have været indrettet under Carl XI. i det kongelige Slot; i det mindste har man en svensk Ballet kaldet Lykke-Priis, som i Følge Titelbladet blev paa Kongens Fødselsdag d. 25de Nov. 1689 "af det svenske Theater dandset og anstillet„; og naar man kan dømme efter de i samme Stykke angivne Decorations-Forandringer, maa dette Theater alt have havt et betydeligt Maskinerie. Det synes, som Theatret med denne Forestilling er bleven sluttet, og der fandtes efter den Tid intet Skuespillerselskab i Sverrige, før Grev Hopken i Midten af Kong Adolf Frederiks Regiering organiserede et saadant, der spillede paa det saakaldte Boldhuus, som stod paa Slotspladsen i Stockholm. Det var en halv svensk, halv tydsk Theatertrop, under Direction af en vis Seyerling, som her i Begyndelsen opførte Skuespil, hvoriblandt nogle faa Originale, f. Ex. Dalins Brynhilda, Hesselii Erik den Niende, Celsii Ingeborg; men denne Trop blev siden omvandrende, da efter 1760 en fransk Theatertrop indkaldtes; og nu opførtes blot franske Comedier i Boldhuset for Hoffet, imedens nogle svenske Acteurer forenede sig om at indrette et Theater i den saakaldte Humlegaard, hvor blot comiske Stykker, og deriblandt de fleste af de paa Svensk oversatte Holbergske Comoedier, opførtes. Gustav III. gav de franske Skuespillere Afsked, og 1772 indviedes det svenske Theater paa Boldhuset med en Opera af Wellander: Thetis og Peleus. Siden lod Gustav opføre det prægtige Ope-

rahuus, da Boldhuset til dette Slags Skuespil, som Kongen af alle mest yndede, var meget for lidet; dog spilledes der endnu andre Theaterstykker indtil 1792, da Boldhuset blev nedrevet.

Skuespil opføres for nærværende Tid i Stockholm paa to Theatre og Operahuset, og det saakaldte dramatiske Theater; men Personalet er paa begge Steder det samme. Hertil kommer endnu Theatret i Diurgaarden, hvor der om Sommeren i Brøndtiden opføres Comoedier og Farcer af en vandrende Trop, der om Vinteren spiller i en deel af de svenske Smaastæder, især i Norrköping, Linköping, Götheborg og Malmøe hvor ordentlige Theatre ere byggede. Det store Operahuus i Stockholm ved Gustav Adolphs Torv var tilforn et Pallads, som Dronning Cristina i sin Tid skienkede til Rigsraad Axel Lilie. Gustav den Tredie kiøbte det 1773, og lod det med en Omkostning af henved et Par hundrede tusinde Rigsdaler Banco, ved Overintendenten Baron Adelcrantz, ombygge til en smuk og smagfuld Bygning, hvis Hovedfaçade mod Torvet er prydet med corinthiske Piller. I Frontispicen seer man det svenske Vaaben, og ovenover den simple, men ikke ganske sande og noget forfængelige Indskrift: Gustavus III. patriis musis. Knap ere Muserne synlige neden under det store Navn; og Kongen har dog ikke anderledes end af Statens Midler udført det kostbare Værk. Efter otte Aars Bygning var Operahuset færdigt, og aabnedes den 30de September 1782 med den bekiendte Opera: Cora og Alonzo af Nauman. Denne berømte tydske Componist, der kom til Sverrige 1776, har ogsaa den Fortieneste, først at have bragt det kongelige Capel og Theatrets Orchester i

Orden. Man vedblev lige til Gustavs Død at opføre de meest pragtfulde Syngespil, deels Originaler (som Kellgrens Gustav Vasa og Gustav Adolf, Cora, Amphion, Frigga, Elektra, Thetis og Peleus, o. fl.), deels Oversættelser; den stockholmske Opera var berømt over hele Europa, og denne Gustavs Yndlingslyst kostede det fattige Sverrige overordentlige Summer (indtil 80,000 Rdlr. Banco aarligen, uden at man dog drev det til, at dette Land hidtil frembragte nogen udmærket Theater-Componist eller nogen egentlig original dramatisk Digter, hverken i det tragiske eller comiske Fag. Kellgrens lyriske Dramer ere endnu det smukkeste og meest nationale, Sverrige i dette Fag eier, og man har naturligviis paa dem anvendt al mulig theatralsk Pragt; men de have ogsaa herfra, samt fra Lyrikens og Musikens Side deres største Fortieneste; og der maa Tid til, før den uforvænte Sands kan finde sig i at høre Helte, som Gustav Vasa og Christian den Anden og Gustav Adolf, kappes om at synge Bravourarier. —

Det blev Gustav den Tredies Skiebne, at finde sin Død der hvor han i Live saa gierne sysledе, paa Operahuset. Han havde der ladet sig indrette et Par meget elegant decorerede Værelser, hvor han i Almindelighed opholdt sig og spiste paa de Dage, da der spilledes. Et Par skionne Malerier af Desprès, hvoraf det ene forestiller Paven, der læser Messe i St. Peterskirken i Nærværelse af Joseph II. og Gustav III., pryde disse Cabinetter. Kongen, der, som bekiendt selv gav sig af med at være dramatisk Forfatter, var ofte nærværende ved Prøverne til en Opera; og Aftenen før Revolutionen 1772 tilbragte han indtil Kl. 11 ved Prøven til Synge-

spillet Thetis og Peleus, uden at hans Modparti anede, hvad for et Drama han den næste Dag vilde opføre. Efter hans Død blev under Formynderregieringen 1793 et nyt Theater indrettet i Arsenalet (det ovenfor nævnte dramatiske Theater); men den store Opera vedblev dog indtil 1805, da Gustav IV. af Sparsommelighed ophævede den. Efter hans Afsættelse blev Operahuset 1809 atter aabnet til Skuespil; dog gives de store Operaer her nu langt sieldnere end tilforn, heller ikke med den Fuldkommenhed og høie udvortes Glands, som i Gustav den Tredies Tid, da Stockholms Opera skal have kunnet kappes med enhver anden udenfor Italien. Derimod spilles nu afvexlende paa begge Theatre af det samme Personale, og for det meste hver Dag i Ugen, saalænge Saisonen varer; kun med den Forskiel, at Syngestykker, og overhovedet alle store Pragtstykker, allene opføres paa Operahuset.

Hele Operahuset er 105 Alen langt, Façaden mod Torvet 75 Alen bred. Theatret, som er midt i Bygningen, er i det Hele 41 Alen langt, men Scenen selv, som dog forekommer mig at være endeel større end Scenen paa det Kiøbenhavnske Theater, er 28 Alen lang og 24 Alen bred. Theatret skal ikke kunne rumme over 1200 Mennesker. Her er ligesom i Kiøbenhavn fire Rader Loger, og 21 i hver Rad; men den underste Etage, der svarer til vore Parterreloger, er langt mere ophøiet over Parterret, end disse, og har paa dette Theater samme Anseelse, som Logerne i første Etage paa vort. Kongens Loge indtager den mellemste Deel af den underste Logerad, og en Deel af Parterret midt for Skuepladsen — unegtelig et bedre Sted til at see hvad der

foregaaer paa Theatret, end om den, som hos os, var i et Hiørne. Den har, saavidt jeg har kunnet see, ingen Thronhimmel, men et Par store Fløielsstole for Kongen og Dronningen, og et betydeligt Rum ved Siden af og bag disse optages af Sæder for den kongelige Familie, for Hoffets Herrer og Damer. For ved Kongens Loge, men dybere end denne, er Amphitheatret, svarende til vort Parquet, der besøges af Mandfolk og Fruentimre, og hvis nummererede Pladser ere de dyreste paa dette Theater. Foran Amphitheatret, nærmest imod Orchestret, er Parterret, som paa et Par Bænke nær, er for staaende Tilskuere, Logerne have en lys Malning og forgyldte Prydelser i en meget god Smag. Oplysningen er ikke bedre end paa det kiøbenhavnske Theater, og frembringes, ligesom der, ved en eneste stor Lysekrone, der under Forestillingerne drages op under Loftet. Hele Theatret har et aabent, muntert og lyst Udseende, uden at Øiet nogensteds møder trykkende Snæverhed; man finder ingen overflødig Pragt og Glimmer, men en sømmelig, smagfuld Elegants. Decorationerne ere gode, for en stor Deel malede af den bekiendte Desprès, og Dragterne skulle i det Hele være ret glimrende. Maskineriet har en Fuldkommenhed, hvori det uden Tvivl overgaaer det kiøbenhavnske Theater. Trylleføiten og lignende Operaer, som man der hidtil ei her kunnet opføre, gives her i deres fulde udvortes Glands.

Jeg har seet alt for faa Skuespil her, til at kunne meddele Dem mere end Brudstykker om den theatralske Konsts Tilstand i Stockholm og om Theatrets Personale; og jeg maa bede Dem tage til Takke med de faa Be-

mærkninger, jeg deels efter egen Erfaring, deels efter Andres paalidelige Underretning, nedskriver. Skulde jeg i en almindelig Dom sige min Mening om Skuespillerne ved det svenske Nationaltheater, da vilde den indskrænke sig dertil: at jeg har fundet Skuespillersamfundet bedre, end Mængden af de Theaterstykker, her opføres. Den største nu levende svenske Acteur er Hjortsberg, hvis udmærkede og sieldne comiske Talent og beundringsværdige mimiske Konst er ledsaget af herlige Gaver for de ædlere Charakteerroller. For omtrent at danne Dem et Begreb om ham ved Sammenligning, kunde De maaskee tænke Dem en Forening af vor Schwartz og Knudsen. Han spiller med overordentligt Bifald, og fortiener det. At høre ham synge den genialske Bellmanns comiske Viser, skal være en sielden Nydelse. Næst ham er Balletmesteren Deland Stockholmernes Yndling; men Kiendere sige, at hans Spil ofte skal grændse til overdreven og smagløs Carricatur. Jeg kan ikke dømme herom, da jeg kun engang har seet ham, med behørig Carricatur udføre den foregivne Konges Rolle i Cendrillon. Man anmærker om ham, at han næsten altid viser sig udstoppet paa Theatret; det er lettere at tænke sig nogen Aarsag hertil, end hvorfor Tilskuerne, som man har sagt mig, heri finde udmærket Behag. Cederholm nævner man, som den eneste Skuespiller med egentligt Talent for det høiere Tragiske. (Nogle af hans Hovedroller ere Sopir i Mahomet, Tyrannen i Slottet Montenero, Yngve i Leopolds Odin, Carl Gustav i Kellgrens Christina). Karsten har længe været det stockholmske Theaters første Sanger og vedligeholder endnu sit Navn som en

af Europas første Tenorister. Et Par af hans mest glimrende Roller skulle være Christiern i Gustav Vasa og Oedip i Operaen af dette Navn. Lindstrøm er, som Sanger, en yngre Medbeiler af Karsten, og skal især glimre som Gustav Vasa i Kellgrens Opera. Hans Talent som Solodandser kiender jeg ikke; men formoder, at det maa være bedre end hans Rygte. Åbergson udfører, afvexlende med denne, de første Elskerroller, og hvis jeg kan dømme efter at have seet ham et Par Gange, ret heldigt; ligesom han ogsaa har en ret god Syngestemme. Bromann har ikke uden Held dannet sig efter Hjortsberg; han har et reent og stærkt Organ; hans Diction er tydelig, udtryksfuld, og har, ligesom hans Spil, ofte megen Varme, og Schylander roses ligeledes af Nogle som comisk Acteur. Ahlgren er en af de mest anseete Skuespillere, og har Bifald nok hos Publicum; men de strengere Critici dable i høi Grad baade hans Spil og hans Declamation. — Hvad den sidste angaaer, da bør jeg ikke lade det være uanmærket, at den i Almindelighed hos de svenske Skuespillere har forekommet mig bedre end den, vi i det Hele tage til Takke med paa vor Skueplads. Man taler her stærkere og tydeligere, end paa de kiøbenhavnske Theatre; og som en Følge heraf har jeg, selv den første Gang jeg besøgte Theatret i Stockholm, langt bedre hørt og forstaaet enhver af Skuespillerne, end jeg havde Grund til at vente mig *). Jeg fandt hos flere af dem en god og

---

*) I nogle Anmærkninger over Skuespil i Sverrige, i det stockholmske Blad Polyfem, hedder

utvungen udvortes Anstand; men ogsaa hos adskillige en slet Gesticulation, og i Særdeleshed megen Stivhed og Unatur i de uophørlige Armbevægelser.

Af Skuespillerinderne kan jeg blot nævne nogle af de mest udmærkede. Frue Ruckmann (tilforn Mamsel Frank) er en fortrinlig tragisk Actrice; ja efter Nogles Mening den eneste, som det stockholmske Theater eier. Hun spiller med dyb Følelse og megen Kraft, og har et heldigt Herredømme over sin Mimik. Man vil bebreide hende, at hun stundom skader sit herlige naturlige Talent, ved at antage vel meget af den overspændte franske Maneer; men dette ligger vel for en Deel i den herskende Tone (om dette Udtryk kan være tilladt) i Spillet paa det svenske Theater, der upaatvivlelig i det Hele hælder til den franske Smag, og seer i denne sit Mønster. — Fru Kuhlmann spiller endnu Elskerinder med megen Grazie og Naivetet og henriver Tilskuerne ved hendes sande Foredrag og ypperlige Minespil. Hendes sædvanlige Fag er de muntrere Roller; men hun spiller ogsaa sentimentale (f. Ex. Eulalia og Emma i

---

det: "Hvad man med Billighed dadler, er, at Declamationen alt for meget forsømmes. Dette bliver heel tydeligt for Øret, naar en versificeret Comedie skal opføres. Man maa have en prøvet Taalmodighed, for at kunne udholde den til Enden". Herved undtages dog Cederholm Hjortsberg, Schylander, Bromann, og Ahlgren, samt Fru Kuhlmann og Mamsel Wesselius, hvis Declamation i dette Slags Stykker roses. 1ste Samling No, 30. 31).

Korsridderne) med Bifald. Hendes Medbeilerske er Fru Ryberg, der har vundet meget Bifald som Ariadne i det bekiendte Melodrama, og som den Døvstumme i Abbée de l'Epée. Fru Angelucci, Mamsel Åmann og Mamsel Hjortsberg nævner man ligeledes blandt de bedre Skuespillerinder. Fru Casagli spiller muntre og naive Roller med en tryllende Kvelighed; ogsaa roser man hendes Spil i adskillige forklædte Mandfolkeroller (for Ex. den lille Matros.) Dennes Søster Mamsel Wåselius har længe været agtet for det stockholmske Theaters første Sangerinde. Jeg tvivler ikke paa, at man deri har Ret; og jeg har fundet hendes Spil bedre, end Nogle her udgive det for. En yngre Sangerinde, Mamsel Thunberg giør ogsaa megen Lykke, men hendes Stemme er vel mindre fuld og mindre dannet, end den forriges. I øvrigt veed jeg endnu ikke, om dette Theater har nogen Sangerinde, der overgaaer eller i Stemme kan maale sig med Fru Professorinde Lidbeck i Lund, hvis Sang virkelig endnu mere ved Natur, end ved Konst, er mesterlig. —

Endnu maa jeg ikke glemme en Skuespillerinde, der i denne Tid fortryller det hele stockholmske Publicum og sætter ikke blot Hænder, men selv Penne i stærk Bevægelse. Mamsel Frößlind, en ganske ung Actrice, der egentlig, saavidt jeg veed, endnu er Theater-Elev, har i Cendrillons Rolle, i det bekiendte Syngestykke af dette Navn, giort en overordentlig Lykke, og erhvervet sig Publicums enthusiastiske Yndest i den Grad, at den ikke blot vakte andre Actricers, men selv Journalskrivetes Misundelse. En af disse brugte noget ugalante Udtryk om hendes Spil i et Dagblad, som Wall-

mark udgiver; men man satte ham saa eftertrykkeligt i Rette, at han fandt for godt, at giøre den stakkels lille Cendrillon en offentlig Æreserklæring.

Jeg har seet dette nydelige romantiske Syngestykke, der ganske staaer og falder med Cendrillons yderst indtagende naive Rolle *), og jeg tilstaaer, jeg har aldrig seet et mere tryllende naivt Spil, end Mamsel Frøslinds. Man glemmer her reent at spørge: er det Konst, eller Natur? — thi begge have indgaaet den inderligste Forening; man seer, man hører kun Cendrillon, og i de Øieblik, da man er i Stand til at reflectere over det Skuespil, man seer, forbauses man ved den overordentlige Sandhed, hvormed denne Rolle udføres. Den hele barnlige Uskyldighed, Naturlighed og Godhed, som Forfatteren har lagt i Cendrillons Charakteer og Person, besiæler hvert Træk i Mamsel Frøslinds Spil, hvert Ord, hun taler med sin ungdommelig bløde, sonore Stemme, og hver Sang, der forekommer os at strømme ikke blot fra Læberne, men fra det rene, skyldfrie Hierte, hvis Elskværdighed og dens Belønning er saa nydelig malet i dette Stykke. Det er en virkelig ideal Udførelse af den Naivetet, den yndefulde og elskværdige Uskyldighed i Cendrillons Charakteer, hvis Idealitet i en

---

*) Dette er Aarsagen, hvorfor Cendrillon i Berlin og Weimar slet ikke skal have giort nogen betydelig Lykke; hvorimod det i Stockholm og i Kiøbenhavn (hvor det førstegang opførtes i September 1812) har vedligeholdt og fortient det enthusiastiske Bifald, hvormed det paa begge Steder blev optaget af Publicum.

fransk Operette maatte forundre os, om vi ikke vidste, at den er taget af en ældgammel Feehistorie, og at det lette Naive ofte med en tryllende naturlig Sandhed, der er mere værd, end de Franskes hele regellænkede Konst, overrasker os i den franske Poesie og i det franske Sprog. Ogsaa Forvandlingen fra den ydmyge, tilsidesatte og forsømte Cendrillon til Prindsessen med Anstand og Følelse af sin Værdighed (i anden Act), udfører Mamsel Fröslind fortræffeligt, og hvor hun i tredie Act atter har sin forrige Skikkelse, men tilsidst igien viser sig som Fyrstinde, kan man ikke andet end beundre det Held, hvormed hun paa en udtryksfuld Maade fremstiller den hastige Omskiftelse, uden at aflægge, som Prindsesse, den Ynde og Godmodighed, hvorved hun, som den naive Cendrillon, har indtaget os. Hendes Sang i denne Rolle er ikke svær eller glimrende; men hun udfører hendes Partier ikke blot til Fuldkommenhed fra den musicalske Side, men ogsaa, hvor Leilighed dertil gives (som i den bekiendte nydelige Romance i første Act) med et saa inderligt Udtryk af Følelse, at hun blot derved henriver alle Tilskuere. At hun har fortræffelige, om end ikke endnu ganske uddannede Anlæg for Sangen — derom ere Kiendere her temmelig enige: Hun har et reent og tillige meget behageligt Organ, en klar og fyldig Stemme; men Nogle have yttret Frygt for, at hun ved alt for tidlige og for stærke Anstrengelser skulde skade den. Allerede for et Aar siden har hun, skiøndt endnu Eleve, udført Duetter med Mamsel Wässelius (f. Ex. i den foregivne Skat) og med meget Bifald siunget svære Arier (som i Griselda). Næsten lige stort Bifald vandt den unge Cen-

drillon som Antigone i den store Opera Oedip, hvilken Rolle hun skal udføre med en lige fortryllende Ynde og naiv Uskyldighed. Mindre Lykke skal hun have giort som Pamina i Trylleføiten; men derimod roses hun meget som Doristella i Griselda, og overhovedet i alle Roller, hvori hun uden Tvang kan udvikle sin yndefulde Naturlighed. — Jeg maa om Syngespillet Cendrillon endnu tilføie, at det i det Hele udføres fortræffeligt her paa Theatret, og at der, efter Fleres Sigende, maaskee neppe gives noget Stykke, hvori alle Roller paa det stockholmske Theater spilles saa godt, som i dette. Mamsel Wässelius glimrer især ved sin ypperlige, konstrige Sang, og alle Mandfolkeroller fra Prindsen (Åbergson) til Vaabendrageren (Deland) udføres med megen Konst og Sandhed. Dermed forener sig et skiønt og glimrende Udvortes, kostbare Dragter, prægtige Decorationer, overraskende Theaterforandringer, for at giøre dette Syngestykke til et af de for nærværende Tid mest søgte og yndede Skuespil, der opføres her paa Operatheatret. Man fortæller endnu en særegen Omstændighed, der skal have forøget det stockholmske Publicums Interesse for Stykket. I et rigt og glimrende Kiøbmandshuus skal den ene af to Døttre i sin Charakteer, saavelsom i sin Skiebne og Behandling have endeel tilfælles med Cendrillon, hvorved hun alt længe havde været en Gienstand for offentlig Interesse og Omtale. Nu blev Liigheden med den dramatiske Cendrillon paafaldende, og hvad der ikke før var bleven talt om den uheldige og tilsidesatte Søster, det taltes her nu, da hendes forskiønnede Portrait saa nydeligt var bleven fremstillet paa Theatret.

Man begynder her i den senere Tid at føre Klagemaal over det meget maadelige eller slette Theatergods, hvormed det stockholmske Publicum opvartes. Om dette selv, hvis dets Stemme hørtes, vilde istemme denne Klage, veed jeg ikke; men det er i det mindste vist, at Skuespillene her langt fra ikke søges med den Begierlighed, som i Kiøbenhavn. Billetprangeri kiender man her for nærværende Tid ikke, og har aldrig kiendt det i den skammelige Skikkelse, hvori det drives i Kiøbenhavn. Til de mest søgte Stykker, naar enkelte overordentlige Leiligheder undtages, kan man rolig og uden al Trængsel hente sin nummererede Billet til Amphitheater eller Loger (af disse abonneres langtfra ikke alle), naar man nogenlunde passer, ikke at komme for silde. Jeg har forespurgt mig om Aarsagerne hertil, og man har svaret mig, deels at det stockholmske Publicum ikke just er overordentlig gridsk paa Theaterfornøielsen; deels at man forebygger Uvedkommendes Handel med Billetter derved, at ingen Soldat, Matros, Tienestekarl eller Pige faaer udleveret nogen Billet, undtagen til Galleriet, med mindre de forevise skriftlig Requisition. Den sidste Aarsag er vel allene ikke tilstrækkelig til at forklare, hvorfor ulovlig Handel med Theaterbilletter her ikke finder Sted; da Vedkommende, naar den kunde drives med Fordeel, formodentlig let vilde eludere hiint Forbud; den første har man vanskeligere ved at forklare sig her, end andensteds, naar man erindrer sig, hvor stærk Tilbøieligheden til at see Skuespil er i hele Sverrige, hvor der neppe gives saa liden en Stad, uden at den har eller har havt sit Theater,

enten offentligt for vandrende Skuespillerselskaber, eller privat.

Det lod sig imidlertid vel tænke, at det stockholmske Publicum kan være bleven koldere for denne Fornøielse, siden man ophørte at give de store Operaer med den Glands og Pragt, med den Fuldstændighed i Theaterpersonale og Orchester, der fordrede et aarlig Tilskud paa 80,000 Rdlr. af Statscassen. Dette er nu forbi; man opfører vel endnu tildeels, skiøndt langt sieldnere end i Gustav den Tredies Tid de store Operaer, men med ulige mindre Pragt og Fuldkommenhed. "Før end Theatret sættes paa sin forrige Fod — siges i et stockholmsk Dagblad *) — hvilket nu ikke er tænkeligt, kan ingen stor Opera opføres, uden at efterlade sig det bedrøvelige Indtryk, der altid følger med Forestillingen om Villie uden Evne". Man giver altsaa ringere Skuespil, end for 6-7 Aar siden, og Betalingen er dog lige høj. Er det maaskee for vidt drevet, hvad sammesteds siges: "at man her opfører de store Operaer med Begyndere i de første Roller, Basstemmer til Tenor-Roller og tvertimod, ganske fattige Chor, udslidte cosmopolitiske Dragter, forfaldne Decorationer og forældede Dandserinder": saa kan der dog ikke tvivles om, at den stockholmske Opera kun er en Skygge af det, den var i Gustav den Tredies Tid. Publicum har ikke glemt den forrige Herlighed, og finder mindre Smag i hvad der nu bydes det — saaledes kan man maaskee for en Deel forklare sig, hvorfor Theatrene her besøges min-

---

*) Journal for Litt. og Theater 1812. No. 56.

dre stærkt, end i Kiøbenhavn. At tilskrive det stockholmske Publicum en finere og mere forædlet Smag for den dramatiske Konst, end det kiøbenhavnske, gives der vel neppe nogen Grund til; og den Lykke, som slette Stykker have giort, den overdrevne Lyst til at applaudere, som røber sig under enhver Forestilling, taler ikke derfor. Det nylig anførte Blad tilstaaer i det mindste, at man er intet mindre end kræsen i Valget af de Skuespil, man byder dette Publicum, og anmærker: "at saalænge et Stykke som Victor, eller Skovbarnet, kan i mindre end to Maaneder ved 6 eller 7 Forestillinger have fuldt Huus paa det store Theater, bør man ikke troe, at noget Stykke, i hvor slet det er, her kan falde igiennem".

I et andet Blad fra i Fior (1811) forsikkres imidlertid, at det stockholmske Publicum er hiertelig kied af de slette Stykker, som opføres, og al Skylden skydes paa Theaterbestyrelsen. Her heddder det: "Hver og een, som nogenlunde giver Agt paa vort Theaterpublicum, vil have opdaget en ubeskrivelig Ligegyldighed for den Fornøielse, som Skuespillet skienker (?). Man gaaer i Theatret mere af Vane, af Mode, for at see pyntede Herrer og Damer, end for at nyde et Konstværk. (Hvor findes vel et Publicum, som blot af denne Aarsag besøger Skuespillet?) Men Aarsagen hertil turde ligge deri, at man paa vort Theater ikke faaer Stykker at see, der kunne fortiene Navn af Konstværker. Man maa være retfærdig imod Publicum! Det er ikke blevet kied af Theatret; men af at see de tydske Huuligheds-Dramer, og de franske Smaaheds-Operetter. Det er med eet Ord kommen saa vidt, at Almeenheden er bleven

træt af at see sit eensformige Hverdagsliv fremstilles paa Skuepladsen. Den overmaade store Opsigt, som Cendrillon giorde sidste Vinter, beviser Rigtigheden af denne Anmærkning. — Hvad var det, som saa forunderligt fortryllede Tilskuerne i dette Stykke, der langt fra ikke er noget Mesterstykke? — Intet andet end Uvanen ved at see et Skuespil, der indeholdt noget andet end de sædvanlige Selskabsintriger, et Stykke, som virkeligen opløftede Tilskuerne i en anden Verden, og saaledes i nogen Maade opfyldte den høieste Fordring til et Konstværk. (Her glemmes dog reent, hvormeget Cendrillon selv, og den hele Udførelse af dette Stykke har bidraget til den Lykke, det her har giort). Man skulde synes, at dette burde aabne Øinene paa vore Theaterdirectioner — men det er neppe at vente, at det dramatiske Theaters Bestyrere skulde høre efter dette kloge Raad; thi man er nu vant til at see, hvorledes ethvert nyt Stykke, som opføres paa dette Theater, stiger i smagløs Slethed. Saaledes forundredes Alle over at see, at paa samme Tid, som enhver strømmede til Operatheatret, for at see Cendrillon, opførte man paa det dramatiske Theater en Usselhed, kaldet Marekatten, ved hvilken alle Tilskuere gabede, skiøndt en Hiortsberg og Deland spillede deri, og selv Mamsel Frøslind udførte Elskerindens Rolle". etc.*) Et andet Stykke: Landgodset, Comedie i een Act, kaldes i Litteratur-Journalen "et af de svageste og ubetydeligste Stykker, der nogensinde er opført paa et Theater; ja under al Kritik" og i dette

---

*) Polyhym. 4de Samling 1811. No. 20.

spiller en Hjortsberg og Fru Kuhlmann Hovedrollerne. Uden Tvivl er der nogen Sandhed i disse Klager, forsaavidt som det er vist, at man paa de stockholmske Theatre opfører en Mængde usle og slette Stykker; men vi tage vist heller ikke Feil, naar vi troe, at Publicum finder sig langt lettere deri, end denne Skribent foregiver, og vi faae ikke noget glimrende Begreb om hans egen Smag, da han (der raader til at opføre Hamlet, Macbeth, Wallenstein og Torquato Tasso) kort efter beklager sig over: "at man i Sverrige har en fortræffelig Originaltragoedie, Herman von Unna, men som aldrig her er bleven spillet, skiøndt den paa de fleste udenlandske Theatre har vundet fortient Bifald". — Da maa man virkelig beklage Stockholms Theater, naar de svenske Dramaturger sukke efter et Stykke, som Herman von Unna, hvis skiønne Musik dog ikke kan dølge dets Mangler som Konstværk; og som skylder Musiken, Pragtoptogene og den hemmelige Ret den Lykke, det giør. Jeg tilstaaer imidlertid gierne, at det kan kaldes fortræffeligt, i Sammenligning med en Mængde af de Skuespil, som her gives. Jeg har giennemgaaet de Stykker, man har opført paa de stockholmske Theatre i de sidste Saisoner (1809-12), og er derved kommen til det uventede Resultat, at Konsten og Smagen lide mere Nød ved de stockholmske Theatre, end ved de kiøbenhavnske, og at man her er mere døv mod deres Stemme, end i vor Hovedstad. Det kan jo ikke negtes, at ligesom Begierligheden efter Skuespillets Fornøielse er tiltaget i Kiøbenhavn, ere vi blevne hiemsøgte med en Mængde oversatte Theaterstykker, hvoraf den største Deel fra den æsthetiske, nogle ogsaa fra den

moralske Side, kun udholde en meget svag Prøve, eller ere aldeles forkastelige; ligesom og at vort Theater i de sidste Aar er bleven overskyllet med en rigelig Strøm af Syngestykker, hvis hele Fortieneste er en vakker eller taalelig Musik. Men det Slette og Maadelige, det Smagløse og Ubetydelige, det Fremmede og Unationale hos os har dog endnu en stærk Modvægt i vort danske nationale Theater, som trodser Døgnets frivole Smag, og i de gode og fortræffelige Oversættelser, der heller ikke ere ganske fortrængte af det nyeste Blandingsgods. Vor danske Holberg er endnu det danske Folks Yndling; med aldrig aftagende Bifald hilser det hans evig ungdommelig muntre Muse paa Skuepladsen, og saalænge den gode Smag i det Komiske har en saadan Støtte, kan den aldrig reent synke. Ogsaa for Tragoedien er en stor Digter fremstaaet iblandt os; og jeg behøver ikke for Dem at opregne vort Fædrelands øvrige Forraad af gode dramatiske Værker, eller at bevise, at Danmark har et nationalt Theater, der i det komiske Fag kan maale sig med ethvert andet, og hvis Rigdom i det tragiske og i det alvorlige Drama heller ikke er ubetydelig. Dette er ikke Tilfældet med Sverrige, der hverken eier en Holberg eller en Oehlenschläger, hverken en Heiberg eller Falsen. Leopold, Adlerbeth, Gyllenborg have i deres tragiske Dramer kun givet deres Landsmænd svage, stive og slaviske Copier af den franske Tragoedie, og deres Mangel paa Liv, Genie og Poesie, saavelsom paa Originalitet, opveies ikke ved en correct Versebygning, eller ved en glimrende og svulstig Diction. Den vittige Hallmanns comiske Parodier fortiene vist ikke den Forglemmelse, hvori den Gustavianske Periodes

fornemme Smag har bragt dem; men for Theatret kunne de ikke bringes i Regning. Lindgreens og Granbergs Comoedier ere vandede Copier af Kotzebues og Iflands Maneer, og have til Ære for det stockholmske Publicum heller ingen Lykke giort paa Theatret. Til Kellgrens skiønne lyriske Dramer, der høre til det Fortrinligste i Opera-Faget, som noget Land kan fremvise, indskrænker sig da næsten det svenske Theaters hele Forraad af originale og nationale Dramer af sandt og varigt Værd — men disse ere dog ogsaa beregnede paa at opføres med den store Operas hele Pragt og musicalske Overdaadighed. Fattes denne, da tabe selv disse, i sit Slags fortrinlige Arbeider, deres Værd for Theatret; og hvorledes man her klager over Operaens Forfald, har jeg alt anført Exempler paa.

Skuespillet i Stockholm er da saa godt som aldeles indskrænket til Oversættelser af fremmede Sprog, og Mængden af disse, hvormed det i de sidste Tiaar er oversvømmet, er næsten talløs. Blandt disse spille nu de franske Operetter og Eenactsstykker en Hovedrolle, og af dem ere endog mange af de ældre, der hos os for længe siden have faaet Afsked — mange tillige saa flaue og smagløse, at selv de bedre Acteurers Spil ikke er i Stand til at forjage Publicums Kiedsomhed. Disse afløses endnu ikke sielden af Comedier i 5 Acter paa Vers, for det meste Oversættelser af Fransk (f. Ex. den skinsyge Kone, af Desforges; den elaka Husbonden, en Oversættelse af le Tyran domestique, Tom Jones i London, Tempelherrerne af Reynouard, Metromanien af Piron, o. a.) Endnu hyppigere giver man Oversættelser af de saakaldte franske Vaudeviller;

og dertil kommer endelig en temmelig Deel tydske Stykker, især af Kotzebue, som i den senere Tid ere omplantede paa svensk Grund; men disse gives overhovedet langt sieldnere end franske Stykker, og det tydske Theaters Mesterværker af Schiller, Goethe, Lessing, Collin, de bedre Skuespil af Jünger, Jfland, Schrøder m. fl. aldrig, eller enkelte af de sidste i det mindste kun yderst sielden *). I Saisonen 1811 (Oct.) til 1812 (Jun.)

---

*) Til videre Oplysning af hvad her er sagt, kan følgende Sted tiene: "Stockholmernes Forkiærlighed for Alt hvad som er fransk røber sig ogsaa i Valget af de Stykker, man giver paa Theatret. Medens jeg opholdt mig i Stockholm, 1806 og 7, opførte man for det meste kun Oversættelser af franske Comoedier og Operetter, og næsten blot af de ældre. Molieres Stykker fandt endnu stort Bifald, og Barberen i Sevilla var et Yndlingsstykke. Sielden gav man svenske Originaler, og jeg saae deriblandt ikke et eneste, der fortiente særdeles Udmærkelse. Ikke et eeneste Lystspil af Jfland eller Kotzebue blev opført i den Tid, jeg tilbragte i Stockholm. — Maneren i Spil og Sang nærmer sig noget til den franske, skiøndt man hverken paa den ene Side ganske naaer den franske Lethed og Bevægelighed i Spillet, og heller ikke overdriver i den Grad, som det er Brug paa den franske Skueplads. I det alvorlige Drama og i Tragoedien ere Kulde og Stivhed hos de svenske Skuespillere især paafaldende. Blandt disse vare et Par gode Komikere. Et ubehageligt Indtryk giør den Piben, som giver Tegn til at lade Forhænget gaae op og falde ned". Hausmanns Reise

har man ikke givet noget Skuespil af Iffland eller Jünger; af Kotzebue Korsridderne adskillige Gange, Johanna Montfaucon og Menneskehad og Anger; og et eneste holbergsk Stykke (Didrick Menschenschräk, eller den narrade Juden. 1 Act.) Cendrillon er opført i bemeldte Saison 12 Gange, Aline, med Musik af Berton 6 Gange, Oedip i Athen, Opera med Musik af Sacchini 7 Gange, Califen i Bagdad 5 Gange, Figaros Giftermaal 3 Gange, det ovenfor omtalte slette Syngestykke Victor eller Skovbarnet 7 Gange, Slottet Montenero 6 Gange. Dronning Christina, Opera af Kellgren, blev givet 3 Gange, og Saisonen sluttedes paa en glimrende Maade med 5 Forestillinger af Mozarts Tryllefløite. Om denne Opera siges i den oftere anførte Journal: "Maaden, hvorpaa Tryllefløiten hos os opførtes, overgik Almeenhedens billige Forventning, med Hensyn til den ubetydelige Understøttelse, som Directionen har af Staten, og det er bekiendt, at paa de Steder i Tydskland, hvor Stykket gives i sin fulde Glands, have Theatrene anseelige Summer aar-

durch Scandinavien. 3 Th. S. 88. 89. Selsomt er det, at Meermann (i hans tilforn anførte Reise, 1 D. S. 332) tvertimod foregiver, at de fleste svenske Theaterstykker ere oversatte af tydsk (som er ganske urigtigt) og at man i Gesticulation og Declamation for det meste danner sig efter den tydske Maneer. Dette sidste er saameget mindre troligt, som aldrig nogen tydsk Theatertrop af Betydenhed, og neppe nogen i de sidste 50 Aar har spillet i Stockholm.

pladsen. Christina var paa engang stolt og folkom, trodsende og øm, og disse ulige Sindsstemninger forestillede Skuespillerinden stedse med den rigtige Nuance, som Situationen fordrede. I værdig Repræsentation skulle faae Skuespillerinder overgaae og ei mange ligne Fru Müller. At Christina Gyldenstiernes Alder ikke stemmer overeens med Skuespillerindens, støder her aldeles ikke; og om Fru Müller end savner endeel af hendes Syngestemme, er det dog altid med behagelige og taknemmelige Erindringer, at man paa Scenen gienseer den, der var saa indtagende i Alceste, saa fortryllende som Armide" *). Om Decorationerne i denne Opera anmærker Recensenten, at de ere mange, rige og pragtfulde, og indeholde Detailler i Architekturmaleriet af beundringsværdig Fortræffelighed; men han mener tillige, at det er alt for megen Phantasie i dem, og at Stockholm, der i Christian den Andens Tid var langt ubetydeligere, end nu, skal vente længe inden det faaer saadanne Bygninger at see, som de, der i disse Decorationer forestilles at være i hiin Tidsalder. (I en Opera, hvor Alt er beregnet paa Pragt og et stærkt sandseligt Indtryk, tager man det vel ikke saa strengt i det historiske Costume). Man forundrer sig mindre over at erfare, at en betydelig Deel private Musikelskere understøttede det kongelige Orchester ved Opførelsen af denne

*) Fru Müller er alt for flere Aar siden afgaaet fra Theatret, og denne Forestilling af Gustav Vasa var den sidste, hvori hun har viist sig paa Scenen.

Opera, end derover at, at "en Mængde Amateurer af at synge, spille, dandse, gaae og staae" viste sig tilligemed Acteurerne paa Skuepladsen, og at "neppe en Fierdedeel af de Personer, som der fremtraadte, hørte til Theatrets Personale". Denne Iver for at forherlige et National-Skuespil synes at gaae vel vidt, og har neppe i noget andet Land havt sin Lige. Med den contrasterer det, hvad Anmelderen beretter, at Huset langt fra ikke var saa fuldt, som man ventede, og at i de allerfleste Loger kunde adskillige Personer endnu have fundet beqvem Plads. Om Balletterne, der forekomme i denne Opera, siger han, at de ere ubetydeligere, end i mange andre, og at de i Almindelighed udførtes saaledes, som man kan vente sig af Dandsere og Dandserinder, der sielden vise sig*).

I det Hele ere Balletterne en af de svageste Sider ved det stockholmske Theater, og dets dandsende Personale taaler ingen Sammenligning med det kiøbenhavnske. En Konstner, som vor Galeotti søger man her forgieves, og ei at tale om, at man her vel aldrig har seet saa fuldendte Værker af Terpsichores Konst, som denne Mesters Lagertha, Rolf Blaaskiæg, og Romeo og Julia, er det endog nu meget sieldent, at nogen ordentlig, stor Ballet opføres i Stockholm; man nøies sædvanligen med at give smaa, og for det meste comiske Divertissements eller Entreer. I Anledning af en saakaldet heroisk Pantomimeballet i to Acter: Atalanta og

*) Journal for Litt. og Theater. 1812. No. 273-276.

Hyppomenes, eller Væddeløbet af Hr J. B. Brulo, der opførtes i Mai 1812, anmærkes i den svenske Journal (No. 106. 1812): "En ueftergivelig Betingelse ved den mimiske Ballet er, at den opføres med Sandhed i Costume og Sæder; thi det er allene heraf, at Tilskuerne kunne lære til hvad Land og hvilken Tid Tilbragelsen skal henføres. Man maa saaledes ikke lade græske Soldater marschere op med sorte Støvletter, ikke ved en græsk Høitid lade en Fegtemesterlection forefalde, etc. da intet saadant kan forenes med den ringeste Kundskab om det Antike. Pantomime-Balletten udfordrer ogsaa et tilstrækkeligt Antal Dandsere; og Stockholms Publicum har ikke saa aldeles glemt, hvad den har seet udført paa Opera-Theatret, at den i dette Tilfælde ganske skulde eftergive sine Fordringer. Theaterdirectionen giorde derfor bedre i, at lade dette Slags Skuespil fare, da de ikke kunne gives, som de bør".

Jeg har endnu ikke omtalt det mindre, eller det saakaldte dramatiske Theater i Stockholm. Det findes i en ret smuk gammel Bygning med fire Taarne paa Norr-Malm, ikke langt fra Operahuset. Denne Bygning var i det syttende Aarhundrede den berømte de la Gardieske Familes Pallads, blev under Carl XI. Arsenal, og dette under Formynderregieringen først forvandlet til en Dandseskole og et Theatermagazin, siden til et Skuespilhuus, som den 1ste November 1793, Gustav den Fierdes Fødselsdag, aabnedes*). Dette Theater er mindre end Operatheatret, og ikke saa prægtigt som

*) Stockholms Posten 1793. No. 93.

dette, men rét smukt og beqvemt indrettet. Det har i Alt 41 Loger i tre Rader. I Midten af første Rad er den store, rigt decorerede kongelige Loge, og oven over denne en mindre, med Gitter lukket kongelig Loge, for at kunne besøge Skuespillet incognito. Saavel Parterret, som Amphitheatret ere forsynede med Bænke, der hæve sig med betydelig opstigende Skraahed fra Orchestret — et for Tilskuerne vigtigt Fortrin, som dette Theater har forud for det kiøbenhavnske. Ogsaa her finder man gode Decorationer og et ypperligt Maskineri. Indgangspriserne ere saavel i dette, som i Operatheatret temmelig høie. I det sidste koste de dyreste Pladser fra 1 Rd. 40 Skilling til 1 Rd. Banco; i Amphitheatret (Parquettet) koster Pladsen 1 Rd. 24 Sk., i Parterret 24 Skilling. (De ringeste Pladser ere de i den nyelig indrettede femte Logerad paa Siderne, som koste 12 Skilling Banco). I det dramatiske Theater er Prisen for de dyreste Pladser i Amphitheatret og de bedste Loger 1 Rd. B.; den ringeste Plads i tredie Logerad koster 12 Skilling. I begge Theatre er der nogen Forskiel paa Prisen for Billetter til Logepladser i samme Rad, eftersom de enten ere i Midten, eller paa Siderne af Raden.

Jeg slutter disse Anmærkninger om Theatrene i Stockholm med et Par Ord om Bestyrelsen, Theatrets Indtægter og Skuespillernes Lønninger. Directionen for Theatrene bestaaer af en Over-Directeur, der sædvanligen er en Herre af betydelig Rang, som udnævnes til denne Post af Kongen, og fører denne Titel med sine øvrige; en Under-Directeur, som vælges af Overdirecteuren; og en styrende Forening af fire Acteurer, foruden Concertmesteren og Decorateuren. Under Overdi-

recteuren staaer ogsaa det kongelige Capel, som udfører Musiken ved Skuespillene. Operatheatret har endnu (efter en Rigsdagsbeslutning af af 1809) en vis aarlig Understøttelse af Statscassen, som dog ikke er at sammenligne med den Sum, dertil anvendtes i Gustav den Tredies Tid*). Desuden har man sagt mig, at Kongen og Kronprindsen aarlig betale 8000 Rdlr. Banco til Theatercassen. Det dramatiske Theater har, efter en kongelig Anordning, hvert Aar Trediedelen af Indkomsterne ved de 9 første Forestillinger, som gives af vandrende Skuespillere, samt "Liniedandsere, Luftspringere, Fyrværkere, og Taskenspillere". Det har ogsaa nogen Indkomst af offentlige Concerter m. m. Hvor stor en ordentlig Aftens Indkomst er ved begge Theatre, har jeg ikke kunnet erfare; men de rene Indkomster af en Benefice for en yndet Acteur eller Actrice skulle, efter hvad man har sagt mig, i Almindelighed beløbe sig fra 1000 til 12 eller 1600 Rdlr. Bco. Skiøndt Billetterne ved Benefice-Forestillinger sædvanligen betales over den bestemte Priis, skal det dog ikke være almindelig Brug her, som i Kiøbenhavn, at Acteurerne selv foreskrive Publicum Taxten for deres Billetter. Enhver af de første Skuespillere og Skuespillerinder, tilligemed Capel- og Concertmesteren, have en Benefice aarligen. Deres

*) I Aaret 1810 udgiorde denne Understøttelse ikke mere end omtrent 5900 Rdlr., foruden 15,500 Rdlr. til den reducerede Opera. (S. Rühs und Spieker Zeitschrift für die neueste Geschichte, 2 Bd, 1814. S. 331 og 333.)

Lønninger synes at være anstændige. Man har opgivet mig f. Ex. at Hiortsberg har 1800 Rdlr. Banco, Mamsel Wåsselius 1500, Ahlgreen og Åbergson 1200, Concertmester Müller 1000 Rd. aarligen; men hvorledes de mindre anseete Acteurer ere lønnede, har jeg ikke kunnet erfare. En synderlig Sportel, som det spillende Personale har, er, at Theatret tilstaaer Acteurer og Actricer et Par Skoe og en Flaske Viin hver Aften, da de fremtræde paa Scenen.

Efter Vedtægt og Anordning ved det svenske Theater erholder Forfatteren af et originalt Skuespil eller af en Oversættelse paa Vers, i 5 eller 3 Acter, Indkomsterne af tre Forestillinger, nemlig den 3die, 9de og 18de. En prosaisk Oversættelse af et Stykke i 5 eller 3 Acter betales ved Indkomsterne af to Forestillinger, den 3die og 7de. For originale eller oversatte Stykker i een eller to Acter betales efter Overeenskomst fra 33 til 100 Rdlr. Banco. Denne Betaling for dramatiske Arbeider synes i et Land, som Sverrige, temmelig høi; men jeg maa tilføie, at det er sagt mig i Stockholm "at Vedkommende forstaae at eludere Lovens Bogstav; og at ingen Forfatter nuomstunder faaer det Honorar for et antaget Skuespil, der efter Anordningen tilkommer ham".

XXI.

Stockholm.

I mit foregaaende Brev meddeelte jeg Dem de Efterretninger, jeg har kunnet samle om det svenske Theaters nærværende Tilstand. At Skuespillet ogsaa i denne, som i enhver anden Hovedstad, hører i vore Dage til de mest yndede Forlystelser; kan man vel antage om Stockholm, uagtet det synes som Theatrene søges med mindre Begierlighed her, end i Kiøbenhavn. Jeg kan i øvrigt blot dømme herom efter den Omstændighed, at Adgangen til denne Fornøielse erholdes med langt mindre Vanskelighed paa det første Sted, end paa det sidste, og derefter, at man har sagt mig, at ret fuldt Huus skal i de stockholmske Theatre være en Sielbenhed. Theaterpriserne, der, efter det nærværende Pengeforhold, synes at være høiere i Stockholm, end i vor Hovedstad, gaae nok i det Hele lige op for Tilskuerne paa begge Steder; da disse for en stor Deel i Kiøbenhavn maa kiøbe deres Billetter af uberettigede Sælgere til opskruede Priser. — Af andre Fornøielser, som man i Hovedstæder pleier at have til Overflødighed, ere Concerter ogsaa temmelig hyppige i Stockholm; men jeg er af flere Aarsager ikke i Stand til at giøre nogen Sammenligning imellem Concerterne her, og vore i Kiøbenhavn; og veed kun, at her findes, foruden et kongeligt musicalsk Academie (stiftet 1771), der skal være i alle Maader ubetydeligt og uden Virkning paa Musikens Frem-

gang, ogsaa et musicalsk Selskab, som bestaaer af en Forening af Virtuoser og Musikelskere, der om Vinteren hver ottende Dag opføre Concerter*). Uagtet det svenske Sprog, i det mindste ved dets mange Vocaler, er baade sonort og meget skikket til Sang, og uagtet — især hos Mandkiønnet i Sverrige — gode Anlæg til Sang skulle være meget hyppige, dyrkes disse dog kun sielden; og hverken Musikens eller Sangens Cultur er endnu bleven saa almindelig blandt de bedre Familier i Stockholm, som i Kiøbenhavn — hvorved maaskee i øvrigt Tabet for den egentlige Dannelse hos begge Kiøn ikke er stort, da Mode og Forfængelighed i Almindelighed herved spille en vigtigere Rolle, end egentlig Sands for Konsten. Langt mere lidenskabeligt end Musiken, elsker man Dandsen, ikke blot i Stockholm, men i hele Sverrige; og vil man see ret skiønne Selskabsdandse, da maa man reise til denne Hovedstad. Man dandser her ikke allene udmærket godt, men i Almindelighed med mere Gratie og Anstændighed, end i flere andre Lande, og betragter Dandsen ikke blot som en Forlystelse, der saa tidt udarter til at blive blot sandselig, men som en

*) "Offentlige Concerter — siger Hausmann — gives i Stockholm regelmæssigen om Vinteren, og besøges temmelig hyppigt. Instrumentalmusiken er god, og nu og da hører man vel en taalelig Stemme; men noget særdeles Udmærket er deriblandt ikke forekommet mig. Mangel paa Rolighed og en bestandig Løben til og fra blandt Tilhørerne syntes mig heller ikke at røbe megen Sands og Følelse for Musiken". III. Th. S. 83.

Konst, i hvis fuldkomne Udøvelse man sætter en Ære. De franske Contredandse eller Quadriller, med deres smukke og konstige Toure, ere her endnu de meest yndede Dandse, og det har hidtil ikke lykkedes den skotske Springdands eller den vilde tydske Vals at fortrænge dem. Imidlertid er det begribeligt, at Nationens almindelige Kiærlighed til denne Fornøielse i Hovedstaden let kan gaae over til et Slags Dandsesyge, der vel kan antages at være en herskende Lidenskab i Stockholm. Denne har da ogsaa frembragt adskillige saakaldte Ordener, eller sluttede Selskaber, hvis eneste eller fornemste Maal og Øiemed er — at dandse. Det er bekiendt, at man i Sverrige har en stor og almindelig Forkiærlighed for Alt, hvad der har Udseende af en Orden, eller et hemmeligt Selskab. Derved have ikke allene Frimurerne i dette Land faaet en temmelig betydelig Vigtighed og Indflydelse, og ere blevne langt mere udbredte over hele Landet, end i Danmark eller Norge; men det har ogsaa givet Anledning til Oprettelsen af en Mængde af saadanne Selskaber, baade i Hovedstaden og i de mindre svenske Stæder, i hvilke man morer sig med at give Ordensregler, uddele Ordenstegn og foranstalte Receptioner — og hvis hele Tendents for Resten er Dands og andre Forlystelser. Der gives derfor i Stockholm færre egentlige Mandfolke-Klubber, end deslige Dandseordener, af hvilke jeg skal nævne de vigtigste, tilligemed de øvrige Ordener og sluttede Selskaber i denne Hovedstad.

Billigt tilkommer den første Plads blandt disse Frimurer-Ordenen. Som bekiendt, er Sverrigs nærværende Konge denne Ordens Stormester, og har stiftet et eget Riddertegn (Carl den Trettendes Kors)

der kun uddeles til Frimurere af de høiere Grader. Dette allene maa give Ordenen megen Anseelse; den er ogsaa baade meget talrig, og har betydelige Indtægter, hvoraf en stor Deel anvendes til en ypperlig Stiftelse, det saakaldte Frimurernes Barnhuus, et meget hensigtsmæssigt indrettet Vaisenhuus, med en god Skole. Denne Stiftelse (som først oprettedes 1753 i Anledning af Prindsesse Albertinas Fødsel) har sin Plads i en meget stor og prægtig Gaard paa Norrmalm, imellem Malmtorvs- og Dronninggaden. Den er en af de fortrinligste Indretninger i sit Slags, og udmærker sig ved den Orden, Reenlighed og Pyntelighed, som hersker overalt, og ved Børnenes herlige sunde og raske Udseende. En af Lærerne ved Barnhusets Skole (1812) er den som Digter og Forfatter bekiendte Magister og Hofpræst Afzelius. Frimurerne have desuden et stort og smukt Huus paa Ridderholmen, hvor de holde deres Forsamlinger. De have den Rettighed, aarligen at lade indsamle en Collect i alle Stockholms Kirker, og give hver Langfredag en offentlig Concert mod Betaling, som Bidrag til deres velgiørende Udgifter. Timmermanns (Tømmermands) Ordenen, stiftedes i Midten af det attende Aarhundrede, i et Slags Liighed med Frimurerordenen, og optager ligesom denne kun Mandfolk. Den har paa adskillige Maader bidraget til at understøtte Nødlidende, og oprettede 1796 et lille Hospital, hvor i Særdeleshed i Krigen saarede og lemlæstede Soldater, eller Mennesker, som ere komne til Skade ved Bygningsarbeider, skulle optages, indtil et Antal af 16, og nyde deres Livstid igiennem fri Bolig og anden Hielp. Dette Hospital er indrettet i en Gaard uden for Stockholm,

Eriksborg kaldet, den tilhører denne Orden, som desuden har et Forsamlingshuus paa Norrmalm ved Tråsktorvet. Coldinu-Ordenen er en anden Mandfolkeorden, det stiftedes af Sø-Officierer, i det Øiemed at understøtte fattige og sygelige Søfolk, hvortil fra A. 1800 er begyndt at samles en liden Fond. Desuden gaaer det i denne Orden ud paa at holde Drikkegilder; hvilket sidste ogsaa er Hovedformaalet for en anden Orden, der har antaget Navnet Par bricole, og er bleven oprettet som en Parodie over Frimurerordenen. Den har aarlig en stor Høitidsdag paa Barbara Dag, og holder sine Sammenkomster i det saakaldte Kirsteinske Huus paa Norrmalm. To andre, men fornemmere Ordener, ere Amaranther-Ordenen (stiftet omtrent 1760) og Innocencen, hvori Medlemmer af begge Kiøn optages, og hvis vigtigste Syssel er Dands, tilligemed Ceremonier og Taler ved Optagelsen af nye Medlemmer og paa Høitidsdage. Til den første søger i Særdeleshed Enhver, der regner sig til den elegante Verden i Stockholm, at faae Adgang, og Ballerne eller Assembleerne i begge Ordener skulle være meget glimrende. Narcissaner-Ordenen er ligeledes en Dandseorden; men denne er nu i langt mindre Anseelse, end de to forrige. Ogsaa for Stockholms Borgerskab, forsaavidt dets Medlemmer ikke ville regnes til den saakaldte elegante eller fornemmere Verden, er der 1811 bleven indrettet en Dandseorden, under Navn af Redelige Svenskar, der holder sine Sammenkomster paa Børssalen; ja selv Haandværksfolk og Tienere have stiftet sig en Orden, kaldet Nöie af Enighed, hvor man morer sig med at dandse og spille Comedie. Et langt fornemmere Selskab, men

som egentlig ikke er nogen Orden, da det hverken har Hemmeligheder eller Receptionsceremonier, som de øvrige, er det, der fører Navn af Nytte och Nöie, i hvilket man opfører Concerter og Skuespil. Medlemmernes Antal er bestemt, og da det ansees for et af de fornemste i Stockholm, er det omtrent ligesaa vanskeligt at komme ind i dette, som i det harmoniske Selskab i Kiøbenhavn.

Endnu har jeg ikke nævnt alle de sluttede Selskaber i Stockholm, som jeg maaskee ikke engang alle kiender af Navn. Der er en Orden, kaldet Svearne, om hvis Indretning jeg ikke veed andet, end at Medlemmerne more sig om Sommeren med at foretage Lystseiladser paa Målaren, ofte i flere Dage, og at anrette store Drikkegilder. Det musicalske Selskab har jeg allerede omtalt. Et Selskab, Pro Patria kaldet, og stiftet for 30 eller 40 Aar siden, har, saavidt jeg veed, intet tilfælles med de øvrige, men er, som Navnet udviser, oprettet i mere patriotiske Hensigter. Af disses Udøvelse er mig kun bekiendt Indretningen og Vedligeholdelsen af en Fødselsstiftelse, hvortil Dr. Ramstrøm 1775 lagde Grunden, og hvis Fremme og Bestyrelse dette Selskab siden paatog sig; men allerede derved har Selskabet et betydeligt Krav paa Landets og Hovedstadens Erkiendtlighed *). — En af de nyeste i Stockholm op-

*) I denne Stiftelse er der (i Følge Elers' Stockholm IV. p. 378) fra 1775 til 1800 født 2800 Børn, ligesom ogsaa en Deel af samme, undertiden indtil 30 paa engang opfødte. Den har sit Huus paa Norrmalm, ved store Badstuegaden.

rettede Ordener er det i Februar 1810 stiftede, saakaldte Gothiske Forbund, hvis fornemste Id og Diemed skal være, paa ny at oplive Smagen for fædrelandske Oldsager, national Historie og Poesie. Et saadant Maal maa enhver Patriot og enhver Ynder af scandinavisk Litteratur finde skiønt og roesværdigt; og Selskabet har allerede, ved Udgivelsen af det periodiske Skrift Iduna og ved andre Arbeider, begyndt at virke heldigt til dette Maal. Men at Medlemmerne efter dette Forbunds Ordensregler skulle ved Indtrædelsen antage et gammelt islandsk eller nordisk Navn, drikke af Horn ved deres Sammenkomster, Selskabets Embedsmænd benævnes med islandske Navne, og desl., hører til de pedantiske Smaaligheder, som man ikke skulde troe, at en Forening af tænkende og patriotiske Mænd kunde overgive sig til, og hvorved de allene give deres Modparti Stof til Latter.

Forskiellige i Aand og Indretning fra de hidtil opregnede Ordener og Samfund ere de to sluttede Selskaber i Stockholm, som ere de eneste i denne Hovedstad, der kunne regnes til egentlige Klubber. Det ene af disse, under Navn af Selskabet, bestaaer af en talrig Forening af de mest anseete Kiøbmænd i Stockholm, Embedsmænd, Lærde og Honoratiores af Borgerstanden; hvorimod, saavidt jeg veed, Adelsmænd ikke let optages i denne Klub. Dette Selskab hvis Medlemmers Antal er bestemt til 500, har et eget, stort og meget vel indrettet Huus i Staden, ved Munkbroen, et beleiligt og behageligt Sted, hvorfra man nyder den livelige, romantisk-skiønne Udsigt til Målaren, til Södermalmens bebyggede Klipper og de fiernere Skove med den

frie landlige Natur. Man finder her en stor og lys Læsesal, en lige stor Spisesal, en Billardstue, en Spillesal, og mange enkelte Værelser; tilligemed alle svenske Blade og Tidender, der udkomme i Stockholm og i Provindserne, et engelsk, et fransk og et Par danske politiske Blade, og et godt Udvalg af tydske Journaler, Litteraturtidender og Ugeblade; dertil endnu gode Landkort og en lille Bogsamling. Om Middagen træffer man her altid godt Selskab, en meget god og tillige saare billig Bevertning; og hvad der endnu forhøier alle disse Behageligheder, er at der i Omgang og Samtale hersker en god Tone, Frihed og Anstændighed, og aldeles intet stivt Ceremoniel; og at man ved Spisebordet og i Værelserne finder en Reenlighed og Elegants, som i de bedste Privathuse. Saavidt jeg veed, holdes her ogsaa undertiden om Vinteren Baller. Jeg troer Selskabet kan ansees for en i sin Art fortrinlig og vel organiseret Klub; og det er en ikke liden Behagelighed for reisende Fremmede, at de kunne indføres der af et Medlem, og mod en ubetydelig maanedlig Kiendelse deeltage i enhver Fordeel, Stedet frembyder. — Et lignende Selskab er det saakaldte Societé, hvis franske Navn allerede udviser, at det er en Klub efter en fornemmere Maalestok, eller med andre Ord en adelig Klub, der i Særdeleshed bestaaer af fremmede Ministre, høiere Embedsmænd, Adelsmænd og Officierer. Tonen skal være mere stiv og fornem; men Indretningen, som jeg ikke kiender af egen Erfaring, i øvrigt omtrent den samme, som i Selskabet. Societetet har ligeledes et eget prægtigt Huus paa Norrmalm, og Fremmede kunne ogsaa hertil faae Adgang.

Mit Ophold i Sverriges Hovedstad har været for kort, og min Omgang ikke udvidet nok, for at kunne af egen Erfaring sige Dem noget bestemt om den private eller huuslige Selskabelighed i de forskiellige Stænder, charakterisere Selskabstonen i Stockholm, og i begge Henseender giøre Sammenligninger med Kiøbenhavn. Man pleier at sige, at alle Hovedstæder ligne hverandre, men dette gielder dog ikke uden Indskrænkning; en Nation charakteriserer sig ligesaa vel i dens Hovedstad, som i dens Folkeskikke, Nationalegenheder, Sæder, Skikke og eiendommelige Præg, hos den adspredte Masse af Nationen. Ikke engang de Fornemmes, efter Convenients og Ceremonier afmaalte Levemaade, hvori man dog over hele Europa finder mest Lighed og Eensformighed, er i ethvert Land ganske den samme, og Selskabstonen i en spansk Grande's og en engelsk Hertugs Huus er sikkert ligesaa forskiellig, som den er i et Kiøbmandshuus i Paris og i Amsterdam. — I Sverrige finder man i det Hele, men fornemmelig i de høiere Stænder, og i ethvert Huus, hvor enten Rang eller Rigdom have indført den saakaldte fornemmere Levemaade, en mere ceremoniel og afmaalt, mindre jævn, tvangfri Tone, end i Danmark. Dette strækker sig fra Hoffet, hvis Etiquette og Ceremoniel er langt stivere, end ved det danske Hof, indtil den simple Adelsmand. Den med Rette saa høit berømte svenske Giæstfrihed er vist nok ikke udelukket fra Hovedstaden; dog maa den, af let begribelige Aarsager, søges langt mindre der, end paa Landet og i Smaastæderne. Man lever i Stockholm mere for sig selv, eller mere indskrænket til sin nærmeste Familiekreds end i Kiøbenhavn; og for Indbyggerne selv troer jeg, at det sidste Sted uden Tvivl har For-

trinnet i Selskabelighed. De stockholmske Selskaber bestaae, efter hvad man har sagt mig, fornemmelig i store Calaser eller Giæstebud, som gives et Par Gange om Aaret, og til hvilke man med streng Nøiagtighed indbyder alle dem, af hvilke man sidst er bleven indbudet, og som man altsaa skylder Giengield. Dertil kommer nu de hyppige Baller og Assembleer i Ordener og Klubber, der ikke forsømmes af den yngre elegante Verden, og de meget besøgte Mandfolke-Klubber og Kållare, eller Kaffee- og Traeteurhuse, hvoraf nogle ere i megen Anseelse. Smaa Cotterier, Søndagsselskaber, eller deslige mindre kostbare og ceremonielle Sammenkomster imellem Familier og Venner, hvorved Selskabeligheden saameget befordres, ere langt mindre brugelige her, end i Kiøbenhavn; tildeels maaskee, fordi Luxus i Bevertning her i Almindelighed har naaet en høiere Grad end hos os. I Stockholm høre derimod Eftermiddagsbesøg ved Theebordet meget til den herskende Tone, og her fattes da heller ikke det ceremonielle Væsen, som i dette Land er saa almindelig udbredt og for en Dansk ikke lidet paafaldende. I øvrigt er det Tilfældet med Stockholm, ligesom med Kiøbenhavn og andre Hovedstæder, at den er mest levende og glimrende om Vinteren, da ikke blot mange af de rige og fornemme boesiddende Familier om Sommeren drage paa Landet; men ogsaa mange af Sverriges Godseiere, Brugspatroner (Biergværkseiere) og Adelsmænd have for Skik, at tilbringe en større eller mindre Deel af Vinteren i Hovedstaden.

Denne savner dog et af de Fortrin, der bidrage til at giøre Kiøbenhavn til Danmarks Middelpunkt, og hvorved enhver Hovedstad unegteligen maa vinde i æd-

lere Cultur og en deraf flydende dannet Selskabstone i de høiere Kredse: jeg mener et Universitet. I Sverrige er det ikke som hos os, at Landets Hovedstad ogsaa er Videnskabernes og Litteraturens. Alt hvad der hører til disses Rige udvikler sig langt friere, i større Fylde og i et kraftigere Liv, griber mere ind i den selskabelige Tilværelse, og virker mere paa den almindelige Tone blandt de høiere Stænder i Kiøbenhavn, end i Stockholm. Denne Hovedstad savner vel ikke Academier og videnskabelige Indretninger, saa lidt som Lærde og Videnskabsmænd; men de første ere tildeels ikke hvad de skulde være — det svenske Academie har skadet Videnskabeligheden og Litteraturen i Sverrige mere, end det har gavnet dem — de sidste, af hvilke den største Deel dyrke de physicalske, mathematiske og medicinske Videnskaber, ere ikke blot herved, men ogsaa ved Mangelen af det besiælende Centralpunkt, som et Universitet giver, mere isolerede, mere affondrede fra den øvrige Verden, end vore Videnskabsmænd i Kiøbenhavn. Vil man i Sverrige besøge et Hovedsæde for Lærdom og videnskabelig Cultur, hvor denne i Almindelighed gielder noget og hævder sin Agtelse og Anseelse i enhver Kreds: da maa man ikke reise til Stockholm, men til Upsala, der vel ligger Hovedstaden saa nær, at denne temmelig flittigt kan besøges af Professorer og Studenter; men hvorfra dog ingen saa umiddelbar Virkning kan yttre sig i Hovedstaden, som hvis denne tillige var Universitetsstad. — At derfor overhovedet Interesse for Videnskab og Konst i Almindelighed, saavelsom for Nationallitteratur i Særdeleshed, er ringere i Stockholm, end i Kiøbenhavn, og at dette her giver den selskabelige Tone i Middelstan-

den en anden Retning: troer jeg endog at have kunnet lægge Mærke til, ved de faa Jagttagelser og Erfaringer, jeg har kunnet giøre. Andre, der have havt Leilighed til at blive nøiere bekiendt med begge Stæder, maa afgiøre, hvorvidt jeg har Ret. Hoffet og de Fornemme angive her paa den ene Side en Tone, der maaskee nuomstunder udmærke sig mere ved Anstand og Etiquette, end ved høiere Elegants og Fiinhed. Den talrige Adel, hvoraf Mange kun skulle have arvet Forfædrenes Stolthed og Prætensioner, uden at arve deres Fortienester og Duelighed, holde endnu strengt paa Aner og standsmæssig Rang i deres Cirkler, og have ikke aflagt den i vore Dage saa latterlige Indbildning, at et Adelsbrev veier mere, end Genie og Fortienester. Paa den anden Side herskker her (hvad vi ogsaa kiende ret vel hos os) en temmelig Grad af Pengestolthed og Kiøbmandsaand hos mange Rige og Formuende af Handelsstanden, og disse spørge i deres Omgangskreds mere efter Penge — i al Fald efter Rang, Titler og Indflydelse, end efter Cultur og Talenter, der jævnligen for hine maae staae tilside.

Den, der i Stockholm søger en aandrig Omgang med Mænd af videnskabelig Dannelse eller fiin Verdenskundskab, vil maaskee lettere finde den i enkelte Huse og Familiekredse, end i de store og glimrende Cirkler; og snarere finde sig tilfredsstillet, naar han mere søger den politiske, end den litteraire Sphære. Politiken er i Stockholm og i hele Sverrige et Yndlingsthema. Er man hiemme i dette, da vil man ikke let fattes Underholdning; og man træffer ganske ofte paa Mænd, der i dette Fag og især i Alt hvad der hører til Rigets For-

fatning og Styrelse, besidde et skarpt Blik, grundige Kundskaber og et klart Foredrag. Saare interessant og velgiørende er ogsaa den frie Tone, hvori man, uden at skaane noget Parti, afhandler disse Materier, og selv den Fremmede henrives let af den varme og levende Deeltagelse, hvormed man her ved enhver Leilighed ytrer sig om Stats-Anliggender, og den Frihebs-Aand, hvormed man taler om Alt, hvad der vedrører Nationens Interesse og Statens Tarv. Den derimod, hvis Tilbøielighed er mere for Gienstande af Konstens, Æsthetikens eller den høiere Videnskabeligheds Verden, end for Politik og Statsoeconomie, og som heller ikke er Elsker af Kortspil eller Dands, vil maaskee finde de stockholmske Selskabskredse mindre interessante; og hvad overhovedet en munter, livelig og behagelig selskabelig Underholdning angaaer, da er jeg tilbøilig til at troe, at man lettere og snarere finder denne blandt Damerne, hos hvilke i dette Land en naiv og indtagende Ynde, en ukonstlet Venlighed og Godmodighed, heldige Naturanlæg, gracieuse og behagelige Manerer og et liveligt Selskabstalent, ere meget almindelige. De cultiverede svenske Damer af Middelstanden have meget ofte, selv naar de savne den finere æsthetiske Dannelse, noget særdeles behageligt og indtagende i deres Omgang, som vanskeligen ved Konst erhverves, men med Lethed modtages af en gunstig Natur. — Jeg maa lægge til, at naar jeg kan dømme efter egen Erfaring, vil neppe nogen fremmed Reisende, i det mindste Ingen, der ikke er ganske uden Anbefalinger, i Stockholm savne den svenske Giæstfrihed, hvorved det kan blive ham muligt at giøre interessante og behagelige Bekiendtskaber. Saa kort endog mit Ophold har

været her, skylder jeg det dog ikke faa af saadanne; og uagtet de politiske Forhold ikke ere de gunstigste for en dansk Reisende i Sverrige, forlader jeg ikke denne Hovedstad uden kiære Erindringer Til disse maa jeg især regne den høist venskabelige Modtagelse, jeg har fundet hos et Par værdige Familier, der paa mange Maader have bestræbt sig for at giøre mig mit Ophold nyttigt og behageligt, og i hvis venlige Kreds jeg daglig har tilbragt mange underholdende Timer og følt mig saa meget hiemme, som det vel i et fremmedt Land og i dets Hovedstad er mueligt.

Heller ikke kan jeg forbigaae at nævne en Mand, der med forekommende Artighed har aabnet mig Adgang til sit Huus, hvor man et Par Gange om Ugen finder en af de mest udvalgte og dannede Selskabskredse i Stockholm. General Helwig, en Pommeraner af Fødsel, Cheffor det svenske Artillerie, General-Adjutant og Generalfelttøimester, er en af de mest dannede og interessante Mænd, jeg har lært at kiende i dette Land. Fra de ringeste har han tient sig op til en af de første Militairposter, og ved mange Leiligheder lagt sin militaire Duelighed for Dagen. Med udmærkede Naturanlæg, med et klart, aabent Hoved forener han en elskværdig, retskaffen Charakteer, en meget dannet Forstand, og mere end almindelige Kundskaber, som han ikke blot ved Læsning og Studium, men ogsaa ved Reiser i de fleste europæiske Lande, selv i Grækenland og Tyrkiet, har erhvervet sig. De mathematiske, physiske og chemiske Videnskaber have altid været hans Yndlingssyssel, og han eier en god Samling af physicalske og chemiske Instrumenter, hvormed han jævnlig beskieftiger sig.

Han er desuden ikke fremmed i nogen Videnskab, der fordres til høiere Dannelse, og har en udmærket Smag for al Konst og sand Videnskabelighed. Hans Omgang er derved yderst underholdende og behagelig, og hans Væsen og Adfærd har den Aabenhed, den utvungne Frihed og Urbanitet, som man kan vente det hos den, der baade er en Mand af Aand og videnskabelig Cultur, en vidt bereist Krigsmand, og vant til at leve i den store Verden. Jeg har glædet mig inderligt ved et Bekiendtskab, som jeg skylder nogle af mine interessanteste Timer i Stockholm, og Erindringen om denne ædle, hiertelige, godmodige Mand forlader mig aldrig*). — Han er gift med den som tydsk Digterinde bekiendte Amalia v. Imhoff; men hun er for nærværende Tid ikke mere i Sverrige. De skiønneste Prydelser i General Helwigs Værelser, hvor Alt er indrettet med megen Elegants og Smag, ere en betydelig Deel ypperlige Malerier, som ere hans Frues Arbeider, og Copier efter de bedste, især italienske Mesteres Værker. De høre til det Fortræffeligste, jeg har seet af denne Art Malerier, og nærme sig ved en egen, heldig Behandling saameget til Oliemaleriers Skiønhed og Livelighed, at man ved et hastigt Blik let antager dem for friske Oliemalninger. Alle røber de ikke allene et saare heldigt Valg af Originalerne, men ogsaa den Konst og Kiærlighed, hvormed disse ere efterlignede. — Foruden disse nydelige Konstvær-

*) General Helwig forlod Sverrige i Slutningen af Aaret 1812, og et for nærværende Tid General-Lieutenant i preussisk Tieneste.

ker af en qvindelig Haand, der vidne om et sielden Talent hos den attisk smagfulde Digterinde, indtog mig i høi Grad en skiøn Copie i Oliefarve af Raphaels berømte Madonna med Christusbarnet paa Armen i det Dresdenske Gallerie, som Generalen eier. Den er malet af Bachmann i Dresden i Originalens Størrelse; de knælende Sidefigurer ere ubeladte, men Englene malede paa to smaa, særskilte Tavler, der hænge ved Foden af den større. Denne Copie skal være yderst tro, og har beholdt den mørke Colorit, som Originalen har faaet, ved længe at være udsat for Lamperøg i en Kirke. Jeg veed intet Maleri, der har giort et saa forunderligt Indtryk paa mig, som dette, eller fængslet mig med en saa dyb og ubeskrivelig Tryllekraft. Er der noget Guddommeligt i Konsten, da maa det vel findes i denne Tavle, mere end i tusinde andre. Jeg er ikke engang i Stand til at sige eller forklare Alt, hvad der ved gientagne Beskuelser af dette Konstværk har henrevet mig; men ved dette er det først blevet mig ret klart, hvorledes troende Catholiket, henrykte ved den dobbelte Begeistring, som Religion og Konst indgyder fyrige Siæle, kunne med virkelig Andagt og Tilbedelse hylde det guddommelige Ideal, der i saadanne Billeder er aabenbaret for mere end det sandselige Øie. Mere end eengang har jeg tænkt, at hvis jeg havde Valget, tog jeg maaskee hellere denne Copie efter Raphael, end nogen af de Originaler, jeg har seet paa Stockholms Slot. — General Helwig eier ogsaa en skiøn og meget udvalgt Bogsamling, hvori jeg har lagt Mærke til mange fortrinlige og kostbare Kobberværker. Jeg saae første Gang hos ham en pragtfuld Samling af Kobbertavler i stor Folio over det franske Museums Malerier,

udførte af de bedste franske Kobberstikkere. Saa mange interessante Gienstande fandt jeg at sysselsætte mig med i de Timer, jeg tilbragte hos denne sieldne Mand, og dog var han selv mig altid den interessanteste. — Jeg giør Regning paa Deres Tilgivelse for den Digression, hvortil han gav mig Anledning, og jeg vender tilbage til de Gienstande, til hvilke jeg har bestemt at anvende det øvrige Rum, der levnes mig i dette Brev.

Jeg har meddeelt Dem en og anden Efterretning om det, der hører til den fornemmere Verdens Forlystelser i Stockholm. Mindre bekiendt er jeg med Almuens eller de simplere Folkeclassers Sæder, Egenheder og Fornøielser i denne Hovedstad, hvori man uden Tvivl ved nøiere Kiendskab vil finde Adskilligt, hvori Stockholmsboerne charakteristisk udmærke sig fra andre Hovedstæders Indbyggere. Meget betydelig er dog neppe Forskiellen i saa Henseende imellem Stockholm og Kiøbenhavn, i det mindste hvad Sæder og Forlystelser angaaer. — Den nyeste Begivenhed, hvori den stockholmske Almue eller Pøbel paa en meget charakteristisk Maade udmærkede sig, var det bekiendte Opløb den 20de Jun. 1810, da Grev Fersen, medens hele Garnisonen var under Vaaben, paa en grusom og oprørende Maade, der tilbagekaldte Erindringen om de græsseligste Revolutionsoptrin i Paris, blev myrdet, og faldt som Offeret for Folkets blinde Raseri — hvad enten dets Forbitrelse var grundet, eller ikke. Vilde man bedømme Folket i Stockholm efter dette blodige og afskyelige Optrin, da maatte man fristes at tillægge det en Vildhed, Grusomhed og Usædelighed, der aldeles ikke findes i dets Charakteer. Jeg vil ikke negte, at der ytrer sig i den

barbariske Maade, hvorpaa man skilte den ulykkelige Olding, der til sit sidste Dieblik ikke tabte sin høie Stands og sin Charakteers Værdighed, ved Livet, en saa ubeskrivelig oprørende Raahed og Vildhed, at man ikke uden den høieste Afsky kan læse Beretningen om Fersens Mord, og finder det rimeligere, at en saadan Udaad kunde udøves under en Revolution af Pøbelen i Neapel eller Paris, af vilde Calabresere eller af en Folkehob i Algier eller Tunis, end af Almuen i Sverriges Hovedstad, i et nordisk Land, hvor aldrig Sydens vildt rasende Lidenskaber pleie at komme til Udbrud. Man maa — som det den Tid sagdes i et stockholmsk Dagblad, der for to Aar siden giorde stor Opsigt ved sin frie Tone — falde i Forundring over, at et Optrin, der røber saamegen Energie, i Forening med saamegen Grumhed og Blodtørst, kunde tildrage sig blandt et Folk, i hvis Charakteer Livelighed just ikke er et Hovedtræk og som altid har viist en dyb Agtelse for Lovenes Myndighed, aldrig tilforn offentlig trodset dem, aldrig følt Glæde ved at søle sig i Blod, aldrig har giort en Vane af Forbrydelser *). Men dog var denne, ligesaa skrækkelige, som i alle sine Omstændigheder forunderlige og tildeels uforklarlige Begivenhed et af de overordentlige Tilfælde, i hvilke et ellers godmodigt Folk, overvældet af Lidenskab, kan glemme sig selv og gaae ud af sin Charakteer, lige-

*) Almänna Opinionens Organ. No. 1. d. 4 Jul. 1810. Af dette Blad kunde ikke udkomme mere end 32 Nummere, og allerede mod de fire første blev anlagt Sag af Justits-Canzleren.

som stundom hos den Sagtmodigste, naar han længe opirres, Vreden kan vaagne med en Styrke og Heftighed, der ingen Grændser kiender. Saaledes troer jeg i det mindste, man bør betragte denne Tildragelse, hvori der i øvrigt ligger saa meget Gaadefuldt, at skiøndt man vel er temmelig enig i at Fersen døde uskyldig, vil man dog neppe tilstrækkeligen kunnne forklare, hvorfor og hvorledes Folkets Forbittrelse paa saa skrækkelig en Maade udøste sig over ham, og hvorledes det kunde være muligt, at ikke et eneste alvorligt Forsøg skete paa at redde hans Liv, og at Ingen af dem, som maaskee havde været i Stand dertil, kunde drages til Ansvar for hans Død, og de oprørske Uordener, der fulgte paa denne. Man bør vel ikke gaae saa vidt, som Udgiveren af det ovenfor nævnte Dagblad, hvori paastaaes "at den svenske Almeenhed — ikke Pøbelen, thi de fleste af dem, som lagde Haand paa Fersen vare af den saakaldte Middelstand — viste under Anfaldet paa Greven en sand kraftfuld Charakteer, saaamegen Alvorlighed, og næsten Værdighed, at, i det man nødes til at beklage deres Forvildelse, kan man ikke undgaae at høiagte og beundre deres Ømtaalighed for det svenske Navns Ære, og deres Iver for at udslette den Plet, som var paasat hele Nationen, og som allene med Blod kunde aftoes". Men om man end ikke kan besmykke eller undskylde Forbrydelsen, maa man heller ikke anføre denne som et Træk, der charakteriserer Folket i Stockholm, hvor et Optrin, som dette, vel er uhørt i Historien. Jeg er ikke Stand til at give nogen Skildring af denne Hovedstads Almue; men hvis jeg kan dømme efter de faa Erfaringer, jeg har havt Leilig-

hed at giøre, finder man hos den almindelige Mand megen Høflighed, Tienstvillighed og Godmodighed, ikke uden et vist Anstrøg af udvortes Politur.

I øvrigt kan det ikke for ofte erindres, at enhver Udlænding, der troer at kunne i Stockholm lære at kiende Sverrige, og der faae et rigtigt Begreb om det svenske Folk, tager meget Feil. Afstanden imellem Folket i Hovedstaden, og den svenske Nation i Almindelighed, er vist nok langt større og mere kiendelig, end den er i Danmark, og de høiere Stænder have i dette Land havt en mere fordærvelig Indflydelse paa Hovedstaden, end hos os. Den fiint cultiverede Svenske, der har giort sig det hele franske Væsen egent, med dets fuldkomne, overfladelige Dannelse, dets overordentlige Smidighed og Lethed, dets udvortes indtagende, indsmigrende Manerer, er et ganske andet Menneske, end den jævne Borger, den trohiertige Bonde, saaledes som man endnu finder ham i det Indre af Landet, og helst i Biergegnene. Den Jævnhed, den ukonstlede Simpelhed og Naturlighed, den gedigne Kraft og Ærlighed, som endnu udmærker Mængden af den svenske Bondestand, maa man ikke søge i Stockholm. Finder man her mere udvortes Cultur, saa finder man ogsaa hyppig en Cultur, der er fremmed for en kraftfuld, nordisk Nations eiendommelige Charakteer, og som ved en længe fortsat Bestræbelse efter at forene de stridige Elementer, har fordærvet meget af det oprindelige Gode, forstyrret det Eiendommelige, uden at vinde Erstatning i det Fremmede, og er udartet til en falsk Forfinelse, der sætter en Ære i Glimmer, Pral og Forfængelighed, i Stedet for at søge Tingenes indre

Kiærne, det Sande, Virkelige, Væsentlige, hvorefter Nordboen altid stræbte *).

---

*) Jeg vil her, som paa flere Steder i denne Bog, for saavidt muligt at modvirke den Beskyldning for Partiskhed, for hvilken en Dansk, der skriver om Sverrige, saa let kan være udsat, anføre Parallelsteder af fremmede Forfattere. "I samme Grad — siger Hausman, 3. Deel S. 46 — som den Svenske med Kraft opsvinger sig til en høi Grad af Cultur, geraader han ved slig Forvandling let paa Afveie, der give hans medfødte Gemytsart en ganske forskiellig Retning. Hans naturlige Godmodighed, Troh︠i︡ertighed og Aabenhed forsvinder, og der opstaaer hos ham et Væsen, der skiuler Iiskulde, Mistro og Falskhed (Tücke) bag en meget forekommende udvortes Høflighed og Venlighed. Den uegennyttige og hiertelige Giæstfrihed, hvorved det svenske Folk udmærker sig fra en saa herlig Side, gaaer over til en meget formel, der varer saalænge, som Anstændigheden fordrer det, eller som man troer, at kunne drage nogen Fordeel af den Fremmede. Den Ærlighed, som hos Mængden af det svenske Folk henrykker os, forsvinder, og Snedighed træder i Stedet. Chicaner, Cabaler og Intriger, det ofte endog forraade Vennen, blive Dagens Orden. Hvilken Historie har vel større Machinationer og Kampe imellem forskiellige Partier, hyppigere indvortes Stridigheder at fremvise, end den svenske? — Det var ikke det svenske Folk, der smedede Planerne hertil, og uddeelte Rollerne; men den forholdsviis meget lille, forfinede Deel af Folket. Og denne er det, som man finder concentreret i Stockholm, og som

Den Compliment, at man har kaldet de Svenske Nordens Franskmænd — hvilket i det mindste en Tid ansaaes for en stor Ære i Sverrige — kan vel ikke gielde uden om den Deel af Nationen, der ved at antage den fremmede Cultur, har aflagt al Nationalegenhed, og altsaa fornemmelig om Hovedstadens fornemme Verden, og Alle, som efter denne have dannet sig. Kan det, som Nogle mene, ikke negtes, at der gives Berørinnger imellem begge Nationer, saa troer jeg dog, at disse kun ligge yderligen, eller i det hoieste i en vis let og livelig Fatteevne, der, som man har seet, hos de Svenske kan misledes ved en skadelig Indflydelse ovenfra. I den svenske Nationalcharakteer er vist ikke Flygtighed og Letsindighed et Grundtræk; thi disse flagrende Aander fostres ikke imellem Nordens Klipper, og

---

giver hele Livet i denne Stad et Anstrøg, der er himmelvidt forskielligt fra den Charakteer, som Livet i Sverrige har i Almindelighed. Jeg taler her naturligviis om den større Masse af den stockholmske Verden. At der gives Folk i denne, hos hvilke Culturen viser sig fra sin skiønneste Side, forstaaer sig selv. Jeg har havt den Lykke at lære at kiende mange fiint dannede Svenske i Stockholm, hos hvilke det Fortrinlige i Grundtrækkene af den svenske Nationalcharakteer havde vedligeholdt sig ufordalsket, og viste sig i en meget elskværdig Skikkelse". — Forfatteren maa sige det samme; og i øvrigt endnu henvise til Jenisch's Geist und Charakter des 18ten Jahrhunderts. 2. Th. S. 321.

de yttre sig ingensteds, hvor Folket handler og virker. Kraft og Alvor har det altid hyldet; ikke Gustav III. men Carl XII., var Idealet for en svensk Konge; og Christian August, denne ægte nordiske Fyrste, vandt, ikke ved Bedriftet, men ved sin ædle Jævnhed, Simpelhed og Godmodighed hele Folkets Hierter i utrolig høi Grad. — Men Sverrige har, siden dets egen Kongestamme uddøde, næsten uafladeligen været overvældet af udenlandsk Indflydelse. En fremmed Tone, fremmede Sæder, Egennyttens, Herskesygens og Forfængelighedens Fordærvelser have indsneget sig i de høiere Stænder, undergravet Patriotisme og Moralitet, grebet videre og videre om sig, og smittet en ikke liden Deel af Folket. Politiken har forvandlet sig, efter Vasaslægtens Undergang, ikke mindre end Forfatningen; og upaatvivlelig har ogsaa den virket skadeligt paa Nationen. Sverriges Historie i de sidste halvandet-hundrede Aar kan bedst forklare, hvorfor man i dette Land finder saameget Fremmedt, ved Siden af saameget Nationalt — saamegen Tomhed, ved Siden af saamegen Kraft; hvorfor saameget af det Eiendommelige i Charakteer, Sæder og Sprog hos de dannede Folkeclasser er forsvundet, ved en Efterligning af det Fremmede, der omsider næsten er bleven til Natur; hvorfor Sverrige hidtil endnu næsten ganske fattes en national Litteratur — og hvorfor Svenskhed, eller svenske Sæder og ublandet Nationalitet egentlig mindst maa søges i Stockholm — knap hos den simplere Borgerclasse, men slet ikke hos Adelen og de Fornemme, naar man ikke vil lade Undtagelser gielde for almindelig Erfaring.

Den svenske Nations eiendommelige Art og Natur maa man i Særdeleshed opsøge og efterspore hos Landboerne og i de mindre Stæder. I Hovedstaden kan man derimod bedst studere enhver Indflydelse, som Efterligning af Fremmede og i Særdeleshed Indpodning af det franske Væsen har havt paa Cultur, Nationalcharakteer, Sæder, Sprog og Litteratur i dette Land — i det mindste dets høiere eller mere dannede Folkeclasser. Tidligere end Gustav III. er vist nok denne Higen efter at copiere en Nation, der engang i Europa gialdt for den mest dannede — en Indbildning, som heldigviis i vore Dage mere og mere forsvinder — men det franske Aberi udviklede sig dog først under denne Konge i sin hele Fuldstændighed, og greb først under hans Regiering og efter hans Exempel ret ind i Sproget og Litteraturen, hvorved det vandt den sikkerste, virksomste og mest udbredte Indflydelse paa Culturen i Almindelighed. Havde Gustav IV., tilligemed sin egen Agtelse og Kiærlighed for det Nationale, besiddet sin Faders Forstand, Talenter og Smag for videnskabelig Dannelse, uden at eie hans forfængelige Glimrelyst: vilde maaskee det franske Væsen i Sverrige have faaet et Stød til sin Undergang, som det nu, da en indfødt Franskmand er den svenske Thrones Arving, mindre behøver at frygte, uagtet det synes, som Morgenrøden for en svensk Nationallitteratur er begyndt at oprinde, og nogle nyere og yngre Forfattere i det mindste arbeide med Iver paa at udrense Gallicismerne af Sproget og Poesien. I det selskabelige Liv vil derimod vist den franske Tone længe vedblive at hævde sin Indflydelse, og Stokholm vedblive at være Middelpunktet for denne; hvorved Hovedstaden paa en meget kiendelig Maade skal udmærke

fra Gothenborg, den anden Stad i Riget, hvor man ligesaa ivrig skal efterligne Alt hvad der er Engelsk, som man i Stockholm pleier det Franske. Paa hvilket af disse Steder man har været heldigst i Efterligningen, eller med andre Ord, paa hvilket Sted man har drevet det videst i at lade svensk Nationalitet forsvinde under det fremmede Anstrøg, kan jeg ikke dømme om; men formoder, at Hovedstaden maa vinde Prisen, da jeg ikke kan troe de Svenskes Natur at være saa skikket til at antage engelsk, som fransk Præg. (Jeg kan paa dette Sted ikke undlade at indføre Hausmann's Ord *) om den franske Tone i Stockholm: "Man tager meget feil, naar man troer, at det lykkes den stockholmske fine Verden, ganske at efterligne den franske Selskabstone. Uagtet man ikke kan frakiende de fine Svenske Smidighed i Manerer, som de forstaae at tilegne sig i høiere Grad, end de Tydske og Danske: saa skinner dog altid en vis Stivhed igiennem, der slet ikke er nogen Følge af en medfødt Tunghed, men uimodsigeligen udspringer af det i Sverrige temmelig almindelig udbredte ceremonielle Væsen, der ytrer sig i den mundtlige og skriftlige Underholdning ved Titulaturer og Complimenter, i Manererne blandt andet ved mange og dybe Bukninger, hyppig Haandkyssen, omhyggelig Jagttagelse af at lade Andre beholde den høire Side i Gang eller Sæde m. m. At dette Ceremonievæsen er uligemere paafaldende i de mindre svenske Stæder end i Stockholm, hvor man

*) 3die Deel S. 49 • 50.

mere venter det, og hvor en større Smidighed mere afrunder de skarpe Kanter, er ganske naturligt; men dog har jeg aldrig været i en stor Stad, hvor den selskabelige Tone har forekommet mig saa smaavorn (kleinstädtisch), som i Stockholm".

Ved ovenfor at omtale Stockholms ringere Folkeclasser, kom jeg til at erindre, at Almuen, saavel i Hovedstaden, som i den største Deel af Sverrige, endnu helligholder et Par ægte Folkefester, hvorom jeg her maa meddele Dem en kort Efterretning. Den første af disse er Maifesten, ved hvilken man den første Mai hilser den begyndende Vaar med almindelig Glæde og Lystighed. Paa Landet, i Byerne, i Hovedstaden, overalt er det Skik, at samle sig denne Dags Aften til et muntert Gilde, hvorved Flaskerne ikke skaanes, da man, som det hedder i Sverrige, paa denne Dag skal drikke Marv i Benene, eller vinde Mod og Kræfter til at gaae det kommende Aar glad og uforsagt i Møde. I Stockholm er det da brugeligt, naar Veiret er nogenlunde gunstigt, at Folk af alle Stænder og Classer til Vogns, til Hest, til Fods eller i Baade besøge Dyrehaven og andre nærliggende landlige Forlystelsessteder, hvor man da, om endog Naturens sene Vaar endnu ikke har indfundet sig, henty er til den evig ungdommelige Bacchus, paa hvis Bud i det mindste for nogle Timer det lystige Sind kan drømme om Foraarets Glæder og Sommerens Pragt. Paa Landet ere disse Maigilder ligeledes indviede til Munterhed og Overgivenhed; men tillige hersker der endnu adskillig Overtro om den foregaaende Nat (Valborg-Natten), i hvilken man troer at den onde Aand med hans Undergivne, Hexemestere og

Troldkiærlinger, paa allehaande Maader fare til Blåkullen, det svenske Bloksbierg, hvis geographiske Beliggenhed ellers ikke er saa utvivlsom eller bekiendt, som Tydsklands. Adskillige overtroiske Skikke, saasom at betegne Dørene med et hvidt Kors o. d., skulle derfor endnu paa mange Steder iagttages af Bønderne paa denne Dag. — En anden ligesaa festlig Dag, og som egentlig med mere Ret kan være det i dette Clima, er Midsommersdag, eller Sanct Hansdag. Man feirer da det skiønne Sommerlivs Culminationspunkt, ligesom man den første Mai helligholder dets Opgang. Paa Landet er det i mange Provindser Skik, at ved enhver Gaard, eller i Landsbyerne, hvor saadanne findes, opreiser man en saakaldet Maistang, eller et ungt, høit Grantræ, der, afgrenet, fra Foden til Toppen beklædes med friskt Løv, behænges med Krandse, Baand, Flitterstads, og hvad der ellers kan pynte det, saaasom en eller flere Fløie, eller en Veirhane i Toppen. Omkring denne Maistang dandser man Aftenen før St. Hansdag, og holder sig lystig Natten igiennem; saavidt jeg veed, er den Skik, som er temmelig almindelig blandt Landalmuen hos os, paa denne Aften at besøge hellige Kilder, ogsaa endnu paa sine Steder herskende i Sverrige; ei at tale om andre af disse Skikke, som den fornemme Oplysning haanligen beleer, imedens Forskeren bemærker dem blandt andre Træk af nationale Egenheder og efterspører deres Udspring eller Slægtskab med andre Nationers Tro og Overtro. Hertil hører især den Spaadomskraft, man tilskriver adskillige Foretagender, naar de skee i denne Nat. Syner paa Korsveien, Krandse af ni Slags Blomster, som Pigerne lægge

under Hovedpuden og nu agte paa, hvilke Drømme, Natten bringer, de saakaldte midsommarsquastar, eller Krandse som man binder i denne Nat af visse Urter og Blomster, og ophænger i Husene og Staldene, for at bortfjerne Uheld fra Mennesker og Qvæg, m. m.

Selv i Hovedstaden er St. Hansdag en National-fest, og den foregaaende Aften en Helligaften; Jeg har været Vidne til den større Færdsel, Livelighed og Munterhed, som de medføre. Sanct Hans Aften seer man Havnen vrimle af Baade, der komme fra Mælaren, og bringe Stockholmerne Birkeløv, Krandse, Blomster, smaae, løvomvundne, blomsterprydede Maistænger — en kiær og almindelig Gave til Børn, som ikke savnes i noget Huus. Blomster og Løv seer man, hvor man kommer, paa Gaden og i Værelserne; selv Heste og Vogne, smykkede med Birkens lysegrønne Blade. Dagen er ikke blot en Folkefest, men en Barnehøitid, og Festen syntes mig i det Hele at have noget barnligt ved sig. Disse Maistænger, Løvkrandse og Blomster, hvorved Børnene saa inderlig glæde sig, ere ligesom en Hylding, hvilken Uskyldighed bringer Naturen, hvis Symboler man i hine skyldfrie, ukonstlede Prydelser ogsaa vil opstille midt i Stadens konstige Verden. Fra denne iler da ogsaa Enhver, som nogenlunde kan, ud paa Landet; Gaderne blive efterhaanden mere og mere tomme, men alle Promenader stærkere besøgte end ellers; Vogne af alle Slags ere i Bevægelse fra den tidlige Morgenstund, indtil de høiere op paa Dagen næsten reent forsvinde af Gaderne; alle Fartøier ere i Bevægelse; Skarer af Tienestepiger i deres festligste Dragt, for en stor Deel klædte i hvide Musselins Kioler, seer

man seilende til Dyrehaven, eller vandrende ud til Haga og andre Lyststeder uden for Byen, hvor man dog, saavidt jeg har mærket, ikke finder Gynger, Liniedandsere og flere deslige Spilleværker, hvorved den kiøbenhavnske Almue nuomstunder forlyster sig paa Vesterbro.

Den tredie Høitid, som i Sverrige helligholdes paa en Maade, der giør den til en almindelig Folkefest, er Julen, ved hvilken man med dens religiøse Høitidelighed forener adskillige nationale Skikke, der udmærke dens Festlighed paa en for de nordiske Folkefærd egen Maade. Jeg har ladet mig endeel fortælle herom; men det er mig meget ukiært, at jeg ikke selv kan blive Vidne til den almindelige Glæde og forhøiede Livelighed, som denne Fest skal vække og udbrede over det hele Land fra Torneå til Helsingborg, og hvori man er saa langt fra at giøre en Undtagelse i Hovedstaden, at der netop aldrig skal herske mere Liv og Munterhed i Stockholm, end i Julen. Ikke at tale om de sædvanlige Gilder og Selskaber, saa forlyster man sig her og i alle svenske Stæder af nogen Betydenhed meget med Julegaver (Julklappar), som Slægtninge, Venner og Bekiendte sende hverandre Juleaften, og hvormed der drives megen Spøg, da disse Gaver i Almindelighed pleie at have noget Overraskende, Uventet, Løierligt for Modtageren, eller ved Pudseerlighed, vittig Opfindelse, meer eller mindre godmodig Skiemt og Satire minde ham om Julens Frihed og Glæde. Med at give og modtage, meddele og more sig over disse Gaver og deres mangehaande konstige og gaadefulde Betydninger tilbringer man Juleaften og en Deel af Natten i større og mindre Familiekredse. I Stockholm holdes ogsaa ved denne Tid et

Marked, som da er rigelig forsynet med alle mulige Fornødenheder til Julklappar og til Foræringer for smaa og store Børn. Alt dette viser sig Juleaften i sin største Glands, Boderne stærkt oplyste, mange Huse ligeledes, Gaderne vrimlende af lystige Mennesker; det er et Slags nordisk Carneval, der ogsaa paa en og anden Maade minder om Romernes Saturnalier.

Dog, vil man i Julen ikke blot more sig ved Skiemt og Løier, men ogsaa beskue eller tage Deel i de ret festlige og nationale Juleglæder i Sverrige, da maa man søge dem paa Landet og hos Bønderne, blandt hvilke den ret ægte nordiske Juul, i hvis Høitid vore hedenske Forfædres festlige Glæder blandede sig med Christendommens Skikke, endnu har fra Arilds Tid vedligeholdt en Deel af sin eiendommelige Charakteer. Her regnes Julen endnu, som i gamle Dage, fra Jule-Aften i det mindste til Helligtrekongersdag, og den helligholdes ikke blot ved Gudstieneste, ved Gilder, Dands, Julelege og mangehaande Lystigheder; men ogsaa ved almindelig Munterhed, Velvillie og Giæstfrihed. Bordet, som hos enhver nogenlunde velhavende Bonde dækkes Juleaften med Saltmadsfade, Smør, Ost, Juleøl, Brændeviin og fiint Brød, bliver saaledes dækket saalænge Julen eller det sankede Forraad varer, for enhver Giæst, han være bekiendt eller fremmed. Hersker denne Skik ei over det hele Land, saa følges den dog overalt, hvor endnu Levninger af Nordens gamle Aand er tilbage, i Fieldbøigderne, i de indre og nordlige Provindser af Sverrige, i større eller mindre Udstrækning, Alt eftersom Kaar og Velstand tillade det, eller som man endnu holder gammel Skik i Ære. Denne findes ogsaa

endnu paa mange Steder overholdt i Sædvaner af ældgammelt Udspring, hvilke ligeledes Almuen hos os deels har fulgt, deels endnu følger; f. Ex. at bestrøe Gulvene med Halm Juleaften, at brænde Lys Julenat igiennem, at ville i denne hemmelighedsfulde Nat læse i Skiebnens Bog, hvad det kommende Aar skal bringe af Glæde og Sorg m. m. Grød og Stokfisk høre ogsaa i dette Land til Juleaftens Høitidsretter; den bekiendte Julegalt spiller endnu paa mange Steder sin Rolle, da Lignelsen af en Galt eller Væder anbringes paa Julekagen eller Julebrødet, som da faaer Navn af Julgalt eller Julgumse; heller ikke fattes mangehaande overgivne Julelege, hvoriblandt een dreier sig om den saakaldte Julehane, der flettes af Julehalmen. Maaskee er den gamle Overtro, at sætte Grød og anden Mad ud paa Pinde eller smaa Skaaler for de saakaldte Tomtegubber eller Huusnisser, for at sikkre sig deres Venskab i det kommende Aar, heller ikke aldeles uddød; men forbuden ved Anordninger er en Skik, som endnu i Begyndelsen af det attende Aarhundrede var hyppig i Sverrige, at bestrøe Kirkerne med Halm, og i Julenatten, eller længe før Dag Julemorgen, at drage til Kirken med brændende Blus og ved disses Lysning holde Juulotten. Der kunde skrives en lille Bog om Alt, hvad der i dette Land, og overhovedet i Norden, staaer eller har staaet i Forbindelse med Julen, om Almuens Juleskikke, Julebage, Juleglæder og Overtro; og det feiler vel ikke, at man ogsaa har givet Bidrag hertil i svenske Disputationer.

For at komme tilbage til Stockholm og til Stockholmernes Forlystelser, vil jeg slutte dette Brev med at

nævne nogle af de betydeligste Steder ved og i Nærheden af Hovedstaden, som især besøges paa Lystfarter i den smukke Aarstid, hvortil ogsaa Vinteren kan regnes, naar Kaneføret i flere Maaneder frembringer en ligesaa rask og livelig Færdsel fra Staden til Malmerne, paa Mælaren og i Havnen, som den, her om Sommeren finder Sted med Baade — hvorved jeg da ogsaa bør anmærke, at Ingen kiender Stockholms Skiønhed og udvortes Liv tilfulde, der ikke har seet denne Kongestad i sin dobbelte Skikkelse, om Sommeren, naar den svømmer høi og prægtig i de omboeltende Vande, og om Vinteren, naar disse overalt ere brolagte af Isen, naar den klare Himmel hvælver sig reen og ætherblaa over Stockholms hvide Klipper og Tage, og Kanerne flyve i piilsnar Flugt hen over de i Solen glimrende Sneebaner. — Dyrehaven (Djurgården), det mest bekiendte, af Almuen især, men ogsaa af de høiere Folkeklasser hyppigt besøgte Forlystelsessted, er en bakket, med Skov bevoxen Halvøe, imellem Ladugaardslandet og Södermalmen, Østen for Skibsholmen og Staden. I Almindelighed lader man sig fra Staden sætte over i Baade, en saare skiøn og interessant Fart igiennem Havnen, som jeg tilforn har omtalt; til Lands kommer man ved en betydelig Omvei fra Normalm, giennem Ladugaardslandet, forbi Frederikshof, tilforn et kongeligt Slot, over Djurgårdsbroen, forbi den saakaldte blaa Port, et meget besøgt Vertshuus, ind i Dyrehaven. Ogsaa denne Landvei er ret behagelig og interessant, og man kan benytte den for at besee Ladugaardslandet, en Deel af Stockholm, der ellers ikke meget besøges. Udsigten fra den lange Djurgaardsbro, er rig og interes-

sant; man overseer den saakaldte Suurbrøndsvig med dens smukke, skovklædte Strande (imellem Ladugaardslandet og Dyrehaven), en Deel af Norrmalm og af Staden, og skiønne Partier af Dyrehaven, med nydelige Dale imellem skovbevoxne Bakker og mere nøgne, mosklædte Klipper. Fra den blaae Port føre to Veie den Vandrende i temmelig Nærhed langs med Halvøens Strandbredder; een til Venstre følger Suurbrøndsvigen indtil det smukke, af Egeskov, Haveanlæg, og Agerland omgivne Landsted Rosendal, hvortil nu en betydelig Deel af Dyrehaven er inddragen, og videre til den saakaldte Djurgaards-Brunn, en Sundhedsbrønd, hvis lægende Kræfter skulle være meget ubetydelige, men som ikke desmindre temmelig flittig besøges af Stockholmerne om Sommeren. Den ligger omtrent for Enden af Vigen: en stor, lys, pyntelig Dandsesal finder man i den Bygning, hvor Kilden er. Veien til Høire fra den blaae Port fører, tildeels igiennem en Allee af Castanietræer, til den saakaldte Djurgaards-Slette, der er et almindeligt Samlingssted for dem, som især til Vogns eller til Hest besøge Dyrehaven, og hvorfra fortsættes Veien langs med dennes søndre Strandbredder. Paa Sletten finder man stundom en betydelig Folkevrimmel, og en og anden Scene, der kan minde os om Jægersborg Dyrehave i Kildetiden, dog ingen Telte eller opreiste Boder. Derimod ere en Mængde Vertshuse og Landsteder anlagte i Nærheden af hiin Vei, og langs ad Stranden; og de bidrage ikke lidet til at forøge det Muntre og Livelige i denne Egns Charakteer. Andre større og mere ziirlige Landhuse, med smukke Haveanlæg og Træplantninger, finder man hist og her paa endeel

af de skiønneste Steder i Nærheden af Stranden; f. Ex. det ovenfor nævnte Rosendal, Biskopsodden, Listonhill, anlagt af en engelsk Minister, Manilla, som den spanske Minister Coral for endeel Aar siden har ladet bygge og opnævne, med flere. — I det Hele er denne Dyrehave virkelig en saare skiøn og indtagende Plet, hvis sieldne og interessante Beliggenhed forøger dens Værd for Stockholms Indbyggere, og hvis mangfoldige Afvexlinger af Jordsmon, Udsigter, Naturskiønhed, landlige Bygninger og Anlæg giøre dens Promenader meget behagelige. Den er, tilligemed Haven ved Haga, for Stockholm, hvad Frederiksberg Have og Charlottenlund ere for Kiøbenhavn; men neppe finder man nogentid, enkelte overordentlige Leiligheder maaskee undtagne, en saadan Folkevrimmel paa hine Steder, som man om Sommeren hver Søndag-Eftertermiddag kan finde paa Frederiksberg og i Charlottenlund; og Synet af en saa talrig, paa engang ud af Byen kommende og tilbagevendende Masse af Mennesker, som man hist ligesaa tidt kan have paa Vesterbro eller i Alleen, møder man her aldrig; det maatte da være ved et høitideligt Indtog. Jeg har været to Gange i Dyrehaven, og forundret mig over, selv en udmærket skiøn Søndag-Eftermiddag, at finde langt færre Spadserende, end jeg havde ventet. Saaledes var jeg Midsommersdagen i Haga; det regnede vel lidt henimod Aften, men Haven var ogsaa næsten aldeles tom for Mennesker. Stockholmerne sprede sig maaskee ved deres Landtoure og Promenader paa flere Steder og et større Terrain; men i det Hele troer jeg, at Landet besøges mere af Kiøbenhavns Indbyggere, hvortil Aarsagen vel ikke

saameget ligger i en ringere Tilbøielighed hos hine, som deri, at man her i Almindelighed ikke meget elsker lange Vandringer til Fods; selv den temmelig ubetydelige Vei ud til Haga anseer den elegante Verden for en meget lang Tour til Fods; og man vil vist saare sielden finde stockholmske Damer, der foretage Promenader paa et Par Miil eller tre, som i Kiøbenhavn paa den senere Tid, da man besøger Charlottenlund saameget, er bleven temmelig almindeligt. — Hvad Dyrehaven angaaer, som et almindeligt Forlystelsessted for Stockholms Almue, da maa jeg endnu henvise Dem til adskillige af den bekiendte Bellmanns Sange, hvori han paa sin originale og genialske Maneer har meddeelt adskillige levende og charakteristiske Scener af Dyrehavsreiser og Forlystelser.

Lystslottet Haga, et af Gustav den Tredies og hans Søns Yndlingssteder, ligger vel neppe en dansk Fierdingmiil fra Stockholms Norr-Tull, men langt nok borte, naar man skal gaae fra Staden, den lange Drottninggade igiennem, hvilket udgiør mere end en svensk Fierdingvei allene til Porten eller Tullen. Men hvor rigelig lønnes denne Vei, og hvor overraskes man, ved strax uden for Norrmalmens Grændser at finde sig i en skiøn romantisk Naturs fulde landlige Frihed, og ved at finde Haven ved Haga anlagt med saamegen Konst, Stedets herlige Natur benyttet med saamegen Smag i Plantninger og Forskiønnelser, at man glemmer, hvor høit man er oppe i Norden, og troer at see sydlig skiønne og maleriske Landskaber.

De første Partier af Haven ere meget simple og landlige; man troer at være i en naturlig Skov med

udskaarne Gange. Den brede Vei giennem Skoven deler sig siden i flere, og en af disse fører op til et Par, af Naaletræer omskyggede Høider, hvor man paa den ene seer et tyrkisk Lysthuus, paa den anden et meget simpelt Træhuus, som er henflyttet til dette eensomme Sted fra en anden Plads, nærmere Havens Indgang. Dette Huus som ganske er bevaret i dets tarvelige Skikkelse, var den Bygning der fandtes i Hagas Skov, da Gustav III. først leiede og siden kiøbte denne Eiendom, der snart blev hans Yndlingssted. Her udkastede han Planen til Regieringsforandringen 1772, og mange af hans senere Foretagender og Planer ere udtænkte i denne lille Boelig med fire Værelser, hvor han ofte opholdt sig, endog efterat det nye Slot var bygget, og om Vinteren. Rygtet, der muligen tillægger Gustav flere Feil, end han besad, omtaler ogsaa dette Huus som et Sted, hvor han holdt saadanne lønlige Orgier, hvorfra det smukke Kiøn var udelukket, hvis Yndest han derfor heller ikke i nogen høi Grad skal have besiddet. — I det tyrkiske Lysthuus der udgiør en rund Salon, med tre smaa Cabinetter forsamlede Kongen sit Conseil, og det var da forenet med Huset ved en bedækket, indvendigen løvklædt Gang. Fra Høiden, hvor det gamle Haga nu staaer, har man vakkre Udsigter til de smale Bugter af Havet, der slynge sig imellem i Hagas Skovholme, som ved Broer ere forenede indbyrdes og med den større Deel af Parken. Denne er anlagt med megen Smag og sand Konst, og upaatvivlelig er den en af de skionneste Haver i Europa. Det biergige, med Vand giennemskaarne Jordsmon, Afvexlingen af vilde Klipper med skovbevoxne Høider og yndige Dale, Overflødigheden af Vand,

som man her ikke har behøvet at lede ind i konstige Canaler, de skiønne Plantninger af alle vilde Træsorter, som taale det svenske Clima, og den heldige Omsorg for, imellem disse Lunde og Bakker at skabe maleriske Udsigter alt dette har frembragt en Forening i det Smaa af alle de skiønne Landskabsscener, Naturen i Sverrige frembyder, og hvoraf man i denne Have ligesom finder et sammentrængt Billede. Den er derfor ogsaa i denne Henseende for Stockholm, hvad Frederiksberg Have er for Kiøbenhavn; thi ogsaa i denne har en heldig Konst fremstillet et Billede af Siællands blidere, yndefulde Natur. — Vil man i Haga overskue det Hele, da nyder man maaskee en af de videste Udsigter fra en Klippe, hvori Gustav III. lod sprænge en Aabning fra en betydelig Høide ned til Vandet, hvilket ved et Trykværk skulde være drevet op igiennem Bierget og saaledes frembringe et konstigt Vandfald; men dette kostbare Værk blev ufuldendt, ligesom et andet langt større og kostbarere, som jeg strax skal omtale. I øvrigt maa det bemærkes, at Haven, som den nu er, slet ikke er overlæsset med Statuer, Lysthuse, Bygninger, eller andre overflødige og konstlede Prydelser; Selv de nye Slotsbygninger ere ganske smaa, simple og landlige, og røbe mere den smagfulde, end den pragtlystne Konge. Men Gustav kunde dog ikke heller her fornegte sin Tilbøielighed for det Prægtige og Glimrende. Han fandt selv sit nye Haga for lidet kongeligt; og Grunden blev lagt til et Slot, som uden Tvivl, om det var bleven færdigt, dog havde forstyrret det harmoniske Totalindtryk, man nu medtager fra dette Sted, ved en til den skiønne Natur og den

landlige Simpelhed upassende Contrast af ødsel Pragt og forfængelig Konst.

Haga's Slotsbygning er meget simpel, og har Anseelse af at være en Privatmands Landsted. Det er en liden Pavillon, med to lave Sidefløie paa een Etage, bygget i italiensk Smag; det ligger isoleret i et af Havens skiønneste Partier, med Udsigter mod en høi Klippe, mod Søen, og mod et lille Tempel i græsk Stiil, der ligger paa en Høide lige over for Slottet. Dette saakaldte Amors Tempel (Sergels Amor og Psyche skal der finde sin Plads) er firkantet, og har en Indgangsportal med sex Colonner, der forekom mig at være for høie, eller at at staae for tæt i Forhold til Templets Brede. En rund, aaben Bygning med Colonner havde vel taget sig bedre ud paa dette Sted, og var maaskee bleven et skiønnere Amors Tempel; men den herlige Gruppe var da ikke bleven saa vel beskyttet imod Veiret. Værelserne i Slottet ere ikke store eller mange (fire Sale udgiøre dets hele Længde), men prydede og meublerede med megen Elegants, og tildeels med megen Smag. Det smukkeste og prægtigste Værelse er vel det, hvis Vægge ere bemalede med Arabesques, efter Raphaels Loge og efter antike Malerier. I et af Sidefløienes Værelser, hvor de store Vinduer gaae lige ned til Gulvet, fortæller man her, at Gustav III. sad i en Stol, nogen Tid for han blev myrdet, da en af de Sammensvorne, i hvis Lod det var faldet at tage ham af Dage, havde begivet sig ud til Haga i denne Hensigt, men blev saa forfærdet ved at betragte Kongens Person, at han ikke vovede at løsne det dræbende Skud, og opgav sit Forehavende, hvilket da den, der siden blev Morderen, frivillig paa-

tog sig at udføre. — Gustav den Fierde, der, som bekiendt ikke yndede Opholdet i Stockholm, man siger, i Følge en Anelse eller Spaadom, boede, ligesom hans Fader, undertiden endog om Vinteren med sin Familie paa Haga; han forlod det sidste Gang den 12 Marts 1809, for at tage Forholdsregler imod det udbrudte Oprør — men for sildigt. Han saae det ikke mere, og Haga, som var Kongens private Eiendom, har siden den Tid ikke været beboet. — Han havde ladet bygge en anden Pavillon for sine Børn, der ligger ikke langt fra den ældre Bygning, men paa et skiult og eensomt Sted, saaledes at den ikke synes fra Slottet; ogsaa dette er et lidet, meget beskedent landligt Huus, hvis Architektur er i en simpel og god Smag. I længere Afstand fra Slottet ligger Orangeriet og Staldbygningerne, hvis Forside imod Haven dækkes af tre store, aabne Telte, opførte af Kobberplader i Form af en tyrkisk Leir.

Ligesaa simple, som disse kongelige Landhuse ere, ligesaa collossalsk stort og prægtigt skulde et andet Slot have reist sig, hvis Grundvold med endeel af Murene, Alt af huggen Steen, var opført paa Hældingen af en Bierghøide, da Ankerstrøm giorde Ende paa denne og alle Gustavs øvrige Planer. Allerede see disse begyndte Granitmure ud som halve Ruiner, og store Træer voxe i Kieldrene imellem Steenblokke. Efter Planen skulde det være blevet et af de prægtigste architektoniske Værker i Sverrige, og et af de største Lystslotte i Europa; men vanskeligen kan man, ved at gaae omkring paa denne Labyrinth af Mure og dybe Kieldere med Træer og Gruusdynger, faae nogen rigtig Idee om Bygningens Plan. En Model findes i Orangeriehuset, som jeg ikke

faae. Saameget seer man, at selv den blotte Grund-vold, der er opført for at trodse Aarhundreder, maa have kostet overordentlige Summer; og man beklager her (ligesom ved Marmorkirken i Kiøbenhavn) at disse ere ganske spildte, da man maa lade denne Bygning, hvis kostbareste Deel er opført, staae ufuldendt, som end et Minde om Gustavs Konstsmag og Pragtlyst. — Jeg maa bemærke, at man har en rig og fortræffelig Udsigt fra disse nye Ruiner over alle Hagas og Omegnens Skiønheder, ligesom man ogsaa her øiner Stockholms Slot og Taarne med flere af dens høieste Partier, der paa en egen Maade hæve sig frem over vilde Klipper, som skiule alt det øvrige af Staden. — Dette er, hvad jeg kan sige Dem om Haga — et Sted, hvis Skiønhed indtog mig overordentlig meget; men som jeg ikke er i Stand til at beskrive, efterat have een Gang giennemvandret de betydeligste Anlæg.

Ulriksdal ligger omtrent en svensk Fierdingmiil længere borte, end Haga, ved den samme Arm eller Vig af Saltsøen. Dette Slot er meget større, men ikke saa smukt, eller i det mindste ikke saa indtagende, som Haga. Beliggenheden er skiøn, Udsigten til Vandet malerisk, og Omgivningen af Have og Skov indtagende, ligesom ogsaa Veien derud er en meget behagelig Promenade; men Hagas skiønne Anlæg savner man her; Haven er i den ældre Smag, men hverken saa stor eller prægtig, som Drotningholms, heller ikke fuldkommen vedligeholdt; en herlig, stor Allee ved dens ene Side er det skiønneste, og den tilstødende Dyrehave frembyder vakkre, men lidet besøgte Vandringer. Ulriksdal tiener til Sommerophold for den almindelig høiag-

tede Enkedronning, vor Femte Frederiks Datter, som her tilbringer den største Deel af Aaret, temmelig afsondret fra den øvrige kongelige Familie, men med en talrig og glimrende Hofstat. Jeg kom ikke paa mit korte Besøg ind i det Indre af Slottet; men ved at gaae over en Slotsgaard, blev jeg paamindet om at tage Hatten af, hvilket jeg med Fornøielse giorde af Ærbødighed for en Fyrstinde af det danske Kongehuus, der har været en Prydelse for Sverriges Throne, og baaret en saare uheldig Skiebne med en Værdighed og Heroisme, der forøgede den høie Agtelse hos Folket, som hun ved sine Dyder erhvervede sig. — I Stedet for at see Slottet, besøgte jeg med en Ven, der ledsagede mig, en ret mærkelig Mand — Skoleholderen ved Ulriksdal, Magister Tholander. Neppe ville Mange vente sig at finde i ham det han er, en af Sverriges lærdeste Sprog- og Oldgrandskere, og, siden Gjørwells Død, maaskee den kyndigste i Alt, hvad der vedkommer Sverriges Litteraturhistorie. Han har kun givet lidet i Trykken (en yderst nøiagtig og fuldstændig Fortegnelse over alle svenske Tidsskrifter, Ugeblade og Tidender fra 1643 indtil 1800, i Journal for Litt. og Theater 1811; en Oversættelse af Solartiod, Iduna 4 Hefte, og nogle antiquariske Smaastykker i 5te Hefte af samme Tidsskrift); men han besidder store Samlinger af Excerpter og Materialier, og det skal især være trange Kaar, Sygdom og Beskedenhed, der have holdt ham tilbage fra at meddele det Offentlige Frugterne af hans Arbeider. Til disse hører ogsaa en Afhandling over de persepolitanske Kiilskrifter, med hvis Forklaring han meget har sysselsat sig; og dette hans Arbeide skal have fundet Op-

mærksomhed og Bifald hos det franske Nationalinstitut, men er endnu utrykt *).

Det tredie kongelige Lystslot, jeg har seet, er Drottningholm, der ligger en Miil Vesten for Stockholm, paa en Ø i Mælaren, Lofsøen kaldet. Tilforn var der ingen anden Adgang til denne Ø, end ved Fartøier; men Gustav III. lod med svær Bekostning en ny Landevei anlægge, giennem sprængte Klipper paa den til Stockholm hørende Forstad Kongsholmen, saavelsom paa det faste Land, og over tre Flydebroer, hvoraf den længste imellem Kongsholmen og Landet skal være over 800 Alen lang. Disse Flydebroer der paa en egen Maade ere sammensatte af svære Bielker og Tømmerstokke, den ene tæt ved den anden, forenede ved andre Stokke, som ligge paa langs hen ad Broen, og det Hele desuden befæstet ved Jernlænker — have det Særegne, at Tyngden af den henrullende Vogn trykker een af de flydende Bielker efter den anden ned i Vandet, som derfor altid oversvømmer en lille Deel af Hiulet. Denne Kiørsel kunde for den, som ikke kan giøre sig Forestilling om hvor stærk en saadan Bro er, synes farlig, men er det ikke paa nogen Maade; og for Fodgængere, der vilde finde sig ilde ved de Kiørendes Oversvøm-

---

*) Den lærde Pehr Vilhelm Tholander døde mod Slutningen af Aaret 1815, og har testamenteret alle sine Samlinger til det ovenfor omtalte gothiske Forbund. Det hedder sig, at hans Skrift om de persepolitanske Kiilskrifter skal være trykt i en parisisk Journal.

melser, er der sørget ved en forhøiet Gangvei ved Siden. Derimod maa uden Tvivl dette Slags, hos os ganske ubekiendte Broer være temmelig kostbare, og fordre en omhyggelig Vedligeholdelse. —

Veien ud til Drottningholm er ligesaa rig paa malerisk Skiønhed, som alle andre Veie, der udgaae fra denne Hovedstad til noget Sted i dens Omegn; kun maa man ikke vente sig den saa yppigt smilende og blomstrende, eller Landet, man færdes igiennem, saa tæt beboet og smykket med Landhuse og Lyststeder, som ved de fleste Veie i Kiøbenhavns Omegn; thi her i den biergige Egn er Alt mere vildt og romantisk skiønt, men mindre indtagende og interessant ved Cultur og Frugtbarhed, end paa de siællandske Sletter. Er man kommen til Enden af den lange Gade paa Kongsholmen, hvor man har det store Lazaret og Ulrica Eleonora's Kirke til Høire, da møder man en af de Klipper, som med stor Besvær ere sprængte for at give Plads for den lige Kongevei, og fra dens Høide nyder man den herlige, livfulde Udsigt til Mælaren og Sødermalmen. Endnu har man et temmeligt Stykke Vei for sig, inden man naar Enden af den biergige Kongsholm, hvor man kun opdager et Par Landsteder, hvis Haveanlæg oplive den vilde, eensomme Natur. Denne vedligeholder sin Charakteer ogsaa efterat man er kommen over den lange Thranebergs Bro og uden for Stockholms Enemærker; meget faa Landhuse opdager man fra Veien; men har man naaet den anden lange Bro, da viser sig giennem det sprængte Bierg Drotningholms anseelige Bygning i det Fierne, og en ret venlig Udsigt til Kersøen, som man nu betræder, hvor man kom-

mer igiennem en lille Skov, og endelig til den tredie Flydebro, fra hvilken man træder i Land paa Løføen og har det prægtige Lystslot med alle dets Fløibygninger og Pavilloner lige for Øiet. Slottet ligger nær ved Vandet, paa en jævn Slette neden for en Biergstrækning, der borttager Udsigten mod Nord og Vest, og det vender den ene Hovedfaçade mod en smal Vig af Mælaren, den anden mod Haven; den skiønneste Udsigt til denne Sø og til de skovbevoxne Klippestrande paa dens Øer har man derimod i en af Sidefløiene. Bygningen er stor, den mellemste Hoveddeel har tre, Sidefløiene to Etager. Vist nok er den opført i en god og imponerende Stiil, uden at være overlæsset med Ornamenter, og Alt er ret pragtfuldt og kongeligt; men dog er det langt fra, at dette Slot, uagtet dets fordeelagtige og noget lignende Beliggenhed, giør den Virkning, som vort gothiske Frederiksborg; heller ikke fandt jeg det bygget i en saa reen og tækkelig Smag, som Frederiksberg Slot ved Kiøbenhavn; ja selv det lille, beskedne Haga indtog mig mere. — Den mellemste Hovedbygning er opført efter den berømte Nicodemus Tessins Plan i anden Halvdeel af det syttende Aarhundrede, hvilket er nok for at vidne om, at den maa have architektonisk Værd; om den har vundet ved de senere tilbyggede Sidefløie og den store Udstrækning, disse have givet Bygningen, lader jeg være uafgiort. I øvrigt er Drotningholms Beliggenhed ikke saa sund, som smuk, og man har ogsaa her Leilighed til at undres over, at der saa ofte, ved Anlæg af Bygninger, som ere bestemte til at være Kongeboliger igiennem Aarhundreder, slet ikke tages Hensyn til en af de Egenskaber, hvis Savn ikke opveies ved den skiøn-

neste Beliggenhed. Stedet, hvor Slottet ligger og Haven er anlagt, var fra Begyndelsen en af stillestaaende Vand omgiven Mose, og en Deel af den gamle Have hviler paa murede Hvælvinger, som den sumpige Grund giorde nødvendige; først mod Slutningen af Gustav den Tredies Regiering fik man Canaler og Vandledninger fuldførte, der vare tilstrækkelige til at give Vandet Afløb. Drottningholm er nu vel ikke saa udraabt som tilforn for Usundhed og farlige Febre; men det ansees dog endnu ikke for at være blandt de sundeste Steder.

Drotningholms Slotshave deler sig i to Hovedpartier: den gamle Have i fransk Smag, og de langt større og vidtløftigere engelske Anlæg, der begyndtes under Gustav den Tredie og fortsattes under hans Efterfølgere, uden, som det synes, endnu at været ganske fuldførte. Den første er temmelig stor (1200 Alen lang og 300 Alen bred), og endnu tildeels vedligeholdt i sin gamle Skikkelse, med prægtige Alleer, Bosquetter og Blomsterqvarterer; ja her findes endog et Theater, hvor man har opført Skuespil under aaben Himmel imellem grønne Hække. Nærmest ved Slottet er nu dog foretaget betydelige Forandringer; de allerfleste Vandspring, hvormed denne Have var rigelig forsynede, ere borttagne eller forfaldne; et stort Parterre foran Slottet var man i Færd med at ombanne til en Grønning. De vidtløftige engelske Anlæg kan jeg ikke beskrive efter en temmelig hastig Giennemvandring paa en silbig Efteraarsdag, da intet mere af Naturens Ynde og Pragt var tilbage; og en saadan Beskrivelse ligger ogsaa udenfor dette Brevs Grændser. Interessant er den hastige Overgang fra det Gamle til det Nye, fra den stive Regelmæssighed, den

ærværdige, imponerende Pragt i de lange, høie, snorlige Buegange og Alleer til den regelløse Frihed og Mangfoldighed i de efterlignede Landskabsscener; men, uagtet her vist er arbeidet med megen Smag og Konst, indtog disse Anlæg mig langt fra ikke saameget, som den forunderlig skiønne Have ved Haga. Denne havde jeg vel seet i Sommerens fulde Pragt, og Indtrykket maatte da være mere livfuldt; men jeg saae den ogsaa en skiøn Efteraarsdag, kort før jeg besøgte Drottningholm, og maatte dog uden Betænkning tilkiende den Fortrinnet. Naturen har ved Haga giort langt mere; og Anlæggene ved Drotningholm, hvor næsten alt er Konst, ere yngre og ufuldendte; dette virker allerede betydeligt til Fordeel for det første Sted.

Man finder i begge Drottningholms Haver en heel Deel Statuer, hvoraf nogle (f. Ex. Diana af hvidt Marmor, i en tæt omskyggende Poppellund paa en Holm) unegtelig giøre megen Effect. Blandt de øvrige var en Copie i Marmor af Apollo fra Belvedere, i Originalens Størrelse; den som mest interesserede mig; den skal være vel udført og har en herlig, fri Standplads paa en Gaard midt for Operahuset eller Theatret. En Herkules i et forfaldent Bassin, hvor det største Vandspring har været, udmærker sig ved fortrinligt Arbeide; mange af de øvrige Statuer i Marmor og Bronze ere maadelige og maa ikke betragtes alt for nær. En stor Væxthøi, opkastet i en Lund, har længe været bestemt til at bære et Monument over Gustav den Tredie, der skal bestaae i Kongens colossalske Büste af hvidt Marmor paa en Piedestal, med en siddende Svea ved Siden, og den hvilende gothiske Løve; men dette Mindesmærke

savnes her endnu, og jeg veed ikke, om det af Sergell eller nogen Anden er modelleret. I en Udkant af den nye Have er bygget et tredive Alen høit, ovenpaa fladt, gothisk Taarn, hvorfra man har en temmelig vid Udsigt; dog seer man af Stockholm blot Catharina Kirken. Ved den vestre Ende af den gamle Have lod Dronning Lovise Ulrike, Gustav den Tredies Moder, 1768 anlægge et lille Lystslot eller Lysthuus i chinesisk Smag, som derfor har Navnet China. Man finder i to Etager ikke mindre end femten Værelser, foruden fire Pavilloner, og Alt hvad man her seer, Betræk, Huusgeraad, Meubler, Malerier, Billeder og andre Prydelser er enten virkelig chinesisk Arbeide, eller forfærdiget i fuldkommen chinesisk Smag — eller Smagløshed, hvilken Moden engang fandt for godt at indføre hos de Rige og Fornemme i Europa, som en ny Art Luxus. I en af Pavillonerne havde Adolf Frederik fire smaa Værelser; her tilbragte den fredelige, sagtmodige Konge en stor Deel af den Tid, som Rigsraadet saa rigelig levnede ham, med Haandarbeide, og her seer man endnu Snedkerværksted, Smedie og Dreierlad, ved hvilke Sveriges Monark søgte at glemme al den Ærgrelse og Ydmygelse, som de mægtige Magnater voldte ham, og som hans Søn tog sig for at hævne saa eftertrykkeligt, at Nationens Frihed nær var gaaen i Løbet tilligemed Aristokratiets Vælde. Men den aandrige Lovise Ulrike morede sig ikke blot med chinesisk Legeværk; hun yndede baade Videnskaber og Fabriker. I de første hyldede hun vel meget, ligesom hendes Broder Frederik II. i Preussen, den franske Smag, der under hende først ret fæstede Rod i Sverrige, og under hendes Søn voxede saa frodig til, at den næsten

aldeles qvalte al national og eiendommelig Aand i Konst og Litteratur. Om hendes Lyst til at fremme indenlandsk Konstflid vidne endnu endeel Træbygninger, som hun lod opføre i en Udkant af Drottningholms Have, hvor de skulde forestille en Landsby eller en lille Fabrikstad, under Navnet Canton. Her anlagdes Naalefabriker, Slibeværker, Silkeværerier, Strømpe- og Kniplings-fabriker, m. m.; ja Dronningen havde endog anlagt en Morbær-Plantage, hvor hun med Tiden meente at kunne avle den Silke, som Fabrikanterne skulde forædle, og hvoraf hun i Aaret 1766 lod forelægge Rigets Stænder 5 Pund raa Silke. Fabrikerne gik nogenledes, saalænge Dronningen understøttede dem med rede Penge; men det Hele var mere til Lyst, end til Gavn, og alle Indretningerne nedlagdes efter Adolf Frederiks Død.

Naar man i flere Timer har gaaet sig træt i alle disse vidtløftige Haveanlæg, og nu vender tilbage til Slottet, og maa skynde sig med at anvende den sidste, før Mørket falder paa, til at see dets Indre og giennemile en uendelig Mængde Værelser, det ene rigere og prægtigere, end det andet: saa efterlader dette sig et mere forvirret, end behageligt Indtryk, og man veed egentlig ikke ret, hvad man har seet, da eet Billede alt for hastigt fortrænger det andet, og næsten Intet kan faae Tid til at fæste sig i Erindringen. Men saaledes gaaer det egentlig overalt, hvor man seer et stort Slot, og af en utaalmodig Opsynsmand drives med ubarmhiertig Hast fra et Gemak ind i et andet, og aldrig kan faae Lov til at forbigaae, hvad man ikke skiøtter om at see, og opholde sig der, hvor man helst vil dvæle. Paa Drotningholm er meget at see for den, som kan have Tid

og Rolighed; men jeg maa, i Stedet for at give Dem en Fortegnelse over Alt hvad man her faaer at see, henvise Dem til en temmelig udførlig Beskrivelse over dette prægtige Lystslot, som det var for henved en Snees Aar siden, og som det i det Væsentlige endnu er*); og jeg nævner kun en og anden enkelt Gienstand, som jeg fortrinlig lagde Mærke til. Hovedindgangen paa Slottets østre Side giennem fem Arcader, og den store Trappegang eller Forsal, som herfra gaaer igiennem hele Bygningen og alle dens Etager, er virkelig høist prægtig og imponerende; men saa overlæsset med Marmorbilleder, Statuer af maadeligt Arbeide, Loftmalerier, Emblemer og alle optænkelige Decorationer, at man maa vogte sig for at betragte dette mythologiske Magazin i det Enkelte, hvis man ikke snart vil trættes og tabe det Heles imponerende Indtryk. I det Indre af Slottet overraskes man næsten ved en Pragt og Kostbarhed i de fleste Sale og Værelser, der maaskee overgaaer den, som hersker i Residentsslottet i Stockholm. Ved ethvert Skridt bliver man mere og mere fast i den Tro, at Sverrige maa være et af de rigeste Lande i Europa; og Gustav den Tredie har i det mindste handlet, som om han ogsaa troede det. Den største Deel af de Meubler, Tapeter, Prydelser og Kostbarheder, som ere sammendyngede i dette Slot, ere udenlandske, af det eleganteste og rigeste Arbeide, som nogen Fabrik kunde levere. Her er en Overflødighed af Marmor, Bronze, Forgyldning, Haute-

---

*) Beskrifning öfver Kgl. Lust-Slotten Drottningholm och China, af U. *Björklund*. Stockh. 1796.

lisse, Fløiel og Silke, som ikke let i noget Slot af lige Omfang, vil findes større; men vist er det, at meget af denne Pragt og disse Prydelser, som her er ødslet med, falder noget i det Smaalige, og endeel, der mere tilhører Moden, end Smagen, viser sig nu alt som forældet, hvilket aldrig kan være eller blive Tilfældet med det virkelige Skiønne og Smagfulde.

En overordentlig Mængde Portraiter og andre Malerier zire de fleste Værelser; de sidste ere for en stor Deel af franske (mange af Vernet) og af indenlandske Mestere; og her er meget maadeligt og ubetydeligt, det kun trætter og overvælder Diet. Interessante ere mange af de store svenske historiske Malerier; her findes f. Ex. i det øvre Gallerie de tolv Bataillestykker af Lemke, der forestille Optrin af Krigen med Danmark under Carl XI., og deriblandt fem forskiellige Scener af Slaget ved Lund *). Lemke har ligeledes malet 18 Bataillestykker af Carl Gustavs Historie. Af Ehrenstrahl (under Carl den Ellevte) findes her denne Konges og hans Dronning Ulrike Eleonores Kroninger (den sidste i den

*) En af disse forestiller den Livsfare, hvori Carl XI. skal have været i dette Slag, da han havde vovet sig saa langt frem, at han blev omringet af de Danske, men i nogen Tid, ved at fegte med disse mod sine egne Folk, blev ukiendt, indtil en dansk Officier gienkiendte Kongen og stak efter ham med sin Kaarde. Stødet gik igiennnem hans graa Kastorhat, som er bevaret og ophængt ved dette Maleri. En Seddel, som giemmes i Hatten, fortæller dette.

store Rigsfal, hvis Loft er malet 1699 af Chavau), 7 Jagtstykker, og mange allegoriske Malerier (bl. a. i det prægtige kongelige Sovegemak, og i Drabantsalen); af Wertmüller en Ariadne paa Naxos; af Pilo Gustav den Tredies Kroning, i Coursalen; af Hilleström i en af Pavillonerne to store Malerier, der forestille et pragtfuldt Carousel, opført paa Drotningholm 1776; foruden andre Arbeider af disse og flere svenske Mestere, som jeg ikke kan opregne. I det Hele gives der maaskee for nærværende Tid ikke noget andet Sted i Sverrige, hvor der findes saa mange og betydelige Værker af ældre og nyere svenske Malere samlede, som her.

Jeg maa endnu blot nævne, at der paa Drottningholm ogsaa findes fra Adolf Frederiks Tid en Mineralsamling og nogle Levninger af et meget pynteligt Naturalie-Cabinet (som Linnee har beskrevet i et Pragtværk under den Titel: Museum Regis Adolphi Friderici Holm. 1754. Fol. og hvis betydeligste Deel er skienket til det stockholmske Videnskabers-Selskab) et Myntcabinet (hvor man har opstillet fem Modeller i Kork af antike Ruiner; en lignende Model af Isistemplet i Pompeii findes i det saakaldte Marmorcabinet), og et lille Bibliothek paa et par tusinde Bind, hvis Indvortes og Udvortes er lige saa kostbart og prægtigt, som alt andet paa dette Slot. Denne Bogsamling er først anlagt af Lovise Ulrike og forøget af Gustav III. Til dens Curiositeter regnes en Udgave af Voltaires Værker (Dresden 1748), som Forfatteren selv har foræret denne Dronning, og hvori han har giort mange egenhændige Rettelser i Texten og paa indsatte Blade. I Bibliotheks-

salen staae tre Skabe, der skulle indeholde mange mærkelige Manuskripter, Diplomer og Brevskaber, i Særdeleshed hørende til Sverriges og endeel af de senere svenske Kongers Historie, hvoriblandt mange Autographa af Gustav Adolph, Dronning Christine, Carl XII., Gustav III. m. fl., Gustav Adolfs og Carl Gustavs egenhændige Udkast og Planer til deres Batailler, tre egenhændige Kiærlighedsbreve fra Gustav Adolph til Frøken Ebba Brahe, og mange andre Mærkværdigheder; men intet af dette har jeg seet, da det blot kan fremvises af den som Bibliothekar ved Drottningholms Bibliothek ansatte Cancellieraad Leopold. Foruden Haandskrifterne giemmes her ogsaa endeel Kostbarheder og Curiositeter, f. Ex. en prægtig, fordum med Demanter rigt besat Daase, som Dronning Christina havde skienket Rigscantsleren Grev Magnus Gabriel de la Gerdie, men som under Carl XI. blev reduceret, eller confiskeret tilligemed Familiens Godser; et hvidt Lommetørklæde med Vasa-Vaabenet, hvorpaa Erik XIV. har aftørret sine blodige Hænder, efterat han havde dræbt Niels Sture; en Ring, som Gustav Adolf 1632 skienkede til Jomfru Jakobine Lauber i Augsburg, fordi han fandt hende at være den smukkeste Pige i hele Staden; en af de ældste svenske Bancosedler af 1666 paa 10 Daler Sølvermynt, med Bankdirectionens Underskrifter og ti Segl, m. m. Hvad der for en Dansk blandt alt dette maa være det mærkværdigste, er Kong Frederik den Tredies originale Haandfæstning af 6. Jul. 1648, Pergamentsdiplom med Kongens og alle Rigsraaders Sigiller, som i Følge Fortegnelse skal giemmes her blandt de øvrige Diplomer, men som jeg desværre heller ikke

kunde faae at see. Det er bekiendt, at Originalen til denne Haandfæstning savnedes ved Souverainitetens Indførelse 1660; og man kan neppe tænke sig andet, end at den ved Ulfeld maa være kommen til Sverrige.

XXII.

Stockholm.

Har jeg trættet Dem ved mine Breve om Sverriges Hovedstad, saa kan det være Dem et Slags Lettelse, at De snart vil modtage det sidste. Har De, uagtet deres Længde, kunnet udholde at læse dem, og skulde De maaskee endog finde at de tildeels kunde have været længere, udførligere og fuldstændigere; da maa jeg bede Dem erindre, hvad jeg fra først af giorde Dem opmærksom paa, at De i disse Breve ikke maatte vente Dem nogen fuldstændig Beskrivelse over Stockholm; men kun enkelte Brudstykker af en saadan, i den tvangløse Form, hvori man paa en Reise kan samle og optegne dem. Jeg har endnu nogle slige Fragmenter at meddele Dem; og jeg vil nu tilsidst samle hvad jeg videre har optegnet om denne Hovedstad, saaledes at jeg først omtaler de Indretninger, her findes til Videnskabers og Konsters Fremme, derefter de vigtigste af andre offentlige Anstalter og Stiftelser, og endelig slutter med nogle Efterretninger om Folketal, Næringsveie og Handel i denne Stad.

Stockholm er ingen Universitetsstad; men dog er det let begribeligt, at der fra Rigets Hovedstad, Hoffets og Regieringens Sæde, Sverriges første og rigeste Stad, er virket endeel for Videnskaber og Litteratur; ligesom den ogsaa er det eneste Sted i dette Land, hvor de skiønne Konster have fundet egentlig Pleie og Opfostring. Jeg har imidlertid tilforn bemærket, at Stockholm ikke, i Henseende til videnskabelig Cultur, er det samme eller saameget for Sverrige, som Kiøbenhavn, baade Hoved- og Universitetsstad, er for vort Fædreland; men omstændeligt at fremstille Forskiellen heri, vilde fordre en heel historisk Udvikling af den svenske Litteraturs Skiebne, som jeg ikke kan give. Det maa være nok at anmærke, at Stockholm aldrig har været og aldrig kan blive det eneste Middelpunkt for Litteratur og Videnskabelighed i dette Land, da to Universiteter uden for samme (af hvilke dog det upsalske ved sin Beliggenhed staaer i nærmere Berøring med Hovedstaden), danne to særskilte Lærdomskredse, hvor endog en ganske forskiellig og modsat Aand, som man i de seneste Tider har seet, kan fremstaae og uddanne sig. I Stockholm har Videnskabelighed egentlig aldrig i en fuldkommen Friheds Kraft og Fylde kunnet danne sig, blomstre og bære Frugter; thi, uden at omtale andre locale Hindringer, har den her deels manglet den Grundvold, som et Universitet giver; deels have de politiske Storme, Sverrige har været udsat for, alt for ofte forstyrret den Rolighed, hvori Videnskaberne vel i det Hele bedst trives; deels har Hoffet og de Fornemme fra den Tid af at det, som i Sverrige skal gielde for national Litteratur, begyndte at spire, yttret en i det Væsentlige ikket gavnende Indflydelse der-

paa, og alle aandige Bestræbelser, saavel i de egentlige og strengere Videnskabsfag, som i Smagens og Konstens Sphære, have i Stockholm enten begyndt med litteraire Foreningers tvungne Former, eller ere indpressede i saadanne, og i dem for en stor Deel efterhaanden stivnede og indtørrede. Dette gielder fremfor alt om det svenske Academie, som, stiftet af en Konge, der satte det den franske Litteratur og det franske academiske Væsen til Mønster, virkelig engang indbildte sig, eller endnu indbilder sig, at være i Besiddelse af Smagens Normalform, hvorefter alle poetiske Hoveder skulde sammenpresses, og hvori al svensk Poesie skulde støbes; hvilket da har havt de Følger for den svenske Litteratur, som jeg maaskee eengang kommer til at omtale noget nærmere. — Jeg skal nu opregne de forskiellige stockholmske Academier og lærde Selskaber.

Det ældste, vigtigste, mest berømte og mest fortiente af disse er det kongelige stockholmske Videnskabersselskab (K. Vettenskaps Academien) stiftet blandt andre af Sverriges udødelige Linnee. Carl XII., der aldrig, selv i de uheldigste og mest eventyrlige Perioder af hans Liv, ophørte at tænke paa Videnskaberne, havde under hans Ophold i Tyrkiet befalet Oprettelsen af et Videnskabersselskab i Sverrige; men Tilstanden i dette Land var hertil for urolig, og først endeel Aar efter hans Død (1739) kunde et saadant videnskabeligt Samfund danne sig. Dets Virksomhed har fra den Tid indtil vore Dage ei været ubetydelig, og dets vigtige Indflydelse paa de praktiske og nyttige Videnskabers Flor i Sverrige er almindelig erkiendt. Dets Arbeider have i Særdeleshed været henvendte til Physik, Chemie, Naturhistorie, Medicin, Mathematik, Deco-

nomie og Mechanik, eller til de Videnskaber, for hvilke denne Nation altid har yttret et afgiort og heldigt Anlæg, og for hvilke ogsaa den største Deel af Sverriges dannede Mænd fortrinligen interessere sig. Fra dets Stiftelse (eller fra Julius 1739) har Selskabet aarligen udgivet et Octavbind af dets Skrifter, henhørende til hine Videnskabs-Fag, og det er bekiendt at disse "Vettenskaps Academiens Handlingar" ogsaa udenlands ere meget anseete og agtede, ligesom og endeel af de ældre ere oversatte paa Dansk og Tydsk. I nyere Tider ville Nogle dog sige, at Academiet i Lærdom og videnskabelig Virksomhed gaaer lidt tilbage (Gustav III. klagede i Spøg over "at det svenske Videnskabersselskab var sygeligt og falden i Lægers Hænder"); og de senere Aargange af dets Skrifter kunne maaskee ikke i Værd og Rigdom paa gode og fortræffelige Arbeider ganske sammenlignes med de ældre. Maaskee har det ogsaa skadet dem, at man anseer det for Pligt aarligen at udgive et Bind af en vis Størrelse — og dog burde vel de egentlige lærde Selskaber fremfor alt giøre sig det til en ufravigelig Lov, ikke at lade trykke andre, end erkiendt gode og klassiske Arbeider, hellere end at bidrage til at forøge den Masse af slette, overflødige eller ubetydelige Skrifter, hvis Formerelse i en stigende Progression hører til de sande Verdens- og Landeplager. Selskabet har ellers ogsaa giort sig fortient ved Udgivelsen af de Taler, som dets Præsidenter, der vexle hvert Halvaar, maa holde ved at nedlægge deres Værdighed, og hvoraf en stor Deel ere meer end blotte Leilighedstaler, nogle endog (f. Ex. Schulzenheims vigtige statistiske Tale 1799) udførlige, giennemtænkte og udmærkede skriftlige Ar-

demien), der egentlig stiftedes under Dronning Lovise Ulrikes Beskyttelse 1753, med den Bestemmelse, at arbeide til Historiens og Antiquiteternes Oplysning, Poesiens og Veltalenhedens Opkomst og det svenske Sprogs Dannelse. Skiøndt dets Virksomhed ved Tidsomstændighederne blev formindsket og to Gange afbrudt, udgav det dog i Aarene 1755 til 1788 fem Bind af dets Skrifter under den Titel af K. Vitterhets Academiens Handlingar. Gustav III. fornyede dette Selskab og gav det 1786 nye Statuter, der findes i første Deel af dets nyere Skrifter. Han vilde, ligesom hans Moder, at det skulde være en Efterligning af det franske Academie des Inscriptions, og Formaalet for dets Arbeider blev de historiske og antiquariske Videnskaber, de lærde Sprog og offentlige Indskrifter, i hvilke Materier det aarlig skulde udsætte fire Præmier. Efter Kongens Anordning skulle alle Inskriptioner paa Bygninger, Gravminder, Skuepenge, Mindestøtter og andre offentlige Monumenter uden Undtagelse, enten forfattes af dette Academie, eller proves og bifaldes af samme inden de virkelig bringes i Udførelse — en Skik, som overalt burde efterlignes, og hvorved man vilde undgaae mangen upassende, flau eller smagløs Inskription, der giver Efterverdenen Stof til Kritik, i Stedet for at overlevere den det simple historiske Minde. Siden dets Fornyelse har Selskabet (der i Almindelighed bestaaer af 20 indenlandske og 16 udenlandske Medlemmer, foruden Æresmedlemmer*) viist en berømmelig Virksomhed;

---

*) For nærværende Tid (1816) har det 18 indenlandske arbeidende Medlemmer 13 Æresmedlemmer, og 6 udenlandske (hvoriblandt een Dansk).

og dets nye Handlingar (hvoraf 10 Bind ere udkomne fra 1789 til 1816) indeholde mange lærde og meget interessante historiske og antiquariske Afhandlinger; ligesom overhovedet det grundige Studium af Fædrelandets Historie og Oldsager atter i de senere Tider har fundet ikke faa Dyrkere i Stockholm og Upsala. Selskabet har i disse nyere Skrifter ogsaa optaget endeel Indtrædelsestaler med Secretairens Svar paa samme; Nogle af disse indeholde Undersøgelser over en eller anden lærd Materie; Andre, som ere ubetydelige, og blot bestaae af rhetoriske Complimenter, vilde man uden alt Savn have kunnet undvære. Efter de nyere Statuter og det franske Academie's Exempel skal aarlig 50 Sølvpenge uddeles til Medlemmerne "som en Opmuntring til at samles under Sommerferierne". Om denne upassende Skik endnu følges, veed jeg ikke.

Det tredie Academie eller litteraire Selskab i Stockholm er det svenske Academie, som Gustav den Tredie stiftede den 20de Marts 1786, og som han den 24de April samme Aar selv aabnede ved en Tale. Dets Hovedformaal skulde være at arbeide paa det svenske Sprogs Forbedring og Uddannelse giennem Poesie og Veltalenhed, hvis Dyrkere i Sverrige det skulde opmuntre ved Udsættelsen af aarlige Præmier for de bedste Digte over opgivne Æmner, og Mindetaler over berømte svenske Mænd; ligesom og Academiet fik det endnu uopfyldte Hverv, at udarbeide en svensk Ordbog og Sproglære — og alt dette fordi Kongen (som det hedder i Stiftelsesbrevet) "har anseet det for et af de mest lysende Tegn paa almindelig Velfærd (trefnad) at Videnskaber, frie og skionne Konster udbrede sig i et Land, samt ingen-

ting mere tienligt til et Folks Sæders Behagelighed, og følgelig til Vedligeholdelsen af almeen Rolighed, end at saadanne Forstandens og Smagens ædle Dele voxe og tiltage". At man saaledes vilde giøre de skiønne Videnskaber deels til et glimrende Vidnesbyrd om Statens Velstand, deels til et Slags Indretning, hvorved Folk skulde blive mere høflige og rolige: kunde fra Begyndelsen af ikke vække noget høit Beareb om et videnskabeligt Samfund, der fra Thronen befaledes at sammentræde med megen udvortes Bram, og alle mulige Apparater til at opelske Mesterværker af Digtere og Prosaister i Snesetal — men uden at man har seet et eneste fremspire under dets Hænder, som dog ikke havde sparet paa gyldne Gaver. Man har nylig her i Sverrige kaldt dette Academie" en Bygning, grundet paa en falsk Culturs løse Sand, der alt i sin Oprindelse var, hvad den nu er, en blot Hofdecoration"; *) og man kunde heller ikke vente sig, at en Stiftelse vilde blive til andet, der ei dannede sig ved en fri Forening af genialske og talentfulde Mænd, som opildedes af sand Varme for Videnskab og Konst; men blev til, fordi Gustav III. vilde have sig et svensk Academie, ligesom man i Frankrige havde et fransk, og blev en tvungen, uheldig og unational Copie af det sidste. Jeg vil hermed ikke sige, at det svenske Academie aldeles ingen Nytte har giort; uden Tvivl har det, skiøndt i ringere Grad end det franske, virket endeel til Sprogets Uddannelse, hvorhos dog maa betænkes, at

---

*) Ugebladet Polyfem. 5te Samling 1810, No. 32.

det svenske Sprog (der allerede havde en Dalin i Prosa, en Belmann og Kellgren i Poesie) forholdsvlis var ulige mere dannet 1786, end det franske var, da Richelieu stiftede det Academie, der unegtelig bidrog meget til at hæve den franske Litteratur af den raae og forvildede Tilstand, hvori den befandt sig. Men hvad man især maa dadle ved Gustavs Academie, er at det ikke blev svensk uden i Navnet; at den Dannelse, Sproget fik ved dets Arbeider, var i det Høieste blot udvortes, saaledes at det stod Fare for at tabe i Kraft og Reenhed, hvad det maaskee vandt i Glands og Ordrigdom; og at Academiet ved en aldeles mislykket Efterabelse af den fordærvede franske Smag, og de maadeligste franske Rimere og Prosaister, arbeidede paa at tilintetgiøre enhver Spire af national Litteratur i Sverrige, og paa at drukne al Sands for Poesie, der hos et kraftfuldt Folk kunde være bevaret, i en Vandflod af den mest prosaiske Platheb, Kraftløshed og Tomhed.

Gustav III. gav Academiet dets Statuter, som i 58 Artikler paa det nøiagtigste foreskrive Lovene for dets Virksomhed, Omgangsmaaden ved Valg af Medlemmer og ved alle andre Forhandlinger. Medlemmernes Antal er 18, som aldrig maa overskrides, og det er udtrykkelig tilladt dem, som en af Kongen forundt Rettighed, at de, tilligemed deres øvrige Titler, kunne kalde sig en af de Atten i det svenske Academie. Det har en Directeur og en Cantsler, der omvexle hvert Halvaar, og en bestandig Secretair (som fra 1786 har

været Statssecretairen Hr. Niels Rosenstein)*). Efter Statuterne skal Academiet holde en privat Sammenkomst en Gang hver Uge i de syv Aarets Maaneder fra November til Mai; denne skal i det mindste vare to Timer, og begynde Klokken halv fem om Eftermiddagen. Ved dette Klokkeslet skal uddeles til Enhver af de tilstedeværende Medlemmer en lille Skuepenge af Sølv med Gustav den Tredies Billede paa den ene Side, og Academiets Valgsprog (Snille och Smak) paa den anden. Saa samvittighedsfuld var Gustav i at efterligne sit franske Mønster, at han ogsaa beholdt denne upassende Skik, et Slags Almisseuddeling, lidet værdig for Patrioter og Videnskabsmænd, som dog vel skulde dri-

---

*) Denne Mand, der var Gustav den Fierdes Lærer, havde Indflydelse saavel under ham, som under hans Fader, og vidste ved sin snilde Politik at holde sig endog efterat hans kongelige Lærling var styrtet: har ogsaa i den svenske, eller rettere den stockholmske academiske Litteratur, spillet en vis betydende Rolle. Han er Statssecretair i Departementet for de geistlige og lærde Sager, og blandt de Mænd af Betydenhed, som i dette Land kunne virke paa Litteratur og Videnskabelighed, er han maaskee en af de mest liberale og fordomsfrie. Han er tillige en Mand af Hoved og Talenter, med megen Snildhed og en overordentlig Hukommelse; men han hører til dem, for hvilke Oplysning er Alt, og sine, eller rettere Helvetius's Grundsætninger har han udviklet i en bekiendt Afhandling eller Tale over dette Begreb, trykt i Stockholm 1793.

ves af ædlere Bevæggrunde til at overvære Academiets Forsamlinger, end den, at modtage en Sølvpenge af en halv Rigsdalers Værdi. Academiet holder desuden hvert Aar den 20de December, Gustav Adolfs Fødselsdag, et offentligt og høitideligt Møde, hvorved de vundne Præmier uddeles og de kronede Arbeider i Digtekonst og Veltalenhed oplæses. Aarligen udsættes to Guldmedailler, hver paa 26 Ducater for saadanne Arbeider (undertiden fordobles endog denne Præmie for et opgivet Æmne), og en mindre paa 10 Ducater, samt den store præget i Sølv, uddeles som Accessit og Agtelsestegn; men intet Priis-Æmne, maa opgives, uden først at være samtykket af Kongen, som Academiets Beskytter. Det offentlige Møde holdes med megen udvortes Glimmer paa den store Børssal; Hoffet pleier derved at være tilstæde; de belønnede Arbeiders Forfattere anvises Plads paa en Hæbersbænk, hvor de af Publicum kunne betragtes, og den ordførende Directeur holder i deres Nærværelse en Lovtale over dem. Alt dette, som ved den hyppige og regelmæssige Gientagelse maa gaae over til en brammende Ceremonie og et Slags offentligt Skuespil, synes saaledes mere at være lagt an paa at nære Forfængelighed og Forfatterstolthed, end paa at belønne Geniet og Fortienesten paa en simpel og værdig Maade; og det er intet Under, at denne Ceremonie, hvorved man aarligen vil indbilde det svenske Folk, at man belønner et poetisk Mesterværk med Guld og Hæder, har tabt næsten al Betydning i de Kloges Øine. — Af Academiets Statuter maa jeg endnu anføre den Artikel, som bemyndiger det til, efter Anmodning og Prøvelse at meddele berømmende Vidnesbyrd over skriftlige Ar-

heider af dets Medlemmer eller andre Forfattere; hvilke Vidnesbyrd da skulle skrives paa Pergament, og forsegles med Academiets store Segl. En anden Artikel befaler, at hvis Nogen skriver offentlig imod Academiet, maa intet Medlem tage sig for at forsvare det, med mindre han ved en Forsamling af, i det mindste ni Medlemmer opfordres dertil.

Det svenske Academie udgav først sine Skrifter fra 1786 til 1795 i to Quartbind. Siden udkom disse i en nye Udgave, i 4 Octavbind (Stockh. 1801 = 1806); og tillige de nyere Skrifter fra 1796 til 1805 i fire andre Bind. (Sth. 1801 = 1809.) *) Disse Skrifter indeholde deels Beretninger om det, som er foregaaet paa Academiets Høitidsdage, og de Lovtaler, som ved den Leilighed ere holdte, deels Medlemmernes Indtrædelsestaler og sammes Besvarelser af Directeurerne eller Secretairen; deels de af Academiet belønnede Priisskrifter i Vers og Prosa; og endelig korte Levnetsbeskrivelser over berømte og fortiente svenske Mænd, forfattede i Anledning af de historiske Skuemynter, hvoraf Academiet efter Statuterne aarlig skal lade præge een til Minde over en afdød fortient Medborger, med den Hædredes Billede og en passende emblematisk Revers — en Indretning, som i høi Grad fortiener at berømmes. Disse korte Biographier turde vel ogsaa være noget af det bedste og interessanteste af de otte Binds Indhold; og de ere temmelig rene for den falske, forskruede Smag, den overstrømmende Rigdom paa affecterede Phraser og konst=

*) Det 5te Bind af begge Samlinger er senere udkommet.

lede rhetoriske Prydelser, som møder Læseren næsten overalt i Academiets Taler og Mindeskrifter. I de allerfleste af de sidste er det historiske Indhold saaledes druknet i en Rhetorik, der aldrig er kraftig og konstrig nok for at henrive Læseren, at man snart trættes og kiedes ved Tomheden og den uharmoniske Blanding; og sieldent er det, at man (som i Oxenstiernes og Richelieus Levnetsbeskrivelser af Burman eller i Stenhammars Tale over Kelgren) finder en jævnere historisk Føde. Dog staaer disse Lovtaler og Æreminder endnu langt over de mange academiske Leilighedstaler, der ere meddeelte Publicum som Veltalenhedsmønstre, og over de kronede Frugter af Academiets gode Smag. Mindetalerne have i det mindste den Fortieneste, at den rhetoriske Skal dog indeholde nogen historisk Kierne; men de øvrige Taler og de academiske Poesier ere omtrent lige indholdsløse.

Intet kan være tommere og flauere, end denne Strøm af glatte Ord, forslidte Complimenter og latterlig Selvroes i de academiske Taler — intet mere prosaisk og blottet for Genie, Phantasie og Smag, end de saakaldte poetiske Mesterværker, som Academiet har villet stemple dertil ved at strøe Guldmedailler ud blandt Forfatterne. Naturligviis tales her om den store Mængde, ikke om de saare faa bedre Undtagelser (f. Ex. Franzéns Sang over Creuz, hvorom Academiet udtrykkelig siger "at uagtet den er forskiellig fra vor hidtil vanlige Skialdekonst, har man dog fundet nogle Skiønheder af første Rang deri, og derfor fun-

det den værdig til Academiets Bifald„*); og man behøver desuden kun at læse et eneste af de belønnede Poemer tilligemed Academiets Lovtale derover, for at kiende dets herskende Aand og Grundsætninger. Man tage saaledes f. Ex. Hr. Bloms, med to Guldmedailler belønnede rhetoriske "Skialdebrev; til dem, som søge et udødeligt Navn" — og holder man ud at læse det til Ende, da finder man at det er" et Mesterstykke af et Genie, ukiendt for sig selv og for Almeenheden" og at Academiet halv undseelig byder dette Genie de to Guldmedailler, da intet kan belønne" Gudbomssproget i al dets Styrke, Behagelighed og Reenhed". Om den samme Forfatter fortælles, da han blev Medlem af det svenske Academi: "at hans første Forsøg har slaaet Academiets Dine med hele Standsen af et Mesterværk" og at "fra det Dieblik, Academiet lærte, at Hr. Blom havde skrevet om et udødeligt Navn, erkiendte det strax, at han havde skrevet om sit eget„ **). Eller man læse til en Prøve blot det allerførste Poem, som Academiet 1786 belønnede med den store Priis, en saakaldet Ode af Hr. N. L. Sjøberg over Gustav Adolfs Tiltrædelse til Regieringen — og naar man er ukiendt med Academiets Skrifter vil man have vanskeligt ved at troe, at et saa tomt og vandet Arbeide, der opløser sig i den mest flaue og magre Prosa, kunde blive kronet som et

*) Sv. Academiens Handlingar ifråu 1796. 2 D. S. 40.

**) Handlingar fr. 1786 IV. S. 237. fråu 1796. II. S. 31. 36.

Mesterdigt af Smagens og Poesiens øverste Tribunal i et Land, hvor dog en Bellmann, Lidner og Kellgreen havde aabenbaret Glimt af sand Poesie. En saadan Ode over en af Sverriges største Konger, er virkelig et Mesterstykke i den Konst, at tilintetgiøre Poesien; og denne Konst var det Maal, som Academiet Aar for Aar mere stræbte at nærme sig. En Periode, som den fra 1785 til 1810 i den svenske Poesie, er vel uden Exempel i nogen Litteratur; thi man saae her ligesom en methodisk, i et System bragt Stræben efter at synke dybere og dybere i Slethed og Ubetydelighed; og det paa en Tid, da Konst og Videnskab hos andre Nationer udviklede sig i tiltagende Skiønhed og Kraft.

Den største Skade, som dette Samfund stiftede i den svenske Litteratur, var imidlertid ikke den, at det udklækkede en Mængde slette Vers; men derimod, at det dannede en af Regieringen sanctioneret Corporation*), hvis Myndighed blev et Jernaag, der nedtrykte al Aand og Kraft, og qvalte ethvert Frembrud af Originalitet hos den dannede og tænkende Deel af Nationen. Gik Academiets Tendents paa den ene Side ud paa at udrydde enhver Spire af Poesie i Sverrige: saa stræbte det paa den anden Side tillige ret consequent

*) En lovlig Domstoel, som Publicum i æsthetiske Sager kan raadsporge (en laga Domstol, att i wittra mål rådfråga) hedder det i Academiets Sprog (Handl. fr. 1786. I. S. 52.) og den, som giør Academiet til en saadan Domstol, er — Kellgren.

at ophæve Grændsen imellem Prosa og Poesie. Veltalenhed blev sat ved Siden af Digtekunsten *), og disse to sammensløbte til et Misfoster under Navn af Witterhet (et svensk Udtryk for de saakaldte skiønne Videnskaber) der under Academiets Opfostring blev en fuldkommen Parodie paa al skiøn Konst, og forholdt sig til denne omtrent som det comiske Heltedigt til det virkelige Epos, eller som den travesterede Iliade til Homers Værk. Langt fra at uddanne den svenske Prosa til den Kraft, Tankerigdom, Værdighed og Harmonie, som et nordisk Sprog er i Stand til at modtage, arbeidede det paa, ved en slavisk Efterligning af de franske Manerer i Stiil og Foredrag, at udrydde alt det Eiendommelige og Nationale i det svenske Sprog, berøve det al indre Marv og Aand, undergrave dets Selvstændighed, og giøre det til en med Glimmer og Flitter behængt Modedukke, hvis Dragt og Pynt skulde tilskæres efter et Mønster, Academiet troede at være i Besiddelse af. Dette var et Phantom, som det kaldte den gode Smag, uden at det nogensteds tydelig har forklaret Publicum, hvad der skulde forstaaes ved dette hundrede Gange gien-

---

*) Man høre, hvorledes en Academiker forklarer Veltalenhedens Oprindelse. "Hvorledes opkom Veltalenheden? Der var nogle heldige Genier, som Naturen havde sat i nærmeste Grad op til Homer; de havde den Dristighed at ville ligne ham; de forsøgte, det mislykkedes, de brændte deres Vers, og indførte Homers Aand i Prosa". Sv. Ac. Handl. fr. 1786. 2 D. S. 32.

tagne Ord og dets tomme Begreb. Saameget erfoer man dog af flere Yttringer i Academiets Skrifter, at det havde antaget en vis conventionel Typus for denne Smag, bygget paa fremmede Mønstre, som det engang for alle havde antaget, blindt hen skulde følges af enhver, der vilde skrive svenske Riim eller svensk Prosa for Guld- eller Sølvmedailler — og disse Mønstre, i hvilken anden Litteratur kunde de findes, end i den franske? "Den franske skiønne Litteratur — siger end Academist — indeholder den almindeligst erkiendte gode Smag, og er almindeligst antagen" *); altsaa (uden Hensyn til, at begge Dele ere lige falske) er det den, i hvis Spor, man ene kan vandre til Poesiens og Smagens Tempel. Videre hedder det sammesteds: "Racine, det største franske Genie, er bleven sin Nations Lovgiver. Racines Genie er den franske Nations; det er ikke muligt at lykkes i Frankrige, uden at have Racines Genie; man maa have det samme. Den, som ei finder Behag i hans Skrifter, er uduelig til al Witterhet". — Saa er det altsaa: den franske Smag er den ypperste i Poesien; Racine er Lovgiveren i den franske Smag — hans Værker følgelig Poesiens Lovbog. Godt og vel, om Sveriges store Smagsdommere havde i deres academiske Drivhuus kunnet frembringe en svensk Racine; men hvor langt er det herfra, og hvor lidt kunde man vente sig dette, hvor Geniet, om der havde fundet sig noget, blev anseet for en unyttig Gave, hvis ei den franske Smag fulgte med, hvor Phantasie blev anseet

*) Sv. Acad. Handl. fr. 1786. 2 D. S. 38.

for Galskab, Originalitet for Barbarie, og hvor man ikke havde det svageste Begreb om skiøn Konst, eller æsthetisk Kritik. Desuden maatte jo allene det Princip, at en fremmed, og for Norden i den Grad fremmed Litteratur, som den franske, opstilledes som det Urbillede, hvoraf alle svenske æsthetiske Værker skulde være Copier, giøre Frembringelsen af ethvert genialsk Digterværk umulig; og saa fuldkommen en Digter Racine kan være for det nyere franske Sprog, saa matte og upoetiske ere de Efterligninger, man af ham og andre franske dramatiske Digtere har fremstillet i Sverrige, som academiske Mesterværker.

Det vilde være et kiedende Arbeide, men give et temmelig komisk Udbytte, at uddrage den Mængde af falske, skieve, eensidige og enfoldige Meninger og Grundsætninger i Smagens Materier, som ere yttrede i det svenske Academies Skrifter (f. Ex. at "Geniets Egenskab er den, at skabe med kold Eftertanke"*). Men det maa være nok med de faa Prøver, jeg ovenfor har meddeelt. Ligesaa enfoldige, men endnu mere komiske, ere de Pralerier, hvoraf næsten enhver af de academiske Taler overstrømmer, og de Smigrerier, hvormed dets Medlemmer, og de af Academiet udklækkede Versemagere overøse hverandre. Maa ikke den alvorligste Læser, der kiender den svenske Litteratur, trække paa Smilebaandet, ved at læse Steder, som følgende: "Udlændinger skulle med Forundring beskue et Folk (det svenske) værdigt at kappes i Smag og Genie med Athen". — "Det svenske

---

*) Handlingar fr. 1786. 1 D. S. 46.

Academie har for evige Tider fæstet Sanggudinden i Sverriges Skiød". — "Sverrige kan blandt andet i Veltalenheden fremvise Arbeider, der skulde været en Hæder for det gamle Athen og Rom". — "Det svenske Sprog har med en Styrke, værdig Grækenland og Rom, og maaskee overgaaende alle nyere Tungemaal, tolket dristige, høie, forædlende Tænkemaader". — "Ved Synet af det svenske Academie vilde Rousseau have glemt de ubehagelige Indtryk af en ulykkelig Verden, og seet i denne Stiftelse en smigrende Tegning af den Tilstand, som han skabte og begræd". — "Det svenske Academie skal bidrage til Verdens Rolighed. I alle Dele af Philosophien, Statslæren, Veltalenheden, Digtekonsten har Nogen af dets Medlemmer frembragt Mesterværker". — "Nordfors (en af Academiets ubetydeligste Pleiebørn) overgaaer Alderdommens Barder og Nordens ypperste Digtere i Styrke og Ynde"! — *) Formodentlig har De nok af disse Blomster? jeg ogsaa; og jeg forlader en Gienstand, som jeg vilde troe, at have opholdt mig for længe ved, naar jeg ikke vidste, hvor ubekiendt man hos os er med det svenske Academies og den svenske æsthetiske Litteraturs egentlige Væsen.

Jeg maa blot nævne, at der i Stockholm endnu findes nogle flere videnskabelige Samfund, der tildeels ogsaa staae under Regieringens Beskyttelse. Saadanne ere det under Gustav IV. oprettede kongl. Krigsviden-

*) De her anførte Steder findes ordret i Academiets Skrifter, fra 1786, 1 D. S. 46. S. 49. 53. 235. 3. D. S. 96. 2 D. 46. 3 D. S. 62.

skabs Academie*); Selskabet Pro patria, eller det svenske patriotiske Selskab, et oeconomisk Samfund, som jeg tilforn har omtalt **); det theologiske Selskab pro fide et Christianismo, stiftet 1771, der nu skal næsten være ganske i Uvirksomhed; det har udgivet adskillige, deels originale, deels oversatte religiøse Skrifter; det evangeliske Selskab, stiftet 1807, der for en stor Deel skal bestaae af Hernhutere, hvilken Sect i Stockholm er temmelig talrig; det uddeler blandt Almuen smaa Opbyggelsesskrifter, har et eget Bogtrykkeri, og har besørget en Udgave af den svenske Bibel, der trykkes med staaende Skrifter; et medicinsk Selskab, oprettet af Stockholms samtlige Læger 1807. (endelig et Landbrugs-Academie oprettet under kongelig Beskyttelse i Januar 1813). Det musicalske Academie har jeg allerede omtalt; (efter dets Statuter af 1813 skulde ved denne Stiftelse ansættes en Professor der skulde holde Forelæsninger over Generalbas, Musikens Historie og æsthetiske Theorie; men man har endnu Ingen fundet der vilde paatage sig

*) Af dets udgivne Skrifter kiender jeg 3 Bind for 1805, 1806 og 1807, som Fortsættelse af: Svenska Krigsmanna Sällskapets Handlingar, för 1797-1804. Formodentlig fortsættes disse Samlinger endnu.

**) De af dette Selskab udgivne og besørgede Skrifter opregnes i Rosenhanes Sv. Videnskabers-Selskabs Historie S. 115. Nogle flere, deels ophørte, deels endnu bestaaende videnskabelige Samfund opregnes sammesteds S. 139-44; hvor dog savnes: Kongl. Wettenskaps och Witterhets-Samhället i Gotheborg.

denne Forretning;) og jeg gaaer nu over til Konst-Academiet og til det lidet jeg kan meddele Dem om svenske Konstnere, og de skiønne Konsters Tilstand i dette Land.

Det kongelige svenske Maler- og Billedhugger-Academie blev vel egentlig stiftet ved den yngre Tessin under Frederik I. 1735; men det kom dog aldrig i Virksomhed før under Gustav III., som gav det de endnu gieldende Statuter 1773, og først 1776 fik Academiet, ikke ved Regieringens Omsorg, men ved en Privatmands Gave, en egen Bygning. Det var Directeuren over Kanonstøberierne i Sverrige, den bekiendte Gerhard Mejer, som havde denne Fortieneste af sit Fædreland. Denne Bygning ligger paa Normalm ikke langt fra Kongsholmsbroen, og skiøndt ikke liden, kan den i ingen Henseende sammenlignes med Kiøbenhavns Charlottenborg. Værelserne ere temmelig smaa, og ikke alt for lyse. Der er en Samling af Gibsafstøbninger efter Antiker, som ere adspredte i forskiellige Værelser; den største Sal, hvori de fleste Statuer ere samlede, og have Lyset fra een Side, taber sig ganske i Sammenligning med det prægtige Museums Sal paa Slottet i Stockholm, eller med den vel belyste Antiksal paa vort Charlottenborg. Jeg fandt alle disse Afstøbninger meget graa og smudsige, tildeels vel af Elde, da en stor Deel af dem ere en Foræring af Ludvig XIV. til Carl XI. Malerier er der ikke mange af; men deriblandt nogle gode italienske, som en Magdalena og en Johannes i Ørkenen af Michel Angelo di Caravaggio. I Modelstuen var ophængt et Par Stykker, der sagdes at have vundet Præmier ved Academiet; noget saa maadeligt har jeg knap seet ved nogen Exposition i Kiøbenhavn.

Derimod findes her nogle meget konstrigt broderede Landskaber, hvoraf et efter Claude Lorrain, med sort Silke paa hvidt Taft, i nogen Afstand ikke kan adskilles fra et Kobberstykke. — Indretningen ved dette Academie er omtrent den samme, som ved Konstacademiet i Kiøbenhavn; men dets Fonds synes at være ringere. Dets Præses er altid Over-Intendenten (for nærværende Tid Kammerherre F. Silverstolpe). Det har en Directeur, som nu er Hr. Hilleström, Professor i Tegningen. Desuden ere fem andre Professorer i Tegningen ansatte ved Academiet (Sergell, Grandel, v. Breda, Gillberg, Sparrgren), een eller to Professorer i Architekturen og een i Anatomien; men formodentlig giøre de færreste af dem virkelig Tieneste; og efter Meermann, ere Professorerne maadelig aflagte, Nogles Lønning endog saa ringe, at de neppe dermed kunne betale Hyrevognen, hvori de kiøre til Academiet. Foruden Professorerne er der otte andre Lærere, hvoraf een i Geometrie, og ikke mindre end tre i de mechaniske Videnskaber, som efter en Anordning af Gustav IV, ogsaa skulle læres ved Konstacademiet (hvis sidst afgangne Præses, Overintendenten Edelcranz, nu Præsident i Commerce-Collegiet, selv udmærkede sig som Mechaniker, og fortrinligen beskyttede denne Videnskabs Dyrkere, hvilket vel ikke meget har fremmet de skiønne Konsters Flor). *) Underviisningen er ved

*) Heri er siden 1812 foregaaet nogen Forandring. For nærværende Tid (1816) er der ved Konstacademiet 16 Professorer, Viceprofessorer og andre Medlemmer.

dette Academie ligesom i Kiobenhavn, offentlig og fri, og flere hundrede Elever siges at deeltage i den. Academiet udsætter Præmier for opgivne Emner ogsaa i Konsterne; men om dette skeer aarligen, eller hvor ofte, er mig ikke bekiendt. Den aarlige Udstilling af Konstværker finder Sted i Februar Maaned. Inden jeg nævner de mærkeligste nulevende svenske Konstnere, vil det maaskee ikke være Dem ainteressant at læse et Par Ord om de vigtigste ældre, og om Konstens Opkomst i dette Land. Dog beder jeg Dem ikke glemme, at det kun er i Forbigaaende jeg medtager disse flygtige Noticer, som jeg saameget mindre kan give nogen Fuldstændighed, da man endnu ganske savner enhver Ledetraad i den svenske Konsthistorie *).

som have Stemme: deriblandt 6 Professorer og 3 Viceprofessorer i Tegning, og en Professor i Anatomien; desuden 5 Lærere, en i Figur-Principer, en i Ornament-Tegning, en Vicelærer ved Principskolen, en i Architekturtegning og en i Geometrie og Mechanik. Antallet af indenlandske Medlemmer er 41, hvoriblandt 3 Damer, foruden Generalinde Helwig; de udenlandske Medlemmer ere 22, hvoriblandt 4 Danske; de ved Academiet agreerede 22.

*) Ubetydelige hertil hørende Anmærkninger findes i Tessins 26de og 32de Brev, og i Journal for Litt. og Theatet 1810 No. 295. — Af mere Værdi er Bergs Afhandl. om Konsterne i Sverrige (Almänna Tidn. 1770. No. 118—127.) Adelcranz's Afskedstale til Konst-Academiet, 1795, som indeholder en kort Historie af samme; og en Beretning om svenske Konstnere, som findes i Ugeskriftet Ny a Posten, for 1811. Hos os har Kammerjunker

De ældste overblevne Konstværker i Sverrige, som overhovedet i Norden, tilhøre Architekturen; blandt Kirkebygningerne fra Middelalderen indtage Domkirkerne i Upsala, Linkøping, Strengnæs, Skara, Vesteraas og Lund de mest udmærkede Pladser. Af verdslige Bygninger ere i hele Sverrige kun faa tilovers, ældre end Gustav I., og af alle de Slotte, som i denne Konges Tid byggedes, skal Wadstena være det eneste, som endnu, skiøndt i meget forfalden Tilstand, er bevaret. Man indkaldte i Sverrige, som i de andre nordiske Riger, fremmede Bygmestere; saaledes var det en Franskmand, Etienne de Bonneveil, der under Magnus Ladulås begyndte Upsala Domkirkes Bygning; ogsaa i langt senere Tider, ja lige indtil Tessin, havde de svenske Konger udenlandske Architekter (f. Ex. L. Qvickelberg under Gustav I., William Boy, Johan Baptista under Johan III., Simon de la Vallee under Gustav Adolf og Jean de la Vallee under Carl Gustav og Carl XI.) Det dramatiske Theater og nogle andre udmærkede ældre Bygninger i Stockholm, (f. E. det forrige Tungels Huus paa Blasiiholmen, og det Pettersenske Huus ved Munkebroen) kunne vise, hvorledes man i Midten af det 17de Aarhundrede byggede de anseeligste Privathuse i Sverrige. Fra Carl Gustavs Tid

Bruun Neergaard i sine Breve om de bildende Konster i Sverrige (i Maanedsskriftet Minerva, 1804. 1. 2. 3. Bind) meddeelt nogle Efterretninger om de nyere, den Tid levende svenske Konstnere og deres Værker; og adskillige herhen hørende Bemærkninger findes i en svensk Forfatters "Ildgnister, strøede over den nyere svenske Litteratur" i Maanedsskriftet Athene, VII. Bd. 1816. S. 336—46.

skriver sig en ny Periode i Bygningskonsten; den gothiske Architektur forsvandt, eller gik over i en ofte temmelig uharmonisk Blanding med den antike; man byggede mindre skiønt, end prægtigt og massivt. Endeel af Stockholms ældre Palaier, hvoraf de fleste nu dog ere moderniserede, og en Mængde Herregaardsbygninger, aftegnede i Dahlbergs bekiendte Pragtværk, kunne vidne herom. Det attende Aarhundredes Bygningskonst i Sverrige oprandt med den ældre Tessin, hvis Hovedmonument, og tillige den første moderne Bygning i dette Land, er det kongelige Slot i Stockholm. Det findes etsteds anmærket*), at den egentlige Plan for Structuren af Slottet skal være lagt af den forhen nævnte franske Bygmester Jean la Vallee, som rivaliserede med Tessin; men dette kan dog neppe være at forstaae uden om den første Slotsbygning, som kun var begyndt, da den ved Branden 1697 fortæredes. Foruden Tessinerne, Fader og Søn, havde Sverrige i det attende Aarhundrede flere udmærkede Architekter, af hvilke en Hårlemann, Cronstedt, Adelcrantz og Fredenheim her kunne nævnes.

Jeg maa ved denne Leilighed meddele et Par Ord om Stockholms Kirker, som jeg i mine forrige Breve har forbigaaet. Nogen udmærket skiøn Kirke af ældre eller nyere Architektur, eier denne Hovedstad ikke; for at see en saadan, maa man reise til Upsale. Storkir-

*) Ugebladet Nya Posten, 1811, No. 19. Jvf. Stockholms Beskr. af Elers 1 D. S. 328. Beretningen hos denne Forfatter om Slottets Bygning er ikke meget historisk tydelig.

ken, eller St. Nicolai Kirken i Staden, er den ældste; den skal være begyndt at bygges under Birger Jarl i anden Halvdeel af det 13de Aarhundrede; men Bygningen skal først i det femtende være ganske fuldendt. I Gustav den Førstes Tid (1549) blev en stor Deel af Choret borttaget, som nu ligger under Gadens Steenbro; og i det 18de Aarhundrede blev Façaden mod Slotsbakken og den indvendige Architektur fordærvet af en smagløs Bygmester ved Navn Carlberg. Hvad denne Kirke oprindeligen har været, kan man derfor nu ikke see. Dens Længde angives til 98 Alen, og Breden til 52; et Forhold, der ikke er til Fordeel for Bygningens Effect, som jeg kun har fundet liden. I øvrigt er den temmelig lys, skiøndt overlæsset med fire Rader Piller. Man finder endnu nogle faa gamle og mærkværdige Monumenter, og et Par meget store Malerier, Christi Korsfæstelse og den yderste Dom, af Ehrenstrahl *), hvilket sidste uden Tvivl ved sin rige og originale Composition fortiener megen Opmærksomhed. Ved Siden af dette Maleri er Konstnerens

*) Han har selv beskrevet dem i sine Schildereyen des Konigreich Schweden von David Klöcher Ehrenstrahl verfertiget. Stockh. 1694. Fol. S. 27. Af gamle Mindesmærker fortiener vel især at mærkes: Kong Oluf den Helliges Hielm og Sporer, som Erik XIV. tog fra hans Grav i Trondhiem 1564; den store Syvstage, skienket af Magnus Smek, til Minde om hans Fader og Farbroder, der bleve sultede ihiel paa Nykiøbings Slot 1317; og det uhyre St. Jørgens Billede, stridende med Dragen, som længere hen omtales.

Grav. — Den anden gamle Kirke er Ridderholms-kirken, i fordums Tider Franciskanernes Klosterkirke, men ombygget i anden Halvdeel af det 17de Aarhundrede. Den har intet udmærket i sin Architektur; de mange tilbyggede Gravcapeller vanzire den; Choret er meget smalere end den øvrige Deel af Kirken; men dens høie Taarnspiir og de mindre Spiir paa Capellerne give den i Frastand en vis gothisk Pragt, og indvendig er den meget høitidelig og ærværdig, hvortil de mange svenske Kongegrave og Seraphimerriddernes Vaabenskiolde, der beklæde Væggene, ikke lidet bidrage. I det saakaldte Gustavianske Gravchor, bygget 1633, hviler Gustav Adolf med sin Dronning; denne Grav blev 1697 tilmuret, og Nøglen indlagt i Graven, men 1744 efter kongelig Befaling aabnet, ved hvilken Leilighed Vendelius udgav en Beskrivelse med Kobbere over samme (1762. Fol.) I den Carolinske Grav, hvortil Architekten La Vallee giorde Tegning 1665, men som først 1744 blev færdig, hvile de senere svenske Konger fra Carl Gustav til Gustav III. I Choret for Alteret findes to opmurede Grave med Steenbilleder, hvor Magnus Ladulås og Carl Knudsen skulle have deres Hvilested. Med Roeskilde Domkirke kan denne Kirke hverken i Størrelse, Skiønhed eller Pragt taale Sammenligning. Det eneste Monument, som her fortrinlig har tildraget sig min Opmærksomhed, er Carl den Tolvtes. En simpel sort Marmor-Sarkophag er bedækket med en Løvehud af forgyldt Kobber, hvorpaa hviler en Herkules-Kølle. Monumentet kunde maaskee være udført i en bedre Stiil; men neppe vilde man finde et værdigere eller mere simpel, og dog saa betydningsfuld

Idee til et Gravminde over denne Konge, i hvis ubøielige Heltesjæl Nordens gamle Kæmpeaand endnu engang aabenbarede sig i det attende Aarhundrede. — Stockholms nyere Kirker ere, som jeg tilforn har bemærket, deels ved Beliggenhed, deels ved et pynteligt Udvortes, ikke uden architektonisk Effect i Udsigterne over denne Hovedstad; men noget stort eller frappant Værk af Bygningskonsten fremvise de ikke. Clara Kirke (1572) kan vel egentlig regnes til de ældre, men seer indvendig temmelig modern ud, og er ret tækkelig. Adolf Frederiks Kirke er den nyeste (fuldendt 1774), og skiøndt ikke stor, er den vel i det Hele Stockholms smukkeste og bedst byggede Kirke. Den er en Korskirke, bygget i en reen Smag, og i det Indvortes hersker en ædel Simplicitet. Altertavlen, der forestiller Christi Opstandelse, udført af Sergell i Gibs, og et Monument over Cartesius, ere Kirkens eneste Prydelse. Det sidste er Haut-relief; Tidens Genius, svævende over Jordkloden, bortriver Mørkets Slør, som dækkede den, og oplyser den med Sandheds Fakkel; derover sees Philosophens Billede i Medaillon, og en Indskrift melder, at Gustav, Sverriges Kronprinds, satte Cartesius dette Minde 1770. Saavidt jeg veed, er Monumentet udført af Sergell, skiøndt en svensk Forfatter tillægger det l'Archevesque*).

*) Linnerhielms Bref under Resor i Sverrige. 1797. Side 176 Cartesius døde i Stockholm 1653, og den franske Gesandt P. Chanut lod ham først begrave paa Kirkegaarden i en Grav af Egeplanker;

Billedhuggerkonsten har maaskee heller ikke i Sverrige ganske manglet indenlandske Arbeidere i Middelalderen; men Tiden har ikke levnet nogen saadan Mesters Navn, og det meste af hine raae Værker i Træ eller Steen, man endnu finder i enkelte Kirker, er vel ogsaa forfærdiget af Fremmede. Et uhyre stort, temmelig plumpt, men ikke uden al Konst udarbeidet Træbillede, forestillende St. Georg kæmpende med Dragen, findes i Stockholms Storkirke. Det er forfærdiget 1489 af en Billedhugger i Antwerpen, som Sten Sture til den Ende havde indkaldt. Man ansaae det den Tid og længe efter for et stort og uforligneligt Mesterstykke; og da Konstneren kort efter at det var færdigt, blev af en af Rigsforstanderens Tienere ihielstukket paa Raadstue-Viinkielderen i Stockholm, opfandt man den Fabel, at Sten Sture skulde have ladet ham myrde, for at han ikke paa noget andet Sted, end i Sverrige, skulde frembringe et saa mesterligt Værk. Flere Aarhundreder forløb efter den Tid, uden at Sverrige har nogen af Navn bekiendt Billedhugger at fremvise; men jævnlig blev denne Konst drevet i dette Land af Udlændinge. Johan den Tredies italienske Architekt Johan Baptista har formodentlig været den, som indkaldte de Steen- og Billedhuggere, der brugtes til at pryde Kirker, Capeller, Gravchor og Altere under denne, Catholicismen meget hengivne Konge. Gustav den Førstes og hans to Dron-

---

men lod siden Liget optage og føre til Paris; ved hvilken Leilighed hans Hiernestal blev borttaget, som nu giemmes paa Universitetet i Lund.

ningers Billeder af italiensk Marmor paa hans Monument i Upsala Domkirke, ligesom og Johans Dronnings, Catharina Jagellonica's Monument, ere ogsaa tilovers fra denne Tid; men meget fra denne og ældre Tider er ødelagt, i Følge den ved Religionsforandringen omskiftede Tænkemaade, og den stigende Ligegyldighed mod Fortidens Mindesmærker. Tredive Aars Krigen berigede Sverrige med endeel i Tydskland ranede Konstværker, men uden at Konsten vandt synderligt. Gustav Adolf maatte endnu lade udenlands forfærdige det Basrelief i hvidt Marmor, som pryder General Soops Grav i Skara Domkirke. Den første ved Navn bekiendte Billedhugger i Sverrige var Nicol. Millich, en Nederlænder fra Antwerpen, som indkaldtes i Dronning Christinas Tid, og levede under Kongerne Carl Gustav og Carl XI., hvis Buster han forfærdigede. Af ham ere ogsaa bl. a. de i Bly støbte og i Marmor eller Alabast udførte Figurer som findes i den De la Gardieske Familiebegravelse i Warnhems Klosterkirke. Han roses baade for rigtig Tegning, skiønne Stillinger, og en stor Blødhed i Udførelsen. Da Slotsbygningen begyndtes under Carl XI. indkaldtes en Mængde fremmede Konstnere, hvoriblandt nævnes Billedhuggerne Schröder, Chaveau og Ornamentbilledhugger Precht. Under Carl XII. laae baade Slottets Bygning og Konsterne overhovedet i Dvale; men vaagnede igien under de følgende Regenter; den franske Billedhugger Bouchardon indkaldtes (af ham er blandt andet Prædikestolen i Slotscapellet og de store Figurer, som pryde Slottets Arcader; Altertavlen i dette Capel var næsten færdig, da han døde, og skal have været et

Konstværk af megen Værd). Hans Efterfølger blev en anden Franskmand l'Archevesque, som ikke vilde lægge den sidste Haand paa den af Bouchardon begyndte og næsten fuldførte Altertavle; men forfærdigede en ny. Af ham ere ogsaa nogle Figurer, udførte i Gibs, paa Cornichen i den store Rigssal; paa to nær, som ere af Bouchardon. L'Archevesque modellerede Gustav den Förstes og Gustav Adolfs Billedstotter, og forlod derpaa Sverrige. Hans Lærling var den berømte Sergell, den første indfødte svenske Billedhugger, som har erhvervet sig et Navn, og fra hvem denne Konst i Sverrige har begyndt en ny Periode, om den ikke snarere kan siges, med Sergell at være oprunden.

Næsten ligesaa sildigt, som den plastiske Konst, begyndte Malerkonsten at blomstre i Sverrige, og de Levninger, man har fra denne Konsts Barndomsalder her i Landet, ere faa, ubetydelige, og ikke paa nogen charakteristisk Maade udmærkede fra dem, man finder i andre Lande. Fra de ældre Vasa-Kongers Tid har man næsten intet andet, end maadelige eller slette Portraiter. Blandt Curiositeter kan nævnes et Billede i Legemsstørrelse af Erik XIV. paa Gripsholms Slot, som denne Konge efter et, formodentligt meget usikkert Sagn, selv skal have malet; og en yderlig slet malet Forestilling af nogle saakaldte Himmeltegn, eller Veirsole, der syntes over Stockholms Stad 1592, som Kong Johan III. lod afmale, og som endnu bevares i Storkirken. — Fra Gustav Adolfs Tid skriver sig egentlig Malerkonstens Opkomst i Sverrige; og det var vel hans Dronning, den blide, qvindelige, sværmerisk elskende Marie Eleonora, der med den ømmeste Kiærlighed til hen-

des Gemal forenede en levende og dannet Smag for det Skiønne i Konsten, og blev Malernes første Beskytterinde i dette Land. Hun havde ved sit Hof Konstnere af ethvert Slags; de ledsagede hende, hvor hun reiste, og overalt vidste hun at sysselsætte dem. Der fortælles ogsaa, at da hun, misfornøiet med en Formynder-Regiering, der ikke behandlede Gustav Adolfs Enke med den hende tilkommende Agtelse, hemmeligen forlod Sverrige, hvor man med Magt vilde holde hende tilbage, brugte hun en dansk Maler, der, ligesom andre Konstnere, havde den frieste Adgang til Dronningens Hof, til at fremme Anstalterne til hendes Flugt. Maria Eleonore var ogsaa den, som først hævede Hamborgeren David Kløcker frem af det tydske Cancellie, hvor han var ansat, efterat have tient ved det svenske Gesandtskab ved Congressen i Münster, og lod ham paa sin Bekostning reise udenlands, hvor han uddannede sit store Talent for Malerkonsten, og, hiemkommen til Sverrige efter Dronningens Død (1661), giorde megen Lykke i dette Land, og blev berømt under hans Adelsnavn Ehrenstrahl (født 1629 død 1699). — Dronning Christina arvede sin Moders Kiærlighed for Konsterne, som dog egentlig ikke i Sverrige vandt meget ved hende. Kløcker var udenlands, og ingen indfødt Maler fremstod under denne Dronning, som derimod indkaldte endeel Fremmede, hvoriblandt David Beck, en Lærling af Van Dyck, der malede Dronningens og de svenske Generalers Portraiter i Legemsstørrelse (siden stukne i Kobber af Jer. Falck), en Historiemaler Bourdon, af hvem dog, saavidt jeg veed, ingen Arbeider haves i Sverrige, og den berygtede Bourdelot,

en god Portraitmaler, der i nogen Tid var Dronningens Yndling og Livlæge. At der ved Christinas Hof maa have vrimlet af Malere, kan man slutte sig til deraf, at hun sysselsatte ikke mindre end 13 Miniaturmalere, der utallige Gange malede hendes Portrait baade i Email, i Vand- og Oliefarve. Det er bekiendt, at denne Dronning samlede en betydelig Deel Konstværker af forskiellige Slags, og førte det meste deraf med sig ud af Riget, hvoriblandt ogsaa var hendes Moders Samlinger af Malerier og Tegninger. Heraf er det let at indsee, hvor liden Tro man kan fæste til den bekiendte Anecdot, som Teßin, uden noget Slags Hiemmel fortæller *), at Christina skulde have bortskienket til Baurdelot fem herlige Stykker af Correggio, hvilke han havde fundet i Dronningen Stald, hvor de tiente til Vinduesluger. Det er vel ikke urimeligt, at dette kan være en Opdigtelse eller Fordreielse af Bourdelot selv; der maatte forlade Sverrige, og blev glemt og foragtet af Dronningen.

Det var Malerkonstens Skiebne i Sverrige i det syttende Aarhundrede, at beskyttes af Dronninger, imedens Kongerne tænkte paa Krige og Erobringer. Hedvig Eleonora, Carl Gustavs Dronning, gav mange Konstnere Arbeide ved det prægtige Drottningholms Bygning og Decorering. Blandt Malerne udmærkede sig her i Særdeleshed, foruden Ehrenstrahl, Nürnbergeren Lembke (født 1631), hvis betydeligste Værker findes paa dette Slot, og hvis Yndlingsgienstande var

---

*) En gammal Mans Bref. 1 D. 1756. S. 86

Batailler og Jagtparker. Uagtet hans Fortienester, maatte han, i Følge Tessins Beretning, til liden Ære for det Land, hvortil han var bleven kaldet eller rettere for Grev Nicod. Tessin, der lod en saa ypperlig Konstner være uden Arbeide og Understøttelse — døe i stor Armod og Usselhed i Stockholm, i en Alder af 82 eller 90 Aar. Efter hans Død vilde Grev Tessin anbefale den tydske Plafondmaler Møller til at erholde Lembkes Løn (thi Carl XI. havde anslaaet visse Lønninger til Malere i forskiellige Slags), fordi der ingen Bataillemaler fandtes som kunde træde i hans Sted; men Carl XII. svarede i et Brev fra Bender: "at man skulde have beflittet sig paa, at danne et dueligt Subjekt til Bataillemaler, og saalænge til en saadan fandtes, skulde Pladsen staae ubesat". En anden Maler, Sylvius, af hvem man paa Drottningholm har adskillige Loftmalerier, bør udmærkes som en af de første indfødte Svenske, der nævnes i Malerkonstens Historie. En Lærling af ham var Oluf Pilo (den ældre). Med ikke mindre Berømmelse, end de forrige svenske Dronninger, maa ogsaa den ædle Ulrike Eleonora, vor Tredie Frederiks Datter og Carl den Tolvtes Moder, nævnes, som Konsternes Beskytterinde i Sverrige. Denne Fyrstinde, der ved ophøiede Siælsegenskaber, Mildhed, Fromhed og Velgiørenhed i høi Grad vandt Alles Hierter, besad ogsaa megen Kiærlighed for Konsten, og malede selv meget baade i Olie, i Pastel og med Vandfarver. Hun havde saamegen Færdighed i at træffe Portraiter, at hun ofte ved Spil eller lignende Tilfælde, naar man troede hende sysselsat med andre Ting, meget træffende kunde aftegne det nær-

værende Selskab, ja endog Fraværende, saa ligt at man strax kiendte dem *). Hun besad ikke mindre Smag, end Indsigt i Malerkonsten, og dømte meget rigtigt over forekommende Konstgienstande. Det var da ikke at undres over, at hun satte stor Priis paa gode Malere, som hun paa mange Maader opmuntrede, og selv opgav dem Emner at arbeide over. I Særdeleshed yndede og beskyttede hun Ehrenstrahl, af hvem hun ofte er malet, især paa Drottningholm; og Carl den Elleves Tid var i det Hele en meget blomstrende Periode for Konsterne i Sverrige.

Ehrenstrahl havde en stor Mængde Elever; men ingen, der i Konsten naaede ham selv; og med Carl den Elleves Død indtraadte en Standsning i Konsternes Fremgang og Flor, der egentlig først atter hævede sig under Gustav III. Ehrenstrahls Søstersøn, Hamborgeren David Kraft, er bekiendt som Portraitmaler, og ved Svogerskab giorde han under den yngre Ulrike Eleonore megen Lykke ved Hoffet, fik Titel og Adelsbrev, men blev tidlig gammel, tildeels ved huuslige Sorger. Han var bleven anden Gang gift med en arrig Kone, om hvem man har den Fortælling, at da Kraft havde malet en Xantippe i hendes Vredes Udbrud mod Sokrates, gienkiendte hun i Heltinden sit eget Portrait, belønnede Konstneren med vældige Drefigen og opbrændte Maleriet. Han dannede adskillige Elever, hvoriblandt dog de fleste vare og bleve Portraitmalere. Starrbust.

---

*) Lønboms Handlingar til K. Carl XI. Historia. 6te Saml. Stockh, 1766. S. 134.

Brødrene Pasch, og Schrøder, alle fødte Stockholmere, udmærkes blandt disse. Den sidste blev Krafts Eftermand, som Hofmaler; og Altertavlen i Drottningholms Slotscapel, der regnes for hans fortrinligste Værk, viser at han kunde male mere end Portraiter. Samtidige med ham vare en Meytens, Dahl, Demarez, tre Brødre Ritter, og de to Brødre Pasch, alle fødte i Stockholm, skiøndt af udenlandske Forældre, og alle Krafts Elever; men Ingen af disse, den ene Schrøder undtagen, kunde, i Carl den Tolvtes og hans Efterfølgers Tid, finde Brød i Sverrige, og maatte søge det i andre Lande; kun de to sidstnævnte vendte tilbage til deres Fædreland. Schrøder skal, ligesom Kraft, have dannet en Mængde duelige Lærlinge, blandt hvilke en Hesselius, der døde ung udenlands, skal langt have overgaaet sin Lærer, og efterladt sig nogle faa Arbeider, som røbe meget Genie. En Lundberg indførte derimod, til Schrøders Ærgrelse, fra Frankrige den Mode, at male Portraiter i Pastel, som en Tid lang tog ganske Overhaand. Det nye Slot sysselsatte endeel, baade fremmede og indenlandske Malere; blandt de første var Taval, der foruden adskillige Vægmalinger og Dørstykker, begyndte paa Plafonden i Slotskirken; men da han maatte giøre en nødvendig Reise til Frankrige, lod man den fuldende af Pasch, hvorover hiin ved sin Tilbagekomst ærgrede sig ihiel.

Konstacademiet stiftedes under Frederik I. (1735); og skiøndt det vel først længe efter fik sin nuværende Organisation og Virksomhed, existerede det dog under denne og den følgende Konge som en Tegneskole, der bestyredes af de dus-

ligste Konstnere, og virkede ikke lidet til Malerkonstens Udbredelse. En fortrinlig Portraitmaler var Lorenz Pasch den yngre, en Brodersøn af Historiemaleren, der i 7 Aar dannede sig under Pilo i Kiøbenhavn, og som Dronning Lovise Ulrike kaldte tilbage. Han bragte atter det forsvundne Portraitmaleri med Olifarver i Anseelse; og dannede en Mængde Elever, hvoraf de fleste endnu leve. Carl Gustav Pilo (en Søn af Oluf, født 1713), dannet af Faderen, reiste i Tydskland, kom til Kiøbenhavn 1741, blev 1748 Professor og siden Directeur ved det danske Konstacademie, men forlod i sin høie Alder Danmark, vendte tilbage til sit Fædreland, og blev der af Gustav III. udnævnt til Directeur ved Academiet i Stockholm. Hans Arbeider er meget agtede i begge Lande. Gustav den Tredies Kroning, begyndt af Pilo i hans 71de Aar, og ikke fuldendt da han døde, 81 Aar gammel, ansees af Nogle for hans Mesterstykke, og findes paa Drottningholms Slot. Pilo havde ogsaa i Sverrige endeel Lærlinge, blandt hvilke man udmærker den nævnte Pasch, Miniaturmaleren Dernbeck, og den i Rom, i en ung Alder bortdøde Historiemaler Åkerstrøm, der i Pilos høie Alderdom dannede sig under ham, tilligemed den af Naturen til Konstner udseete Hørberg, formodentlig det største Maler-Genie, som Sverrige har frembragt, og som uden al Tvivl, om han havde kunnet anvende sin kraftfulde Ungdomstid allene paa Konsten, og uddannet sig ved Reiser og Ophold i Italien, var bleven en af Europas første Mestere i det 18de og 19de Aarhundrede. Ja selv saadan som han blev, og i de Værker han med skabende Originalitet har produceret, er

han et sieldent og mærkværdigt Phænomen; og ingen Fremmed, som ynder Konsten, bør i Sverrige undlade i Østergøthlands og Smaalands Kirker at opsøge den fromme "Malergubbes" Altertavler og andre Arbeider*). I Stockholm findes næsten Intet af disse. I

---

*) Pehr Hørberg er født i Smaaland 1746, hvor hans Fader var Soldat ved Jønkøpings Infanterie-Regiment. Sønnen var først bestemt til at træde i Faderens Plads; men da hans Anlæg til Malerkonsten meget tidlig yttrede sig (som en fattig Bondedreng brugte han, i Mangel af Papir, den indre Birkebark til at tegne paa) sattes han i Lære hos en Malermester i Wexiø, og blev efter 3 Aar antaget til Herredsmaler paa Landet. 1781 begav han sig, 35 Aar gammel, til Stockholm; her saae han førstegang Konstværker, benyttede de academiske Professorers, og deriblandt især Pilos Veiledning, og uddannede i 7 Aar sit Genie og Talent; uden dog ganske at kunne oprette, hvad der ved Mangel af tidligere Underviisning i det mechaniske af Konsten fattedes ham. 1788 forlod han Hovedstaden, og har siden levet som Konstner og som Bonde paa en lille Gaard, Olstorp kaldet, der hører eller har hørt til Herregaarden Finspång. Hans Kaar skulle være, om ikke trange, dog ganske tarvelige, da han altid har været meget uegennyttig, og taget en forholdsviis ringe Betaling for sine Arbeider. Han skal have tre Sønner; men Ingen af dem har han lært Malerkonsten, fordi, efter hans Udtryk, Ingen af dem var værdig dertil. Hans Aandsstemning skal være meget religiøs; sit Genie og sin Konst betragter han som en Gave

et af Konstacademiets Værelser hænger et Maleri af Hørberg, forestillende Salomons Dom, som formodentlig hører til hans tidligste Arbeider, da det er hans senere Maneer ganske uligt, og af lidet Værd. Paa Baron de Geers Gods Finspång, i Nærheden af Norrkøping, findes derimod mange Værker af Hørberg, som og af andre svenske Mestere. Blandt andet har han der al fresco malet Væggene i et Orangerie-Huus. Paa en anden Herregaard (Tångby, om jeg ikke feiler) i Østergøthland har han malet 12 Dørstykker; og saaledes ere hans Arbeider adspredte omkring paa Landet, især i Provindserne Smaaland og Østergøthland; men de vigtigste, de, hvori hans Genie i Compositionen fortrinligen aabenbarer sig, ere hans Altertavler. Sieldnere har han malet store verdslige historiske Stykker; dog er det fortalt mig, at han bl. a. for en Udlænding (om jeg mindes ret en engelsk Minister) har malet fire store Tavler, hvis Emner han selv valgte, og et Par af disse ere verdslige nok. Det var Leda med Svanen, Bathseba i Badet, David og Goliath, og Herkules, som tæmmer Cerberus. Et Savn for enhver Konstelsker er det, at Ingen af Hørbergs Landsmænd endnu har meddeelt nogen Efterretning om denne sieldne Konstner eller nogen Fortegnelse over hans Arbeider; ligesom det ogsaa maa

---

af Gud, og tillægget sig selv aldeles ingen Fortieneste deraf. Ikke desmindre skal han i Livet være meget munter, lystig, og Elsker af et godt Lav. (Digteren Atterbom skal i Aar (1816) være sysselsat med at udgive en Autobiographie af Hørberg).

forundre enhver, at Hørberg er lidet kiendt i Stockholm, hvor der ikke skal findes mere end to Malerier af ham, det ovenfor nævnte paa Konstacademiet, og eet, som Hr. Ling eier.

Med Hørberg er jeg i disse Optegnelser naaet til de nulevende svenske Konstnere; men ligesaa lidt kan jeg om disse meddele Dem nogen fyldestgiørende Efterretning, som jeg med Fuldstændighed kan opregne dem, der dannede den ret glimrende Konst-Periode i Sverrige under Gustav III., hvilken en Tid lang syntes mere og mere at tabe sig, indtil den nu maaskee atter vaagner med fornyet Kraft. Man udmærker blandt Malerne i Gustav den Tredies Tid en Deprez, fransk af Fødsel, hvis Decorationsmalninger især beundres som Mesterværker — (Han skal være en af de første, der indførte den gothiske Stiil i Theaterdecorationerne. I Sverrige havde han duelige Forgængere i Blomstermalerne Mørk og Bolander, der tillige malede ret gode Theaterdecorationer, men i den franske Smag. Blandt Deprez' Elever nævnes især Limnell, Altell og Hielm) — en P. Kraft (den ældre), en meget duelig Portraitmaler, hvis Søn, den yngre Professor Pehr Kraft, har dannet sig i Italien, og udmærker sig blandt de nulevende svenske Malere — en Wertmüller, der endnu for ikke mange Aar siden levede i Nordamerika, og hvis Ariadne paa Naxos roses meget — en Hoffmann, som dog, efter at være hiemkommen fra en Udenlandsreise, arbeidede lidet og døde tidligt; hans Altertavle i Clara Kirke skal være en fortrinlig god Copie — en Louis Masrelier, Søn af en fransk Ornamentbilledhugger, der indkaldtes til Slotsbygningen; han blev

(1805) Directeur for Konstacademiet, efterat have giort en Udenlandsreise; men var ogsaa meget lidet productiv, og har næsten ikke efterladt sig andet end Skizzer og Haandtegninger. Altertavlen i Maria Magdalena Kirken i Stockholm skal være det eneste historiske Maleri, man kiender af ham. Væggene i de kongelige Værelser paa Haga ere malede i Arabesker efter hans Tegninger, som dog for det meste ere Copier efter Raphael og Andre. Videre: en E. Martin og P. Hilleström, hvoraf den første var Landskabsmaler*), den sidste især har malet Conversations- og Ceremoniestykker; begge ere, saavidt jeg veed, afdøde. Hilleström skal ogsaa have malet meget gode Ildebrandsstykker, Forestillinger af Grube-Arbeider, af Metallernes Smeltning og Tilvirkning, og skal overhovedet være meget heldig i den Effect, som frembringes ved Ilden. — Disse ere nogle af de mest bekiendte afdøde Malere fra Gustav den Tredies Tid; ingen af dem har dog, hverken i eller udenfor Sverrige, vundet eller fortient det Navn, som Sergell, der vel endnu længe vil blive den første svenske Billedhugger, og som Kiendere troe at kunne blandt alle nulevende sætte næst efter Thorvaldsen og Canova.

---

*) Om Martin see Minerva 1804 2det Bind S 5 og 6. Kammerjunker Neergaard sætter ham som Landskabsmaler næsten over Hackert, og nævner med Udmærkelse en Vue af Stockholm fra Mose-Bakke, som Gustav IV. skienkede til Markgreven af Baden. Om Hillestrøm sammest. S. 7.

Alt for berømt er denne Konstner, til at ikke de Efterretninger, jeg kunde give om ham og hans Værker, vilde være meget overflødige. Jeg vil derfor i Særdeleshed kun tilføie, at blandt alle de Arbeider, jeg har seet af denne Konstner, har intet interesseret, intet henrykt mig mere, end hans berømte Gruppe: Amor og Psyche. Jeg vil dermed slet ikke have sagt, at det skulde være hans Mesterværk; thi herom ere Meningerne dog temmelig deelte; men dette er maaskee af de Sergelske Værker, jeg har seet, det, hvis Idee, jeg bedst har kunnet fatte, og i hvis Udførelse jeg lettest har kunnet opdage Skiønheden. Amor staaer i en deilig, svævende Stilling, som om han var nær ved at flyve bort; en stærk Fortrydelse, ikke nogen voldsom Vrede, der forstyrrede hans skiønne Træk, læses i Elskovsgudens Aasyn, der har Alt af den ungdommelig skiønne Amor (thi han er her intet Barn, men en Yngling i Vaarens tidligste Blomstring), kun ikke den smilende, lyse Munterhed, som Psyches Daad har forjaget. Med sin Høire skyder han Psyches Haand bort, der forgieves stræber at holde ham tilbage. Hun ligger paa et Knæ, med det bønfaldende, inderlig sørgmodige, men endnu ikke fortvivlede Ansigt vendt imod Amors, med begge Arme udstrakte for at omfatte og fastholde ham. I hendes Mine og Stilling er noget saa ubeskriveligen rørende, bønfaldende og inderlig bevægende, at man virkelig holder det for reent umuligt, at Amor kan forlade hende; skiøndt man i hans Ansigt og i hans, ikke bortstødende, men sagte bortskydende Bevægelse, ligesom i hans Stilling, der synes at være Begyndelsen til en Flugt, tydelig seer, at den arme Psyches Bestræbelser ere forgieves. Dette

krigige, og dog saa harmoniske Udtryk i den skionne Gruppe gior, efter mit Tykke, en herlig Virkning. — Jeg saae den, med mange flere Arbeider (i Gibs), i Konstnerens Værksted. Ham selv har jeg desværre ikke seet; da det, formedelst hans Sygelighed eller melancholske Sindsstemning, er meget vanskeligt at faae Adgang til ham. I denne maa man ogsaa søge Aarsagen til, at hans Meisel i mange Aar har hvilet *). Af hans Arbeider vil jeg nævne de vigtigste: I Bronze: Cartesii

---

*) Joh. Tob. Sergell fødtes i Stockholm d. 8. Sept. 1740, og begyndte sin Konstnerbane som Steenhuggerlærling ved Slotsbygningen. 1756 blev han en Lærling af l'Archevesque, reiste 1759 med ham til Frankrige, og hialp ham efter Hiemkomsten ved Modelleringen af Gustav I. og Gustav Adolfs Statuer. 1767 reiste han med kongelig Understøttelse til Italien, og blev udenlands i 12 Aar. 1778 gik han til Paris og London, og 1779 tilbage til Sverrige, hvor han afslog yderst glimrende Tilbud fra Rusland, og foretrak med patriotisk Sind, som han stedse yttrede med megen Kraft og Dierv hed, at blive i sit Fædreland, med 600 Rigsdalers Løn, hvilken dog Tid efter anden forøgedes, saa at han tilsidst hevde 2000 Rdlr. Banco aarligen. 1780 blev han Professor ved Konstacademiet, 1784 fulgte han med Gustav III. til Italien, blev Ridder af Vasa-Ordenen og Nordstiernen, og 1808 ophøiet i Adelstanden med Gustav den Tredies Statue i sit Vaaben. Den 26de Febr. 1814 døde han, 74 Aar gammel, og efterlod en naturlig Søn og Datter, som ere legitimerede og optagne blandt den svenske Adel.

Monument i Adolf Frederiks Kirke *); Gustav den Tredies Billedstøtte. I Marmor: En beruset Faun, i det kongelige Museum. Othryades, Receptionsstykke i det franske Academie for de skiønne Konster i Paris (1778). Diomedes, som røver Trojas Palladium; findes i England. En Apoll og en Venus, paa Slottet i Stockholm, (jeg veed ikke ret, om disse ikke ere Copier). Mars og Cythere, fangne af Vulkan, en Gruppe, som tilhører Baron Carl de Geer. Amor og Psyche; tilhørende Kongen af Sverige. Ceres, som med Faklen i Haanden søger efter Proserpina. En Nymfe, der stiger op af Badet, Basrelief. En Thalia og Melpomene. Carl Gustavs Büste i et Tempel i Carlbergs Have, m. fl. I Gibs: Christi Opstandelse, Basrelief paa Altertavlen i Adolf Frederiks Kirke. To Engle paa Alteret i Carlstads Kirke. Axel Oxenstjerna, som dicterer Historiens Musa Gustav Adolfs Bedrifter, modelleret i Leer. Gustav den Førstes Büste paa det kongelige Bibliothek i Stockholm, m. fl. Man har desuden Büster i Marmor af den hele kongelige svenske Familie ved Sergell, foruden en Deel svenske private Mænds Brystbilleder, saasom Baron Carl de Geer's i Upsala Domkirke, Grev Høpkens i Videnskabers Selskabet i Stockholm, Grev Sparres paa Børsen, Over-Intendenten Baron Adelcranzes i Konst-Academiet, o. fl. ikke at tale om de mange Portraiter i Medaillon, han har modelle-

*) Man har angivet for mig, at dette Monnment er af Bronze; efter Neergaard (Minerva 1804, 1ste Bind, S. 253) skal det være af Bly

ret og udført, enten i Marmor eller Gibs, og hvori han skal have været en af de nyere Tiders største Mestere. Synderligt er det, at Sergell aldrig nogensinde har afbildet Linnée, hverken i Medaillon eller i Brystbillede; saaledes siges her, at han heller aldrig har villet modellere den som Forfatter bekiendte Cancellieraad Leopold, i hvor meget denne end var yndet af Gustav III. . . . .

Af de øvrige nulevende svenske Konstnere vil jeg blot nævne nogle af de fortrinligste, hvis Arbeider ere blevne mig bekiendte — men kan heller ikke mere, end nævne dem, og maa i øvrigt henvise Dem til Neergaards forhen anførte Efterretninger, som her i Sverrige, saavidt jeg har kunnet spore, ere ganske ubekiendte, og hvis Fuldstændighed og Nøiagtighed jeg derfor maa lade Forfatteren selv svare for. Mit eget Ophold i Stockholm har været alt for kort og alt for lidet roligt, ved Sysselsættelse med saa mangfoldige nye og fremmede Gienstande, til at jeg skulde fundet Leilighed at blive fortrolig med de herværende Konstneres Arbeider, forskiellige Manerer og Fortienester — om jeg endog dertil havde besiddet de fornødne Evner. Jeg indskrænker mig til at meddele Dem efterfølgende faa Optegnelser.

Sverriges første Landskabsmaler er Carl Johan Fahlkranz. De Arbeider, jeg har seet af denne Konstner, næsten alle enten svenske Landskaber efter Naturen, eller egne Compositioner i samme Art, have indtaget mig meget. De udmærke sig ved en rolig og harmonisk Tone og en herlig, kraftig Colorit: en vis melancholsk Alvorlighed i Naturscenerne synes Konstneren meget at ynde. Man tillægger ham i nogle Dele

Lighed med Claude Lorrain og Raysdal*). — Maaskee har dette Land ingen Historiemaler som i sit Fag staaer ved Siden af Sergell eller Fahlkranz. De fortrinligste Arbeider af dette Slags, jeg har seet her, vare af Hr. Westin, som er en Eleve af Pasch og Masrelier. Han er meget flittig og frugtbar i Compositioner, og jeg kiender allene 12 eller 14 af hans større Arbeider (hvoraf jeg vil nævne hans fire Dagstider, Morgen, Middag, Aften og Nat, Dørstykker malede til Rosersberg, hans Diana og Endymion, Phaeton, kiørende Solens Heste, Amor, som afskyder en Piil, m. fl.) Det synes mig, som denne Konstner besidder en hurtig frappeerende Maneer, megen Gratie, Livelighed, og en temmelig brillant Colorit, men mindre Kraft i sine Compositioner. —

*) "I Fahlcrantzes Landskaber hersker — i Følge Kammerjunker Neergaard — en melancholsk Stemning, som giør dem til et behageligt Selskab; man er ei allene, naar man er omgiven af dem (dette kan man da sige om Malerier af enhver god Mester). De ere malede i en saadan Tone, at man kunde giøre dem til Pendanter af de gamle Mesteres Arbeider. Hans Enlvintains ere Claude-Lorrainske; hans Træer ere skiønne; men maaskee have de Ret, som troe, at der undertiden ere for mange af dem. Fahlcrantzes Luft er god; hans Figurer vel anbragte og vel tegnede". Minerva 1804. 3die Bind Side 191. — Alle Konstkiendere, hvis Mening om Fahlkranz jeg har hørt eller læst, ere enige i at ansee ham for en af de yppersté nulevende Landskabsmalere; og den anførte Forfatter af "Ildgnisterne, strøede over den svenske Litteratur" troer at man ikke siger for meget ved at paastaae: at Cl. Lorrain og Ruysdahl have i ham fundet en værdig Medbeiler.

En anden af Sverriges fortrinlige Historiemalere er Professor Breda, som har studeret sin Konst under Reynold i England, der agtede ham som en af sine første Elever, og desuden har opholdt sig i Frankrige og Nederlandene. Han maler nu egentlig blot Portraiter, og er vel ikke allene den første i dette Fag i Sverrige, men gielder for en af de bedste nulevende Portraitmalere. Han har megen Kraft og Raskhed i sin Pensel, og hans Portraiter ere fulde af Liv, Udtryk og Charakteer; han maler saaledes, at man ved at see Billedet faaer Interesse for Personen, det forestiller. Hans Colorit er levende, kraftig og sand; i hans Maneer hersker megen Afverling og Mangfoldighed, og det synes tydeligt, at han ikke har valgt sig nogen vis ældre eller nyere Mester til Mønster. Jeg har flere Gange giennemseet den betydelige Samling af Portraiter, Konstneren havde opstillet i sit Værksted, hvoriblandt endeel af Sverriges mærkeligste Mænd, og trættedes aldrig ved at see dem. Erkebiskop Lindblom, staaende i fuld Ornat, som Commandeur af Nordstiernen, med den erkebispelige Dragt liggende ved Siden, var det mest pragtfulde af disse Stykker. Et, efter Sigende meget lignende Maleri af Kronprindsen Christian August, der besøgte Breda Dagen for han reiste ned til Skaane, var ikke ganske fuldendt. Konstneren malede det efter Hukommelsen, og vilde ikke see Prindsens Lig, efterat det var ført til Stockholm, hvori han uden Tvivl giorde Ret. Jeg saae her ogsaa Fersens Portrait — et ret smukt Ansigt af en aldrende Mand; men hvori jeg ikke kunde opdage megen Aand. — I øvrigt eier Professor Breda en af de bedste private Malerisamlinger i Stockholm, ikke

meget stor, men saare udvalgt. Jeg har deriblandt lagt Mærke til følgende Stykker: en gammel Kone, som varmer Hænderne over en Ildpande af Gerard Douw, en herlig Original af Cavallini, forestillende Marias Bebudelse; to meget skiønne Portraiter, malede af Franz Hals, en nederlandsk Portraitmaler af stort Værd, som Van Dyck satte høi Piis paa; hans Søns Portrait malet af Faderen, i en halv beruset Tilstand, med et Glas i Haanden; en skiøn Original af Parmegianino; to store, prægtige Landskaber, et af Chevalier Artois, Figurerne af Teniers, det andet af Both; et Landskab af Rembrand, Aftenstykke, med en høist original Colorit, og en forunderlig magisk Aftenlysning, hvori det Lysdunkle er udført med beundringsværdig Konst — Breda holder det for et af de ypperste Stykker i sin Samling, saa meget mere, som Landskaber af Rembrand ere heel sieldne — to Malerier af Backhuysen, et Skib i Storm, og et andet i Havblik — to skiønne Contraster, det sidste sieldnere, da denne Konstner for det meste malede Uveir; et herligt Landskab af Fahlkrantz, med flere.

Endnu saae jeg opstillet i denne Samling to Malerier af den yngre Breda, en Søn af Professoren, som, uden endnu at have været udenfor sit Fædreland, har frembragt Værker, der have vakt Kienderes Opmærksomhed, og bebude en mere end almindelig Konstner i denne unge Mand. Det ene af disse Stykker har vundet Konstacademiets første Præmie, og forestiller Malerkonstens Opfindelse: en Elskerinde, siddende paa sin Elskers Skiød, aftegner hans Skygge, som ved en Lampes Skin falder paa Væggen. En mere rolig og har-

monisk, end livfuld og overraskende Charakteer ligger i dette Maleri. Figurerne have en meget kydsk, uskyldig Skiønhed, og, som det forekommer mig, er der noget mere plastisk, end malerisk i deres Former. Elskerindens Ansigt er maaskee heller ikke qvindeligt nok, og man kunde vel antage begge Figurer for Ynglinger; men det er et af de Stykker, som man gierne betragter længere, og hvori man da opdager mere, end man ved første Die-kast saae. — Det andet Maleri, Thisbe, som nylig har dræbt sig ved Pyrami Lig, har en anden mere malerisk Charakteer, og giør stærkere Effect. Konstneren har valgt en mørk Baggrund og et dunkelt Landskab, hvis Scene harmonerer meget vel med Handlingen, og bidrager ligesaa meget til at forhøie det sørgelige Indtryk, som til at hæve Figurerne. I Compositionen hersker megen Simpelhed. Alt det stærke Rædsomme har Maleren stræbt at undgaae; man seer intet Spor af Blod, saa lidt som af det dræbende Stød. At Pyramus i Dødskampen convulsivisk med den venstre Haand har krystet det tabte Slør, er en god Idee. Thisbe er i Dødsøieblikket, færdig at synke over sin Elskers Lig; Dolken er gledet hende af Haanden og ligger paa Jorden. Om hendes halv siddende, halv synkende Stilling som Døende er fuldkommen naturlig, veed jeg ikke; skiøn er den vist nok. Den liggende Pyramus forekommer mig at være en saare skiøn Figur, og det Hele et Maleri med megen Charakteer. — Det er den yngre Bredas Receptionsstykke, som Medlem af det svenske Konst-Academie. (Han har siden malet en Belisarius, som skal være hans heldigste Arbeide). — Yderst behagelige i Tale og Omgang ere begge disse værdige Konstnere, og

XXIII.

Stockholm.

To af de fortrinligste Stiftelser i Stockholm, der have videnskabelige Formaal, maa jeg endnu omtale inden jeg gaaer over til de øvrige offentlige Indretninger. — Det kgl. Krigs-Academie for Land og Søcadetter har (siden 1792) sit Sæde paa det forrige Lystslot Carlberg, der ligger omtrent en Fierdingmiil vestlig for Normalm, ved en lille Vig af Mælaren. To Veie føre derhen, den ene er en smuk Lindeallee, som gaaer fra Norr-Tulls Gaden, den anden gaaer langs med Vigen forbi Sabatsberg og Rørstrands Fayance-Fabrik, og Stedet fortiener at besees, saavel for Indretningens, som for dets smukke og høie Beliggenheds Skyld. Interessantest er den sidstnævnte Vei, og rig paa store og prægtige Udsigter, der atter fra andre Standpunkter vise Stockholms og Omegnens Skiønhed i dens uudtømmelige romantiske Mangfoldighed. Slottet, som er bygget i det 17de Aarhundrede, er i architektonisk Henseende ikke af Betydenhed; men to store tilbyggede Sidefløie giøre det til en anseelig Bygning, og Haven, regelmæssig, men uden Stivhed, med skiønne Lunde og Anlæg i en temmelig fri og naturlig Smag, er værd at besøge, endog efterat man har seet Haga. Det er en usædvanlig Indretning, at Forelæsningerne ved dette Academie om Sommeren have været holdte i Haven under aaben

Himmel. Cadetternes Antal er 120 (tilforn 160), deels Land- deels Søcadetter; men Forholdet imellem begges Antal er mig ubekiendt. Af disse underholdes 40 for Statens Regning, de øvrige betale for deres Ophold og Underviisning 200 Rdlr. om Aaret; men alle boe paa Academiet, tilligemed Gouverneuren, endeel af Lærerne, og andre Betiente. For nærværende Tid er der ved dette Academie ansat en Professor, to Lectorer, 4 Adjuncter, 6 Officierer, der give Underviisning, og fem eller sex Lærere i Sprog og Legemsøvelser. Foruden i Mathematikens og i Land- og Søkrigsvidenskabernes forskiellige Dele, underviises der i Historie, Geographie, Theologie, Moral, Chemie og Naturhistorie (af den berømte Berzelius) og i det engelske, franske, tydske og russiske Sprog. Lærebøger i de fleste af disse Videnskaber ere udgivne til Brug for Academiet, hvoraf adskillige skulle være ret gode og brugbare, især de mathematiske *).

---

*) Nogle af de ældre opregnes i Elers Beskr. over Stockholm. IV. D. S. 227. — Det Indre af Carlsbergs Academie har jeg ikke seet. Hos Meermann har det ikke fundet meget Bifald. Han siger (i 1ste Deel af den tydske Overs S. 395): "I den ene Fløi viste man mig Sovesalene; i enhver stod omtrent 20 smaa Senge ved Siden af hverandre. I den anden Fløi saae jeg en af Spisesalene; men her afficeredes mine Syns- og Lugteorganer paa en ubehagelig Maade; og man synes overhovedet ikke at have taget meget Hensyn til Reenlighed ved den hele Indreening. — Uden at ville

Den anden af de Indretninger, jeg her vilde nævne, er den ypperlige Modelsamling, som før bevaredes i adskillige Sale paa det saakaldte gamle Kongshuus paa Ridderholmen, men nu har sin Plads i et Huus paa Norrmalm. Allerede under Carl XI. og efter den berømte Polhems Forslag anlagdes et Modelkammer, eller saakaldet Laboratorium mechanicum 1697. Ved Stifterens Død gik det ind; men blev atter oprettet 1748. Denne Modelsamling har sin egen Forstander, som staaer under Over-Bygnings-Intendenten, og der anvendes noget aarligen paa dens Forøgelse og Vedligeholdelse. Der forsikkres, at den skal være en af de største og betydeligste i Europa; og det er rimeligt at finde en saadan i et Land, der i lang Tid har været berømt for dets mekaniske Genier. Et saadant var Polhem i sin Tid, under Carl XI. og Carl XII., og endnu beundrer man i denne Samling adskillige af hans tildeels udførte Modeller til Biergværksmaskiner.

---

fornærme Lærernes Fortienester og Lærlingernes Fremskridt, troer jeg at have seet flere lignende Indretninger, som med Hensyn til Orden og den udvortes Opdragelse have Fortrin for denne". — En fuldstændig Efteretning om denne Stiftelse som dens Tilstand og Indretning var 1798, finder man i Schulzenheims oftere anførte Tale, Tillægget S. 58-72. Adskillige Forandringer og Forbedringer ere formodentlig siden den Tid indførte. Saaledes er i senere Aar oprettet en gymnastisk Læreanstalt ved dette Academie, hvorved den bekiendte og fortiente Ling er ansat som Directeur.

Ved at omtale de vigtigste offentlige Stiftelser og Indretninger i Sverriges Hovedstad, kan det vel ikke være af Veien, først at give en kort Udsigt over de svenske Regierings-Collegier, som de for nærværende Tid ere organiserede. Hofstaten forbigaaer jeg, og anmærker blot, at den er ulige talrigere og mere glimrende, end den danske; ligesom det hele Hof-Ceremoniel her er langt mere stivt og bundet til en streng Etiquette, end i Danmark. Offentlige Audientser, hvori enhver Borger, fra Statsministeren til Bonden, kan til visse Tider have fri Adgang til Kongens Person, finde her ikke Sted saaledes som hos os. Kongen af Sverrige har, foruden de høieste Hof-Embeder, 4 Overkammerjunkere, 8 tienstgiørende Kammerherrer, henved 40 tienstgiørende Kammerjunkere, 23 General Adjutanter, 4 Ceremoniemestere, 3 Haand-Secretairer, 8 Kammertienere, m. v.; og saaledes forholdsviis de øvrige Personer af den kongelige Familie.

De vigtigste svenske Regieringscollegier, som alle have deres Sæde i Stockholm ere følgende: 1) Statsraadet, som efter Constitutionen af 1808 bestaaer af en Justits-Statsminister, en Statsminister for de udenlandske Anliggender, 6 Statsraader og en Hof-Cantsler, der alle maa være indfødte Svenske. I Statsraadet have tillige de 4 Statssecretairer (en for Krigsdepartementet, en for Cameral-Oeconomie-og Biergvæsenet, en for Finantserne, Handel og Næringsveie, og en for de geistlige Sager, Opdragelses-og Fattigvæsenet) Sæde og Stemme. Alle Regieringssager, med Undtagelse af dem, som angaae Forhold med fremmede Magter, og de militaire Commandosager, maa foredrages i Statsraa-

det, inden de af Kongen afgiøres, og dets Medlemmer ere ansvarlige for deres afgivne Stemmer, hvorover føres Protocol. De ministerielle Sager, som vedkomme Forhold med fremmede Magter, forebrages Kongen allene af den udenlandske Statsminister, i Nærværelse af Hofcantsleren eller en anden Statsraad; men naar Krig skal erklæres eller Fred sluttes, maa Kongen først sammenkalde et overordentlig Statsraad og høre dets Mening. 2) Commissionen for Rigets almindelige Anliggender (Rikets almänna ärenders Beredning) beskiæftiger sig med at giennemgaae alle indvortes statsoeconomiske, eller Cameral-Handels- og Finants-Sager, inden de med Commissionens Betænkning forelægges Kongen eller Statsraadet. Den bestaaer af 4 adelige og 4 uadelige Medlemmer. 3) Den høieste Domstol, der bestaaer af Justits-Statsministeren, samt 5 andre adelige og 6 uadelige Medlemmer, som føre Titel af Justitsraader. Hertil appelleres i sidste Instants fra Overretterne, af hvilke Svea Hofret, og den kgl. Krigs-Hofret have deres Sæde i Stockholm, Gotha Hofret i Jønkøping. 4) Cancelliet, eller den kongl. Cancellie-Styrelse, som bestaaer af en Præsident (for n. T. den udenlandske Statsminister Hs. Ex. Greve Engestrøm) og 12 Medlemmer eller Deputerede, hvoriblandt de fire Statssecretairer, og har følgende Departementer: a) Cancelliestyrelsen: b) Justits-Revisionen: c) Krigs-Expeditionen: d) den indenlandske Civil-Expedition; e) Handels- og Finants-Expeditionen: f) Ecclesiastik-Expeditionen, eller Departementet for de geistlige Sager og Underviisningsvæsenet: g) Hofcantslerens Department. Til Cancelliet hører ogsaa den forrige udenlandske Stats-Expedi-

tion; Kongens Cabinet for den udenlandske Brevexling, en Cancellie-Ret, Rigsarchivet, det kgl. Bibliothek, m. m. 5) Kammer-Collegiet, hvorunder Krongodser, Skattevæsenet, Oppebørseler og alle derhen hørende Sager ere henlagte. 6) Kammer Retten, som reviderer Statsregnskaberne. 7) Commerce-Collegiet, hvorunder alle Handelssager høre. 8) Biergværks Collegiet. 9) Stats-Contoret, som har med Statsudgifterne og det hele Finantsvæsen at giøre. 10) Det kgl. Rentekammer. 11) Krigs-Collegiet, hvorunder hører Alt, hvad der vedkommer Krigsmagten til Lands. Det er deelt i Departementer, eet for Artilleriet, eet for Fortificationen, et Udrednings Departement, et Krigs Commissariats-Departement, og et Civil-Departement. 12) Bestyrelsen af Søvæsenet, hvorunder det, som vedkommer Orlogs- og Skærgaardsflaaden, er henlagt. 13) Postværket eller Post-Directionen. 14) Directionen over Landtold- og Accise-Væsenet. 15) Directionen over Søtolden, med en egen Søtoldsret. 16) Det kgl. Seraphimer Ordens Gilde, som har Overopsyn over alle Sygehuse, Fødselsstiftelser og Hospitaler i Riget. 17) Det kgl. Over-Intendent Embede med to Contorer, hvor alle offentlige Bygningssager afgiøres, og enhver Plan til en ny Bygning i Havedstaden approberes. 18) Den kgl. almindelige Magazin-Direction. 19) Den kgl. Commission for Opdragelsesvæsenet som skal udarbeide Forslag til dets bedre Indretning. 20) Banken, som bestyres af Rigets Stænders Deputerede, uden Regieringens Indblandelse. Under Banken staaer ogsaa Rigsdiscontoen, der tilforn havde private Deeltagere; men nu drives allene for Bankens Regning. 21) Rigsgieldscon-

P 2

toret, (indrettet 1789 i Anledning af den ved Krigen med Rusland opkomne Gield) som ligeledes forestaaes af Deputerede af Rigets Stænder. Dette Contor udgiver aarligen i Trykken et Uddrag af dets Bøger, som viser den indenlandske og udenlandske Statsgields Beløb, og hvormeget samme i det forløbne Aar er bleven forøget eller formindsket. — Jeg forbigaaer endeel mindre betydelige Directioner og Commissioner, der høre til de offentlige og almindelige Regierings-Collegier; og tilføier kun den Bemærkning, som maa falde enhver ind, der giennemseer den svenske Statscalender, at Personalet i alle disse Collegier og Administrationer er meget talrigt, og Organisationen ikke mindre vidtløftig og sammensat.

Det offentlige Væsen i Stockholms Stad har i sin Organisation nogen Liighed med den, som finder Sted i Kiøbenhavn, men er langt mere sammensat. Den første Øvrighedsperson er Overstatholderen, som har den høieste Myndighed, saavel i den civile Bestyrelse, som i Politiet. Tillige er han Chef for Borgervæbningen, der udgiør et Infanterie- og et Cavallerieregiment. (I Aaret 1790 var det første 1599 Mand, det sidste 329 Mand stærke, begge med Over- og Underofficierer 1880 Mand). Overstatholderen bitrædes af en Understatholder, og en Politiemester, der tillige er Dommer i alle Politiesager. Ved Politiekammeret ere desuden ansatte fire Assessorer eller og adskillige andre Betiente. I Aaret 1800 var Politie-Betienternes Antal 50, foruden Over-Opsynsmænd. Senere skal deres Antal være forøget. — I Aaret 1798 var Natvægternes Antal i Stockholm 200, hvoraf 94 hver Nat giorde Tieneste, foruden 12 Rodemestere og Patrouille-Soldater. — Stockholms

Magistrat hvori Overstatholderen præsiderer, bestaaer af fire Borgmestere (Politie-Borgmesteren, der ogsaa er Oberst ved Borgervæbningen, Justitsborgmesteren, Borgmesteren for Bygningscontoret, og Borgmesteren for Skattecontoret og Handelen) og 19 Raadmænd, der tillige ere Medlemmer i Stadens forskiellige Collegier. Justitsborgmesteren er Chef for Stadens Justits-Collegium, der tillige har Skiftesager under sig, og præsiderer i Raadstueretten, hvor alle Stadens civile Sager afgiøres; de criminelle dømmes i fire saakaldte Kæmnerretter, hvoraf hver har sit District. Enhver Kæmnerret bestaaer af en juridisk Overkæmner, to Kæmnere, som vælges blandt Borgerskabet og tre Notarier. Fra disse Underretter appelleres igien til Svea Hofret. Forligelses Commissioner har man hverken i Stockholm eller nogensteds i Sverrige. Under Magistraten sorterer Raadhuus-Canselliet, Stads-Notarie Contoret, Stads-Fiscals Contoret, Stads-Actuarie Contoret, Politie-Collegiet, Justitscollegiet, et Revisions Contoir, et Casserer Contoir, Bygnings-Collegiet og flere Contorer, Commissioner og Auctoriteter. Det Hele er saa mangfoldigt og sammensat, Embedsmændenes og Betienternes Antal saa stort, (saaledes bestaaer Inquarterings Commissionen allene af 28 Personer), at det synes som en Stad, ti Gange saa stor som Stockholm, ikke behøvede en mere talrig Bestyrelse. Hovedstadens Borgerskab repræsenteres desuden af de saakaldte 50 Ældste.

Den geistlige Styrelse i Stockholm besørges af et Stads-Consistorium, hvori den første Sognepræst ved Storkirken er Formand, og Stadens øvrige Sognepræster ere Assessorer. I øvrigt hører Stockholm under

Upsala Stift. Under Consistoriets Opsyn staae alle Skoleindretninger i Staden; men det kan ikke ordinere Præster eller, uden særdeles kongelig Tilladelse, forrette Pastoralexamen, som maa skee ved det Stifts Consistorium, hvor Candidaten hører hiemme. Allene St. Nicolai eller Storkirkens Sogn har den Forrettighed, selv at vælge sine Præster. De kongelige Hofpræster staae ikke under Stadens Consistorium, men under et eget Hofconsistorium, og deles i tre Classer: de lønnede Hofpræster, hvis Antal for nærværende Tid er sex; tienstgiørende Hofpræster uden Løn, som have et Slags Fortrinsret til Befordring, og titulaire Hofpræster som ikke have anden Fordeel end Titelen, og Ret til at bære en Silkekiole, i Stedet for at alle andre Præster maa bære en Kiole af uldent Tøi.

Stockholm har intet Gymnasium, da den ingen Stiftsstad er, men en Trivialskole hvorfra demitteres til Universiteterne (den saakaldte Storskole), hvis Stiftelse er næsten lige gammel med Staden, og som deri var forskiellig fra alle de øvrige ældste Skoler i Riget, at den fra Begyndelsen af ikke var nogen Kloster- eller Domskole, og derfor fra Arilds Tid har staaet under Stockholms Magistrats Bestyrelse. Den har en Rector (med 120 Tdr. Korns Løn), en Conrector (70 Tdr.) og 3 Lærere foruden en Regnemester og en Cantor; disses Løn er fra 40 til 20 Tdr. Korn. Disciplernes Antal er efter Middeltal henved 100. Foruden denne er der 8 Borgerskoler i de øvrige Sogne, forsynede med en Rector og to Lærere, og i de fleste desuden en Cantor. Lønnen er i disse Skoler ringere; Rector har 40 Tdr. Korn, de andre Lærere fra 25 til 15 Tønder. Stockholm har

desuden en tydsk Skole, med tre Lærere, som lønnes af den tydske Menighed; en Skole er oprettet i Dyrehaven for de her omkring boende Indbyggere; den saakaldte Garde-Skole er oprettet ved Sammenskud af Officiererne ved et af Garderegimenterne, og har to Lærere; og en anden Skole ved det almindelige Vaisenhuus (allmänna Barnhuset) har to Lærere. Frimurernes Børnehuus eller Veisenhuus, og dets Skole, har jeg tilforn nævnt. Disse ere, saavidt mig er bekiendt, alle de offentlige Skoleindretninger, som findes i denne Hovedstad; og hvor utilstrækkelige de maa være, kan deraf skiønnes, at det hele Antal af Børn, som der nøde Underviisning, i Aaret 1799 ikke beløb sig til mere end 767*). I Aaret 1794 stiftedes ved Sammenskud af Medborgere en Fattigskole for Storkirkens Sogn: Børnene undervises her i Læsning, Regning, Skrivning og Religion, og erholde maanedlig Understøttelse af 1 Rdlr. Dette velgiørende Exempel er endnu ikke, saavidt jeg veed, efterfulgt i nogen af de øvrige Menigheder; men af Samfundet pro fide & Christianismo stiftedes 1784 tre Søndagsskoler (Catechet-Skoler kaldet) hvori en Lærer underviser hver Søndag Eftermiddag fra Kl. 4 til 7; og deres Antal er siden forøget til 5. Den saakaldte Murbeckske Indretning, er en Skole, hvori fattige Pigebørn fra 6 til 15 Aar nyde fri Underviisning og Understøttelse, nogle underholdes ogsaa i Stif-

*) Schulzenheims Tal om den offentliga Vården, i häuseende til Folkets Seder og Helsa, m. m. Sth. 1801. Bihang S. 5.

telsens Huus. Men Antallet er ikke betydeligt, og havde indtil 1799 ikke oversteget 15. En Fabrikør Grewesmühl skienkede 1812 en Capital af 20,000 Rigsdaler Bco. til St. Jacobs og Johannis Menigheder, der skal anvendes til Oprettelsen af en Fattig- og Friskole for disse Sogne. — De private Opdragelses-Instituter i Stockholm, deres Antal og Forfatning er mig ganske ubekiendt. (Men her bør endnu nævnes, at Stockholm har en Navigations-Skole, med een Lærer, som underviser i Styrmandskonsten; et Institut for Blinde og Døvstumme, som nu har sit Huus i Djurgaarden, og et 1813 oprettet gymnastisk Central-Institut, som forestaaes af Hr. Ling, og har sin Plads i det saakaldte gamle Giethuus (Gjuthus) *).

---

*) Til Sammenligning anføres her, at i Kiøbenhavn fandtes i Aaret 1816 et Antal af 13 eller 14 Kirkeskoler og andre offentlige Borgerskoler (den lærde Skole ubereguet) hvori 10-11,00 Børn nød Underviisning; desforuden 10 offentlige Arbeids- og Friskoler under Fattigvæsenet, med 11-12,00 Børn; otte Søndagsskoler med fri Underviisning; syv eller otte offentlige Skoler, hørende til Land- og Sö-Militair-Etaten, een reformert og en catholsk Skole, to offentlige og 5 private jødiske Skoler. Antallet af private Instituter (hvoriblandt adskillige, hvori Eleverne nyde en lærd Dannelse og hvorfra demitteres til Universitetet) angav man omtrent til 128 med 4600 Børn, som i disse modtog Underviisning. En fuldstændig Efterretning om Skolevæsenet i Kiøbenhavn kan ventes udgivet i Trykken af den Direction, som nu efter dets nye Organisation (fra 1814) bestyrer samme.

Langt bedre, end med offentlige Underviisnings-Anstalter for Almuen, er Stockholm forsynet med Hospitaler, Sygehuse og Understøttelses-Anstalter for Fattige, Nødlidende og Syge; Indretningen i disse skal i det hele være god og hensigtsmæssig, og ikke faa formuende Indbyggere i denne Hovedstad have beriget dem med betydelige Legater. — Drottninghuset eller St. Johannis Hospital (beliggende lige over for Kirken af dette Navn paa Normalm) er en meget roesværdig Stiftelse, hvor 90 Enker og ugifte Døttre af Adelsmænd, Officierer eller kongelige Embedsmænd nyde fri Bolig i fire store Sale, Varme og maanedlig Understøttelse. I Borgerskabets Enkehuus have 64 Enker efter Stockholmske Borgere fri Bolig (i 12 Værelser), Kost og Sygepleie; det er en vel aflagt Stiftelse, og Medlemmernes Underholdning skal være god og rundelig. En lignende Indretning er Borgerskabets Gubbehuus for trængende Oldinger af Borgerskabet; men Antallet af Medlemmerne i dette Hospital er kun lidet og Stiftelsen ny (oprettet 1788). Timmermans-Ordenens Hospital, for 12 i Krigen saarede Soldater eller ved Bygninger lemlæstede Mennesker, er tilforn omtalt. — Af de egentlig saakaldte Fattighuse eller Hospitaler, hvori gamle nødlidende og forarmede Mennesker huses og underholdes, er Sabbatsbergs Fattighuus, beliggende paa Normalm i en skiøn og sund landlig Egn, nær ved Carlbergs-Vigen, det største. Her nyde 300 Lemmer fri Bolig, Varme, Sygepleie og en maanedlig Understøttelse, ligesom de ogsaa paa Stedet kunne erholde tarvelig Kost mod en ringe Betaling. Foruden dette (som egentlig tilhører Stadens og Ridderholmens

Menigheder) findes et Fattighuus i ethvert af de øvrige Kirkesogne paa Malmerne, Kongsholmen og Ladugårdslandet, og i disse syv Hospitaler husedes og tildeels underholdtes i Aaret 1799 (efter det Schulzenheimske Værk) et Antal af omtrent 660 Fattige. Det saakaldte Gustav Adolfs Hospital stiftedes ved Sammenskud af Borgerskabet og Magistraten i Stockholm ved Gustav den IVdes Regieringstiltrædelse 1796. Af dets Fond uddeles aarlige Understøttelser til Trængende, som i Aaret 1800 vare 150 i Tallet, inddeelte i 4 Classer efter Pengehielpens Størrelse. Ikke mindre roesværdige, end disse betydelige Indretninger til at lindre Armods Elendighed, ja egentlig vel endnu mere gavnlige og hensigtsmæssige, ere de i senere Tider paa Södermalmen og i Jacobs og Johannis Sogn paa Norrmalm indrettede Arbeidshuse. Her kunne arbeidsføre Fattige af enhver Alder ikke blot altid faae Materalier og Værktøi hiem i deres Boliger, og erholde Betaling for det, de saaledes ved deres Hænders Gierning fortiene; men de kunne ogsaa, om de derved bedre finde deres Regning, forrette Arbeidet i Stiftelsen selv, hvor de om Sommeren fra Klokken 5 om Morgenen til 10 om Aftenen, og om Vinteren fra Kl. 6 til 9, finde lyse og varme Arbeidsstuer. En Læremesterinde er ansat for de fattige Børn, som her ville oplæres i at spinde og strikke. Foruden Arbeidslønnen uddeles maanedlige Præmier til de flittigste Arbeidere. Disse Stiftelser synes at være vel indrettede, og hvad de have virket til at befordre Flid og lindre Armods Trang, er vist ikke lidet. Allerede i Aaret 1800, faa Aar efter dets Stiftelse, sysselsatte Arbeidshuset paa Norrmalm

et Antal af syv til ottehundrede Mennesker, hvoraf 50 til 60 arbeidede i Huset*). De synes ogsaa at maatte lede til Oprettelsen af Arbeidsskoler for fattige Børn i ethvert Kirkesogn, ved hvis Indretning Bestyrerne af Kiøbenhavns Fattigvæsen i vore Tider have erhvervet sig saamegen Fortieneste, og som Sverriges Hovedstad endnu savner.

De vigtigste mig bekiendte Sygehuse, Fødselsstiftelser og Veisenhuse i Stockholm ere følgende: 1) Det kongelige Lazaret paa Kongsholmen, med 100 Senge i 16 større og nogle mindre Værelser, hvor et Antal af 8 til 900 Syge aarligen pleier at indtages. Det bestyres af en General-Directeur, en Overlæge, en Overchirurg, og to Underlæger. Enhver svensk Læge, som vil søge offentligt Embede, maa giøre 6 Maaneders Tieneste ved dette Hospital. 2) Flaadens Sygehuus, anlagt paa den saakaldte Castelholm i Havnen. Her modtages efter den nyere Anordning for denne Stiftelse (som er det eneste Hospital i Stockholm, der underholdes for Regieringens Regning) baade Soldater og Matroser, og Hospitalet kan nu rumme 200 Syge. To Læger og to Chirurger ere herved ansatte. 3) Sømandshusets Sygehuus paa Södermalm, hvor syge Søfolk, der ikke have Hiem i Stockholm, pleies og underholdes, paa Sømandshusets Bekostning. Sømandshusets Casse har ne Indtægter af visse Afgifter, som Skibseierne betale af deres Skibe, og Skipperne af deres

*) S. Schulzenheims Tale, Bihang, Side 274 o. f.

Hyre; og af denne Casse bestrides ikke blot Udgifterne til Sygehuset, men ogsaa Pensioner til gamle og skrøbelige Søfolk, deres Enker og Børn, hvis Antal i Aaret 1798 beløb sig til over 800. 4) Garnisons-Sygehuset, paa Kongsholmen, har en Overlæge og fire Underlæger. 5) Danviks-Hospitalet, en stor og sammensat Stiftelse, beliggende udenfor Sødermalmen, nær ved Danvigen. Der er en saakaldet Fribrøds-Indretning, hvor de, som ville forsikkre sig Bolig i eet eller flere Værelser, frit Livsophold, m. v. kunne erholde dette, imod engang for alle at indskyde en vis, ikke betydelig Sum i Stiftelsens Casse. I Aaret 1799 fandtes der 64 af saadanne Fribrøds-Personer. Andre mere Trængende nyde det saakaldte Fattigbrød, eller fri Underholdning og Bolig i fire store Sale, hvoraf enhver rummer 40 Senge. Af saadanne vare der i Aaret 1799 omtrent 130. Afsindige og sindsvage Mennesker indtages i det saakaldte Daarehuus, der sædvanligen pleier at rumme henved et hundrede af slige Ulykkelige. Endelig er der ogsaa ved Danvigen et saakaldet Cuurhuus, med 70 til 80 Senge for veneriske og andre med Smitsot befængte Syge. 6) Den offentlige Fødselsstiftelse (almänna Barnbördshuset) paa Normalm ved Torvet Röda Bodarne, stiftet 1775. Antallet af de i 11 Aar, fra Begyndelsen af 1788 til Slutningen af 1799 paa denne Stiftelse fødte Børn udgiorde 4438. 9) Det store Weisenhuus (Stora Barnhuset) paa Norrmalm, stiftet af Gustav Adolf 1624, men egentlig indrettet 1637, og i senere Tider meget udvidet. Dets nærværende Indretning har det fra 1785. Børnene udsættes i en vis Alder paa Landet, hvor der

betales en Understøttelse for deres Underholdning indtil det 14de Aar. Antallet af Børn beløb sig i Aaret 1799 til over 2500, hvoraf omtrent 200 vare i Stiftelsen, de øvrige udsatte til Opfostring. 7) Frimurernes Fødsels- og Opfostrings-Stiftelse (Frimurare Barnhuset) stiftet 1753. Antallet af Børn, som ved denne velgiørende Indretning opfostres og underholdes, stiger til over 400, hvoraf 50-60 underholdes i Stiftelsens eget Huus, de øvrige ere i Kost, deels i Hovedstaden og deels i dens Omegn paa Landet*). 8) Den af Selskabet pro patria indrettede Fødselsstiftelse paa Norrmalm, i store Badstuegaden. (S. ovenfor S. 123 og Elers Stockholm 4 Deel S. 376).

Saa mange og betydelige ere de Indretninger til at lindre Armods Nød, til Syges-Helbredelse og trængende Mødres Fødselshielp, som denne Hovedstad eier; (nogle faa, mindre Stiftelser af denne Art har jeg ikke opregnet) og Stockholm kan uden Tvivl, med Hensyn til disse velgiørende Stiftelser, forholdsviis maale sig med enhver anden stor Stad i Europa. Det fortiener ogsaa at anmærkes, at Sverrige i Almindelighed er temmelig vel forsynet med deslige Indretninger. Ethvert Lehn har sit Lazaret eller Sygehuus; i nogle Lehn findes flere, og i enhver betydelig Stad et Hospital eller Fattighuus, som have ikke ubetydelige Indkomster i Korn og

*) S. ovenfor S. 121, og om Indretningen ved denne Stiftelse, Schulzenheims Tale, Bihang S. 92-97.

Penge *). Weisenhuse findes i Malmø, Upsala og Lidkøping. — Jeg maa her endnu nævne, at det offentlige Lægevæsen i Stockholms Stad besørges af en Stads-Physicus, og to Fattiglæger i ethvert Sogn. Medicinalvæsenet saavel i Hovedstaden, som i hele Riget, staaer under det kongel. Sundheds-Collegium (Collegium medicum) som bestaaer af en Præsident (for n. Tid Kongens første Archiater, den bekiendte David v. Schulzenheim), en Vice-Præsident, og endeel Assessorer (alle lønnede), foruden Æres-Medlemmer og udenlandske Medlemmer. Med dette Collegium er forenet et chirurgisk Institut, hvor der holdes Forelæsninger og examineres til den chirurgiske Magistergrad. — Et videnskabeligt medicinsk Selskab er stiftet af Stockholms Læger i Aaret 1807.

---

*) See Schulzenheims Tale i Anhanget S. 120-138 og 151-181. I Tabellen S. 153 opregnes samtlige Fattighuse i Riget og deres Indkomster, hvoraf man med Forundring erfarer, at disses Indkomster i Aaret 1798 (9800 Tønder Korn og omtrent 30,000 Rdlr.) ikke have underholdt eller understøttet flere end 1000 Hospitalslemmer, hvilket altsaa udgiør 10 Tønder Korn og 30 Rdlr. for enhver af disse. Ved Tabellen S. 120 over de Syge i alle Lehns-Lazaretterne (1798) maa man omvendt undres over, at til 2240 Syge (hvoraf ikke mindre end 1292 Venerïske) kun er forbrugt for 2200 Rdlr. Medicamenter; og dog er det angivne Antal af Døde meget lavt, nemlig 82.

I Henseende til Stockholms Folkemængde vil jeg indskrænke mig til at meddele følgende, af de paalideligste statistiske Kilder hentede Angivelser: Antallet af denne Hovedstads Indbyggere i Aaret 1751 regnedes at være 55,700 *). Omtrent 20 Aar derefter (1772) var det steget til 72,000; og ved at sammenligne de senere Angivelser, som findes i forskiellige statistiske Skrifter (saasom hos Elers, Schulzenheim, Djurberg, Acrell, o. fl.) erfarer man, at Folkemængden siden omtrent har holdt sig ved dette Pas, eller imellem 70 og 80,000 Man finder saaledes, at den, efter Folketællingerne,

i Aaret 1780 var 75,107,
1785 — 75,043,
1790 — 68,986,
1795 — 75,191,

Hvoraf Middeltallet er 73,581. Aar 1800 var Antallet efter Tællingen 75,517; men i det nyeste statistiske Værk over Sverrige **) er Stockholms Folkemængde ansat til

---

*) Elers Stockholm 1 Deel S. 279. Om Stadens Størrelse sammest. S. 272. Den angives at have 2 svenske Miil i Omkreds, men herunder indbegrides tillige Havnens Vidde. I en af Acrells Tabeller er Stockholms Areal ansat til c. 15. svenske Quadratmiil, foruden Vandet. Længden imellem Norr- og Skants-Tull regnes til ½ svensk Miil; Husenes Antal af Elers S. 281 til omtrent 6000.

**) C. *Akrells* Underrättelser till Kartan öfver Sverrige 1811.

72,650. I fem Aar, fra 1791 til 1795, var Antallet af Fødte efter Middeltal 2762 og Tallet af de Døde 3339. Vilde man, efter den sædvanlige Regel i dette Tilfælde, multiplicere de Fødtes Antal med 30 for at udbringe Folketallet, blev dette 82,860. Men med Rette anmærker Schulzenheim, at Resultatet ikke kan blive ganske paalideligt, da mange Fruentimre fra Landet komme ind til Hovedstaden blot for at føde deres Børn, og derefter, med eller uden disse drage bort igien. Dette maa vel ogsaa for en Deel bringes i Regning ved de uægte Fødsler i Stockholm, der i de sidste 30 Aar af forrige Aarhundrede vare tiltagne i en saadan Progression, at da Forholdet imellem de uægte og ægte Børn 1769 var som 1—5, var det derimod 1798 som 1 til 2: (Der fødtes 1798 i Stockholm 914 uægte og 1773 ægte Børn, tilsammen 2687); eller i Decenniet fra 1769 til 1778 var i Stockholm hvert siette Barn uægte, i det følgende fra 1779 til 1788 imellem hvert tredie og fierde, og i det tredie Decennium fra 1789 til 1798 hvert tredie Barn, eller derover, uægte*). Forholdet imellem uægte og ægte Børn i hele Riget var i Aarene 1777 til 1784 som 1 til 33, i Aarene 1785 til 1795 derimod som 1 til 26.

Om Næringsveie, Fabriker og Handel i Stockholm, kan jeg her ikke vidtløftigen udbrede mig, da disse Gienstande i deres hele Udførlighed deels ligge uden for min

---

*) See Schulzenheims Tale Side 40 og Bilaget No. 17.

Erfarings Kreds, deels ikke let lade sig afhandle i den Korthed, jeg maa bruge. — At Stockholm, saavel i Henseende til Haandværker og Fabriker, som til Handel, er den første Stad i Riget, behøver neppe at anmærkes; dog er den det vel ikke i saa overveiende en Grad, som Kiøbenhavn er det i Danmark, i det mindste hvad Fabriker og Handel angaaer. Jeg tilføier dette Brev en Fortegnelse over de Haandværksmestere, der 1797 fandtes i denne Hovedstad*) (da jeg ingensteds har kunnet finde nogen nyere) tilligemed Sammenligninger imellem deres Antal i ældre Tider, for 40 og 70 Aar siden. Man vil deraf kunne uddrage adskillige statistiske Resultater; og det er i Særdeleshed mærkeligt, at uagtet den forøgede Folkemængde, er Haandværkernes Antal, som i Forhold til Stadens Størrelse ikke er stort, i det Hele snarere aftaget, end tiltaget (Bryggerne f. Ex. i de sidste fyrgetyve Aar fra 105 til 50, Kleinsmede fra 35 til 26, Rebslagere fra 18 til 8, Dreiere fra 15 til 9, Gartnere fra 75 til 33 o. s. v.); ligesom det ogsaa er paafaldende, at der imellem adskillige Haandværker finder et usædvanligt Forhold Sted, som blot ved locale Aarsager kan forklares (f. Ex. at der i Stockholm 1797 fandtes 70 Guldsmede og Juveleerere, og kun 32 Bagere og 11 Muurmestere). — Her maa jeg ogsaa anføre, at der i Stockholm findes 15 Bogtrykkerier, hvoraf 4 have særskilte kongelige Privilegier paa Trykningen af visse offentlige Skrifter. Alle Stockholms Bogtryk-

*) Den findes ved Bogens Slutning med flere statistiske Tabeller.

virkning en af sine vigtigste Næringsgrene. Ved at betragte Fabrikvæsenets nærværende Tilstand og Omfang i Stockholm, kan det ikke andet end forekomme synderligt, at de Fabriker, hvortil Landet selv frembringer det raae Stof (saasom Jern og Metalfabriker) langt fra ikke ere i nogen synderlig Flor; og at derimod andre, hvortil Materialierne ganske, eller for den største Deel indføres fra Udlandet, saasom Silke- Bomulds- og Klæde-Manufacturer, næsten ere de betydeligste. Uagtet det svenske Jern, i Særdeleshed det saakaldte Öregrundsjern fra Dannemoras Gruver, hører til det bedste og fortrinligste Jern, som er skikket til Forædling, og søges fremfor alt andet til de engelske Staalfabriker: har man i Landet selv endnu saa lidet lært at benytte det, at Udførselen af det raae Jern eller Stangjern forholder sig til Udførselen af det forarbeidede eller Manufacturjern, som 10 eller 8 til 1; og af dette Manufacturjern bestaaer dog den allerstørste Deel af grove Jern-Fabricata (saasom Kanoner, Ankere, Gryder, Spader, Hakker, o. desl.); saare lidet er det, som forædles til Staalarbeider. Saa vist det er, at Fabrikationen af S t a n g-j e r n er i Sverrige drevet til en høi Grad af Godhed, saa vist er det, at dette Land i den videre Jernforædling, baade i støbte og smedede Vare, ikke allene staaer tilbage for England, men endog for andre Lande, hvis Jern ikke har den Godhed, som det svenske, saasom Frankrige, Tydskland og Rusland. Ligeledes forholder det sig med Kobberet, hvoraf en betydelig Mængde udføres som Garkobber, men kun lidet i forarbeidet Skikkelse; man holder ogsaa for, at Productionen, eller den første Forædling af det raae Kobber til Garkobber, selv

ved de betydeligste Kobberværker i Sverrige, som ere Fahlun og det dermed forbundne Avestad, langt fra ikke har naaet den Grad af Fuldkommenhed, som i andre Lande, eller som Productionen af Stangjern har i Sverrige; hvilket er Aarsag til, at de af dette Kobber i Hammer- og Valseværkerne tilvirkede Fabricata ikke ere af nogen fortrinlig Godhed. Større Fremskridt har man i Sverrige giort i Messing-Tilvirkningen, hvortil man dog maa hente Galmeien fra Udlandet, da dette Metal hidtil ikke er fundet i Sverrige. En udmærket god Fabrik af Messingvare skal den være, som i Stockholm er enten anlagt, eller udvidet og forbedret af Major Apelqvist. Det er værd at bemærke, at man i dette Land har drevet det videre i Fabricationen af Guld- og Sølvarbeider, end i Forædlingen af Jern og Kobber, som er Sverriges Hoved-Metaller. Antallet af Guldsmede og Guldtrækkere i Stockholm er betydeligt; deres Arbeider af Sølv kunne i Ziirlighed og Formernes Skiønhed maale sig med ethvert andet Lands Fabricata af dette Slags. I Særdeleshed skal den Guld- og Sølv-Fabrik i Stockholm, der eies af Brødrene Zethelius i Stockholm, udmærke sig ved fortræffelige Indretninger og gode Vare. Den er den betydeligste i hele Landet, sysselsætter over 150 Mennesker, og der tilvirkes saavel det egentlige Guldsmed- og Juveleer-Arbeide, som Guldtraad og Galloner af fortrinlig Godhed. Ogsaa Fabricationen af Uhre er ei ubetydelig i Stockholm, skiøndt den i sildigere Tider skal have aftaget noget. En af Hovedstadens vigtigste Fabriker er Rørstrands Fajance-Fabrik, som eies af Hr. Geijer. Den leverer Vare, der ikke give de engelske meget efter, og har den Fortieneste

at anvende indenlandske Leerarter. Der produceres saavel egentligt Fajence, som et Slags Steentøi, der er en Efterligning af det engelske Flintgods (Flintware). Virkeligt Porcellain fabrikeres derimod ingensteds i Sverrige. Af Tabellen over Fabrikerne i Stockholm erfares Rørstrand-Fabrikens Production i A. 1802; i A. 1806 var den, i Følge de oeconom. Annaler Jun. 1808, noget ringere, og udgiorde en Værdi af omtrent 31,000 Rdlr. Banco; hvorved dog kan bemærkes, at saadanne offentlige Angivelser, som af Fabricanterne giøres til vedkommende Commerce-Collegium, vel ikke altid ere ganske nøiagtige. En Glasfabrik har Stockholm paa Kongsholmen, hvis Indretning skal være god, og hvormed et Glassliberi er forenet. Tavleglas fabrikeres ikke der, men vel paa andre svenske Glasværker, der frembringe ikke blot hvad der forbruges i Landet, men endog noget til Udførsel. Glastilvirkningen i Sverrige skal ellers ikke staae paa nogen høi Grad af Fuldkommenhed. Endnu maa jeg nævne, at der paa Rørstrands Fajence-Fabrik forfærdiges i stor Mængde glasserede Fliser til de i Sverrige saameget brugelige Kakkelovne; og at der i nyere Tider er anlagt et betydeligt Jernstøberi paa Langholmen, som skal være i meget god Drift.

Overraskende er det, naar man giør sig bekiendt med det stockholmske Fabrikvæsen, at finde Silkefabrikerne der i en saadan Drift, at intet andet Slags Fabriker i Hovedstaden kan maale sig med hine i Productionens Værdi, og Ingen, med Undtagelse af Klædefabrikerne, i Arbeidernes Antal. Hvorvidt dette Slags Fabriker — der synes saa lidet naturlige og passende for et nordisk Land, som dog vel hellere maatte

sende Syden sit Jern og Kobber forædlet til Bytte for dens Silketøier — kunne siges at være nyttige og fordeelagtige for Sverrige; om den Luxus, de befordre, er gavnlig eller skadelig, og om det overhovedet er raadeligt, at indføre i et Land en Fabrication, hvortil fremmede Materalier behøves, hvis Indførsel en Søkrig aldeles kan standse, helst saalænge Landet har nok af egne Produkter, som ikke benyttes til Forædling: dette maa jeg overlade Andre at undersøge. Saameget er vist, at de stockholmske Silke-Fabriker, langt fra, som andre svenske Fabriker at aftage, tvertimod, i det mindste i de Aar, som gik forud for den sidste foregivne Krig med England, vare i stærkt Tiltagende. Deres Tilstand i Aaret 1802 sees af Tabellen; senere, i Aaret 1806 var Productionens Værdi steget til en halv Million Rigsdaler (Værdien af de fabrikerede Silkebaand udgiorde 84,000 Rdlr.) og Væverstolenes Antal til 843, der sysselsatte 1326 Arbeidere*). I de derefter følgende Krigsaar, der frembragte saamegen Standsning i den svenske Handel, er Silkefabricationen formodentlig igien aftaget. — Næst efter denne er ingen Manufacturgreen, som drives i Stockholm, betydeligere og mere indbringende, end Klædefabrikerne. Værdien af de Vare, som ved disse produceredes i hele Sverrige, udgiorde 1806, beregnet efter de laveste Priser, over 800,000 Rdlr. Banco, og de sysselsatte henved 3700 Arbeidere. Af dette Beløb havde Stockholm allene for sin Deel det Halve; og næstefter Hovedstaden

*) Ekonomiska Annaler. 1808. Jun. p. 25.

havde Norrköping den største Klædefabrication (for 266,000 Rdlr.) Bomulds-Fabriker, Linnedvæverier og Kattuntrykkerier i Stockholm ere omtrent af lige Betydenhed med Klædefabrikerne. Værdien af de, ved disse Fabriker tilvirkede Vare steg i Aaret 1806 til mere end en halv Million *). — I øvrigt maa jeg, hvad de mindre betydelige Fabriker i denne Hovedstad og deres indbyrdes Forhold angaaer, henvise til den vedføiede Tabel.

Det er almindelig bekiendt, at Stockholm er Sveriges første Handelsstad, hvorfor ogsaa Stockholms Told af indgaaende og udgaaende Vare sædvanligen skal udgiøre Halvdelen af Told-Indtægterne i hele Sverrige. Dens Beliggenhed, ved Udløbet af den ved Arboga-Grav med Hielmaren forenede Mælar-Sø i en Vig af Østersøen er af Naturen saare heldig, og giør den til en Stapelstad for Nerikes, Vestmanlands, Uplands og Sødermanlands Producter. Den er derfor paa samme Maade Middelpunktet for det østlige Sverriges Handel, som Göteborg er det for en stor Deel af det vestlige. Stockholms Handel gaaer fornemmelig paa Østersøen — en naturlig Følge af Beliggenheden — og dens Gienstand er især Udførsel af Landets Producter (hvoraf Jern, Kobber, Messing, Alun, Tiære, Beg og Trævare udgiøre den vigtigste Deel) og Indførsel af udenlandske Vare, som forbruges i Landet selv (Korn, Fiske- og Fedevare, Salt, Vine, Frugter og Specerier, raa Fabrikstoffer, Farvematerialier, Steenkul, Papir, Læ-

*) Man jævnføre hermed Tabellen for 1802.

der, Sæbe, Svovel, m. m.) Mellemhandelen med andre Lande var før Finlands Afstaaelse ikke betydelig, og indskrænkede sig vel fornemmelig til Udførsel af endeel Salt og nogle Colonialvare. — Stockholm eier omtrent 250 større Skibe, foruden en Mængde Smaafartøier, som bruges til Kystfart. Tallet paa de i Stockholms Havn i Aaret 1802 indløbne Skibe angives af Djurberg til 567, og de udgaaedes til 598. Dersom herved forstaaes det hele Antal af større og mindre, inden- og udenlandske Fartøier, som have seilet til eller fra Stockholm, da er dette ubetydeligt mod Skibsfarten til og fra Kiøbenhavn, og langt under det sædvanlige Antal af Skibe, som udgaae fra Göteborgs Havn *). Hvad Indførselen af udenlandske Vare til Stockholm angaaer, og sammes Forhold til Udførselen af indenlandske Producter, da har jeg ingensteds fundet nogen Beregning over Værdien af de i et Aar indførte Vare; men en Fortegnelse over disses Mængde og forskiellige Arter for Aaret 1802 findes hos Djurberg. (1 Deel S. 234-241) hvoraf jeg lader medfølge et Uddrag, tilligemed Tabellen over Udførselen i Aaret 1804 og sammes Værdi. Det kan i øvrigt

---

*) I Aaret 1792 udgik fra Göteborg 709 Fartøier til udenlandske Havne og 624 til indenlandske. (Djurberg. 2 Deel. S. 807). Fra Kiøbenhavn udgik i Aaret 1805 til indenlandske Havne 3975 og til udenlandske 1720 Skibe. Der ankom fra indenlandske Havne 3938, fra fremmede Stæder 1572, fra China, Ost- og Vestindien 92 Skibe. (Catteau-Calleville Gemählde der Ostsee, übers. von Weyland. 1815 S. 573).

neppe være tvivlsomt, at Værdien af de til Stockholm indførte Vare overgaaer Udførselens Værdi; og denne Underbalance maa være meget tiltaget siden Finlands Afstaaelse, da Indførselen fra denne Provinds altid har været meget betydelig. (Efter en løselig Beregning skal Værdien af de til Sverrige i de seneste Aar fra Finland indførte Vare, efter Middeltal udgiøre 2½ Million Rigsdaler. Jvf. den herover tilføiede Tabel).

Det turde maaskee ikke synes overflødigt, her at tilføie nogle Bemærkninger over den svenske Handels nærværende Tilstand i Almindelighed, hvorved den i 1815 af en Rigsdags-Commission udgivne "Betænkning angaaende Forlegenheden i Landets almindelige Næringsdrift" *) lægges til Grund. — Man erfarer heraf, at der i de seneste Aar i dette Riges indre Huusholdning og Forfatning er foregaaet en Forandrig, som ikke er til det Bedre; at den samme Pengemangel, med alle dens trykkende Følger, spores her, som i flere andre europæiske Stater; — at i Særdeleshed hos Jordeiere og alle Besiddere af faste Eiendomme Velstanden er i stærk Aftagende, hvilket ogsaa viser sig ved det i de sidste Aar overordentlig forøgede Antal af Gieldssager ved Retterne,

*) Riksens högloft. Ständers serskildta Utskotts Betänkande angäende den öfverklagade förlägenheten i allmänna rörelsen, m. m. Stockholm 1815. 67 S. 8. med XVI Tabeller.

Indførsler og Skatte-Executioner*); — og, hvad vi i Særdeleshed her ville lægge Mærke til, at Rigets active Handel er aftaget og Pengecoursen forværret ikke blot fra Aaret 1808, da Krigen med Rusland gav hele Statslegemet et voldsomt Stød; men endog efter 1812, da Sverrige atter ved sin forandrede politiske Stilling fik fri Søhandel. Med denne Handelsfrihed fulgte nemlig tillige den England ved Fredsslutningen 1812 og senere Tractater i 1813 tilstaaede Rettighed, at bruge Gothenborg og Carlshamn til Oplagsstæder for deres Manufacturvare og andre, baade til Indførsel tilladte og forbudne Vare; og Følgen heraf var, at i Stedet for de Fordele man troede dette skulde bringe Landet ved en formeret Transithandel, tiltog disse Vares Forbrug i Landet selv paa en alt for kiendelig Maade, hvortil endnu kom det betydelige Tab, Staten led paa Toldafgifterne, der ikke vare forhøiede i Forhold til Coursens Fald; og Underbalancen i Handelen blev saameget større, som Udførselen af Landets Producter, der allerede i Aarene 1808-1812 var betydelig ringere end i de 5 foregaaende Aar, snarere endnu formindskedes, end forøgedes ved den vundne Handelsfrihed til Søes. Saaledes udførtes f. Ex. i Aarene fra 1808-12 af Jern og

---

*) Til Exempel herpaa kan anføres af bemeldte Betænkning, at i det ene Skaraborgs Lehn var i Aaret 1811 ved Lehns-Cancelliet indstævnet 595, men 1814 derimod 2373 Gieldssager. I Linköpings Lehn havde i Aaret 1810 kun 84 Auctioner paa faste Eiendomme efter Indførsel eller Udpantning fundet Sted; 1814 derimod 171, o. s. f.

Staal efter Middeltal, aarligen 90,000 Skippund mindre end i A. 1803=1807 *). Ligeledes af Kobber og Messing 1450 Skippund mindre, af Planker og Bræder 52,000 Tylter, af Tiære 63,000 Tønder, af Beg 7700 Tønder mindre i de førstnævnte fem Aar, end i de sidste, og Udførselen af Sild var efter Middeltal 2776 Tdr. aarlig, i Stedet for at den i Aarene 1803=7 havde været 131,900 Tdr. aarligen. Jerntilvirkningen, Sverriges vigtigste Production, var i Aarene 1808=12 efter Middeltal 91,500 Skippund mindre end i Aarene 1803--7; men i samtlige 10 Aar er i Sverrige produceret 511,000 Skippund Jern (en Værdi af imellem 3 og 4 Millioner Rdlr.) mere, end der er udskibet, hvoraf Følgen blev, at Jernets Priis fra 8½ til 9½ Rdlr. Skippundet, som den var i Aarene 1803 og 4, faldt til 6½ Rdlr. i Aaret 1812. En anden Følge af den formindskede Udskibning var, at Laan i Banken paa Forraad af Jern, som i Aaret 1803 kun udgiorde 259,000 Rdlr., i Aaret 1813 derimod beløb sig til henved 2,700,000 Rdlr.

Ved Indførslen af fremmede Vare til Sverrige i

---

*) Udførselen af Jern og Staal fra Sverrige beløb sig i Aarene 1808=1812, efter Middeltal, til 276,912 Skippund. I Aaret 1814 har den derimod, i Følge de svenske Tidender, udgiort 382,379 Skippund, og Forraadet af Jern, som fandtes den 31 Oct. 1815 beløb sig til 214,309 Skippund, hvoraf 144,776 var oplagt i Stockholm, 41,963 i Göteborg og 9076 Skippund i de andre Stapelstæder (tilsammen 195,815 Skippund).

ovennævnte 10 Aar, er i Særdeleshed at mærke den uhyre Mængde af Colonialvare, Bomuld og Bomuldstøier og Tobak, som i Aarene 1808-12 er indført mere end i de foregaaende 5 Aar. Dette Overtal beløber sig til omtrent 1,800,000 Pund Caffee, 2,760,000 Pund Sukker, 1,175,000 Pund Bomuld, 1,490,000 Alen Bomuldstøier og 1,532,000 Pund Tobak. Men i Aarene 1813 og 1814 steg Indførslen af disse Vare i endnu stærkere Forhold. Saaledes indførtes der over halvanden Million Pund Caffee og over 6 Millioner og 600,000 Pund Sukker mere i disse to Aar allene, end i de fem Aar fra 1808-1812; hvoraf der ikke udførtes mere, end omtrent 170,000 Pund Caffee og en halv Million Pund Sukker. Ligeledes oversteg Mængden af indførte Bomuldstøier i disse to Aar Alt hvad deraf i de foregaaende 5 Aar var indført, og Udførselen deraf forholdt sig til Indførselen omtrent som 1 til 15.

Ved disse Data — hvortil endnu kommer den betydelig forøgede Indførsel af Kornvare, (som i Aaret 1813*) udgiorde 825,000 Tønder, til Værdi af halvfierde Million Rdlr. Hamb. Banco og 1814 henimod 400,000 Td. til en Værdi af 1,414,000 Rdlr. H. B.) og af fremmedt Brændeviin, hvoraf i Aarene 1812-1814 indførtes og fortæredes ikke mindre end 2,810,000

*) En Følge af den tidlige Frost i Begyndelsen af September 1812, som i Sverrige og Norge giorde uberegnelig Skade især paa den modnende Vaarsæd; og hvorefter fulgte i Sept. og October et ved hyppig Regn ugunstigt Veir for Kornets Bierging.

Rander, foruden et Oplag af omtrent 800,000 Rander, som ved Slutningen af 1814 var i Forraad; endelig ogsaa Indførselen fra det afstaaede Finland, af flere Millioners Værdi — kan det let forklares hvorfor Handelsbalancen i Aarene 1808 til 1814 har været meget ufordeelagtig for Sverrige, og den svenske Cours forværret sig saa betydeligt. Thi, i Stedet for at Sverrige havde i Aarene 1803-7 en Handelsvinding af 12,550,000 Rdlr., var dets Tab i Aarene 1808-12, efter det kongel. Commerce-Collegii Handelsbalance, 11,778,000 Rdlr., og i de to Aar 1813 og 1814 har Tabet efter rimelige Beregninger udgiort henved 10 Millioner. Den svenske Cours paa Hamborg, som 1803 næsten var al pari (efter Middeltal $50\frac{1}{2}$ Skilling for 1 Rdlr. Hamb. Banco), forværredes derfor i disse Aar saaledes, at den 1811 stod i $110\frac{1}{2}$ og 1814 i $95\frac{1}{2}$, uden at de, tilsyneladende heldige politiske Conjuncturer, som disse Aar medførte for Sverrige, have bidraget noget til at forbedre den. (I 1816 steg den endog til 120).

"Erfaring har da tilstrækkelig lagt for Dagen — hedder det i foranførte Skrift — at Rigets Velstand har lidt ved en overdreven Indførsel, ei allene af saadanne Vare og Producter, som i Landet selv kunde frembringes, og deriblandt især Korn og Brændeviin; men ogsaa af saadanne fremmede Overflødigheds-Artikler, som have udbredt en fordærvelig Luxus blandt alle Classer af Medborgere, og i mange Provindser forvandlet selv Jordbrugeren enten til en Handels-Speculant, eller til en Commissionair for disse Vares Transport fra en Provinds til en anden. Den har ligeledes viist, at denne over al Maade opdrevne Indførselshan-

del ogsaa i den Henseende har havt skadelige Følger, at den har opslugt en stor Deel, baade private og offentlige Capitaler, paa de indenlandske Næringers Bekostning. Den større Mængde af Papirspenge, som imod Slutningen af 1812 endnu fandtes i Omløb, havde i den Tid, da de svenske Havne vare lukkede for Englænderne, og Continental- saavelsom Colonial-Handelen næsten ganske var ophørt, vendt sig til den indvortes Rørelse og bidraget til dens Lettelse. Efter gienvunden Fred og oplivede Handelsforbindelser med England, begyndte Pengemassen strax at gaae over i den udenlandske Handel, hvilken, berigende for enkelte Personer, især under den Tid da de fleste øvrige Havne i Europa endnu vare lukkede for det engelske Flag, opmuntrede til vidt udstrakte Speculationer, og fordrede større Capitaler til dens Drift, end Landets indvortes productive Næringer kunde undvære. Heraf fulgte, at Pengerenten blev mere og mere jaget i Veiret, og at, naar Valget var imellem Handelsforetagendet paa den ene Side, som med en betydelig Vinding forenede Muligheden, at bære høie Renter, og mindre lønnende Næringer paa den anden Side, der ei taalte at besværes med disse: blev Capitalerne snart trukne ud af de sidste, for at sættes i de første, hvilke desuden i Discont-Bankerne havde en Abgang til Pengelaan paa Varepant, som de productive Næringer i Almindelighed savnede". — Jeg har anført dette Sted ogsaa af den Grund, at det for en Deel lader sig anvende paa Danmark, skiøndt Forholdene her igien have været langt andre, og vort Fædrelands større indvortes Velstand og Statskræfter have viist sig i de ulige større Byrder, det har baaret,

og de langt større Anstrengelser, det har udholdt i Aarene 1808-14, end Sverrige, om hvilket Land der dog siges i det her benyttede Skrift (S. 30): "at Resultaterne af de foretagne Undersøgelser afgive usvigelige Beviser paa en tærende Sygdom i det svenske Statslegeme, der truer med at borttage dets overblevne Kræfter, saafremt man ei i Tide tænker paa virksomme Midler derimod. De fremstille med bedrøvelig Vished Virkeligheden af en ødelæggende Handelsundervægt, foraarsaget en af overdreven Indførsel af fremmede Vare, deels begunstiget af offentlige Foranstaltninger, deels med Frækhed tilsneget, under manglende Control med lovstridige Foretagender; og medens Vexelcoursen drives op til en tilforn næsten ukiendt Høide, og Landets vigtigste Næringer forfalde i Afmagt, finder man at Smag for fremmede Overdaadigheds-Artikler og en fordærvelig Luxus udbreder sig blandt alle Folkeclasser. Skal Virkningerne af denne mislige Stilling i Fremtiden forekommes: maa dertil anvendes saadanne kraftige Midler, hvorved det Onde i sin Grund og Aarsag kan vorde hævet". De Forslag, som herefter giøres til saadanne Midlers Anvendelse, ville i det mindste kunne modvirke den tiltagende ugunstige Forfatning af Sverriges Handels- og Næringsdrift, om end ikke hæve den, synes at være meget hensigtsmæssige, og det hele, med stor Sagkundskab forfattede Skrift fortiener baade Statsoeconomens og Statistikerens Opmærksomhed.

XXIV.

Upsala.
(1ste Jul 1812).

Det første Brev, Du efter lang Tids Forløb modtager fra mig, skriver jeg i en af Sverriges navnkundigste Stæder. Jeg tilstaaer, saameget det har interesseret mig at giøre det hastige Bekiendtskab med Hovedstaden i dette Land, som jeg ved otte Dages Ophold kunde forskaffe mig, saamegen Nydelse jeg har havt af med egne Øine at overbevise mig om Stockholms Skiønhed, hvorom een havde sagt mig mere end den anden — vilde jeg dog have været meget utilfreds, om jeg skulde reist tilbage uden at have seet det mærkværdige Upsala. — Synes det ikke ogsaa Dig, som der i det blotte Navn ligger noget synderlig ærværdigt, tiltrækkende, for ei at sige helligt? — Jeg er i et fremmedt Land, og det forekommer mig i Upsala meget mere hiemligt, end i den store Hovedstad, hvor dog egentlig langt mere minder mig om Kiøbenhavn, end her. Men jeg tænker her ikke saameget paa, at jeg er i Sverrige, som at jeg er midt i Skandinavien. Upsala tilhører saa at sige ikke blot Sverrige; det hele Norden har Deel i denne berømte Stad, hvortil Odins dunkle Minde, og saa mange halv udslettede Billeder fra Nordens mythiske og heroiske Alder knytte sig. Her kunde jeg vel endog ønske mig at tilbringe et Aarstid, for paa egen Haand at studere Nordens gamle Sprog og Mythologie, (som dog ikke læres ved Universitetet, og dyrkes overhovedet

kun libet i Sverrige), og om muligt finde Veien igiennem den herlige V:den, som endnu ligger næsten tilhyllet eller halvdunkel i den rige Sagalitteratur — hvoraf rigtig nok næsten Intet tilhører dette, ikke saameget paa Begivenheder, som paa Historie fattige Land. Jeg maa desuden sige Dig, at skiøndt jeg nu er længere borte fra Fædrelandet, end jeg før paa denne Reise har været, er dets Billede her blevet mig næsten ligesaa levende som i Skaane, eller paa Vestergøthlands Sletter. Længe har jeg været vant til skiønne og overraskende, men fremmede, og mere eller mindre af Høider begrændsede Udsigter, til overalt at ledsages af større eller mindre Klipper — her ere de forsvundne, eller dølge sig i det Fierne, og en stor, kornrig, næsten dansk Slette, med venlige Kirker og Landsbyer, ligger atter vidt udbredt for mit Blik, der ret gotter sig ved det længe savnede Syn. — Jeg vil nu forsøge at beskrive det Vigtigste af hvad jeg her har seet og lagt Mærke til; men giør mig Haab om Din Tilgivelse, hvis Du finder mindre, end Du havde giort Regning paa; thi jeg kan denne Gang næsten ikke berøre andre, end livløse Gienstande.

I et ubehageligt Regnveir forlod jeg den skiønne Kongestad Klokken to om Eftermiddagen den 27de Jun. Først ved Solens Nedgang, henimod Kl. 10, klaredes Veiret, og Aftenen blev ret skiøn, men meget kold, efter endeel hede Dage og varme Nætter. Kulden var som hos os en sildig September-Aften, og jeg maatte reent glemme, at det skulde være midt i den høie Sommer. Ikke før ved Midnatstid kom jeg til Upsala, der ligger 7 svenske Mill fra Stockholm, da jeg blev længe

opholdt paa et Par Skiftestesteder. Vilde man bedømme Folket i Sverrige allene efter dem, man træffer paa Giæstgivergaardene, eller disse, tilligemed Giæstgivere, Holdkarle og Skiutsbønder i Almindelighed efter dem, man finder paa Veien fra Stockholm til Upsala, havde man i begge Dele lige megen Uret. Man er maaskee ingensteds i Sverrige mere udsat for at blive chicaneret, optrukket og uhøflig behandlet, end paa denne Vei; og som oftest nødes man til at betale mere end de lovlige Skiutspenge, dersom man vil undgaae at vente længe. Hovedstadens Nærhed og den hyppige Færdsel giver vel tildeels Anledning hertil — og dog finder man paa denne saameget bereiste Landevei nogle af de usleste og sletteste Giæstgivergaarde — men i Almindelighed have ogsaa Uplændingerne Ord for at være temmelig raae, pengegierrige og trættekiære. Ganske mærkelig er ogsaa Forskiellen i det Udvortes imellem disse og Indbyggerne i andre, mere sydlige svenske Landskaber. De uplandske Bønder, skiøndt Sletboere, og næsten alle Agerdyrkere, have et raskt og bestemt Væsen, som man pleier at finde det hos Fieldbonden. Man seer ikke faa velvoxne og ret vakkre Karlfolk, næsten alle med mørkebrune eller sorte Haar; men at see et tækkeligt eller smukt Qvindeansigt er ligesaa sieldent, som lyse Haar og Øine. Sproget er temmelig reent og forstaaeligt, i det mindste i Egnene nærmest Hovedstaden.

Veien fra Stockholm til Rotebro, det første Skiftested (2 Miil) er temmelig bakket, og ret livelig ved Afvexling af Skov, Agerland og Indsøer. Deilig er Udsigten mod den skovkrandsede Fiord ved Haga, som man kommer tæt forbi; en og anden Herregaard, med

en smuk Allee, som fører did fra Landeveien, en og anden venlig Landsbykirke, som man farer forbi, opliver det hurtig verlende Landskab. Rotebro Giæstgivergaard har en saare malerisk skiøn Beliggenhed imellem høie Skovbakker. En Aa slynger sig nær forbi Huset; et prægtigt Bierg har man lige for sig, og længere til Venstre synes et Kirkespiir, der ligesom voxer frem af en Skov. Kirkerne i Upland have næsten alle meget høie og spidse Taarnspiir, og see derved ret anseelige ud. — Fra Rotebro bliver Veien mindre interessant, og Skoven sparsommere; Bakkerne aftage mere og mere i Høide, og Klipperne forsvinde efterhaanden. Derimod bliver Landet mere og mere jævnt og dyrket; store Kornmarker aabne sig, og man mærker at man nærmer sig Uplands frugtbare Slette. Nær ved Mærsta Giæstgivergaard ($1\frac{3}{4}$ Miil fra Rotebro) ligger det ældgamle Sigtuna, ved en Vig af Mælaren, kaldet Skarven; men denne Stad, en af de ældste i Norden, er nu siunken til at være en af de kummerligste og ringeste Byer i Sverrige. Beliggenheden er imidlertid interessant, og nogle Ruiner af Kirker og Klostre vidne endnu om fordums Herlighed. — Ved Alsike oplives Egnen, og en herlig Udsigt aabner sig til den skiønne Indsø, paa hvis modsidige Bred det romantiske Skokloster hæver sine hvide Mure over de tykke, mørke Skove. Men hastig svinder det livelige Syn, og ovenfor Alsike begynder igien en tæt Barskov. Omtrent midtveis imellem denne Giæstgivergaard og Upsala kommer man over Fyris-Aa, ikke langt fra dens Udløb i Mælaren, ved Hielp af en Færge. Det var i Sommernattens Skumring, da vi kom til dette Sted. Paa hiin Side af Aaen laae en høi, mørk

Skov lige for os, og imellem denne og Aaen det eenlige Færgehuus. En dyb Taushed hvilede over den hele Natur, og en selsom Blanding af Lys og Mørke bredte et romantiskt Slør over Himmel og Jord. Bag os stod Maanen klar, men dybt ved Horizonten; stille, natlige Skyer speilede sig i den blanke Aa. Længe maatte vi vente og raabe; Skoven gav en underlig, dump Gienlyd; Hesten blev utaalmodig, Hunden, som var fulgt med, giøede, Skiutsbonden bandede i de kraftigste Eder; endelig kom en ung, barfodet, letklædt Pige ud, og drog os over. — Giennem Skoven paa den anden Side af Aaen fører en snorlige Vei, som en Allee, ud paa en bar Slette; fra denne kommer man atter ind i en ikke meget betydelig Fyrreskov, som dølger Staden, indtil man er den omtrent en Fierdingvei nær, da det gamle Slot viser sig majestætiskt paa den høie Bakke lige for Skovveien; og hvor denne ender, aabner sig med eet en stor, jævn Slette, hvorpaa Upsala Stad ligger udbredt paa begge Sider af Aaen, og flere Kirker og Byer omstrøede i den vide Kreds. Men heraf saae jeg nu Intet; kun det høie Slot kneisede stolt i Ætherluften; bag Slotsbakken reiste sig Domkirkens Taarne, hvorover en eenlig Stierne glimtede, og den hele Bygning traadte mørk og kæmpeliig frem i den halvdunkle Nat, i hvis Dæmring den øvrige By kun svagt skimtedes. —

Bonden bragte mig til en af Upsalas Källare eller Vertshuse, omtrent midt i Staden og nær ved en Bro, hvor jeg fandt god Leilighed. En klar Morgen vakte mig tidlig, og jeg tilbragte den første Formiddag i Upsala med ganske allene, og næsten uden at tale med et Menneske, at giennemvandre Byen, besøge Domkirken og

Slotsbakken og streife omkring i den nærmeste Omegn. Paa min Vandring kom jeg ogsaa til den saakaldte Upsala Sundhedsbrønd, en Kilde, der rinder i en snever Kløft imellem høie Sandbanker i en ikke uinteressant, skiøndt vild og udyrket Egn, omtrent en Fierdingmiil Sønden for Staden. Kilden, hvis lægende Kræfter skulle være megat ubetydelige, er omgiven af en vakker Lund af Løvtræer, indhegnet, giennemskaaren med Gange, og forsynet med andre Beqvemmeligheder til deres Tieneste, som bruge Brønden. Denne Lund, og Fyrreskoven i Nærheden, er den nærmeste Skov ved Staden. Jeg fortsatte min Gang op ad Bakkerne, ved hvis Fod Kilden rinder, og fandt her en vid Sandmark for mig, omgiven af Skoven paa to Sider. En høitidelig Sang tonede lydt hen over den aabne Mark. Da jeg kom nærmere, saae jeg i Baggrunden en Leir, hvis hvide Telte skinnede frem imellem Træerne, og det uplandske Infanterie Regiment opstillet i en Quarree, hvis ene Side var aaben; i Midten stod en Præst, som var i Færd med at holde sin Prædiken; to Trommer, den ene oven paa den anden, tiente til Pulpet, og her laae Præstens Ritual og Hat. Officiererne sadde paa Stole med blottede Hoveder; efter Prædikenen blev atter siunget en Psalme, og denne Gudstieneste under aaben Himmel, i det store Tempel, som er for alle Mennesker, i hvis Siæl Anelsen om den Eviges Tilværelse kan boe, havde for mig en egen Høitidelighed. Dog var jeg endnu hellere om Eftermiddagen i Domkirken; thi her forstyrredes jeg ikke ved Tanken paa, at disse Vaaben, som truende blinkede i Solglandsen, medens Præsten talte Fredens Ord, maaskee

snart skulde farves med Blod. — Paa Sletten nedenfor Slotsbakken var en anden Leir, der bestod af det uplandske Cuirasseer-Regiment. Disse Tropper vare samlede til de aarlige Øvelser; men skulde derefter bryde op for at marschere til de sydligere Provindser. Cuirassererne vare svære, anseelige Folk, med ligesaa svære Heste; men endeel af disse saae temmelig magre og medtagne ud.

Upsalas Beliggenhed kan i Sverrige, hvor man er saa vant til at finde Stæderne omgivne med en skiøn og romantisk Natur, ikke kaldes smuk; og mindst vil man finde den saa, naar man kommer hertil fra Stockholm; imidlertid mangler den heller ikke al Behagelighed. Staden ligger næsten i Midten af den frugtbare uplandske Slette, og giennemskæres af Sala- eller Fyris-Aa, som efter et Løb af 10 Miil falder ved Ståket, en Miil nedenfor Upsala, i Målaren. Den deler Staden i to ulige store Dele, der forenes ved to ret vakkre Steenbroer og en Træbro. Ovenfor disse Broer er Aaen opdæmmet; her bruser den i et konstigt Vandfald, og driver et stort Mølleværk, som er anlagt paa en lille Holm i Aaen. Denne saakaldte academiske Qvarn er den eneste Mølle i Upsala, og indbringer derfor Universitetet, som den tilhører, en betydelig Afgift. Man beretter endog, at Indkomsterne af denne Vandmølle have i gamle Dage været været anvendte til Stipendier for Studerende, som reiste til Paris, inden Sverrige havde nogen Høiskole, og at disse, naar de kom tilbage, fik fri Bolig i et Huus paaØlleholmen — hvor der ellers maatte være temmelig uroligt at boe. Her ved Broen og paa flere Steder ved Aaen er der ret livelige Udsigter, og Staden vilde synes langt mere eensformig,

hvis den savnede Fyris-Aa. Promenader fattes her, naar man undtager Veien ud til Sundhedsbrønden, som dog egentlig ikke mere kan fortiene dette Navn, end enhver anden Vei over en Sandmark, og Slotsbakken, som er mig det interessanteste Sted i Nærheden af Upsala. Man finder her vel ikke nogen høi, ved Naturgienstande imponerende eller malerisk, men en vid og paa nogle Punkter virkelig interessant Udsigt. Man overseer en stor Deel af Uplands-Sletten, og glemmer her aldeles, at man er i et Bierg-Land; Øiet taber sig mod Nord, Vest og Øst i den jævnt høinede Horizont, og kun mod Sønden er Synet mere indskrænket ved de nærmere Skove. Hvor minderig er denne Egn, og hvor mangen Tanke om de forsvundne Tider og de siunkne Slægters Bedrift vækkes i Siælen ved at overskue denne Slette, hvor, om vi kunne troe de gamle Sagn, Aserne med deres Høvding fæstede deres Bolig, eller ved Synet af Gamle-Upsalas Kirke, en halv Miil borte i Nordost, der i hine Dage var berømt i Sverrige, som Leire i Danmark. Der synes de mægtige Upsala-Høie, store som Gorms og Thyres Høie i Jylland, og formodentlig de største Gravhøie i Sverrige; i Nærheden af dem, Gamle Upsala-Kirke, hvor i Hedenold Asernes vidt berømte Tempel stod; hist er Kongsengen, hvor Kong Erik den Hellige blev slagen; længere borte ligger Danmarks-Kirke*), som skal have faaet dette Navn, forbi den blev bygget for det Bytte, man tog fra den danske Hær,

*) Om denne Kirke see Peringskiöld's Monumenta Uplandiæ in Thiundia. 1710. Fol. p. 268 sq.

da Prinds Magnus, Henrik Skatelers Søn, som havde indtaget den svenske Throne, blev slagen; paa den anden Side, en Fierdingmiil fra Upsala, den gamle Kongsgaard Håga, hvorefter en svensk Konge (Biorn paa Håga, til hvem Ansgarius kom) havde sit Tilnavn. Saaledes møder Diet historiske Minder, hvorhen det vender sig; og meget liveligt fremstiller sig Modsætningen af den gamle og nye Tid i Synet af to herlige architektoniske Konstværker: den gamle Domkirke og det nye Pallads (thi saaledes maa man kalde det), som er opført i den botaniske Have.

Langs med begge Sider af Aaen, der venligen slynger sig imellem Huse og grønne Haver, til den svinbag ved Bakkerne og længere bort i Skoven, ligger Staden udbredt, som man ganske overskuer fra den høie Slotsbakke. Herfra, og helst naar man seer den en klar Aften, i det mildt dæmpede Lys, som den sildige Sommeraften har saa høit oppe i Norden, seer Upsala ret tækkelig ud og har en temmelig vakker landlig Beliggenhed. Ved Aaen og de mange Haver imellem Husene, hvoraf ikke saa faa ere steenbyggede eller dog kalkslagne og hvide, faaer Staden et mere liveligt Udseende; thi vist er det, at en Mængde smaa, bruunmalede Træhuse see mørke og eensformige ud, naar man overseer dem fra en Høide i nogen Afstand, og synes langt mere venlige og hyggelige, naar man gaaer imellem dem paa Gaderne. Med høitidelig Alvor og Ærværdighed hæver den store Domkirke sig op over alle Stadens Bygninger, og dybt fra Dalen synes dens Taarne at naae op til Slottets Høide paa Bakken. Herlig reiser den sig, paa en fri og aaben Plads, og fordunkler ved sin Storhed Alt hvad der om-

Gaard, blandt de nedbrudte Mure, seer med Forundring paa den store, nye, allerede forfaldende Bygning, der staaer fremmed ved Siden af Ruinerne, og tænker med Gru paa Mordkielderen, hvis Indgang endnu vises, og som fortælles at være den, hvor Erik XIV. med egen Haand dræbte Niels Sture, og lod fire andre af de fornemste svenske Adelsmænd myrde 1567.

Jeg begiver mig fra Slotsbakken til det første Sted, jeg i Upsala besøgte, den stolte Domkirke, Nordens største og ypperste Tempel, efter den Tid, at Trondhiems vidtberømte Kirke kun fremviser en Levning af sin fordums Storhed. Dens Bygning er i Følge de sikkerste Efterretninger begyndt i anden Halvdeel af det trettende Aarhundrede, efterat først Pave Alexander III. allerede 1163 havde tilladt Erkesædets og Domkirkens Flytning fra Gamle Upsala til den nærliggende Stad Øster-Aros, og Alexander IV. 1258 gientaget denne Tilladelse. Med Vished veed man dog ikke, om den franske Bygmester Stephan de Bonneuille, der 1287 indkaldtes fra Paris med 10 Mestere og 10 Svende, har lagt den første Plan og Grundvold til Bygningen, eller om denne allerede tilforn, som det synes af adskillige historiske Data, var grundlagt, og Bonneuille altsaa blot brugtes til at fortsætte Bygningen. Det er imidlertid almindelig antaget, at Kirken Notre Dame i Paris (begyndt at bygges 1177) har været Mønsteret for denne Domkirke, som virkelig ogsaa har endeel Liighed med hiin; og har det forholdt sig, som der fortælles, at Churfyrsten i Cøln og Abbeden i Corvey gik i Borgen for, at Bonneuille skulde bygge Upsala Kirke efter den Form, som Kirken Notre Dame har, kan dette dog

gierne forstaaes om Kirkens videre Udbygning efterat Grunden tidligere var lagt*). Mere end halvandet hundrede Aar stod den i Bygning, og 1435 blev først hele Domkirken indviet, og helliget til St. Laurentius, St. Erik, Sverriges, og St. Oluf, Norges Patron; dog vare mange af de mindre Chor med deres Altere allerede tilforn færdige og indviede. — Kirkens hele indvendige Længde er 180 svenske Alen (170 danske), Breden foruden Capellerne 37 Al., med disse 52 Al., og i Korset og Choret omtrent 66 Al. Muren har en halvanden Alen høi Fod af kalkagtig Marmorsteen; det øvrige er opført af brændte Steen, og hele Høiden indtil Taget 28⅝ Alen; men Kirkens høieste Hvælving er 46 Alen fra Gulvet; hvortil endnu kommer en Tagreisning over Hvælvingen paa 11½ Alen. Du vil, ved at sammenligne disse Maal med andre betydelige Kirkers, kunne faae et Begreb om dennes sieldne Størrelse.

Uden Tvivl er Upsala Domkirke en af de skiønneste gothiske Kirkebygningar, noget Land har at fremvise, og man vilde af den allene kunne føre et tilstrækkeligt Beviis imod dem, som troe, at en gothisk Bygning ei kan være smuk. Hvormange halv antike og halv mo-

---

*) Jos. Peringskölds Monumenta Ulleråkerensia, p. 15-19. En der anført gammel Optegnelse af en Biskop Karl i Vesteraas lyder saaledes: 1260 sub Waldemaro iacta sunt fundamenta Templi Cathedralis Estra Aros & ad tectum perducta. Men heri maa være indløbet en Feil; thi er Kirken endog grundlagt 1260, kan den umulig allerede i dette Aar være opført indtil Taget.

derne Bygninger savne ikke de skiønne Forhold, man finder i denne Kirke, og hvor faa af disse giøre et saa mægtigt Indtryk paa Beskueren, som denne? — Imidlertid maa man ikke tænke sig den som et fuldendt Mønster paa den uddannede gothiske Architekturs Værker, saaledes som Münsteren i Strasburg, Wiens Stephanskirke og flere; den er meget simplere i sin Structur og i sine Prydelser, og Taarnene — som man vel kan kalde de gothiske Kirkers høieste Konst-Ideer — kunne ikke paa nogen Maade sammenlignes i Storhed eller Udførelse med hine evige Mesterværker. Dog lover ved første Diesyn det Udvortes af Upsala Domkirke noget Stort og Ualmindeligt, og den skuffer ikke Beskueren. Den har i sin Structur en Simpelhed og Eenhed, som maa indtage ethvert Øie, der finder Behag i store og enkelte Former; og denne Eenhed gior en saameget større Virkning, da en fri Beliggenhed hæver den hele Bygning meget fordeelagtigen frem. En stor Plads omkring Kirken, som tilforn var Kirkegaard, er planeret og indfattet med en Opmuring af hugne Stene; Trapper og Opgänge til denne Plads, midt for Kirkens Hovedporte, ere brede og anseelige, og den hele Omgivning har et reenligt og ziirligt Udseende. — Denne Domkirke er egentlig ingen Korskirke; thi Korsbygningen, som ved en 16 Alen bred Gang adskiller Choret fra Storkirken eller Skibet, er ikke mere fremspringende, end den lavere Omgang, der gaaer rundt om Kirken, og i hvilken de mange affondrede Capeller ere indrettede, som i de catholske Tider havde hver sit Alter, men nu tiene til Begravelser. Denne Omgang er, saavidt Choret naaer, paa hver Side nogle faa Alen bredere end den øvrige

Deel af Kirken, hvilket dog kun udvendigen synes, da Kirken indvendigen overalt har eens Brede. — Korsets Udbygninger, der reise sig i lige Høide med Kirkens Hovedmuur, forstyrre saaledes aldeles ikke Indtrykket af Bygningens Heelhed, men forene sig let med denne, efterdi de blot ere at ansee som Portaler for Kirkens Hovedindgange. Disse ere meget store og gothisk prægtige, med hvælvede Buer og Piller i aftagende Størrelse, forsynede med Helgenbilleder og andre Prydelser ved Siderne, og indsluttede af to colossalske firkantede Hiørnepiller, der reise sig op indtil Taget. De to firkantede Taarne ved den vestlige Ende ere saaledes byggede, at imellem dem er Kirkens tredie Hovedindgang, som er liig de øvrige; og fraregner man de otte udvendige Støttepiller, der omtrent fremrage 6 til 8 Alen udenfor Muren, da naae Taarnene ikke paa nogen af Siderne udenfor Kirkebygningen; men ere indbyggede i denne, og hvert Taarn hviler tildeels inden i Kirken paa fire af de sværeste Piller. Foruden disse har Kirken i Skibet og Choret 24 fristaaende Piller med tre Rader Hvælvinger; og et lige Antal Piller, som for en Deel ere indbyggede i Muren, støtte Hvælvingerne over Omgangen eller Capellerne. Breden af den mellemste Gang er 16 Alen imellem Pillerne, og Sidegangene ere 8 Alen brede. Alle Piller i Kirken ere firkantede, men sammenslyngede, firedobbelte paa enhver af de fire Sider. Fire af de største og sværeste, der hæve sig i lige Høide med Kirkens Muur, og sprede sig oppe under Hvælvingen, adskille Choret fra Skibet, og giøre ved deres overordentlige Størrelse og Høide en saare majestætisk Virkning. Den hele Chorbygning har i den østre Ende

en afrundet Form, og det egentlige Chor er ved en tynd Muur imellem Pillerne afdeelt fra det ydre Chor, hvilket saaledes danner en dobbelt Omgang om det egentlige eller indre Chor. — I øvrigt anmærker jeg endnu blot, at Taarnene, ved at mangle de gothiske Spiir, som de aldrig have havt, i Prægtighed og Storhed staae noget tilbage for den øvrige Kirkebygning; og de smaa, uanseelige, moderne Cupler, som de efter Domkirkens sidste Brand 1702 have faaet, ere en til det Øvrige heel upassende Tilsætning. Før Branden havde de meget høiere og prægtigere Spiir, som dog heller ikke vare byggede i gothisk Stiil; et tredie mindre Taarn, som nu er reent borte, reiste sig i Midten af Korset, og dettes fire store Hovedpiller endte sig i fire lige høie Spiir*). Men har end Domkirken i udvortes Prydelser tabt ved denne Ildebrand, og faaet et mindre gothisk Udseende: saa staaer dog Bygningens oprindelige Form i sin Heelhed og fuldkommen urørt tilbage; og i det Indre har Kirken snarere vundet, end tabt.

Jeg har forsøgt, i denne korte Beskrivelse, som aldeles ikke er beregnet paa at være konstrigtig eller udkommende, at meddele Dig et Begreb om den mærkværdige Bygnings Form og Structur; om det Indre kan

*) En skiøn Afbildning af Upsala Domkirke, som den var før Branden 1702, findes i Peringskölds Monumenta Ulleråkerensia ved Pag. 16, med en nøiagtig Grundtegning. I dens nærværende Skikkelse er den forestillet i Busſers Beskrivelse över Upsala. 1 D. S. 159.

jeg ikke sige Dig meget andet, end at jeg aldrig saae nogen skionnere Kirke, og at ikke blot Bygningens materielle Storhed har vakt min Beundring, men at den usynlige Aand (om jeg tør bruge dette Udtryk), der forkynder sig i det Høie, Majestætiske og Harmoniske, i den rene Stiil, i Rummets for Øiet velgiørende Forhold, og i den overalt udbredte Klarhed, aldrig har viist sig for mig i nogen anden Kirke, i noget Værk af den ædlere Bygnings-Konst, saaledes som i dette. Jeg kan sige Dig, hvad jeg der har fundet stort og skiønt; men det hele opløftende Indtryk, som denne Kirke ved en gientagen Beskuelse har giort paa mig, kan jeg ikke beskrive — og dette er unødvendigt; thi har Du selv erfaret noget lignende, vil du let uden al Beskrivelse fatte det; og i modsat Tilfælde vilde mange Ord ikke nytte meget. Denne høie Klarhed, dette fulde Lys, som fra alle Sider strømmer ind, denne majestætiske Simpelhed og harmoniske Eenhed, denne Frihed i det store, luftige Rum, hvor Følelsen hæver sig let op under de svimmelhøie Hvælvinger, og Tanken med mere begeistret Flugt stiger til overjordiske Regioner — alt dette forenet i en eneste Virkning, kan den simple prosaiske Fortælling ikke omfatte. Desuden tør jeg heller ikke vente, at Du ganske vil dele den maaskee overdrevne Interesse jeg har for saadanne Bygninger; og min Beskrivelse over denne Kirke er for kort og ufuldkommen, til at kunne vække en lignende hos Dig for dette Architekturens ypperste Værk i Sverrige. — Skulde jeg ellers sammenligne Upsala Domkirke med nogen af de Kirker, vi begge kiende, maatte det være med Sorøes skiønne Klosterkirke; thi ogsaa denne, skiøndt saameget mindre,

er bygget i en lige ædel Stiil, fri, lys og reen for Alt hvad der kan støde Diet. I begge hersker den høitidelige Klarhed, som er meget forskiellig fra en alt for stærk, blendende Lysning, og som Ingen vil negte; er mere skikket til at hæve Hiertet til Guddommen og stemme Siælen til Andagt, end det Halvmørke, som hersker i endeel gothiske Kirker. Her falder det rigelige Lys, paa begge Sider af Kirken, fra en dobbelt Vinduerad, hvoraf den ene er i Sidecapellerne; og det stærkeste Lysparti falder i Korsgangen, fra Vinduesrosen over den ene, og fra et meget stort Vindue over den anden Kirkeport. — Choret, som for sig allene vilde udgiøre en betydelig Kirke (over 60 Alen i Længden, foruden Omgangen) er nu aldeles frit og uden Gitter, men er et Trin ophøiet over det øvrige Kirkegulv, og Alteret igien flere Trin over Chorets Gulv. Hele Kirkens Gulv bestaaer af Marmorfliser, og der siges at den fordum har været indvendigen heel beklædt med hvidt Marmor, hvilket dog ikke forekommer mig ret troligt. — Herligt er det ogsaa, at her i det store Rum næsten Intet findes, som støder Synet, eller deler og forstyrrer Indtrykket af Bygningens Heelhed og Reenhed. Alle Monumenter og Begravelser ere i Side-Capellerne; ingen Tavler, Vaaben, Faner eller lignende Sager vanzire Pillerne; Stolestader og Pulpiturer ere ved Kirkens Storhed mindre synlige, og et betydeligt Antal Mennesker kunne her være samlede, uden at det mærkes. Den eneste uharmoniske Gienstand, som Diet møder, er maaskee Prædikestolen, der efter den sædvanlige Viis er anbragt paa en Pille, og desuden temmelig smagløst udarbeidet og forgyldt. Alteret, om det end ikke i alle Dele tilfreds-

stiller en fuldkommen Konstsmag, giør derimod en stor og herlig Virkning. Det er et Værk af Billedhuggeren Burchard Precht, og blev fuldført 1731. Figurerne ere udførte i Gips, og Alteret, anbragt imellem de to sidste Piller i Chorets Baggrund, staaer i den herligste Belysning.

Den Mængde af Gravminder, som findes i Domkirkens Capeller, kan jeg ikke give mig af med at opregne; men nævner kun nogle af de vigtigste. — I Choret, paa venstre Side af Alteret, indenfor et forgyldt Jerngitter, finder man Kong Erik den Helliges konstigt udarbeidede og stærkt forgyldte Sølvskriin, hvori de foregivne Levninger af denne Sverriges fordums Skytshelgen skulle bevares, tilligemed en Haarskiorte, som han i levende Live bar til Kroppens Spægelse, og en forgyldt Kobberring eller Krone, fordum besat med ædle Stene *). Den 1160 halshuggede og siden som en Helgen ansete Konges Lig var først begravet i Gamle Upsala Kirke,

*) Erik den Hellige regierede i Sverrige fra 1150 til 1160. Den danske Prinds Magnus, en Søn af Henrik Skateler, Svend Estrithsens Sønnesøn, og af Ingrid, den svenske Konge Inge Stenkilsens Sønnedatter, giorde Paastand paa den svenske Throne, samlede sig et Parti i Upland, og overfaldt Erik i Øster-Aros eller Nye Upsala, hvor Kongen, som holdt Gudstieneste i Trefoldigheds-Kirken, blev slagen og hans Hoved afhugget. Det er mærkeligt, at skiøndt han blev anseet som Helgen og Sverriges Patron, og dyrket ei blot i dette Land, men ogsaa i Danmark og Norge, er han aldrig bleven canoniseret.

ner og seer Døttre knælende paa begge Sider af den store Sarkophag, som om de bad til Gud for deres Fader, hvis Marmorbillede hviler ovenpaa under hvælvede Marmorbuer. Monumentet er udført af en Harlemmer: Aris Claeson, 1629.

Af nyere Gravminder har Domkirken kun ganske faa, og man fremviser i Almindelighed kun to, Erkebiskop Menanders (død 1786) og Linnees. Det første giør man meget Væsen af, som af et fortrinligt Konstværk; mig forekommer det mere brammende, end skiønt. Det bestaaer i en meget høi, flad Pyramide af broget Marmor, opstillet ved Væggen, og forsynet med Menanders Billede i Medaillon (der synes mig at være det bedste). Den allegoriske Hovedfigur er Religionen (hvis Ansigt er aldrende og uden Skiønhed), med et Kors i den høire Haand, den venstre hvilende paa en Urne, der ikke har den smukkeste Form. Et Basrelief er nedenunder, hvor Bispoppen sees siddende, med en Bog i Haanden, hvorpaa læses Biblia fennica, og endeel Genier, der holde Blade med græsk og hebraisk Skrift. Det Hele seer stivt og overlæsset ud; men er dog forfærdiget i Rom af Billedhuggeren Angelini, og fremvises derfor som et Mesterværk. — Langt ædlere og skiønnere har jeg fundet Linnee's Gravminde. Det bestaaer vel kun af en fritstaaende Ara af Porphyr, med den udødelige Naturgrandskers Billede, i Medaillon; men denne Ara har en meget reen Simpelhed i sin Form, og er saa smagfuldt udarbeidet, Pladsen i det store, lyse Capel saa heldig, og Indskriften saa værdig og passende, at det Hele ikke kan andet end giøre et meget harmonisk

Indtryk. Det er det eneste Monument, synes mig, der er den herlige Kirke fuldkommen værdigt.

Jeg maa ile med at forlade dette; thi jeg har endnu meget at berette Dig om Upsala; men dog kan jeg ikke forbigaae et Sted i Domkirken, hvor jeg har opholdt mig temmelig længe, og ikke uden levende Interesse: det gamle Sacristie og Kirkens saakaldte Klædekammer. I det Første bevares Kirkens Sølv og Kostbarheder, som virkelig for en protestantisk Kirke ere betydelige nok f. Ex. en Guldkalk, henved en halv Alen høi, besat med en Mængde Perler og Ædelstene. Den vurderes til 12,000 Rigsdaler, er et Bytte fra Trediveaarskrigen, og skienket hertil af Dronning Christina. Man fortalte den Anekdot, at da Gustav III. var i Rom, fik han det Indfald at tage en af de ærværdigste Religionsskikke forfængelig, ved at ville offentlig og med stor Pomp tage Nadverens Sacramente. For at lade Paven see, at man i Sverrige ogsaa havde kostbare Kirkekar, sendte han en Coureer efter sin Hofpræst, en Baron Taube, der uopholdelig maatte reise til Rom med denne Kalk, og efterat Kongen havde communiceret, strax igien føre den tilbage. Foruden denne saae jeg en anden Kalk, mærkværdig ved sin Ælde; den er af Sølv, forgyldt, og besat med ædle Stene; er den end ikke saa kostbar som den forrige, er den dog erhvervet paa en bedre Maade, da Kirken har den i Eie fra de catholske Tider. Jeg forbigaaer Alt hvad her findes af nyere Kostbarheder, og nævner kun to Reliquier af meget forskiellig Art, som giemmes i dette Sacristie. Den ene er et ældgammelt, forgyldt Sølvkors, halvanden Alen høit, som Upsala Erkebiskopper i gamle Tider siges at have lade bære foran

sig ved religiöse Processioner og Ceremonier; nedentil sees indsat et Stykke brunt Træ, der gielder for en Reliquie af Christi Kors. Den anden, en Halskiæde af Guld, hvori hænger en svær Guldring med en grøn Steen, er funden om den ved Gustav Adolfs Kiærlighed berømte Ebba Brahes Hals i Ligkisten; og Ringen siges at være det hende af Kongen skienkede Troskabspant, men synes i det mindste vel stor til en Jomfrues spæde Fingre. En svensk Dronning (jeg erindrer nu ikke hvilken) har ladet hendes Kiste aabne, og berøvet hende dette Klenodie i Graven, tilligemed hendes Guld-Armbaand, som vel ikke kan kaldes en roesværdig Handling.

I Domkirkens Klædekammer seer man blandt andet følgende: adskillige gamle Bispekaaber fra de catholske Tider, hvoraf nogle ere saare prægtige, med udsyede Helgenbilleder, Broderie af ægte Perler og andre Prydelser; den nuværende erkebispelige Høitidsdragt, eller Skrud, som Klokkeren kaldte den: en Kaabe af stiv Guldbrocade med ophøiet Broderie, og en dertil hørende spids Hue. Det var Gustav III. som indførte denne mere pragtfulde, end smukke Ornat, efter sin Romerreise, og den er omtrent eens med de catholske Bispers Dragt. En Trøie, og et Par Tøfler eller Skoe, som foregives at have tilhørt Dronning Christina, om hvem man næsten skulde troe, at hun, da hun forlod Sverrige, havde sendt sine Tøfler rundt omkring i hele Landet; thi man finder de saakaldte Christinas Tøfler paa mange flere Steder, end dette (f. Ex. i Lund, i Linkøping, paa Skokloster, o. s. v.) En anden ældre Dronning, den store Margrethe, har ogsaa givet Bidrag til Upsala

Domkirkes Curiositeter; i det mindste vises her en to Alen lang Stibesteen, som skal være den, Kong Albrecht i Sverrige sendte hende i Spot, til at slibe hendes Synaale paa, og som giemtes i Roeskilde Domkirke, indtil Carl Gustav 1658 lod den tage derfra og føre til Sverrige. Derhos viser man nogle Stumper Lintøi, der udgives for en Fane, Dronning Margrethe til Giengield sendte Albrecht, og som bestod i en Qvindesærk. Historien beviste i det mindste, at Symbolet var meget vel valgt til den usle Konge. — Med større Deeltagelse betragtede jeg de Klæder, som den ulykkelige Niels Sture havde paa, da Kong Erik dræbte ham i Fængslet; her seer man hans Trøie af Hiorteskind, stakket, tæt passende til Livet, med korte Skiød, toppede Sølvknapper og grønt Lerredsfoder; den er blodplettet, og giennemstukket paa mere end ti Steder — og Sværdet, som Kongen i sit Raseri førte mod en værgeløs Undersaat, det blodrustne Sværd, ligger ved Siden! — En Gysen giennemfoer mig ved Synet i den halvdunkle Hvælving af disse blodige Mindesmærker; jeg saae det hele Optrin, den rasende Konge styrte ind i Fængslet med sine grumme Bøddelsvende, den ulykkelige Yngling segne for de dræbende Stød, og allerede svømmende i sit Blod, knælende for sin Morder og Konge, at kysse Staalet, som gav ham sit Banestød, og bevidne sin Uskyldighed. Man giemmer ligeledes som Reliquier den Myrdedes øvrige Klæder, ja selv hans blodplettede Skiorte, med en fiin, udsyet Krave; men selv den Ligegyldige maatte vel røres ved at see det Overblevne af den Hat eller Hue, som Sture i sin Dødstime havde paa, og hvori en lille broget Silkevante sidder fæstet med en Naal til Foder-

ret — en Erindring om hans Elskerinde, der fulgte den unge Ridder i Døden, men ikke som en frelsende Talisman. Synderligt er det, at man ogsaa har giemt endeel andre Klæder, der udgivvs for at være dem, Kong Erik havde paa, da han dræbte Sture; men som maaskee snarere have tilhørt de øvrige tre Adelsmænd, som myrdedes tilligemed denne. Den meget fine Skiorte, med krusede Folder omkring Halsen og for Hænderne, med et udsyet E ved Brystet, der gielder for at være Kongens, kunde have tilhørt Nielses Broder, Erik Sture. — Langt mindre interessant, end disse i sig selv ubetydelige Ting, som allene Historien giver en Betydning, der ved enhver Tvivl om deres Ægthed maatte forsvinde, er et gammelt Træbillede, der ogsaa giemmes i dette Klædekammer, og forevises under Navn af Guden Thor. Det forestiller i naturlig Størrelse det nøgne Legeme af en staaende Mand med maadeligt Skiæg og i Panden afdeelt glat Haar; men er afbrækket midt paa Laarene, ligesom den ene Arm er halv afbrudt, og den anden reent borte. Mig har det ikke været muligt, at faae mindste Tro paa dette fragmentariske Gudebilledes Ægthed, hvis Alder i det mindste maatte stige til henimod 800 Aar; da Gamle Upsalas Gudetempel, hvorfra dette Billede foregives at være kommen hid, blev opbrændt og ødelagt af Kong Inge den Ældre, mod Slutningen af det 11te Aarhundrede, og det ikke er meget rimeligt, at et Thors-Billede senere skulde være forfærdiget. I øvrigt er Arbeidet ligesaa slet og raat, som i mange Christus- eller Helgenbilleder fra Middelalderen; men dette Billedes fuldkomne Nøgenhed er noget ved hine ei almindeligt. Imid-

Iertid tager man vel neppe feil, naar man i dette uformelige Træbillede seer en eller anden Helgen fra den catholske Middelalder (den nedhængende Arm forbyder at tænke paa et Crucifix), og selv den ukritiske Peringskiöld, der troer paa alle Rudbeks Fabler, finder det dog for stærkt, at troe paa dette Thorsbillede *).

XXV.

Upsala.

Upsalas vigtigste Mærkværdigheder, foruden Domkirken, ere Universitetet, med dets forskiellige Bygninger og Indretninger, Bibliotheket og den botaniske Have. Først et Par Ord om Staden i Almindelighed. — Upsala hører til de betydeligste af Sverriges mindre Stæder; dens Folkemængde regnes henved halvsiette Tusinde, hvori da Studenterne og det academiske Personale ere med indbefattede, og Husenes Antal til noget over 500, hvoriblandt er omtrent 60 Steenhuse. Hvis man

---

*) En temmelig lignende, men forskiønnet Aftegning af dette Træbillede, med Underskrift: Vera effigies idoli Thor, findes i første Deel af Dahlbergs Svecia antiqua & hodierna. En anden Afbildning i Træsnit, hvor det plumpe Billede seer endnu mere vanskabt ud, end det virkeligen er, findes i Peringskiölds Mon. Ulleråkerensia p. 290.

kunde slutte fra en tiltagende Folkemængde til en i lige Forhold forøget Tilvæxt i Velstand og Næringsdrift, maatte Upsala være i en mere blomstrende Tilstand nu, end for tredive Aar siden, da en svensk Forfatter*) klagede over: "at denne i Oldtiden og Middelalderen saa anseelige og formuende Stad, uagtet Fordelene, som den har af det store Universitet, af at være Sædet for en Landshøvding, en Erkebiskop og et Lagmandsthing, dog har et i Almindelighed fattigt og næringsløst Borgerskab; og at uagtet Staden nu, som før, har sit gode Climat, sin fordeelagtige Beliggenhed, sin frugtbare Jord, og Leilighed til Skibsfart, har den dog næsten ingen Handel eller egentlig borgerlig Næring". Mange af Upsalas Borgere drive derimod betydeligt Agerbrug, da Staden eier ikke mindre end 1900 Tønder Land meget god Jord, som dog allene anvendes til Kornavl, i hvor lidet passende og fordeelagtigt dette synes at være i en saadan Kornprovinds, som Upland. Humleavlen ved Mælaren dreves i ældre Tider med stor Flid og Fordeel; Upsala Humle var meget berømt og holdtes for ligesaa god, som den brunsvigske; men nu dyrkes denne Plante her slet ikke, og Humleavlen er i denne Provinds, ligesom i hele Sverrige, meget aftaget. Fabriker af nogen Betydenhed findes ikke i Upsala. Det fra Arilds Tid berømte Distings Marked (som maaskee har sit Navn af Disar-Thing) holdes her endnu i Februar Maaned, og skal være temmelig betydeligt. Det besøges baade af Nordlændinger og Lapper, og

---

*) *Fischerströms* Beskrifning om Mälarn. 1785. pag. 396.

man har Leilighed til paa eet Sted at see Indbyggere fra alle Sveriges nordlige Provindser. (Dalkarle seer man ogsaa til andre Tider temmelig ofte i Upsala, og ved mit senere Ophold i denne Stad saae jeg adskillige vandrende Flokke af disse ved deres kraftfulde Udvortes, deres svære Legemsbygning, alvorlige Væsen, afstikkende Klædedragt, og særegne uforstaaelige Dialekt *) fra alle andre Svenske udmærkede Mennesker, der uden Tvivl udgiøre den mærkværdigste og interessanteste af de svenske Folkestammer, hvis characteristiske Særegenheder og Forskielligheder endnu Ingen ret har skildret og udviklet. Det er Trang, som driver en Mængde Dalkarle med deres Koner, til hver Sommer at vandre ud i andre svenske Provindser, hvorfra de om Høsten vende hiem igien, med det, de ved deres Arbeide have

---

*) Man har imidlertid overdrevet Begrebet om Dalkarlenes Sprog, naar man har anseet det for en næsten ublandet Levning af Nordens ældre Tungemaal. Det forholder sig hertil ikke anderledes, end Almuesproget i Norge, helst i Fieldbeigderne, til det gamle norske Sprog, som findes i Diplomerne; og Dalkarlenes Sprog er ikke at ansee anderledes, end som en fra det dannede Sprog temmelig stærkt afvigende svensk Dialekt, der ligesom de øvrige Dialekter, har endeel særegne Ord, og maaskee, naar den nøie sammenlignedes med disse, i Grunden ikke fremviser betydeligere Afvigelser. Dette fremlyser i det mindste af en Conspectus lexici linguæ Dalecarlicæ som Hr. Arborelius har udgivet 1813 i en Disputation i Upsala.

endnu ikke er kommen her), og deriblandt ogsaa Kongerne, fra Frederik I. til Gustav IV. Adolf, der alle som Kronprindser have beklædt denne Værdighed. Saare ungdommelig skiønt er Gustav den Tredies Billede; Gustav den Fierde blev Cantsler som Barn, og er saaledes malet. Blandt alle de øvrige Cantsleres Billeder var Grev Abraham Brahes det Ansigt, der mest interesserede mig — skarpsindigt, forstandigt og ædelt, en stor, lys Pande, et skarpt Blik og megen Værdighed. I Oxenstiernes Ansigt seer man Statsministeren, megen Fiinhed og Snildhed, og en overlegen Klogskab. I det medicinske Facultets Samlingsværelse lagde jeg især Mærke til den ældre og yngre Rudbeck, begge faare aandrige, dybsindige Ansigter, Linnee, Faderen og Sønnen (den sidste, et ungdommelig smukt, næsten qvindeligt Ansigt uden Betydenhed), og den gode, jævne, ærlige Thunberg. — De øvrige academiske Bygninger og Indretninger ere Observatoriet, Sygehuset, det chemiske Laboratorium, hvor en betydelig Mineralsamling giemmes, det nye anatomiske Theater (det ældre, 1662 af Rudbeck indrettede er i en Kuppel ovenpaa det Gustavianske Academie), det saakaldte Theatrum oeconomicum, et Huus hvor Professoren i det oeconomiske Fag har sin Bopæl, og hvor en Samling af Modeller m. m. bevares, Ridehuset og den gamle og nye botaniske Have, som jeg i det Følgende videre skal omtale.

Universitetsbibliotheket i Upsala, den største Bogsamling i Sverrige, er opstillet i to store Sale i den øverste Etage af det saakaldte Gustavianske Academie. Man angiver det til 80,000 Bind, som vel ogsaa er

det høieste Antal, det indeholder*). Gustav Adolf var dets Stifter, og 1621 lagdes Grunden til denne Bogsamling med endeel Bøger, som denne Konge skienkede hertil, og nogle, som man havde samlet i ophævede Klostre. Siden forøgedes det ved Bytte fra Tydskland og andre Lande, hvorhen Krigslykken fulgte de svenske Vaaben; og er saaledes Upsala Bibliothek blevet beriget ved Plyndringer af Jesuiternes Bogsamlinger i Riga (1623) og i Brunsberg, af Biskoppen af Würzburgs Bøger (1631), af Bibliotheket i Olmütz, som Torstensen tog, og af det i Prag, der 1648 faldt i Königsmarks Hænder. Siden giorde ogsaa Carl Gustav endeel litterarisk Bytte i Posen, Wilna og andre polske Stæder, hvoraf meget kom hertil. Af senere Tilvæxter ere vel Præsidenten Rosenadlers (død 1799) og Professor Lidéns hertil skienkede Bogsamlinger nogle af de betydeligste. Den sidste (som døde 1793) eiede blandt andet den største og fuldstændigste Samling af svenske Disputationer, som nogensteds fandtes**). — Ved at gaae igiennem de to rummelige, lyse Sale, hvor den betydeligste Deel af Bibliotheket er opstillet i Skabe,

*) Bibliothekets Forøgelse fra 1787 til 1814 beløber sig til 33,400 Bind — og maa man forundre sig over, at i samme Tid til dette Øiemed ikke er anvendt mere end 21,000 Rdlr. (S. Fortalen til 2den Deel af Bibliothekets Catalog, udgivet af Professor Aurivillius. Upsala 1814).

**) En Fortegnelse over alle svenske Disputationer, der gaaer indtil 1778, udgav Lidén i 3 Afdelinger. Upsala. 1778. 8vo.

med Døre af Jerntraad, kan man, ved blot at see Bøgernes Udvortes, overbevise sig om, at det har sin største Rigdom i den ældre Litteratur. I en mindre Sal i underste Etage, hvor tilforn var Auditorium, ere nogle tusinde Bind af nyere Værker opstillede; men dette Værelse er tillaaset, og aabnes kun, naar man forlanger at see en Bog, som her giemmes. Man klager over Mangel paa Plads, og der tales om at opføre en ny, brandfri Bibliotheksbygning, paa et andet, mere brandsikkert Sted, med en Bekostning af 100,000 Rdlr. Det synes dog, som man vel kunde overlade dette til en sildigere Generation; i det mindste er Pladsen i det nærværende Locale aldeles ikke saa indskrænket, at jo mange Reoler endnu kunde finde Plads; og jeg veed ikke, hvorfor man hellere vil nedpakke de bedste og brugbarste Bøger paa et fraliggende Sted, hvor de vanskeligere kunne benyttes, end at opstille dem noget trangere i Salene. Den nærværende Bibliothekar, Hr. Professor Aurivillius, har giort sig fortient af Litteratorerne ved at udgive en Catalog over de trykte Bøger i Bibliotheket, (hvoraf andet Bind er under Pressen*). Saa nyttigt et saadant Arbeide end kan være, taber det dog endeel,

---

*) Det 1ste Bind (Catalogus librorum impressorum Bibliothecæ R. Academiæ Upsaliensis. Sectio prior. 4to) er trykt 1806 i Upsala; det andet og sidste Bind udkom 1814. Fortegnelsen gaaer ikke længere end til 1796. (Jvf. Recensionen i Hall. Allg. Litt. Z. 1807 No. 153. 1815 Ergänz. Bl. No. 33).

ved blot at være alphabetisk; og bedre havde det maaskee været, at nøies med skrevne Cataloger, indtil Bibliotheket var blevet rigere og mere fuldstændigt, og at anvende Pengene, som dette Værk koster, paa at lade trykke en raisonneret Manuskript-Catalog, da her ikke engang findes en skreven Fortegnelse over Haandskrifterne. Imidlertid er denne Catalog vigtig til Kundskab om den svenske Litteratur, som her findes meget fuldstændig; og den lærde Forfatter, som i Disputationer har beskrevet enkelte mærkelige Haandskrifter i Bibliotheket, vil formodentlig ogsaa i sin Tid afhielpe Savnet af en almindelig kritisk Fortegnelse over samme.

Bøgerne i dette Bibliothek ere ordnede efter Nummere, som findes klistrede uden paa Bindenes Ryg. En streng scientifisk Orden kan derfor ikke finde Sted. Bibliotheket staaer under Læseterminerne aabent en Time hver Eftermiddag; men desuden tilstedes det bekiendte Personer at opholde sig der flere Timer i Bibliothekarernes Arbeidstid, naar de dertil forskaffe sig særskilt Tilladelse. Der er et Læseværelse, som kan ildes; men Rummet her er yderst indskrænket. Ved Udlaaning til Studerende gives nogen Vanskelighed; og maa de for enhver Bog have Caution af en Professor, der paategner Beviset, hvilket vel er noget besværligt for Laanerne, men bedre betrygger Bibliotheket for Tab, end almindelige Cautioner. Det ved Bibliotheket ansatte Personale bestaaer i en Bibliothekar, som tillige er Professor i de saakaldte Humaniora, holder Forelæsninger over Litteraturhistorie, Æsthetik, m. m. og har fuld Professors Lønning (215 Tønder Korn); en Vicebibliothekar, med 75 Tønder Korns Løn, en Amanuensis, der lønnes af

Universitetet med 20 Tønder Korn, og en anden, som lønnes ved et Legat af den afdøde Professor Lidén; foruden overordentlige, som giøre Tieneste uden Løn. Bibliothekets aarlige Indkomster anslaaes til omtrent 900 = 1000 Rdlr.

Det vilde blive for vidtløftigt at opregne Alt, hvad jeg her af udmærkede litterariske Sieldenheder og Kostbarheder har fundet. Jeg vil blot nævne, at den ældste trykte Bog, som Bibliotheket sagdes at eie, var Thomas de Aquina Secunda secundæ. Mogunt. per Petrum Schöiffer de Gernsheim 1467; og at her findes den ældste i Sverrige trykte Bog, som hidtil er bekiendt: Dialogus creaturarum; impr. per Joh. Snell., artis impressor. magistrum in Stockholmia 1487; hvortil jeg endnu vil føie en kort Efterretning om Manuskriptsamlingen. Den bevares i et eget Værelse i underste Etage, og hører hverken i Antal eller i Indhold til de meget betydelige. Tid efter anden er den sammensat af forskiellige skienkede eller kiøbte Samlinger, og enhver af disse staaer endnu særskilt for sig. Den største bestaaer af Spolier og Levninger af Munkebibliotheker fra Wadstena og andre Klostre, som Gustav Adolf skienkede hid; for det meste gamle Breviarier, Missaler, Legender, Glosser over Bibelen, Homilier og deslige. Denne Samling er ikke liden, optager to høie Reoler og udgiør vel over 1000 Nummere. At blandt meget Skrab adskillige Guldkorn maa findes, kan man vente sig; men en Fortegnelse over disse Haandskrifter fattes.— En anden vigtig Deel af Manuskriptsamlingen udgiøre de østerlandske Haandskrifter, som af adskillige Lærde vare samlede paa Reiser i Orienten, og skienkede

eller kiøbte til Bibliotheket. Saaledes findes her: 1) 41 arabiske, persiske og tyrkiske Haandskrifter, som den bekiendte Sparvenfeld samlede paa sine Reiser, og med flere Manuskripter skienkede hid 1705. (En Fortegnelse over samme er udkommet 1706 i Upsala). 2) Endeel arabiske, tyrkiske, coptiske og rabbiniske Haandskrifter, samlede af Erkebiskop Henrik Benzelius i Constantinopel og Cairo. 3) Nogle østerlandske Haandskrifter samlede af Professor M. Enemann paa hans Reiser i Orienten. (Fortegnelse over disse findes i Acta litt. Soc. Upsal. 1721 p. 242). 4) 24 arabiske og tyrkiske Haandskrifter, som Dronning Lovise Ulrika skienkede hertil 1767. 5) Endeel østerlandske Haandskrifter, og trykte tyrkiske Bøger, samlede af den bekiendte Biørnstål paa hans Reiser, og efter hans Død skienket til Bibliotheket af hans Ven Rudbek. 6) En betydelig Deel orientalske Manuskripter, samlede af Sturzenbecher, som var svensk Legationspræst i Constantinopel i Aarene 1780-90. 7) En anden Samling, skienket til Bibliotheket af Gustav Celsing, som var svensk Gesandt i Constantinopel, og døde for en halv Snees Aar siden. Denne bestaaer især af tyrkiske Bøger, og er ikke stor i Antal; men skal indeholde endeel curieuse Sager, og alle Bøgerne ere yderst ziirligt skrevne og indbundne. Hvor heiligen var det at ønske, at en af Sverriges lærde Orientalister vilde besørge en Fortegnelse udgivet over disse Samlinger, der uden Tvivl udgiøre en af dette Bibliotheks fornemste Skatte.

Ikke mindre vigtige, end disse kunne være for Dyrkerne af Orientens Sprog og Litteratur, er Palm-

skiölds fortræffelige Samling af Excerpter, afskrevne Diplomer, og egne Udarbeidelser m. m. for den svenske Historie; hvilket tildeels kan skiønnes af den Mængde historiske Dissertationer af Professor Fant, hvortil han fornemmelig har taget Stoffet af disse Samlinger. Palmskiöld var født i Stockholm 1667, ansattes ved Rigs-Archivet 1685, og døde som Secretair ved samme 1719. Han begyndte sine Samlinger 1692 med en saadan Iver, at han skal have tilbragt 6 hele Aar i Archivet næsten uden Omgang med Mennesker; og Frugterne af hans Møie ere af saa meget større Værd, som han i Afskrifter har bevaret mange af de Diplomer, der tilintetgiordes ved Slotsbranden 1697, som ogsaa fortærede en stor Deel af Rigs-Archivet. De Palmskiöldske Samlinger udgiøre henved 500 Bind i Quart og Octav. Hans Flid i at samle historiske og geographiske Efterretninger om alle svenske Landskaber, Stæder, Klostere, Slotte, Kirker m. m. har været overordentlig. Saaledes er der allene 12 Qvartbind om Stockholm, og 4 om Upsala. Over hele Samlingen findes en god og brugbar skreven Real-Catalog i to Foliobind, forfattet af Professor Georgi. Det er et Tab ogsaa for den danske Historie, at denne Catalog ikke var til, og at disse ypperlige Samlinger, hvis diplomatiske Deel især skal være af udmærket Vigtighed, derfor neppe have kunnet giennemsees eller benyttes af Danmarks Palmskiöld, Jacob Langebek, da han i Aarene 1753 og 1754 var i Sverrige for at samle Monumenter og Bidrag til Fædrelandets Historie *). [Nylig er

*) Af Langebeks udgivne Dagbog over denne Reise seer man, at han den 28 Jun. 1754 var paa Uni-

Bibliotheket ogsaa blevet beriget med den afdøde Biskop Nordins betydelige historiske Samlinger, der siges at udgiøre over 2000 Bind, hvoraf Scriptores Rerum Suecicarum i tre Foliobind skulle udgives, og derefter en Samlingen af Diplomer til den svenske Historie.]

En anden mærkelig, og for danske Historiegrandskere høist interessant Samling af Haandskrifter er den, som Grev Magnus Gabriel de la Gardie 1669 skienkede til Upsala Bibliothek. Den udgiør 65 Nummere, og bestaaer, paa faa Undtagelser nær, af islandske Sagaer, Annaler og andre Bidrag til den danske, norske og islandske Historie: og da deriblandt forekommer endeel, som er skrevet eller samlet og afskrevet af den yngre Stephanius, kan der ikke være Tvivl om, at denne Samling udgiør en Deel af Stephanii Haandskrifter, hvilke, som bekiendt, efter hans Død solgtes til Sverrige, og enten ved Kiøb eller paa anden Maade ere komne i de la Gardies Eie. En Fortegnelse over disse Haandskrifter udgav den lærde Hadorph 1675 i Stockholm; og den er aftrykt i O. O. Celsii temmelig ufuldstændige, og hvad de øvrige Manuskripter angaaer, lidet tilfredsstillende Historia Bibliothecæ Upsaliensis, 1745. Til Prøve kan jeg nævne Dig nogle af de vigtigste og interessanteste af disse Haandskrifter: Den berømte Pergaments-Codex af Snorres Edda, en maadelig Quart, som er læselig og vel skrevet, men

---

versitetsbibliotheket i Upsala, hvor han "i Bibliothecariernes Fraværelse intet profiterede; da de havde taget Nøglen med sig til Manuskripterne". Langebekiana udg. ved Nyerup S. 218.

paa endeel Blads ilde medfaret af Tiden og sønderguavet. Den har ikke været blandt Stephanii Manuskripter, men er bragt til Sverrige af Isländeren Jonas Rugmann i det 17de Aarhundrede, og da den er udførlig beskrevet af Ihre og Nyerup, er det unødvendigt, videre at omtale den. En Pergaments-Codex af Grettla Saga, der holdes for at være et af de ældste islandske Haandskrifter, som existere. Konunga Søgur, en Membran i Folio, indeholdende de norske Kongers Historie fra Harald Haarfager til Sverres Død. Brynjulf Svensens historisk-geographiske Beskrivelse over Island i 23 Capitler, skrevet i Skalholt 1647. Kongespeilet, oversat paa Dansk af Steph. Joh. Stephanius. En dansk Riimkronike (indtil Frederik den Anden) der skal være forskiellig fra den gamle. Chronologiæ danicæ Systema, samlet af Stephanius, et Foliobind. Et andet vigtigt Corpus chronologicum, bestaaende af Udskrifter af Annaler og Kroniker, som Stephanius har taget af Manuskripter paa Universitets-bibliotheket i Kiøbenhavn og andensteds. En dansk historisk Calender, efter Maaneder og Dage, af Abbed Morten Pedersen i Sorøe. En gammel dansk Kronike paa Latin indtil 1340; i samme Codex findes ogsaa en gammel latinsk Oversættelse af den skaanske Lov, m. m. En gammel og god Pergaments-Codex af den siællandske Lov. Samme Lov i en nyere Afskrift fra 1499 m. fl.

Om den over hele Europa berømte Codex argenteus, eller Ulfilas gothiske Oversættelse af Evangelierne, er skrevet saameget, at de faa Ord, jeg kunde sige om den, vist ogsaa for Dig vilde være overflødige. Jeg har med sand Ærefrygt betragtet dette ældgamle, eneste

Monument, uden hvilket Gothernes Sprog, den ældste i Skrifter bevarede germaniske Dialekt, evig var bleven os ubekiendt; ja jeg kunde ikke tilbageholde det Ønske, at det maatte bevares som et virkeligt Klenodie, og ikke saa hyppigen, som det skeer, forevises enhver nysgierrig Reisende; da det begynder at blive skrøbeligt og mange Blade have lidt betydeligt. At det for længe siden, og mere end andre Codices, hvormed dette er skeet, havde fortient at mangfoldiggiøres ved troe Efterligninger i Kobberstik, kan ikke negtes. I øvrigt maa det falde enhver ind, at ligesom Sverrige ikke med nogen Grund kan tilegne sig Sproget i denne Codex (som man her ogsaa gierne vil med det Islandske, der endnu hos en og anden Forfatter stemples med Navn af det gamla Gøthiska), saa er den selv ogsaa et Rov fra Tydskland, hvor den fra ældgamle Tider giemtes i et Kloster-bibliothek i Werden, under Tredive Aars Krigen kom herfra til Prag, og blev der taget af Kønigsmark med andet Bytte 1648. Dronning Christina havde formodentlig foræret den til sin Bibliothekar Isak Vossius, der 1655 førte den med sig til England; herfra var den kommen til Holland og Grev de la Gardie, underrettet herom ved Puffendorf, lod den kiøbe af Vossii Arvinger for 2000 Gylden, og indbinde i massive Sølvplader. Det er bekiendt, hvor megen Strid der er ført om Bogstaverne i denne Codex ere skrevne med Guld og Sølvblæk paa det rødladne Pergament, eller, som Nogle troe, indbrændte i dette med et varmt Jern; det sidste er af flere Grunde høist usandsynligt (som allerede Benedictinerne i Nouveau traité de Diplomatique have viist, og nyligen Zahn i hans Udgave af Ulfila);

og jeg bestyrkedes end mere ved Diesynet i min Mening. at Codex argenteus maatte være skrevet — er det vel ogsaa tænkeligt, at en Opfindelse som den, at trykke med bevægelige Typer, anvendt ved denne ene Codex, skulde atter i flere Aarhundreder begraves i Mørke? — men tilstaae maa man, at den er et Mesterstykke i Skrivekonst, og at Bogstavernes Lighed er beundringsværdig. — Et prægtigt latinsk Evangeliarium i Folio med Miniaturtegninger er vel ikke i Vigtighed at ligne med Ulfila, eller i Pragt ganske med det stockholmske Evangeliarium; men dog er det et af de skiønneste og ziirligste Haandskrifter, man kan see. Paa det første Blad forestilles en Mand og en Qvinde, som en Helgen velsigner med paalagte Hænder; Overskriften er: Heinricus & Emma. Paa det andet Blad St. Symon og St. Judas, af hvilke den første velsigner den knælende Keiser. Ovenover staaer: Heinricus Cæsar sublimat moenia Goslar; øverst et Billede af en Mand, og derunder Aarstallet 1145 med Romertal, som ganske ligne Bogstaverne i de anførte Overskrifter. Disse og de øvrige Tegninger ere fortræffeligt bevarede, Farverne yderst levende; men Tegningen meget raa; Skriften er høist ziirlig. Næsten ligesaameget, som dette skiønne Haandskrift interesserede mig et prægtigt og mageløst vel bevaret Missale Lundense, trykket paa Pergament, og saa nyt af Udseende, som om det i Aar var kommen fra Pressen. Med Deeltagelse betragtede jeg ogsaa de to Calendere (af 1566 og 67) hvori Erik XIV. har skrevet historiske Optegnelser. Den ene for 1566 er Original; den anden en nøiagtig Copie, hvis Original er eller har været i Grev Horns Bibliothek paa

Herregaarden Fouglewik. Foran i denne har Erik skrevet: Annus 67 infelicissimus Erico Regi. Den ulykkelige Konge skrev en meget læselig og tydelig Haand. Endnu maa jeg dog, inden jeg forlader Bibliotheket, berette Dig, at det blandt sine Haandskrifter giemmer to Samlinger, som for kommende Generationers Historieskrivere ville være af megen Vigtighed. Den ene er en Mængde Brevskaber og Papirer, hvilke Gustav III. har ladet nedlægge her i to store, jernbeslagne, tillaasede og forseglede Kister, med Befaling at de ikke maa aabnes før 50 Aar efter hans Død, eller i Aaret 1842. Den anden er en Samling af Haandskrifter, formodentlig ogsaa hørende til Gustav den Tredies Historie, som den 1793 afdøde Professor Lidén har givet til Bibliotheket, og som ikke maa aabnes før 1830.

Jeg har alt ovenfor omtalt den nye botaniske Have med dens prægtige Bygning, som jeg nu lidt nærmere vil beskrive. — Endnu seer man, i en Udkant af Upsala, ved Svartbäcks Gaden det Steenhuus, hvor den store Linnee havde sin Bolig; men den botaniske Have, hvor han og talrige Skarer af hans Disciple dyrkede Flora, er nu tildeels forvandlet til en Kokkenhave; deels ligger den øde og man seer kun hist og her en og anden ædlere Vært staae sørgende blandt det qvælende Ugræs; Drivhusene staae tomme, med sønderslagne Vinduer; Huset beboes nu af den lærde, ved sine Reiser i Africa berømte Demonstrator i Botaniken, Dr. Adam Afzelius, og af Universitetets Musik-Directeur, Capelmester Häffner, en Tonekonstner med sielden Aand og enthusiastisk Varme for Konsten. — Man fandt denne Plantehave for liden, og Beliggenheden ikke for-

beklagtig (skiøndt Nogle berømme den). Det var da efter Linnees værdige Eftermands, den af sit Fædreland saare fortiente Thunbergs Forslag, at Gustav III. skienkede Universitetet den kongelige Slotshave til en botanisk Urtegaard, og paa sin egen Bekostning lod indrette den og opføre den pragtfulde Bygning, der i Sandhed er en Konge og Linnees Fædreland værdig. Gustav yndede Thunberg. Man fortæller, at denne Konge jævnligen, imedens Kronprindsen (siden Gustav IV. Adolf) studerede ved Upsala Universitet, opholdt sig med sit Hof paa Slottet, og ofte besøgte Professorernes Forelæsninger. Han lod da engang Thunberg og en anden Professor kalde op til sig, og tilbød dem begge at udbede sig en Naade af ham. Den sidste udbad sig Forsikkring om et stort Pastorat i Nærheden af Upsala — Thunberg bad Kongen om en ny botanisk Have. Hans Ønske blev opfyldt. Den 17 August 1787 lagde Gustav III. Grundstenen til den nye Bygning, der reiste sig med kongelig Pragt, og som man mener var bleven endnu prægtigere og større, hvis den i Kongens Levetid var bleven fuldført. Men først tyve Aar efter, d. 25 Mai 1807, indviedes høitideligen det nye Orangeriehuus paa Linnees hundredaarige Fødselsdag *).

Det er en stor, massiv Steenbygning, heel opført af huggen Granit, med Steentrapper og Kobbertag. Hovedfaçaden vender mod Slotsbakken, og er forsynet

---

*) See Tal vid Invignings-Acten af den nya academiska Trägården, dess Orangerie och Samlings-Salar, o. s. v. af *C. P. Thunberg*. Upsala 1807. 72 S. 8.

med en Rad doriske Colonner, som bære en Frontispice over Indgangen. Baade Frontispicen og Pillerne ere saa umaadelig store og svære, at de aldeles ikke staae i noget Forhold til Bygningens Størrelse, ved deres unyttige Plumphed ligesom skygge for Huset, og snarere formindske dets architektoniske Effekt, end harmonisk forøge den. Deres Unytte og Uhensigtsmæssighed ved en i sig selv stor og skiøn Bygning — hvis aldeles frie Beliggenhed med saa skiøn en Omgivning er saa heldig, at den slet ikke trængte til en saa gigantisk og uproportioneret Pillerad, for at forstærkes i sin Virkning — maa derfor falde enhver i Øinene, som i nogen Afstand betragter Orangeriehuset. Staaer man lige under Bygningen, da forsvinder baade dens Skiønhed, og Pillernes Plumphed, og man finder da Opgangen og den rummelige Arcade foran Huset ret prægtig og imponerende. Fra denne træder man igiennem en stor, kobberbeslagen Fløidør ind i en Læsesal, som vel er en af de prægtigste, man ved nogen lærd Stiftelse i Europa kan finde. Den optager Bygningens hele Længde, og har den ypperligste Lysning; men Skade er det, at den er noget for smal i Forhold til Længden. I Midten, lige for Indgangen har den en Udbygning i en Halvkreds, med Kuppeltag over. Lyset falder giennem et stort, rundt Vindue i Kuppelen midt i Salen, og giennem et halvrundt, dybere i Udbygningen, falder Dagen ret ned paa L i n n e e s Büste, som her paa den noget forhøiede Plads staaer i den skiønneste Lysning, man kan tænke sig. Endnu seer man kun den udødelige Naturforskers Brystbillede af Gibs; men det hedder sig, at denne Büste skal ombyttes med en heel siddende Figur;

Marmor, som den svenske Billedhugger Gøthe, en Lærling af Canova, skal udføre. Synderligt er det, at Sergell aldrig har paataget sig at bringe denne sin berømte Landsmands Træk til Efterverdenen. — I Læsesalen giemmes i pyntelige Skabe med Glasdøre en Deel af Universitetets Dyrsamling, fornemmelig Fugle; den større Mængde findes i en egen Sal, og heriblandt en stor Deel af de rige Samlinger, Thunberg medbragte fra Afrika og Japan. Bygningen har to Sidefløie, der benyttes deels til Giemmested for Natural-Museum, deels til kolde og varme Orangeriestuer (Frigidarium og Calidarium), der indtage den hele venstre og en Deel af den høire Fløi. Disse udmærke sig ved deres Høide, Rummelighed og ypperlige Lysning; men en Ufuldkommenhed er det dog, at de, for ei at skade Bygningens Regelmæssighed, ikke have skraae, men verticale Vinduer. Et meget godt indrettet varmt Drivhuus er bygget for sig selv i Haven. I den øverste Etage er indrettet Bolliger for Professoren i Naturhistorien — saavidt jeg veed, ogsaa for Demonstratoren i Botaniken, som dog endnu ikke boer der. Trapper og Gange ere brede, lyse og rummelige, men tage ogsaa megen Plads bort; og da man ved denne Bygning i det Hele har seet vel meget paa Pragt, har Nytten herved stundom lidt nogen Afbræk. Hvor stor Bygningen end synes, er den dog utilstrækkelig, og det er en betydelig Feil, at man har giort baade Hovedfløien og Sidefløiene adskillige Alen smallere, end de kunde have været.

Over Haven kan Du naturligviis ikke vente Dig nogen Beskrivelse af mig, der blot kunde beundre den

udvortes Skiønhed og Mangfoldighed i dens rige Blomsterflor. Et ganske eget Indtryk maa det dog giøre paa enhver Beskuer, saa høit oppe i Norden, at finde Væxter og Blomster fra det brændende Syden, at see Indiens Palme, Arabiens Kaffetræ, Riisplanten og Bambusrøret paa et Sted, hvor Granen og Fyrren voxe vildt, og hvor man faa Skridt borte finder siberiske og laplandske Blomster. Det er ellers artigt, at man her langt lettere faaer de sydlige Væxter til at trives, om Sommeren endog i fri Luft, end de indenlandske Alpeplanter, der savne deres Klippebund og rene Bierglust. Antallet af Planter angiver man til omtrent 4000. Om Havens Inddeling eller Anodrning kan jeg ikke meddele noget fyldestgiørende, og forbigaaer hellere, hvad der ganske ligger uden for min Sphære. Saameget veed jeg, at jeg ved at giennemvandre den, fandt den særdeles ordentlig, pyntelig og vel vedligeholdt. Meget Rum syntes mig, de brede Gange borttage, og Haven er langt fra ikke saa tæt beplantet, som den botaniske Have i Kiøbenhavn — maaskee fordi man her behøver mindre at spare paa Plads. En betydelig Deel af denne optages ogsaa af Alleer og Træplantninger, hvilket vel tildeels har sin Grund deri, at Gustav III. i Gavebrevet, hvorved han skienkede Universitetet Upsala Slotshave, udtrykkelig befalede, at alle Træer, Plantninger og Alleer skulde underholdes i den Tilstand, de dengang vare i. For Resten er det paafaldende, at man hist og her støder paa øiensynlige Spor af en Oeconomie i at underholde denne prægtige Indretning, der contrasterer underlig imod dens Glands. Saaledes, i det prægtige botaniske Auditorium, der maaskee ikke findes skiønnere i Eu-

ropa, er der ingen Borde eller Bænke; men man maa betiene sig af gamle Havebænke, som man om Vinteren indflytter. Indgangen til Gaarden, naar man kommer fra den Vei, der fra Staden fører ud til Orangeriet, er en gammel, forfalden Stakitlaage, som kun med Nød kan holdes lukket, og stikker selsomt af mod det store Palais; og en lige sparsommelig Indskrænkning finder Sted i Alt, hvad Universitetet bekoster til denne Stiftelse, som Gustav III. og hans Efterfølger indrettede med en Bekostning af over 100,000 Rdlr. Banco uden nogen Udgift for Universitetet. Alt hvad det afgiver til Havens og Orangeriets Underholdning, til Dagleiere, Kiørsler, Indkiøb af Frø og de levende Dyrs Underholdning er 450 Rd. B. aarligen, hvoraf henved det halve medgaaer til 70 Favne Ved, som aarlig forbruges. Ved Haven er af faste Betiente ikke ansat mere end en Urtegaardsmester, med 30 Tdr. Korn og 100 Rdlr. Banco aarligen, og en Svend, som har halv saameget i Løn.

Et skiønt og værdigt Mindesmærke over Sverriges udødelige Linnee er denne Have med dens kongelige Bygning; men den staaer heller ikke som et dødt Monument om en udrunden Tid. Det Lys, som fra denne i den hele cultiverede Verden berømte Lærde udgik over Naturvidenskaberne, have hans Disciple med Omhu bevaret og forøget; disse Videnskaber have siden hans Død uden Afbrydelse blomstret med heldig Fremgang i hans Fædreland, og ved det Universitet, hvor han lærte; mangfoldige udmærkede Dyrkere af Naturens Studium ere udgangne fra hans Skole; og endnu lever han i en værdig Efterfølger, den af sit Fædreland og sin Viden-

skab høit fortiente Thunberg. Upsala eier, foruden ham, en anden berømt Naturkyndig, Dr. Adam Afzelius, som adskillige Aar har opholdt sig i Afrika ved den engelske Colonie Sierra Leona, og derfra medbragt fortræffelige Samlinger, baade af naturhistoriske Gienstande, og afrikanske Nationers Vaaben, Redskaber, Huusgeraad og andre Mærkværdigheder. Jeg har ikke været saa heldig, at giøre dennes Lærdes Bekiendtskab, eller at see hans interessante Museum. Hos Thunberg har jeg derimod aflagt et Besøg, og den yderst humane Olding har giort sig den Umage, at vise mig sit eget og Universitetets Museum, uden at førarges over at jeg betragtede det med uindviet Blik. Han er, uagtet Sygdomstilfælde, som han endnu har fra sine Reiser, en saare livfuld Mand, med megen Kraft og Raskhed for sin Alder (omtrent 70 Aar, eller noget derover); taler meget og hurtigt, og har i sit Aasyn den meest indtagende Blidhed og Godmodighed. Hans levende Kierlighed og høie Enthusiasme for sin Videnskab yttrer sig saasnart han kommer i Samtale med Nogen, og man tilgiver let, om han, der, lidet understøttet af sine Samtidige, har giort saameget for denne Videnskab, er mere ligegyldig for andre. Upsala Universitet skylder Thunberg og hans ædle Patriotisme overordentlig meget; men kan man troe den almindelige Stemme, har det ikke viist sig meget erkiendtligt*). Uden Thunberg havde

*) "But, as neither gratitude nor shame ever exists in a body of men, we need not expect from them either generosity or gratitude" siger den engelske

Upsala ikke eiet den kostelige Indretning for Naturhistorie og Botanik, som er en af de første i Europa; og med sielden Uegennyttighed har han uden noget Vederlag beriget Universitetets Museum med den største Deel af dets zoologiske og botaniske Samlinger. Ikke desmindre har man viist en saadan Ligegyldighed i at sørge for det fornødne til disse Sagers Bevaring, at Thunberg, der aldrig levede for andet, end sit Fædreland og sin Videnskab, har besluttet, til Fordeel for den sidste, at tilbageholde, hvad han efter sin Donation til Universitetet havde samlet af Dyr, Fugle, Insecter, Conchylier og andre Naturalier, hvilket han meget lavt vurderer til 12,000 Rdlr. Banco. — Disse Thunbergs Samlinger, som han meget ziirligt har opstillet i sine egne Værelser, ere allerede voxede i den Grad, at de i flere Fag (f. Ex. Insecter og Conchylier) overgaae Universitetets. Hans Conchyliesamling er meget betydelig og kostbar. Insectsamlingen hører vel til de første i Europa, og udgiør henved 60 Skabe med 20-30 Skuffer i hvert Skab. Samlingen af afrikanske, japanske og chinesiske Natur- og Konstprodukter er overordentlig, og hvad det japanske angaaer, formodentlig mageløs; da det er bekiendt, hvor uendelig vanskeligt det er, at kunne udføre af dette Land noget andet, end de sædvanlige Handelsartikler, saaledes at derpaa endog er sat Livsstraf. Ikke desmindre vidste Thunberg, som opholdt

---

Reisende *Thomson* (Travels in Sveden p. 180) i Anledning af, at Universitetet ikke har hædret Linnees Genius ved at underholde hans Plantehave.

sig i Japan et Par Aar, at bringe en stor Mængde Sieldenheder med sig til Europa, og Betragtningen af disse, for Culturhistorien yderst interessante Gienstande er den mest oplysende Commentar til Beskrivelsen over hine Folkefærds Sæder, Levemaade, Konstfærdighed og Cultur, hvortil Thunberg har givet vigtige og nøiagtige Bidrag i hans Reise *). — Denne Lærde beskiæftiger sig med alle Dele af Naturhistorien, Mineralogien undtagen, som ved dette Universitet ret passende er henlagt til den chemiske Professor. Derimod er det ubeqvemt, at her læses over Botanik om Vinteren, og at de for denne Videnskab bedst skikkede Sommermaaneder næsten reent borttages af de lange Ferier. Meget betydeligt er heller ikke Antallet af Naturvidenskabens Dyrkere. (Paa Thunbergs Collegium har jeg talt omtrent en halv

*) Thunberg opholdt sig paa det gode Haabs Forbierg, i Japan, China, paa Java og Ceylon i Aarene 1772 - 1778, og tilbragte i alt 9 Aar uden for sit Fædreland. Hans Reisebeskrivelse udgav han paa svensk: 4 Bind (Ups. 1788 - 93) og den er oversat paa forskiellige Sprog (paa tydsk af Großkurd. Berlin 1792 - 94). I Fortalen til andet Bind findes en Fortegnelse over Thunbergs Skrifter indtil 1793. Hvad han allene indtil denne Tid af sine Samlinger havde bragt i Orden og bestemt, beløb sig til 400 nye Dyr, 75 Slægter og 1500 Arter af nye Planter. Jvf Rosenhanes Anteckningar S. 320. hvor man seer, at T. foruden sine øvrige Værker, har skrevet 44 Afhandlinger i forskiellige Videnskabsselskabers Skrifter og 124 Disputationer m. m.

Snees Tilhørere; men det var i den ugunstige Aarstid, om Høsten). At opregne Thunbergs litterariske Arbeider og Fortienester i det Hele, tilkommer mig ikke; jeg har blot kunnet beundre dem, hans Virksomhed, hans fyrige Aand og Iver for det Gode, hans ædle, blide Humanitet. Jeg maa derhos endnu bemærke, at hvor betydeligt og vigtigt endog det er, som han alt har udgivet i Trykken (f. Ex. hans Reise, hans Flora Japanica, hans classiske Monographier, m. m.), saa har han dog endnu langt mere liggende udarbeidet, som Mangel paa Understøttelse i hans Fædreland hindrer ham fra at meddele Verden. Af hans Decades plantarum japanicarum har han ei kunnet udgive mere end fire Stykker; men han har flere hundrede meget gode Tegninger efter Naturen af de sieldenste, ganske ubekiendte japanske Planter liggende, foruden en Mængde aftegnede Capske Planter, og meget andet af lige eller lignende Værd. Havde han besiddet Hermelins Formue, da havde han formodentlig, som denne store Patriot, opoffret den til at bekiendtgiøre de vigtige Frugter af saamange Aars Møie og Arbeide — og havde da vel og, ligesom denne, maatte søge Lønnen i sin egen Bevidsthed; thi her giver man hellere det svenske Academies forgængelige Skrifter ud paa offentlig Bekostning, end et evigt Nationalværk. — Med Thunberg forlader jeg for denne Gang Upsala; og det glæder mig at jeg har kunnet slutte med en af dets første Prydelser.

XXVI.

Upsala.
(October 1812).

Da jeg i Sommer sendte Dig nogle af mine Optegnelser om denne Universitetsstad, og Efterretninger om adskillige af dens Mærkværdigheder, forbigik jeg en Gienstand, som Du med Rette kunde ansee for den betydeligste: Universitetet. Du vil imidlertid erkiende, at dette havde sin gode Grund deels deri, at jeg allerede i de Underretninger om Lunds Høiskole, jeg har meddeelt en af vore Venner, har givet en kort Udsigt over det svenske Universitetsvæsen i Almindelighed; deels deri, at jeg, efter et Pār Dages Ophold i Upsala i Sommerferierne, da her var tomt baade paa Professorer og Studenter, virkelig ikke vidste noget at skrive om dette berømte Universitet. Nu, da jeg har tilbragt et Par Uger eller tre i dette Videnskabelighedens Hovedsæde i Sverrige, vil Du maaskee formode mig i Stand til at oprette min Forsømmelse. Dog skeer det ikke anderledes, end ved at sende Dig medfølgende historiske Udkast *), hvori jeg har forsøgt at give et kort Omrids af den svenske Litteraturs eller egentlig dens æsthetiske Deels Udvikling fra Middelalderen til den nyeste Tid, i hvilken en Art af litterarisk Revolution har kuldkastet den franske, conventionelle Smags Eneherredømme, og lagt Grunden til en ny Periode i den svenske Digtekonsts Historie. Dette maa bøde paa, hvad Du ellers vil savne i mit

*) Det findes ved Slutningen af denne Bogs 3die Deel.

Brev; thi heller ikke denne Gang vil Du faae meget at læse om Universitetet; jeg tilføier derfor nogle Uddrag af min Dagbog om Reisen til Gamle Upsala, Dannemoras Jerngruver og et Par andre Steder i disse Egne.

Jeg vil begynde med en Udsigt over Upsala Høiskoles Organisation, Lærernes Antal i de forskiellige Faculteter, deres Lønninger, og hvad der i øvrigt af Universitetets Fond anvendes paa videnskabelige Indretninger, efter det nyeste kongelige Reglement, der bestemmer sammes faste aarlige Udgifter. I det theologiske Facultet ere 4 Professores ordinarii, af hvilke de tre lønnes af Universitetet med 165 Tønder Korn, den fierde ved et Legat af en Biskop Kalsenius. Enhver af disse Professorer har desuden et saakaldet Præbende-Pastorat. Dette Facultet har endvidere 2 Adjunkter, hvoraf hver har 65 Tønder Korn i Løn, og et Præbende-Pastorat. Det juridiske Facultet har en Professor i den fædrelandske Lovkyndighed, og en Professor i Stats- og Handels-Ret, der lønnes med 215 Tønder Korn, hvoraf 50 Tønder ere Vederlag for Indkomsterne af de Bøndergaarde, eller saakaldte Præbende-Hemman, som tilforn vare Professorerne tillagte; og den samme Løn har nu ogsaa enhver Professor ordinarius i de andre to Faculteter. To juridiske Adjuncter (en for Fædrelandets og den romerske Ret; den anden for Stats- og Handels-Retten) lønnes, ligesom de øvrige, med 65 Tønder Korn. I det medicinske Facultet ere 3 Professorer, en i den praktiske Medicin, en Professor Medicinæ, som tillige har det naturhistoriske Fag, og en i Anatomie og Chirurgie; desuden en medicinsk Adjunkt, en Demonstrator i Botaniken, og en anatomisk

Prosector, der have Lønning som Adjunkter. Det philosophiske Facultet har 14 Professores ordinarii i følgende Videnskaber: en Professor i Logik og Metaphysik, en i Moral og Politik, en i Historien, en i Veltalenhed og Poesie, en i de østerlandske og en i det græske Sprog, en Professor Mathematum inferiorum og en i Astronomien, en Professor i Physiken, en i Chemien; en i de saakaldte Humaniora, som tillige er Bibliothekar, en Professor i Veltalenhed og Politik og en i den praktiske Oeconomie, hvilke to sidste lønnes af private Donationer. Endnu høre til det philosophiske Facultet en Observator Astronomiæ og 6 Adjunkter, af hvilke sidste een lønnes af et privat Legat. Desuden er, jeg indseer ikke hvorfor, Academiets Rentemester, der har fuld Professor-Løn, henregnet til det philosophiske Facultet. Universitetet har, foruden de her opregnede ordentlige Professorer og Adjunkter, 6 overordentlige lønnede Adjunkter, og 17 Magistri docentes, hvis Antal i øvrigt er ubestemt.

De ved Bibliotheket ansatte Embedsmænd og deres Lønninger har jeg i mit forrige Brev om Upsala angivet. Forholdet imellem Bibliothekarernes Lønninger og Bibliothekets Fond, er her omtrent det samme, som i Lund. Til dets Forøgelse er henlagt 750 Rdlr. Banco aarligen; dets uvisse Indkomster beløbe sig neppe til halv saa meget. — De øvrige, ved Reglementet fastsatte aarlige Udbetalinger til de academiske Indretninger og Samlinger, ere følgende: til den botaniske Have 450 Rdlr. Bc., til det academiske Sygehuus ligesaameget; til Naturalie-Cabinettet og Professorens Brevverling 225 Rdlr., til Mine-

gives det hele Antal af de ved Universitetet indskrevne Studerende, af Andre blot de Nærværendes. Antallet af de ved begge Terminer indskrevne nye Studenter pleier at være 150 til 200; de under Terminerne ved Universitetet Nærværende pleie sædvanligen at udgiøre imellem fire og sex hundrede, og et Antal af tre til fire hundrede Studerende, som ikke have fuldendt deres academiske Cursus, ere i Almindelighed fraværende under Terminerne, af Mangel paa det Fornødne til deres Ophold ved Universitetet, eller af andre Aarsager. Tallet paa de Studenter, der ogsaa imellem Terminerne eller i Ferierne opholde sig i Upsala, er sielden over eet eller halvandet hundrede *).

*) Jos. Schulzenheims Tal om den offentliga Vården, &c. Bihang S. 46. Her meddeles ogsaa en interessant Tabel over de Studerendes Alder, Stand, Hoved-Studium og øvrige Forhold i Aaret 1798: hvoraf jeg blot vil udtegne at af 895 Studerende vare 542 nærværende under Terminen, og 353 fraværende; der var 37 Studerende af Adelstanden, 285 af Præste-, 153 af Borger- og 147 af Bondestanden, 228 Sønner af Embedsmænd og 45 Sønner af Militaire. 60 Studenter vare under 15 Aar, og 224 imellem 15 og 20, 403 imellem 20 og 25, 126 imellem 25 og 30 Aar, og de øvrige over denne Alder. 120 studerede Theologie, 118 Lovkyndighed, 55 Medicin, 360 Philosophie (nemlig for Magistergraden) og 234 vare, som det hedder "uden noget vist vitæ genus". (I Foraarsterminen 1816 havde Upsala derimod 1092 Studerende, hvoraf kun 708 vare nærværende. Blandt disse studerede 250 Theologie, 186 Lovkyndighed 96 Lægekonsten, 346 Philosophie og Humaniora, 215 havde intet bestemt Fag).

Upsala Universitet er for nærværende Tid at betragte som Videnskabelighedens Hovedsæde i Sverrige. Alle Indretninger til at fremme Lærdoms og Videnskabers Dyrkning og Flor ere her i en større Stiil, langt fuldstændigere, rigere og anseeligere, end ved Lunds Universitet. Upsala eier Sverriges største Bogsamling, og nogle af de rigeste Samlinger for Naturhistorien, som findes i dette Land; det har gode Bogtrykkerier, savner ikke ganske den for Litteraturen saa nødvendige Boghandel, har et temmelig vel indrettet Læseselskab, hvor man finder nogle af de bedste udenlandske kritiske Tidsskrifter, (og er for nærværende Tid det Sted, hvor en svensk Litteraturtidende udgives). Det har fra ældre Tider af glimret ved flere berømte og fortiente Lærde, og i Midten af det attende Aarhundrede, da Linné lærte ved denne Høiskole, besøgtes det af Udlændinge af de fleste cultiverede Nationer i Europa. Saa glimrende en Periode har Upsala vel ikke siden havt; men dog har dette Universitet til vore Dage bevaret sin Rang som den første af Sverriges Høiskoler, og endnu holder man for, at det giver mere Anseelse, at have studeret her, end i Lund. At udføre en Sammenligning imellem begge Universiteter i deres nærværende Tilstand, maa jeg overlade til Andre. Organisationen af de svenske Høiskoler i Almindelighed, og den Plan, som følges i de academiske Studier, har jeg tilforn berørt, og indskrænker mig derfor til nogle faa Bemærkninger, jeg her har havt Leilighed til at giøre.

I Almindelighed holder man for (i det mindste her, i den nordlige Deel af Sverrige), at Studeringer drives med mere Alvor og Strenghed ved dette Universitet;

end ved Lunds, hvilket dog maaskee i sig selv kun gielder om visse enkelte Fag, som her dyrkes med mere Iver; hvorimod atter igien andre i Lund have mere udmærkede Lærere, og som en Følge deraf dyrkes med større Fremgang. Man vil saaledes paastaae, at et grundigt grammaticalsk Studium af de lærde Sprog, især de østerlandske og det latinske, i senere Tider skal have blomstret mere ved det sidste Universitet, end i Upsala, hvorimod her igien de mathematiske, physicalske og naturhistoriske Videnskaber, tildeels ogsaa Philosophien og det græske Sprog, have været fortrinligen yndede og dyrkede. Det philosophiske Studium fandt i Høyer en udmærket Lærer af megen Indflydelse, og Universitetet har ved hans nylig indtrufne, alt for tidlige Død lidt et Tab, som maaskee ingen af hans Medlevende fuldkommen erstatter. Philosophien var dog under Gustav den Fierdes Regiering saa lidet yndet af denne Konge, at Universitetet paadrog sig hans Unaade, da det bragtes for hans Øren, hvorledes man der havde begyndt for Alvor at dyrke denne Videnskab, og at den nyere Tids transcendentale Metaphysik fik flere og flere Tilhængere i Upsala. Thi det var i Særdeleshed det Nye i Philosophien, som han hadede, eller rettere, som man havde vidst at sætte i et forhadt Lys for Kongen; og der siges endog, at Professorerne fra Regieringen bleve advarede om, ikke at sysselsætte sig med den nyere Philosophie, om hvilken man havde faaet Kongen til at troe, at den kunde blive farlig baade for Religionen og Borgersamfundet. En Følge heraf var, at den begyndte Iver for det philosophiske Studium igien aftog; men den havde i det mindste havt den gode Følge, at man var bleven mere

opmærksom paa og bekiendt med den tydske Litteratur, der efter den Tid vedblev at være mere yndet i Upsala, end paa noget andet Sted i Sverrige. Dette viser sig endog i en Upsalsk Boghandlers Speculation, at eftertrykke endeel af de tydske Classikeres Arbeider; et Foretagende, som for tyve Aar siden ikke vilde have lønnet sig i Sverrige, og hvis Billighed vel til alle Tider kan være Tvivl underkastet, helst naar det er endnu levende Forfattere, hvis Værker man paa denne Maade, uden at spørge dem ad, tilegner sig.

Imidlertid er det vist, at man er langt mere fortrolig med den tydske Litteratur i det fierne, nordlige Upsala, end i Lund, der ligger næsten hundrede Mile sydligere, og saa nær ved Kiøbenhavn. Den Vending, som den svenske Litteratur i den seneste Tid har taget ved en æsthetisk Revolution, der egentlig kan siges at være udgaaet fra Upsala, synes ogsaa at bebude, at et dybere, mere udbredt og mere videnskabeligt Studium af Philosophie, Historie, classisk Litteratur og Konst vil komme op ved Upsala Universitet, og forberede en høiere, mindre eensidig og indskrænket academisk Dannelse, end den, man hidtil var vant til at nøies med. Adskillige gode Philologer, som Upsala for nærværende Tid tæller blandt sine academiske Docenter, have allerede bragt de gamle Sprogs og den classiske Litteraturs Studium i en bedre Gang. I Historien savner man endnu aandfulde academiske Lærere; men lover sig meget af Geyer, der for ikke længe siden er bleven Docent i Universalhistorien.

Man har altid i Upsala holdt meget over den gamle Grundighed og Langsomhed i at studere; men om Aand, Smag og Sands for det Høiere i Videnskaberne blev

begravet under en Masse af raa, ufrugtbar Lærdom, og om man i visse Studier og Videnskaber (mindst i de praktiske) blev flere Decennier tilbage for andre Nationer, dette indsaae eller ændsede man ikke. Naar man ogsaa hører, det ikke er sieldent, at der i Upsala studeres en sex, syv Aar til Magistergraden, med den dertil hørende Examen, fire til sex Aar til theologisk Candidat-Examen, og saaledes forholdsviis til de øvrige: kunde man let enten troe, at Studeringer drevés med temmelig Lunkenhed, eller at de Upsalske Magistre og Candidater alle vare grundlærde Mænd. Det sidste er dog neppe Tilfældet, uagtet man her paastaaer, at der hører ulige mere til at faae de academiske Grader ved dette Universitet, end ved Lunds; men for en Deel har vel den lange Studere-Tid sin Grund i, at mange Studenter komme meget unge til Universitetet, og maae der endnu erhverve sig en Mængde Forberedelseskundskaber; deels bidrager vel ogsaa det fragmentariske Ophold ved Høiskolen og de lange Ferier deres til, at Studenterne i Upsala, uagtet den Flittighed, hvorfor de i Almindelighed berømmes, bruge saa lang Tid for at fuldende deres Cursus.

Om den blandt Studenterne herskende Tone saavel i videnskabelig Henseende, som i den selskabelige Omgang, kan jeg ikke egentlig meddele nogen Underretning, da mit Ophold har været for kort, og min Omgangskreds ikke udvidet nok, for at giøre tilstrækkelige Erfaringer. Stødende Raahed i Sæder har jeg ingensteds fundet Spor af; men vel ogsaa her bemærket den Samfundsaand blandt de academiske Borgere, som i dette Land er langt mere kiendelig, end hos os, og som jeg

i det Hele synes saa vel om; uagtet de mindre Afdelinger i Nationer eller Landskabssamfund, der vedligeholde et Slags ordentlig organiseret Forening*), og hvis Medlemmer næsten allene omgaaes med hverandre indbyrdes, paa den ene Side mere concentrere og forstærke denne Aand; men paa den anden Side maaskee ogsaa uddanne den paa en mere indskrænkende Maade. — Mange af de academiske Lærere i Upsala har jeg heller ikke giort personligt Bekiendtskab med; men har fundet en saare human og artig Modtagelse hos dem, hvis Omgang jeg af og til har nydt — ei at tale om, hvad jeg skylder et Par herværende Venners Godhed, der vil blive mig uforglemmelig. Ligesaa lidt bør jeg glemme den særdeles bevaagne Velvillie og udmærkede Artighed, Hs. Hoiærværdighed Erkebiskop Lindblom, Universitetets Procantsler og Sverriges første Geistlige, har beæret mig med, eller den venlige Giæstfrihed, hvormed han har aabnet sit Huus og sin behagelige Familiekreds for en Fremmed, der uden nogen Adresse eller Anbefaling nærmede sig ham. Jeg sætter saa meget større Priis paa den Humanitet og Godmodighed, som denne Herre paa en saa indtagende Maade har yttret imod mig, da jeg i Stockholm har lært, hvor lidet en Dansk under de nærværende Tidsomstændigheder i Almindelighed kan vente sig nogen Yttring af et gunstigt eller velvilligt Sindelag hos saadanne Personer, hvis Stand eller Forbindelser bringer dem til at tage Hensyn til politiske Forhold. I Upsala har jeg ikke erfaret noget saadant;

---

*) See første Deel af denne Bog S. 242-43.

Opholdet i denne Universitetsstad har været mig baade interessant og lærerigt, om end ikke ganske saa behageligt, som mit Ophold i Lund, hvortil den mindre heldige Aarstid har bidraget endeel, tilligemed et Efteraarsveir i October Maaned, der, i Stedet for Frost og Snee, som jeg i dette nordlige Klima ventede mig, har bragt flere Ugers næsten uophørlige Regnskyl og giort Uplands Slette til et sandt Taageland. Men, uagtet dette, og uagtet jeg har levet i en mere indskrænket, mindre selskabelig Kreds, end i Lund, medtager jeg herfra mangen venlig Erindring, hvoriblandt Mindet om de Timer og Dage, som Venskab forskiønnede, hører til de kiæreste. Nu forlader jeg Upsala i dette Brev, ligesom jeg med det første forlader det, for at foretage den besværlige Hiemreise i den uheldigste Aarstid; og tilføier endnu kun efter mit Løfte nogle Optegnelser om et Par Smaareiser i Uplandske Egne.

Det var paa en skiøn Eftermiddag den 30de Junius at jeg forlod denne Stad, for at besøge Sverriges største Jernværk ved Dannemora, der ligger nogle Miil Norden for Upsala. Min Længsel efter at see et ordentligt, stort Biergværk bragte mig til at glemme, at jeg egentlig savnede de Forkundskaber, som behøves for at see det tilgavns; jeg reiste allene, uden Veiledning og uden Adresser; men var dog meget vel tilfreds med, at jeg udførte et Forsæt, som jeg havde havt, siden jeg

kom til Stockholm. — Veien førte mig igiennem Landsbyen Gamle Upsala, hvor jeg opholdt mig saa længe, som min Skiutsbonde vilde give mig Tid, for at tage denne Landsbyes Mærkværdigheder i Øiesyn. Den ligger omtrent en halv Miil Norden for den nærværende Stad, paa en noget ophøiet Plads i en skiøn, frugtbar Slette. Det er et gammelt og stroligt Sagn, at den nærværende Landsbykirke er en Levning af den ældre Domkirke, der stod her omtrent hundrede Aar, indtil Bispesædet flyttedes til Øster-Aros, og Kirken ødelagdes ved Ildsvaade 1252. Men de svenske Antiquarer gaae endnu videre i deres patriotiske Iver, og ville i en Deel af denne Landsbykirkes Mure, som for det meste ere opførte af Graasteen, finde Levninger af det hedenske Upsala Tempel, som beskrives saa prægtigt i nogle af Middelalderens Krøniker, og som Kong Inge Stenkilson mod Enden af det 12te Aarhundrede lod opbrænde og aldeles ødelægge. At Rudbeck og Peringsköld kunde falde paa denne Gisning, vil man ikke undres over, naar man blot veed, at den første læser Plato, hvor denne i sin Kritias taler om Poseidons Borg paa Øen Atlantis, beskrive Asernes Tempel i Upsala. At det gamle hedenske Tempel, som Inge lod opbrænde, rimeligviis har været en Træbygning, og man, om det end havde været bygget af Steen, vel neppe vilde benyttet dets Mure ved Opførelsen af en christelig Kirke, kunde ikke falde Rudbeck ind, for hvem det Urimeligste altid var det sandsynligste. Da han og Peringsköld undersøgte Grunden omkring den nærværende Kirke i Gamle Upsala, og fandt Grundvolden af nedbrudte Mure, maatte disse nødvendigen have tilhørt det hedenske Tem-

pel, og saaledes opstod den nøiagtige Grundtegning af dette, som man finder i Rudbeks Atlantica og i Peringskölds Uplandske Monumenter; og da man virkelig paa Kirkemuren finder Spor af en forandret Bygning og nogle tilmurede Buer, kunde det ikke være andet, end at man heri strax opdagede, hvorledes den nye Kirke var bleven opført paa de overblevne Levninger af det hedenske Tempels Mure; da hiin Forandring, de tilmurede Aabninger, og Grundvoldene i Jorden, dog efter den høieste Rimelighed kun ere en Følge af, at man har benyttet Rudera af den brændte Domkirke ved Bygningen af den nærværende Landsbykirke, giort denne mindre, nedbrudt Domkirkens Kors, og tilmuret de derved fremkommende Aabninger. — I øvrigt har denne Kirke indvendigen faaet en modern Skikkelse, og mistet Alt, hvad den af gamle Mindesmærker havde tilbage; de Malerier af Erik den Helliges Historie, som fandtes paa den nordre Kirkevæg, og som Peringsköld har ladet aftegne, ere nu overkalkede (de synes at have været fra det 15de Aarhundrede); og to Runestene, hvoraf den ene udgiør Alterbordet, den anden ligger som Tærskelsteen i Døren, er Alt hvad der kan fæste Oldgrandskerens Opmærksomhed. Paa den sidste, som er uden Indskrift, har der været udgravet noget, der kan ligne et Skib, hvilket efter Peringskölds Ord viser: "at denne Steen har været sat til Minde over en af dette Lands Stammefædre af Japhets Afkom, som er udgaaet af Noe Ark".

Ikke langt fra Kirken ligge fire halve Bøndergaarde, som endnu føre Navn af Kongsgaarden. Foruden disse og Præstegaarden, har denne Landsby tolv Bøndergaarde, der ligge i en Strækning temmelig nær ved

hverandre, som Tilfældet er med flere Byer i Upland. Ligesom ved vort gamle Kongesæde Leire i Siælland, findes her og omkring Gamle Upsala en stor Mængde Gravhøie, hvoraf dog efterhaanden flere og flere forsvinde under Ploven. Verelius beregnede i sin Tid deres Antal til 669, og Peringskiöld talte endnu, allene omkring Kirken, Præstegaarden og ved Myrby, nogle Gaarde i Nærheden, over 300 og i Upsala By 180 Høie. De største af alle disse ere tre vældige Kæmpehøie, der ligge omtrent hundrede Alen i Sydvest for Kirken, i en Linie fra Øst mod Vest, og paa en Aas, høiere end den øvrige Deel af Byen, over hvilken de hæve sig, synlige overalt. Man kalder dem Konge-Høiene; og sikkert høre de til de største af dette Slags Mindesmærker, som findes i Norden. Forskiellen paa deres Størrelse er ikke meget betydelig; den største skal i Omkreds ved Foden have 350 svenske Alen, og i perpendiculair Høide omtrent 30 Alen. Nærmere ved Kirken, i Linie med disse Høie, ligger en fierde, der fører Navn af Thinghøien; i Omkreds næsten ligesaa stor, men kun halv saa høi, og ovenpaa ganske flad, seer den ud, som om den ikke var bleven fuldført.

Giennem det kornrige Uplands Sletter reiste jeg videre, og fandt i en Strækning af to til tre Miil vel dyrkede, tæt bebyggede Egne, mere udmærkede ved Cultur, end ved Naturskiønhed, sparsom Engiord, meget Agerland og gode Indhegninger. Disse, som ere til saa stor Gavn for Jorddyrkeren, ere til ikke mindre Plage for den Reisende i hele Upland, ved den Mængde af Led, der sinke Kiørselen paa Landeveien; og træffer det sig, ved en Uskik, der undertiden møder een i Sverrige,

at man her paa Giæstgivergaardene faaer en Skiutshest, hvis Eier eller Kiøresvend ikke følger med, men overlader det til den Reisende, at kiøre selv, fordi han er reist i Forveien med en anden Hest: da faaer man, som jeg engang selv erfarede, tidt nok Leilighed til at prøve sin og Hestens Taalmodighed, ved at maatte oplukke Ledene; ei at tale om den Fare og Ubehagelighed, man er udsat for, om man faaer en vild eller vanartig Hest. Vil man nu i saadanne Tilfælde, som jeg troer, ikke engang ved udtrykkeligt Forbud ere forebyggede, undgaae de dermed forbundne Ubehageligheder: maa man finde sig i at vente en god Tid efter en anden Hest, i Fald man kan formaae Giæstgiveren eller Holdkarlen til at skaffe en saadan tilveie. — At Landet her har en ganske anden Skikkelse, end i de biergige, skovrige Egne, er neppe fornødent at anmærke. Har man en Tidlang reist og levet i disse, og er bleven vant til den rette svenske Natur: da undres man noget ved at finde et Kornland, store jævne Sletter, uden Skov og med ubetydelige Høider, Kirker, Byer og Gaarde, omringede med herlige, vidtløftige Agre, i en mere nordlig Provinds. Landsbyerne ere her mere sammenbyggede. Husene have skiftet Udseende med Menneskene; de ere baade mindre og ikke saa ziirlige, som i Biergegnene. Her bliver man igien fortrolig med Straatage; og selv Leervægge maa undertiden tiene i Stedet for de langt mere varige og pyntelige Bielkevægge. Folkene ere raske og driftige nok, men ogsaa temmelig grove og trodsige, og savne meget af det Godmodige, som udmærker andre svenske Provindsers Indbyggere. Uagtet Naturens Gavmildhed, skal Trang og Fattigdom være mere almindelig hos de Uplandske

Bønder, end Velstand; maaskee fordi her gives mange Herregaarde, og færre Selveiere, end i andre Landskaber. Man berømmer det Uplandske Agerbrug, og Bønderne i denne Provinds skulle udmærke sig ved gode Redskaber og megen Omhyggelighed i at behandle Jorden, der ogsaa lønner med en Afgrøde, som i mange Egne giver 10 = 12 Fold i sædvanlige Aar; men i at inddele og benytte deres Agre paa den fordeelagtigste Maade, staae de endnu langt tilbage. Jordens ypperlige Frugtbarhed maa giøre det meste. Hestene i denne Provinds ere gode; men Qvægavlen er meget forsømt, forbedret Engbrug kiender man ikke, og Ageren maa ofte hielpe sig i flere Aar uden Giødning ved den blotte Hvile. De Sædarter, som fortrinligen dyrkes, ere Rug og Byg; Hvede har man i senere Tider begyndt at lægge sig efter med god Fremgang; men dog fornemmelig kun paa Herregaardene til egen Forbrug. Havedyrkningen drives nogenlunde, og Træfrugter finder man i Upland af ypperlig Godhed.

Efter noget over 4 Miils Reise, der tilsidst førte mig igiennem Skovegne, kom jeg ved den halvlyse Midnatstid til Østerby, et af Uplands største Jernbrug, der ligger omtrent en Fierdingmiil fra Dannemoras berømte Gruber. Naturen og Menneskene hvilede i dyb Taushed; men giennem denne drønede stærkere og mere selsomt de afmaalte, taktmæssige Hammerslag, og i nogen Afstand saae jeg Masovnens evige Ild blusse med røde Luer giennem den skumle Nat. — Jeg fandt en ret god Giæstgivergaard, et ordentligt Qvarteer, og næste Morgen en ligesaa høflig som billig Vert, der foruden sit Giæstgiveri drev en Handel med Urtekram for Arbei-

derne ved Bruget og Gruberne. — Østerby Brug, der er saa vigtigt og betydeligt ved sin Jerntilvirkning, er ogsaa ved sin skiønne Beliggenhed et interessant Sted. En stor, anseelig Herskabsbygning, med to Sidefløie, hvoraf den ene indeholder en Kirke, ligger frit og afsondret fra Værkets øvrige Huse. En smuk Have, prægtige, store Alleer, en Sø ved den ene Side, og en i det Hele meget indtagende landlig Natur, danne en herlig, rig Omgivning til de vakkre Bygninger, hvis Udvortes forkynde Eiendommens Størrelse og Vigtighed. To Masovne og to Stangjernssmedier frembringe meget Liv og uafladelig Virksomhed, der endnu forøges ved de store Jerngruvers Nærhed. Meget beklagede jeg, at Eieren af dette vigtige Brug, Hr. Tamm, var fraværende; jeg saae derfor hverken det Indre af Huset, hvor en Malerisamling skal findes, (anlagt af Familien Grill, der har eiet Østerby Brug), eller den vakkre Have; og om Indretningerne ved Bruget erfarede jeg kun, hvad jeg selv kunde see, eller hvad en og anden af Arbeiderne kunde sige mig.

Mest interesserede Masovnene mig, da jeg ikke tilforn havde seet en saadan Indretning. Som smaa Vulcaner giemme disse kegledannede Bygninger, i Høide og Størrelse liig betydelige Huse, et uophørlig sydende Ildhav i deres Skiød. Man opfører dem her tildeels af deres egen Lava, eller af en Materie, de selv frembringe: de udbrændte Jernslakker. Ikke liden Konst udfordres der til at indrette en saadan Ovn, som er i Stand til flere Aar igiennem at modstaae den uhyre Hede, der kræves til Jernets Smeltning. Muren bygges af ildfaste Steen i en Tykkelse af 6 til 8 Alen; Ov-

nens Høide pleier at være fra sexten til nogle og tyve Alen; og den indvendige Tragt eller Piben, hvori Smeltningen skeer, har gierne en Femtedeel af Høiden, eller fra tre til fem Alen, i Diameter, hvor den er videst. Naar en saadan Ovn er bygget, eller istandsat og tørret, fyldes den med en uhyre Masse af Trækul, fra Bunden til Tragtens eller Pibens Munding. Fra 12 til 15 Læster Kul pleier at medgaae til en Masovns Fylding. Efterat Kullene ere tændte, tilstopper man omhyggeligen Mundingen, og lader dem saaledes langsomt brænde i 14 Dage, inden man giver Ilden Træk, og begynder at fylde vexlende Lag af nye Kul og af røstet Jernmalm efter et vist Forhold i Tragten. Hermed vedbliver man i kortere eller længere Tid, i Forhold til Smeltningens Varighed. De uhyre Blæsebælge, forfærdigede af Fyrrebræder, sættes i Gang saasnart man begynder at fylde med Malm, og fra Bunden af den nedentil pæredannede Ovnpibe, forstærke de ved den overordentlig sammenpressede Luftstrøm, som de give fra 6 til 10 Gange hvert Minut, Heden til den Grad, der behøves for at bringe Jernmalmen i flydende Tilstand. Ved visse udvortes Mærker dømmer man, om Ovnen kan modtage mere Malm i Forhold til den Mængde af Kul, som er anvendt; at bestemme dette Forhold, er af største Vigtighed, og hører til Masmesterens Kundskab, som den Betient kaldes, der fører Opsyn over Smeltningen og Alt, hvad der hører til Masovnens Bygning og Jernets Tilvirkning.

Det varer flere Uger inden Ovnen naaer den stærkeste Grad af Hede, og Jernet begynder ved Smeltningen at skille sig fra Stenen. Det smeltede Jern, der

efterhaanden samler sig i den nederste Deel af Piben, rinder derfra giennem det saakaldte Formhul, der tilstoppes udenfra med Leer og aabnes med en Jernstang een eller to Gange i Døgnet, ud paa Ovnens Hærd eller Arne, hvor de gloende Strømme modtages i dertil dannede Render i Sandet, hvori Jernet former sig i store Klumper, eller støbes til Kakkelovnsplader, og i Leerformer til Gryder, runde Ovne og andre Jernvare. At overvære denne Operation er noget af det Interessanteste ved at besee en Masovn. Man forfærdes næsten ved den Lethed, hvormed Arbeiderne behandle den frygteligt gnistrende og bragende Ildstrøm, hvis flydende Luer rolig maa tabe sig i det vaade Sand, og dele sig i de forskiellige Render. Heden er for den Uvante næsten utaalelig, endog kun i faa Minuter; men disse Cykloper leve og færdes hele Dagen omkring deres Vulcan, og taale ved Vanen uden Besvær den gløende Atmosphære. Mængden af det smeltede Jern er forskiellig, efter Malmens Godhed og Masovnenes Størrelse; de give i Almindelighed fra 12, 14 til 20 Skippund Takjern i Døgnet, naar Smeltningen er i den stærkeste Gang. Denne vedvarer uafbrudt, saalænge Pibens indvendige Muur, af ildfaste Stene, kan modstaae Ildens Magt; i Almindelighed omtrent et Aars Tid; og jo længere Smeltningen kan vare, desto fordeelagtigere er Tilvirkningen. (I Norge og England skal findes Masovne, der udholde en Smeltning af to til tre Aar). Naar Smeltningen er forbi, skal en Masovn behøve et Par Maaneder for at afkøles, inden man kan istandsætte den til en ny Blæsning (Smeltning).

Det i Masovnen smeltede Rujern (her Takjärn kaldet), der formes i Sand til store ujævne Klumper eller Barrer, kan i denne Tilstand hverken hamres eller forarbeides; men smeltes paa ny i en Hærd eller Esse, og det omsmeltede Jern bringes derpaa, medens det endnu er gløende, under Hammeren, hvor det dannes til forskiellige Slags Stangjern. Fremgangsmaaden, som herved bruges, er vel ikke ganske eens i de forskiellige Lande; jeg kan naturligviis ikke indlade mig paa nogen nøiagtig Beskrivelse over den, som her følges; men anmærker blot, at man i Sverrige bruger to forskiellige Maader at hamre Jernet paa: den saakaldte tydske Smide og den franske eller Wallonsmide. I ældre Tider førte de Svenske deres Rujern ud til Tydskland; Lybekkerne og Danzigerne bragte dem det i Form af Stangjern tilbage. Dette søgte omsider Regieringen at hindre; ved Rigsdagen i Norköping 1604 blev det forbudet at udføre raat Jern af Sverrige; Gustav Adolf indkaldte især mange tydske Smede, og deriblandt een, ved Navn Hans Steffen, som indrettede Hammerværkerne paa en bedre Maade, og giorde sig derved saa fortient, at han 1644 blev Bergmester over Uplands Bergslag. Denne forskrev endeel af sine Frænder og andre Hammersmede fra Tydskland; disse indrettede mange Jernbrug, og fra dem skriver sig den tydske Smedning i Sverrige. Ludvig de Geer, en Flandrer, fra hvem denne i Sverrige udbredte rige adelige Familie stammer, kiøbte 1643 Kronens Hammerværker Løfsta, Østerby og Gimo, og forskrev Smede og Masmestere fra det franske Flandern og fra Lüttich, af hvilke Familier mange endnu skulle være tilbage, ublandede med indfødte svenske Familier, og

kiendelige ved nationale Egenheder, selv i Sproget. Disse have indført, imellem Aarene 1647 og 1650, den saakaldte Wallonsmedning i Sverrige.

Dannemoras berømte Jerngruver, der af alle svenske Jernværker levere det bedste Jern, hvilket Englænderne fortrinligen søge til deres Staalfabricationer, ligge omtrent en Fierdingvei fra Østerby Brug. Eieren af dette har Deel i disse Gruver; men desuden er der flere andre Deeltagere, og Baron de Geer skal allene eie en Trediedeel af dette Jernværk. — Gruverne strække sig neppe en Fierdingmiil i Længden, i et temmelig jævnt, lidet ophøiet Jordsmon. De ere paa tre Sider næsten omgivne med Søer, og paa den fierde Side er en Tørvemose. Dannemorasøen, den største og nærmeste, ligger saa nær ved Gruverne, at disse i den senere Tid have lidt megen Skade af Vandet, som man med overordentlige Bekostninger har maattet bortskaffe, og som man endnu neppe ved Pompeværker kan holde ude, skiøndt en svær muret Dæmning, 15 Alen høi, til dette Diemed er bleven opført, under den bekiendte Mechaniker Nordwall's Styrelse, imellem Søen og Gruverne. Det var for omtrent 16 Aar siden, at Søen brød ind, 17 Alen under Jordskorpen, og fyldte fire Gruver næsten til Halvdelen med Vand. Til at udpompe dette og holde Gruverne tørre, er med stor Bekostning indrettet et Pompeværk, som drives ved et Vandhiul, der holder 22 Alen i Diameter. Dette har man, for at faae det fornødne Fald til Vandet, som dog kun udgiør 6 Alens Høide, maattet anlægge en heel Fierdingvei fra Værket. I denne lange Strækning bevæger det dobbelte, horizontalt liggende Trækværk, som Hiulet sætter i Be-

vægelse, sig uophørlig frem og tilbage; og det synes een ret selsomt, naar man vandrer denne Vei, i en øde, eensom Egn at ledsages af disse, ved en skiult Mechanisme bestandig frem og tilbageglidende Rør, og af den eensformige Lyd, som deres Bevægelse frembringer. For at drage Malmen op af Gruverne, har man i senere Tider anlagt en Dampmaskine, da deres Beliggenhed og Fald er saaledes, at man aldeles ikke ved Vand kan drive Maskineriet. En anden Beskaffenhed ved disse Gruver, som meget forhøier Omkostningerne ved deres Drift, er, at de have en maadelig Udstrækning, og at man derfor bestandig maa sænke dem dybere, hvorved det naturligviis stedse bliver mere kostbart, at bringe Ertsen op paa Jorden. Den dybeste Gruve er allerede 84 Favne dyb. Man regner den aarlige Mængde af Erts, der bringes op af Dannemoras Gruver, til 40=50,000 Læs, hvormed omtrent ti Masovne i Upland forsynes, og hvoraf omtrent ligesaa mange Skippund Jern produceres (efter Andre over 100,000 Skippund, som formodentlig er overdrevet). Ertsen giver et Udbytte af 25 til 75 Procent Tackjern, og den er af saa god Beskaffenhed, at den for en stor Deel smelter uden al Tilsætning. Værket sysselsætter for nærværende Tid halvfierdehundrede Arbeidere, hvoriblandt mange Qvindfolk.

Dannemoras Jerngruver ligge, som det hedder i Biergværkssproget, næsten ganske i Dagen, og deres Udseende er langt anderledes, end jeg havde forestillet mig det. Her er ingen snevre, regelmæssigt udhugne Stoller, giennem hvilke man farer ned i det Dybe, til de i Jordens Skiød forborgne Miner eller Gange.

Uhyre store, rædsomme Kløfter aabne sig i Jorden; man svimler ved at stirre ned i de frygtelige Dyb, hvis sorte Vægge bryde sig i mange vilde Former, og man troer at see et Jordsvælg, frembragt ved en frygtelig Natur-Revolution, eller Krateret af en udbrændt Vulcan. Men disse Afgrunde, ved hvis Syn det uvante Øie forfærdes, ere ikke øde eller folketomme; paa den dybeste Bund, man kan øine, og mange Steder hist og her i de sorte Klippekløfter, seer man arbeidende Biergfolk, og uophørlig gaae de fyldte Malmtønder op af Gruven, og tomme eller ladede ned igien. Thi disse samme Tønder bruges til at føre de arbeidende Mennesker ned i Dybet og op af samme; og Biergfolkene giøre denne virkelig rædsomme Fart med samme tankeløse Ligegyldighed, med hvilken vi gaae over en Gade. Jeg saae paa denne Maade et Par Biergfolk, staaende paa Randen af Tønden, med Hænderne knyttede om det tykke Reb, hvori denne hænger, at svæve op af Dybet. Uden at spore nogen Frygt eller Ængstelighed, og stolende paa, at jeg aldrig havde prøvet noget til Hovedsvimmel, betænkte jeg mig ikke paa, at indtage den farlige Plads, Biergfolkene forlod. Ledsaget af en Mand, som Gruvefogden, Hr. Trumstedt, havde givet mig med, foer jeg saaledes staaende, eller rettere svævende over Afgrunden, ned i den saakaldte Jordgruve. Jeg vovede endog, efterat jeg en kort Tid havde prøvet min nye, og intet mindre end beqvemme Stilling, at kaste et Blik omkring mig til Siderne og ned i Dybet, og fandt Synet frygtelig skiønt. Giennem store, hvælvede Aabninger i Klippen saae jeg ned i Nabogruvens Afgrund. En ret vild og chaotisk Skikkelse antog denne underjordiske Verden

jo dybere jeg kom ned, og jo trangere Svælget blev; al Vegetation forsvandt; en næsten vinterlig kold Luft blev følelig, efter at jeg for faa Minuter siden havde forladt den brændende Middagshede; Snee og Iis laae i Kløfterne hvorhen Solens Straaler ikke kunde naae, og i Dybet havde Biergfolkene Ild optændt, for at varme sig. I Tonden foer jeg omtrent 45 Favne ned, men gik endnu endeel Favne dybere paa en hængende Stige af Jern, med bevægelige Trin — hvilket jeg fandt langt besværligere og i Grunden farligere, end Nedfarten i Tonden; da man her maa bruge al sin Kraft og Forsigtighed for at holde sig fast paa den i Luften svævende Stige. Her kom jeg ned til de Steder, hvor man nu var i Færd med at sprænge Malmen af Bierget, hvilket skeer hver Middag, ved Klokkeslaget tolv. De fleste Biergfolk havde forladt Gruven: med nogle faa, som vare tilbage for at tænde Minerne, maatte jeg begive mig bag et Skiul, opreist af tæt sammenfoiede Bielker i en noget fraliggende Krog, hvor Arbeiderne tye hen under Sprængningen, for at sikkre deres Liv mod de vidt omkringflyvende Stene. Et Par Minuter havde jeg staaet paa denne Plads, da et Skrald, som om hele Bierget fløi i Luften, døvede mine Øren: flere fulgte paa dette, og frygteligt rullede det tordnende Bulder med bragende Gienlyd igiennem de dybe Kløfter. Et Par Minuter varede denne underjordiske Kanonade; en dyb Stilhed paafulgte; jeg traadte frem af det sikkre Tilflugtssted, saae de tykke Røgskyer svæve op af Dybet mod den klare Luft, og efterat jeg paa det nærmeste Sted havde betragtet Virkningen af den sprængte Mine i de løsrevne Klippemasser, kom jeg atter op af Jorden paa samme

Maade, som jeg var kommen ned. Efter Grubefogdens Anmodning skrev jeg derpaa mit Navn i en Bog, hvor Reisende, som besøge Dannemora, paa denne Maade pleie at efterlade deres Erindring, og hvor jeg fandt, at Gustav IV. Adolf og Sverriges nærværende Konge, da Hertug af Sødermanland, først havde tegnet deres Navne. — Siden giorde jeg Vandringen til det store Vandhiul, som driver Pompeværket, gik herfra til Østerby, og efterat jeg havde beseet Masovnene, vendte jeg om Eftermiddagen tilbage til Upsala, som jeg naaede i god Tid om Aftenen, efter en meget behagelig Reise.

Uplands Slette er en af de frugtbarste Landstrækninger, man kan see, skiøndt ikke overalt lige vel dyrket. Den ophører omtrent to Miil fra Upsala, en halv Miil Norden for Uggestavals eller Husby Giæstgivergaard, hvor Skoven begynder, og Landet bliver mere bakket; dog finder man lige til Østerby ikke nogen betydelig Høide. Paa Sletten fandt jeg overalt de herligste Rugagre; men saa langt Øiet fra Veien kunde naae, saae jeg næsten heller ikke andet end Agerland, og kun saare sieldent verlede det med Græsmarker. — Et Oldtidsminde, som jeg fandt paa denne Vei, interesserede mig meget, som det første af denne Art, jeg havde seet; det var fire Bautastene, uden Runer, der staae i lige Linie paa en stor Høi nær ved Husby Giæstgivergaard, de to største, af mere end 4 Alens Høide over Jorden, i Midten; og desuden tre Huller i Høien, hvor det synes, som lignende Mindestene have staaet.

Saa lærerig og behagelig denne lille Reise til Sverriges første Jernværk var mig, saa interessant var Besøget paa Herregaarden Skokloster, som ingen Rei-

sende, der færdes paa denne Vei, bør forsømme at see. Fra Alsike Giæstgivergaard, halvanden Miil fra Upsala, lod jeg mig i Sommer, da jeg reiste tilbage herfra til Stockholm, sætte over den Vig af Mælaren, der strækker sig forbi Sigtuna op imod Upsala; en deilig Søfart paa en halv Miil, med saare indtagende, malerisk skiønne Udsigter. Prægtigt kneiser til Høire, paa et med Skov bevoxet høit Næs, Herregaardene Krusersberg, tilhørende en Baron Rudbek; og endnu mere imponerende hæver sig paa den modsatte Bred Skoklosters mægtige Ridderborg, den største og smukkeste af de Herregaarde, jeg i Sverrige har seet. Dog maa man komme den nærmere, for at nyde den fulde Virkning, som denne halv gothiske Bygning giør i sin romantisk skiønne Natur-Omgivning; thi den ligger lavt, ved en lille Bugt af Søen, omgivet af Skov og maadelige Høider. Situationen er saa skiøn, at den vel kan maale sig med de fleste andre omkring Mælaren, hvor Naturen har udøst en uforlignelig Rigdom og Mangfoldighed af Skiønheder, og Udsigterne fra Slottet ere selv i dette Land udmærket smukke og indtagende. — Paa denne Plet laae fordum et Dominicanerkloster, stiftet i det 13de Aarhundrede ved en Adelsmand af den mægtige Folkunge-Æt, den i den svenske Historie bekiendte Knud hin Lange, Erik Læspes Svoger, der i et Oprør 1229 bemægtigede sig Kronen. Siden forvandlet til et Nonnekloster, og efter Reformationen seculariseret, skienkede Gustav Adolf det 1611 til Feltmarskalken Herman Wrangel, og dennes Søn, den berømte Feltherre Carl Gustav Wrangel (født paa Skokloster den 13 Dec. 1613) lod efter Aar 1648 den nærværende fyrstelige Bygning opføre. Archi-

Naade, som jeg var To
Anmodning skrev jeg d
Reisende, som besøge
pleie at efterlade deres
Gustav IV. Adolf og
Hertug af Søder
Navne. — Siden
Vandhiul, som
Østerby, og efter
jeg om Eftermid
i god Tid om A

Uplands
ninger, man
ket. Den op
Miil Norden
hvor Skove
dog finder m
Paa Slet
men saa
sten helle
verlede
jeg sa
det fø
Baup
stor F
merg
dea
ner
ri

[illegible]

... Brandel og ...
... Grev Carl Gustav ...
... Niels Bra...
... til at beholde ...

XI. imod at give andet Gods til
r denne skiønne Eiendom gaaet i Arv
berømte Brahe-Slægt, der har an-
vedligeholde og forskiønne dette ærvær-
im begge Familiers Glands og Høihed
arhundrede, uagtet det til Skokloster
s skal være betydeligt.

Mængde Malerier, jeg her saae med
ne Leiligheder sædvanlige Hastighed, der
ydelse af Konstværker, kan jeg blot ud-
a, som dengang giorde fortrinligt Ind-
Deriblandt var Carl XI. som Barn,
yden af en Løve, en skiøn Original af
den samme Konge, ridende paa en blaa
af samme Mester; Gustav den Førstes
t, Johansen Wasa, og Kongens Svoger
he, henrettet 1520; Gustav Adolfs Elskede,
, malet som Enke i hendes Alderdom — et
hvori man skal have endt ved at opdage noget
en Skiønhed, der kunde fængsle en Konge;
som Cardinal og som Pave; et italiensk Por-
er Higende af en Romer ved Navn Lucius
— et af de skiønneste Malerier, her findes.
Sal tagde jeg Mærke til et Par gode Malerier
llandsk Mester, hvis Navn man ikke kunde sige
yrene, som gaae i Arken, og et Slag paa en
g i den samme Sal findes endeel skiønne Land-
malede (om jeg ikke feiler) af Müller i Stockholm
I en anden Sal hænger en heel Samling af
ske Admiraler, Tromp, Ruiter, van Galen og
At her i øvrigt, tilligemed enkelte gode og for-

tekturen er i en reen og god Smag, egentlig mere moderne end gothisk, og Bygningen ikke blot pragtfuld og imponerende, men virkelig smuk. Den skal være opført efter Modellen af Slottet i Aschaffenburg, som Wrangel yndede saameget, at han besluttede at bygge et lignende hvor det gamle Skokloster stod. Fire sammenbyggede Fløie indslutte en Slotsgaard, omgivet med aabne Arcader paa alle Sider. I Hiørnerne ere fire Taarne paa fem Etager; Bygningen selv er 4 Vaaninger høi. Midt i den med Marmorfliser belagte Gaard er et Springvand, hvorfra Vandet giennem skiulte Render ledes ind i Slottet, indtil op i de øverste Etager. Giennem Hovedindgangen træder man fra Gaarden ind i en prægtig lys Forsal, hvis Hvælvinger bæres af otte skiønne joniske Colonner af italiensk Marmor, en Foræring af Dronning Christina til Wrangel. Indvendigen hersker megen gammeldags, solid Pragt. Lofterne ere prydede med det konstigste, mest groteske Stuccatur-Arbeide, Væggene med virkede Tapeter, Trapperne med Statuer, Gange og Forsaler med Malerier og forgyldte Tankesprog paa Latin, Italiensk, Fransk og Svensk. Den kosteligste og interessanteste Prydelse er dog den betydelige Malerisamling, som i Særdeleshed for Enhver, der kiender og ynder Historien, er af stor Værdi. Man finder her ikke allene samtidige Malerier af alle de svenske Generaler i Trediveaarskrigen, men ogsaa en stor Mængde Portraiter af svenske Konger, Prindser og Adelsmænd, fornemmelig af Familierne Wrangel og Brahe, og de med dem beslægtede. Efter Carl Gustav Wrangels Død, blev hans Svigersøn Grev Niels Brahe Eier af Skokloster, og var heldig nok til at beholde det i Reduk-

tionen under Carl XI. imod at give andet Gods til Bytte. Siden har denne skionne Eiendom gaaet i Arv i den ældgamle og berømte Brahe-Slægt, der har anvendt meget paa at vedligeholde og forskionne dette ærværdige Monument om begge Familiers Glands og Høihed i det syttende Aarhundrede, uagtet det til Skokloster hørende Gods ikke skal være betydeligt.

Blandt den Mængde Malerier, jeg her saae med den ved saadanne Leiligheder sædvanlige Hastighed, der forbærver al Nydelse af Konstværker, kan jeg blot udmærke nogle faa, som dengang giorde fortrinligt Indtryk paa mig. Deriblandt var Carl XI. som Barn, staaende ved Siden af en Løve, en skiøn Original af Ehrenstrahl; den samme Konge, ridende paa en blaa Ebleskimmel, af samme Mester; Gustav den Førstes Fader, Erik Johansen Wasa, og Kongens Svoger Joachim Brahe, henrettet 1520; Gustav Adolfs Elskede, Ebbe Brahe, malet som Enke i hendes Alderdom — et Portrait, hvori man skal have ondt ved at opdage noget Spor, af den Skiønhed, der kunde fængsle en Konge; Sixtus V. som Cardinal og som Pave; et italiensk Portrait, efter Sigende af en Romer ved Navn Lucius Antonius — et af de skionneste Malerier, her findes. I en stor Sal tagde jeg Mærke til et Par gode Malerier af en hollandsk Mester, hvis Navn man ikke kunde sige mig: Dyrene, som gaae i Arken, og et Slag paa en Bro; og i den samme Sal findes endeel skionne Landskaber, malede (om jeg ikke feiler) af Müller i Stockholm 1710. I en anden Sal hænger en heel Samling af hollandske Admiraler, Tromp, Ruiter, van Galen og flere. At her i øvrigt, tilligemed enkelte gode og for-

og Frederik III.; et andet, der indeholdt: Acta af Raadet i Kiøbenhavn. Alt dette og meget mere maatte jeg, som en sand Tantalus, see for mine Dine, uden at kunne faae et Blad ud af Skabene, ja uden engang at kunne faae en Fortegnelse over Haandskrifterne at see. En anden yderst vigtig Samling, der indtager en heel Væg i Manuskriptværelset, er Carl Gustav Wrangels hele Archiv og Correspondence under Trediveaarskrigen og under hans Ambassader og offentlige Forretninger, i de følgende Tider, foruden mange andre originale Brevskaber til denne Periodes Historie, der indeholdes i 347 store Pakker, efter Udskriften fra Aarene 1638 til 1669. Deriblandt ere flere Pakker med franske og polske Brevskaber, andre som indeholde opsnappede Depecher og Breve, og den sidste Pakke med Nummeret 347 bestaaer af danske Documenter. Denne hele betydelige Samling er aldrig endnu rørt eller benyttet af nogen Historieskriver, ja Faa i Sverrige vide af dens Existents at sige; og dog kan det ikke feile, at den indeholder mange vigtige og ubekiendte Materialier, der ogsaa for en fuldstændig kritisk Bearbeidelse af Trediveaarskrigens Historie ville være umistelige. Hvormeget har jeg beklaget, at jeg var ganske uvidende om de litteraire Skatte, der bevares paa Skokloster, inden jeg kom dertil; jeg havde ellers søgt at erhverve mig Eierens Tilladelse til at opholde mig paa Stedet et Par Dage, for i det mindste at giøre mig nøiere bekiendt med Manuscriptsamlingens Indhold.

Til Slutning endnu et Par Ord om min Udflugt til Valox-Sæby, en Herregaard i Egnen af Upsala, som jeg herfra har besøgt, men i en uheldig Aarstid,

paa en sildig Efteraarsdag, da et Taageslør dækkede meget af den Natur-Skiønhed, der i rig Fylde smykker Gaardens Omegn. Her boer Cancellieraad Paykull, en af Sverriges berømte Naturforskere, som har den største Fuglesamling og en af de største Insectsamlinger i dette Land. Med særdeles Artighed indbød han mig selv i Upsala, hvor han tilbringer Vinteren, til et Besøg paa hans Gaard, som han endnu ikke havde forladt, og jeg vilde ikke forsømme Leiligheden til at giøre et behageligt Bekiendtskab, og see de berømte Paykullske Samlinger, skiøndt jeg blot kunde have Fornøielsen, men ikke Kienderens Nytte deraf. Fra Upsala tog jeg til Marma Giæstgivergaard (1½ Miil), som paa denne Vei over den i Historien bekiendte Upsala Kongseng, og lige forbi de navnkundige Mora Stene, nemlig det lille Steenhuus, hvori de nu ere bevarede, en Miil fra Upsala og nær ved Danmarks Kirke. Huset er tækket med Jernplader; paa Taget har staaet en Krone paa en Spids; men den er nedtaget og ligger nu inde i Huset. Over Døren staaer: Mora Stene 1770. Der er i øvrigt ikke meget at see paa disse vidt berømte Stene; men interessante ere de dog ved Stedets historiske Hellighed, og det siges, at de altid have ligget paa den samme Plet, hvor de nu findes under Tag. Jeg havde tænkt mig dem som vældige Kampestene, hvorpaa de gamle svenske Konger stode, naar de modtoge Hyldingen af det paa den store Slette (Mora Kungseng) forsamlede Folk; men det synes at være tilhugne Mindestene, som ere lagte her til Erindring om enhver Hylding. Der er sex, tildeels beskadigede Stene tilovers med Indskrifter og Figurer, foruden nogle mindre Brokker, hvorpaa Intet

er at see. Paa en Steen sees de tre Kroner, paa en anden en Stump Runeskrift; en eneste synes at være heel og har en temmelig lang latinsk Indskrift. En svensk Indskrift rundt omkring under Taget opregner de Kongers Navne, som paa dette Sted ere blevne valgte og hyldede: Erik den Hellige, 1152, Valdemar Birgerson 1250, Magnus Ladulås 1276, Magnus Smek, da han var tre Aar gammel og bares paa Armen af Drosten Mads Kettilmundson, 1319, Erik af Pommern 1396, Christoffer af Bayern 1441, Carl Knudsen 1448, som ogsaa ved Mora Stene blev dømt fra Kronen og Christian I. hyldet 1457. Han var den sidste svenske Konge, som her blev valgt og hyldet; dog skal Christian II. ogsaa have været ved Mora Stene; men hans Hylding havde alt fundet Sted i Stockholm.

Den Uplandske Slette rakte omtrent til Marma Giæstgivergaard. Herfra blev Veien til Valox-Sæby meget ubehagelig, Egnen ufrugtbar og opfyldt med Stene. Giennem en smuk Allee nærmede jeg mig Gaarden, en pyntelig, net Træbygning paa to Etager. Jeg overraskedes ret ved her at finde en meget skiøn Egn. En stor, skovkrandset Sø (Valoxen)*), med meget afvexlende, indtagende Situationer bølger sig tildeels bag Husene og Skoven; og man forundres ikke lidt, naar man i Husets øverste Vaaning opdager den skiønne, temmelig vidtstrakte Udsigt. Lige over for

*) Alle ikke ganske smaa Indsøer i Sverrige have, ligesom mange i Norge, egne Navne, og nævnes altid med den bestemte Artikel efter Navnet, uden Tillæg af Ordet Sø.

Gaarden strækker sig en stor, skovbevoxen Odde frem i Søen, og en lille eenlig Holm, ikke langt fra Søens Bred, gjør en deilig Virkning. Fra Huset ned til Søen har Cancellieraad Paykull anlagt en vakker Park, simpel og ukonstlet, men med saare skiønne og heldige Udsigter. Den indeholder en rig Samling af udenlandske og indenlandske Træsorter, hvoraf nogle endnu, i de sidste Dage af en mild October, bare grønnende Løv. Ikke lidt forundret blev jeg, ved her at finde det første Mandeltræ, jeg mindes at have seet; og denne sydlige Væxt stod som Espaliertræ i fri Luft Vinter og Sommer, under 60 Graders nordlig Brede, og saae dog ret trivelig ud. — Om Hr. Paykulls herlige og kostbare Fuglesamling, en af de største og skiønneste i Europa (allerede 1803 angav han Antallet til 1200 Arter), om hans betydelige Samlinger af Insecter, Conchylier og andre Dyr, kan jeg ikke sige andet, end at Betragtningen af den første i Særdeleshed skienkede mig nogle yderst underholdende Timer. At meddele Efterretninger om dette rige zoologiske Cabinet, hvorpaa Eieren har anvendt mange Aars Reiser og store Bekostninger, maa jeg overlade Andre, som ere mindre fremmede i hans Videnskab*). Stedse vil jeg dog med behagelige Erindringer mindes den interessante Dag, jeg tilbragte paa Vallox-Säby, og Aftenen, der randt saa venligt og under-

---

*) I Webers og Mohr's naturhistorische Reise durch einen Theil Schwedens, Göttingen 1804. S. 179-82 finder man nogle, skiøndt temmelig flygtige Efterretninger om de Paykullske Samlinger.

holdende i en indtagende Familiekreds. Jeg havde saameget hellere forlænget mit Besøg her, som man netop ventede en nylig til Stockholm ankommen Landsmand (Hr. J. L. Heiberg); men min Bestemmelse til Hiemreisen var engang taget, og den maatte følges. Man bliver aldrig mere fortroelig med de menneskelige Tings Forgængelighed, end paa en Reise i et fremmedt Land. Det Bedste og Skiønneste, som den ene Dag bringer, fraraver den næste os, uden Haab om, nogensinde at kunne vinde det tilbage; og tilsidst troer jeg, at en ret levende melancholsk Følelse af den uafladelige Omskiftning i Livet, som derved bliver os saa følelig, maa ophæve alt det Behagelige ved Reisen, og frembringe, i Stedet for den friske Livsfylde og dens muntre Nydelse, en utaalelig Tomhed.

Rettelser.

Side 81. Lin. 17 og 27. Sparrenfeld. l. Sparvenfeld.
— 87. Lin. 5. til Slutning. l. tilsidst.
— — Lin. 17 Det eneste private Bibliothek l. det eneste private Bibliothek af Betydenhed.
— 90. Lin. 6. to Theatre og Operahuset. l. to Theatre: Operahuset.

...gde. Summa.	Paa et Hemman.	Befolkning paa en Quadratmiil.	Arbeidende Jordbrugere.	Folkemængdens Forøgelse, aarl. Procent.	Mortaliteten som 1 til
33320	60	44	22824	1,8	44
34861	48	52	23870	1,8	44
59684	36	274	36812	1,2	51
31235	32	73	20281	1,2	51
159100	41	77	103787	1,5	47
72652	—	—	—	—0,6	25
99377	23	1483	58649	0,5	38
84141	22	1790	48657	0,6	41
84808	27	1368	49063	0,3	36
98761	28	1703	59791	0,8	44
100428	34	1357	61720	0,7	39
140100	79	946	92592	0,8	45
124806	65	433	79313	0,7	47
85384	36	496	50024	1,0	50
890457	35	927	499809	0,6	40
162859	26	1645	94164	0,7	39
136296	38	1391	83404	0,7	38
117381	28	1235	76115	0,8	40
89631	31	1067	56010	0,9	43
67200	49	2546	31522	0,9	37
138410	27	1775	89910	0,4	40
156271	35	1313	102715	0,4	39
119514	34	2846	66409	0,5	35
73594	23	1635	47485	0,6	40
120547	38	2274	79331	0,8	45
149892	32	3944	95637	1,0	41
32988	26	1221	17560	0,9	49
1364583	31	1697	840262	0,7	40
2414150	33	624	1443858	0,8	43

holdende i en indtagende Familiekreds. Jeg havde saa meget hellere forlænget mit Besøg her, som man netop ventede en nylig til Stockholm ankommen Landsmand (Hr. J. L. Heiberg); men min Bestemmelse til Hiemreisen var engang taget, og den maatte følges. Man bliver aldrig mere fortroelig med de menneskelige Tings Forgængelighed, end paa en Reise i et fremmedt Land. Det Bedste og Skiønneste, som den ene Dag bringer, frativer den næste os, uden Haab om, nogensinde at kunne vinde det tilbage; og tilsidst troer jeg, at en ret levende melancholsk Følelse af den uafladelige Omskiftning i Livet, som derved bliver os saa følelig, maa ophæve alt det Behagelige ved Reisen, og frembringe, i Stedet for den friske Livsfylde og dens muntre Nydelse, en utaalelig Tomhed.

Rettelser.

Side 81. Lin. 17 og 27. Sparrenfeld. l. Sparvenfeld.
— 87. Lin. 5. til Slutning. l. tilsidst.
— — Lin. 17 Det eneste private Bibliothek l. det eneste private Bibliothek af Betydenhed.
— 90. Lin. 6. to Theatre og Operahuset. l. to Theatre: Operahuset.

No. I.

...gde. Summa.	Paa et Hemman.	Befolkning paa en Quadratmiil.	Arbeidende Jordbrugere.	Folkemængdens Forøgelse, aarl. Procent.	Mortaliteten som 1 til
33320	60	44	22824	1,8	44
34861	48	52	23870	1,8	44
59684	36	274	36812	1,2	51
31235	32	73	20281	1,2	51
159100	41	77	103787	1,5	47
72652	—	—	—	0,6	25
99377	23	1483	58649	0,5	38
84141	22	1790	48657	0,6	41
84808	27	1368	49063	0,3	36
98761	28	1703	59791	0,8	44
100428	34	1357	61720	0,7	39
140100	79	946	92592	0,8	45
124806	65	433	79313	0,7	47
85384	36	496	50024	1,0	50
890457	35	927	499809	0,6	40
162859	26	1645	94164	0,7	39
136296	38	1391	83404	0,7	38
117381	28	1235	76115	0,8	40
89631	31	1067	56010	0,9	43
67200	49	2546	31522	0,9	37
138410	27	1775	89910	0,4	40
156271	35	1313	102715	0,4	39
119514	34	2846	66409	0,5	35
73594	23	1635	47485	0,6	40
120547	38	2274	79331	0,8	45
149892	32	3944	95637	1,0	41
32988	26	1221	17560	0,9	49
1364583	31	1697	840262	0,7	40
2414150	33	624	1443858	0,8	43

No. II.

Indhøstning Td. Korn. efter Middeltal		Td. Korn til hvert Menneske:
Paa 1 Hemman.	Summa.	
70	37570	0,8
79	56576	1,2
63	103509	1,3
48	38343	1,2
64	245998	1,2
74	316987	2,6
81	285356	2,8
78	211100	2
67	225006	1,9
68	198279	1,5
219	377514	2,6
133	240781	1,7
73	153994	1,5
90	2009017	1,9
74	360044	1,8
64	230566	1,3
57	233346	1,5
59	175229	1,4
123	139143	1,7
88	425864	2,3
78	334282	1,6
76	215757	1,4
55	167120	1,7
99	306027	1,9
133	548334	2,8
81	83523	1,9
85	3204184	1,9
85	5702835	1,8

	...ure paa Landet.			Paa et Hemman		
	Kor.	Ungfä.	Faar.	Heste.	Qväg	Faar.
00	19400	3954	26300	6	45	49
00	25500	6246	34700	7	46	49
38	39200	8300	48500	8	36	30
93	22461	5086	32050	7	36	34
21	106561	23586	141550	7	39	40
53	35520	11011	49563	4	14	12
68	28221	13996	49852	6	16	14
62	28094	14952	31182	5	17	10
63	27687	16469	45014	4	17	13
90	33804	13980	39546	4	20	14
12	45557	19692	74996	7	40	43
65	41171	16859	54872	7	32	30
32	45893	12550	44484	5	28	21
45	285947	118509	389609	5	21	19
23	47268	19453	68909	5	15	12
59	48793	27945	84620	7	28	15
06	45413	31473	35916	3	24	9
72	33375	28342	48991	3	27	17
04	17705	12599	21550	7	34	19
18	44369	32889	69567	5	21	14
57	54409	29474	75330	4	23	17
68	32582	15717	54963	6	17	19
84	28245	19039	52655	4	17	18
94	30471	30222	60794	10	26	20
80	32502	28350	78595	15	20	19
91	12076	9022	30803	10	20	30
56	422208	284525	682[illegible]93	6	23	17
22	814816	426710	1212752	6	25	20

1,475748.

No. IV.

rne:

	1758.	1797.
	13.	11.
	2.	1.
	19.	16.
	21.	30.
	5.	4.
	13.	11.
	39.	20.
	10.	5.
	48.	36.
	2.	1.
	7.	9.
	3.	—
	16.	14.
	18.	8.
	26.	27.
	8.	9.
	3.	1.
	81.	44.
	131.	170.
	5.	—
	113.	138.
	44.	35.
	56.	61.
	3.	2.
	7.	4.
	11.	14.
	13.	17.
	11.	5.
	13.	9.
	17.	113.
	44.	47.
	15.	18.
	75.	43.

... ogsaa med Hensyn
... give et statistisk Re-
... stere, samt Svende
... ummet fra 1727 til

Haandværkslaug i Kiøbenhavn 1816.

	Interessentere og Mestere.	Svende.	Drenge.
Bagere	53.	179.	26.
Barberere . . .	13.	24.	26.
Blytækkere . . .	5.	2.	2.
Bogbindere . . .	38.	23.	14.
Brændeviinsbrændere .	304.	-	334.
Bundtmagere . . .	8.	4.	3.
Bødkere	49.	81.	95.
Dreiere	16.	14.	20.
Dugmagere	32.	200.	40.
(à parte Arbeidere 1816: 1058)			
Feldberedere . . .	3.	3.	4.
Færgemænd . . .	-	-	-
Garvere	34.	47.	24.
Giørtlere	9.	5.	2.
Glarmestere . . .	31.	7.	8.
Grov- og Kleinsmede .	128.	198.	79.
Guldsmede . . .	101.	68.	69.
Handskemagere . .	18.	29.	4.
Hattemagere . . .	22.	73.	28.
Hiulmænd . . .	19.	22.	44.
Hørkræmmere . . .	36.	29.	28.
Isen- og Urtekræmmere .	148.	68.	129.
(Disse udgiøre nu hver for sig et Laug og have Urtekræmmerne 124 Int. 56 Sv. 102 D. Isenkræmmerne 24 Interess. 12 Svende, 27 Drenge.)			
Kandestøbere . . .	4.	2.	2.
Knapmagere . . .	10.	4.	2.
Kobbersmede . . .	31.	32.	24.
Lygtemagere . . .	29.	17.	20.
Malere	64.	52.	56.
Muurmestere, Gibsere og Steenhuggere . .	42.	425.	21.
Møllere	26.	53.	60.
Naalemagere . . .	14.	17.	22.
Nagelsmede . . .	13.	30.	7.
Parykmagere . . .	40.	8.	1.

	Interessentere og Mestere.	Svende.	Drenge.
Posementmagere . .	10.	15.	5.
Dram- og Steenførere . .	.	.	.
Rebslagere . . .	19.	40.	50.
Remmesnidere og Sadelmagere	38.	32.	64.
Seil- Flag- og Compasmagere	10.	58.	29.
Silke- Ulden- og Lerreds-kræmmere	132.	32.	107.
Silkevævere	4.	10.	2.
(à parte Arbeidere 1816: 10)			
Skippere	956.	.	.
Skomagere . . .	445.	250.	358.
Skorsteensfeiere . .	6.	11.	18.
Skræddere	358.	245.	70.
Slagtere	90.	112.	60.
Snedkere	294.	276.	359.
Stolemagere	31.	21.	32.
Sværdfegere	4.	1.	.
Tobakspindere, de privilegerede Fabriker iberegnede	36.	37.	24.
(à parte Arbeidere 1816: 489)			
Tømmermestere . . .	36.	296.	28.
Teimagere . . .	27.	124.	44.
(à parte Arbeidere 1816: 341)			
Uhrmagere . . .	28.	12.	19.
Viinhandlere og Fasbindere	49.	18.	22.
Vagnmænd	21.	.	162.
Vævere	15.	35.	15.

Det hele Antal af Interessentere og Mestere, samt Svende og Drenge udgiør . . . . 9897.

Hertil lægges endnu de anførte à parte Arbeidere hos Fabriqveurerne . . . 1898.

og de faste Folk eller Karle, som bruges ved de for nærværende Tid her i Staden i Drift værende 59 Bryggerier . . 222.

I Alt 12017.

No. V.

Fortegnelse over de 1804 fra Stockholm udskibede Vare:

Stangjern	190,490	Skippund.
Manufacturjern	16,092	—
Jernblik	3,420	—
Ankere	601	—
Søm	1,787	—
Smedet Jern	333	—
Kanoner	843	—
Andre støbte Jernvare	130	—
Staal	4,968	—
Garkobber	3,403	—
Hamret Kobber	140	—
Kobberblik	86	—
Messing	1,401	—
Allun	1,472	—
Vitriol	447	—
Sild	1,109	Tønder.
Salt	15,664	—
Beg	12,924	—
Tiære	87,276	—
Bruunrødt	2,569	—
Øl	321	Fade.
Bræder	29,865	Tylter.
Bielker	501	Stykker.
Mindre Tømmer	423	Tylter.
Bøger	2,949	Rdlr.
Meubler	5,963	—
Huder og Lædervare	1,220	—
Nyt Sølvtøi	6,646	—
Tøier	18,733	—
Viin	7	Oxehoveder.
Forskiellige Varer	24,300	Rdlr.

No. VI.

Fabriker og Fabrikanter i Stockholm 1802.

	Værksteder.	Stole.	Mestere, Svende og Lærdrenge.	Forskiellige Arbeidere.	Fabrikationens Summ i Rdl. Bco.
Silkefabriker . .	49	491	452	402	433,420
Baandfabriker .	16	133	46	117	56,901
Strømpefabriker .	29	182	180	42	51,914
Klædefabriker . .	51	140	185	1016	215,568
Bomulds- og Lerreds-Fabriker, samt Cattun-Trykkerier	22	103	102	283	224,360
Stof-Fabriker .	19	85	66	65	51,097
Farvere . . .	13	—	42	4	—
Overskærere . .	10	—	47	3	—
Tapetmalere . .	18	—	19	3	3622
Læder- og Skindberedere	14	—	34	9	15,519
Sadelmagere? Warneskomagere .	13	—	26	3	1595
Jern- og Staal-Arbeidere . . .	12	—	57	9	11,630
Metal-Arbeidere .	18	—	38	1	3551
Haglstøbere . .	2	—	—	—	1000
Uhrfabriker . . .	31	—	72	—	5590
Glasværker . .	1	—	16	6	1300
Fajence-Fabrik .	1	—	36	37	41,273
Tobakspibefabriker	5	—	11	3	1300
Speilfabriker . . .	9	—	10	2	3479
Kort- Lak- og Kork-Fabriker . . .	9	—	1	22	950
Kartemagere . .	5	—	10	12	4895
Sigtemagere . .	1	—	—	—	—
Chirurgiske Instrumentmagere .	1	—	3	—	120

Japanérings Fabrik.	1	—	4	6	700
Fabriker af lugtende Vande og Skedevand	7	—	—	8	3452
Musicalske Instrumentmagere . .	2	—	—	—	85
Billedhuggere . .	8	—	10	—	750
Forgyldere . . .	10	—	17	—	1300
Eddikebryggere .	4	—	1	6	3400
Watt-Fabriker (Vaddmakare) . .	7	—	—	2	639
Sæbesyderi . .	1	—	1	5	4500
Lakerere . . .	4	—	13	—	385
Fabriker af Galanterievare . . .	14	—	8	7	1358
Mathematiske Instrumentmagere . .	2	—	5	—	695
Mathematiske Indretninger . . .	7	—	3	3	1030
Optiske Instrumentmagere . . .	1	—	—	—	50
Sukkerbrug . .	16	—	9	25	147,468
Tobaksfabriker . .	12	—	11	369	93,241
Gibsstøbere . .	2	—	—	—	150
Tobaksplanteurer .	4	—	—	4	—
Voxblegeri . . .	1	—	—	—	5400
Summa	452	1134	1535	2474	1,393,137

Anmærkning. Efter det svenske Commerce-Collegii ved Enden af Aaret 1816 udstedte Beretning, er der 1813 i hele Sverrige forfærdiget i 928 Fabriker af 6709 Arbeidere for 4,406,610 Rdlr. Vare, og 1814 i 871 Fabriker af 6919 Arbeidere for 5,622,130 Rdlr. Vare. 1813 var Væverstolenes Antal 994 Stykker; men 1814 var det voxet til 1124. De fortrinligste Fabriker

vare: 102 Klædefabriker med 1920 Arbeidere; 87 Tobaksfabriker med 690 Arbeidere; 37 Silkefabriker med 544 Arbeidere; 16 Bomulds- og Lerredsfabriker med 407 Arbeidere; 24 Papirmøller med 280 Arbeidere; 33 Sukkerraffinaderier med 250 Arbeidere; 51 Læderfabriker med 107 Arbeidere; 50 Uhrfabriker med 103 Arbeidere; 22 Sæbesyderier med 55 Arbeidere; 17 Speilsfabriker med 51 Arbeidere; 12 Kattuntrykkerier med 48 Arbeidere; 28 Broncefabriker med 46 Arbeidere, o. s. v. I Sukker-Raffinaderierne i Stockholm produceredes for 633,033 Rdlr. Sukker og i Gothenborg for 508,067 Rdlr. I Stockholm trykkedes for 235,870 Rdlr. Kattun. — I Aaret 1813 have 664,000 Fruentimre i Sverrige erlagt Skat for at bære Silketøi. — I Aaret 1814 eiedes i hele Sverrige 1100 Skibe paa 70,000 svære Læster med 9770 Søfolk; i Aaret 1815 derimod kun 1036 Skibe paa 62,840 svære Læster med 9035 Søfolk. Fra Aaret 1800 til Slutningen af 1815 er der paa alle Værfter i de nuværende svenske Provindser bygget 919 Skibe.

Uddrag af Indførsels-Artikler som til Skibs ere førte til Stockholm, i Aaret 1802.

Kornvare: 203,210 Tønder. Korngryn: 4158 Lispd. Riisgryn: 4520 Lispd. Rugmeel: 136,204 Tdr. Fiskevare: 858 Tønder og 3310 Lispd. Flesk: 247 Skippund. Kiød: 36 Tønder. Smør: 943 Lispd. Ost: 2769 Skippd. Talg: 11,479 Skippd. Vine, tydske og franske: 3420 Oxehoveder; spanske og andre: 405 Oxehoveder. Brændeviin, Rum og Arrak: 3517 Oxehoveder. Coffee: 747,954 Pd. Sukkere og Sirup: 2 Millioner, 604,000 Pund. Kryderier: Peber: 12,913 Pd. Ingefær: 14,143 Pd. Annis: 37,319 Pd. Fennikel: 12,215 Pd. Pomeransskaller: 18,338 Pd. Cacao 2607 Pd. Chokolade 370 Pd. o. s. v. Almindelig Uld: 18,076 Lispd. Spansk Uld 553 Lispd. Bomuld 5277 Lispd. Hør: 441 Lispd. Hamp: 4311 Lispd. Silke: 34,862 Pund. Bomuldsgarn 6167 Pd. Kamelgarn: 2710 Pd. Netteldug: 32,930 Alen. Farvestoffer, vegetabilske og mineralske, i Alt: 358,492 Pd. Bomolie: 290 Piber. Hampolie: 420 Piber. Linolie: 485 Piber. Sæbe: 62,000 Pd. Salt: 137,940 Tdr. Skrivpapir: 11,339 Riis, foruden andre Papirsorter. Saalleæder: 73,000 Pd. Mineralske Vande 11,027 Krukker og Flasker. Qvægsølv: 2290 Pd. Bly: 437 Skippund. Blyant 3057 Pd. Hør- og Hamp- og Roefrø: 888 Tønder. Steenkul: 15681 Tdr. Svovel: 11,730 Pd. Pibestaver: 6000 Stykker. Sølv, myntet og umyntet: 145 Fustager. o. s. v.

Tabel over endeel af de fra Finland til Sverrige indførte og fortoldede Vare i Aarene 1811-1814 — i Middeltal:

Lærredsvare	563,480	Alen.
Uldne Vare	63,328	—
Sække	16,584	Stykker
Hør og Blaar	7,523	Lispund.
Hamp	14,298	—
Olie	586	Piber (Åm.)
Humle	7,492	Lispund.
Potaske	16,435	—
Beg	3,712	Tønder.
Tiære	48.822	—
Ved	42,822	Favne.
Kreature	3,246	Stykker.
Kalve og Faar	3,805	—
Kiød og Flesk	187,346	Lispund.
Ost	5.245	—
Smør	92,341	—
Talg og Lys	33,047	—
Fiskevare	17,905	Tønder.
—	7,517	Lispund.
Brændeviin	89,477	Kander.
Kornvare	20.940	Tønder.
Støvler	4,560	Par.
—	16,970	Stykker.
Huder, garvede og raa	1,752	Lispund.
Skind	38,367	Stykker.
Jufter	2,811	—
—	1,548	Pund.

